

Framstegstro: Kunskap räcker inte

2017-03-31

Some will be skeptical, however.

Ni kanske har hört historien om människan som faller från ett tjugovåningshus, och som när hon passerar den tionde våningen förnöjt konstaterar: "Ja, hittills har det ju gått bra, det här".

Så ser en vanlig nidsbild ut av oss som tror på framsteg. Ändå bygger vi vår världsbild på hur läget faktiskt är och hur världen faktiskt har utvecklats. Det borde räcka, kan man tycka, men trots att människor i dag är högre utbildade och bättre informerade än någonsin råder ingen brist på dem som gärna lyfter både ett och två varningens fingrar när någon hävdar att all erfarenhet talar för fortsatta framsteg.

De som varnar vet ofta att demokrati och mänskliga rättigheter stärkts i världen, de vet att hälsan förbättrats dramatiskt, de vet att fattigdomen och hungern fallit lika dramatiskt, och de vet att antalet döda i krig och mordfrekvensen över tid sjunkit tydligt. Men det är ju *hittills*. För *nu* ser det faktiskt ut som om allt detta kan ta slut på riktigt. Eller hur?

Det är en hållning som aldrig kan avfärdas förrän i efterhand och därför alltid kan intas. Det riktigt kniviga och kontraintuitiva för den stridsberedda

reptilhjärnan är att våga lita på all erfarenhet och alla underliggande trender och bestämma sig för att rädslan för att allt ska gå åt helvete just denna gång, i just min tid, egentligen är ganska självupptagen. *Kronocentrisk*, om man vill vara pretentiös.

Är inte framstegstro naiv? Så här: Om inte diverse opinionsbildare, från vidlyftiga visionärer till grå tjänstemän, trott på människorna hade vi inte haft det samhälle vi nu tar för givet och många är rädda att förlora. Någon trodde på att bönderna skulle kunna hantera ett lika stort politiskt inflytande som adeln, någon trodde på att kvinnorna skulle kunna det, någon trodde på att homosexuella hade samma rätt till kärleksliv som heterosexuella, någon trodde på att Europas länder skulle kunna binda sig samman så att krig blev otänkbart. Att tro på allt detta var från början naivt.

Naturligtvis kan saker och ting på vissa områden och i vissa delar av världen på kort sikt gå väldigt illa, vilket de alltid har gjort och alltid kommer att göra. Vi tar två steg fram och ett tillbaka, det måste även den mest inbitna framstegsoptimist acceptera. Men det är inte denna partiella oro jag syftar på här utan en mer existentiell ångest.

Rädslan för att något farligt håller på att hända med vårt samhälle kan ta sig uttryck i att lägga sin röst på främlingsfientliga, nationalistiska och allmänt bakåtsträvande partier. Detta uppmärksammas i dag. Men de rädda [finns inte bara i det lägre](#). Den som förkunnar att världen är bättre än vi tror får räkna med pekpinna från *alla* politiska håll. Olika slags pekpinna.

För tillfället är det högerpopulister som mest högljutt torgför tesen att det var bättre förr, vilket tycks orsaka lite förvirring hos de vänsterpopulister som för inte länge sedan var de som tydligast hördes ropa just detta, fast naturligtvis av helt andra skäl. Vänstersympatisörer brukar slå larm om miljöhot och fattigdom, [högersympatisörer](#) om krigshot och brottslighet.

Efter många års arbete i framstegsbranschen blir jag alltmer övertygad om att kunskap knappast spelar en avgörande roll för måttet av tro på mänskligheten. Diverse politiska filter är förmodligen viktigare, men i förvånansvärt hög grad handlar det faktiskt om något så psykologiskt grundläggande som läggning.

Många människor är helt enkelt mer benägna än andra att se faror bakom vartenda hörn. Inför nya rön om mindre våld, lägre fattigdom och bättre miljö reagerar de likt örebroaren som svarar "ja, i dag ja" på glada utrop om

hur fint väder det är. Det var förmodligen en vinnande egenskap i hungersnöd bland vilddjur på stenåldern. Andra har ett svagare varningssystem och behandlar samma information utan att se järtecknen. Det var förmodligen de som svält ihjäl och blev mat åt gamar för tio tusen år sedan. Kanske inte i dag.

Oro för framtiden är inte nödvändigtvis exakt samma sak som ovilja till förändring, men egenskaperna är bra nära släkt. Jag tänker mig att vår olika läggning grovt räknat är fördelad i följande mått: En fjärdedel är förändringsobenägen och upplever med stigande oro hur vi lämnar bakom oss ett gyllene förflutet, en fjärdedel kan inte fort nog nå framtidens skimrande rike, och resten tar förändringarna med jämnmod och accepterar dem efter hand.

Är inte vissa förändringar uppenbara försämringar? Självklart. Det här handlar inte om att Sverige avskaffar allmän rösträtt eller startar anfallskrig mot Finland. De flesta förändringar är omöjliga att utvärdera på förhand.

Föga förvånande känner jag mig själv mest hemma i den andra fjärdedelen i uppräkningslistan ovan. Jag har dock allt mer ansträngt mig för att förstå hur den första fjärdedelen resonerar, och jag tror att min respekt för dem som vill bromsa har stigit i takt med att jag analyserat vad som hänt i den västerländska valmanskåren. Bromsklossar behövs verkligen. Det är bara sorgligt att så många av dem duperats av nationalromantiker och xenofober.

Om jag nu ändå då ska tala i egen sak finns som jag ser det en fördel för utvecklingsivrarna, och det är empiri. Världen har ju faktiskt aldrig stannat, och den lär inte göra det nu heller. Men vi gör klokt i att med jämna mellanrum stanna upp på ett eller annat backkrön, skaffa oss lite retroblick och justera kursen.

Om jag samtidigt ska våga mig på att ge de bakåtblickande ett råd, så är det att tänka på något som kanske kan lindra utvecklingens obehag, nämligen att allt som gjorts och sagts finns kvar för alltid, någonstans. Erfarenheter och gamla kunskaper dör inte, de ligger bara skymda under tidens bråte, och vi kan närhelst vi behöver plocka fram dem. Som [Jorge Drexler sjunger](#): *nada es más simple, no hay otra norma; nada se pierde, todo se transforma* – ingenting är enklare, det finns ingen annan regel; inget går förlorat, men allt förvandlas.

Detta var min sista post i Framstegsbloggen efter fem och ett halvt år och nästan 200 inlägg. Jag vill ödmjukast tacka alla läsare som följt bloggen, troget eller mer i lösvikt, och som ofta gett mig värdefull feedback. Världen rullar vidare, och våra världsbilder med den.

Bra och dåligt grupptänkande

2017-03-22

Polispresskonferens i Malmö: "En 38-årig man misstänks för ett mord och sju mordförsök." Foto: TT

De traditionella medierna, eller "fejkmedierna" som Trump och valfri europeisk nostalgipopulist kallar oss, brukar anklagas för att lida av ett grupptänkande som hindrar oss från att berätta "sanningen", så som den egentligen ser ut bortom grupptruckets förblindande barriärer. Oftast gäller det "sanningen" om invandringen och brottsligheten, inte sanningen om ekonomin eller miljön eller säkerhetsläget eller någon annan marginell samhällsföreteelse.

Det är ju helt riktigt att det går att anlägga olika perspektiv på allt som händer i världen. I själva verket är det oundvikligt. Fakta är vad de är, men man väljer att bortse från det man inte anser är relevant eller intressant och lyfter fram det man menar är kärnan eller det för tillfället intressantaste i saken. Så gör alla som förmedlar information. Att påstå något annat är hyckleri. Även om det då och då förekommer direkta lögnar i informationsflödet (nästan uteslutande från dem som bestämt sig för att det är de traditionella medierna som ljugar) bör vi därför inte ägna det mesta av vår uppmärksamhet åt att dissekera *sakligheten* i vad som sagts utan i stället åt att bedöma *relevansen och rimligheten* i det sagda, och i rimlighet ingår humanism.

Begreppet grupptänkande stämplas ofta pejorativt, men man glömmer lätt att det finns ett godartat grupptänkande, på vilket en god del av vår civilisation baseras. I ett samhälle där individens autonomi och rätt är basen måste vi hela tiden gå en svår balansgång, för basen riskerar att raseras om

inte alla individer tillsammans respekterar gränserna för denna rätt. Vi måste både skydda individen från gruppens potentiella tyranni och skydda kollektivet från ohämmad individuell frihet. Det kallas "mänskliga rättigheter" och inte "individuella rättigheter" av ett klokt skäl. Vi kan bara leva tillsammans.

Chauvinistiska bakåtsträvare saknar den tid då man ostraffat kunde trakassera kvinnor, homosexuella, funktionsnedsatta, mörkhyade, judar, katoliker, muslimer och andra grupper som såg ut och uppförde sig på ett sätt som uppfattades som annorlunda. Den tiden är allt tydligare på väg att försvinna in i historiens slukhål, vilket stressar chauvinisterna.

Ett grupptänkande som yttrar sig i att man buntar samman alla personer med en viss etnisk, religiös eller sexuell tillhörighet och misstänkliggör alla individer i denna grupp är ungefär så människofientligt det kan bli.

Ett grupptänkande som får folk att avhålla sig från att dra lumpna sexistiska eller rasistiska skämt i styrelserum och omklädningsrum kan däremot inte ses som något annat än ett civilisatoriskt framsteg. Det är samma typ av godartat grupptänkande – baserat på de mänskliga rättigheterna och förädlat till etiska riktlinjer – som ligger bakom det faktum att medierna ("fejkmedierna", alltså) inte oreflekterat anger etnicitet, religion, kön eller sexuell läggning när exempelvis brottsfall refereras.

Det är nämligen så att unga män (och en del unga kvinnor) som haft motiga uppväxtförhållanden i miljöer med hög arbetslöshet, resurssvaga skolor och andra sociala problem alltid har begått fler brott och varit mer benägna än andra grupper att hamna i konflikt med ordningsmakten. Det gällde när tusentals "arbetarungar" drabbade samman med kravallpolis på Medborgarplatsen 1948, i Berzelii park 1951 och på Hötorget 1965, och det gäller i Rinkeby 2017. I dag är områdena med de största socioekonomiska bekymren också de som har störst andel invånare med utländsk bakgrund. Därför är "bättre integration" i princip hela svaret när vi frågar oss vad vi ska göra åt gängvåldet och stenkastningen.

Det händer förstås att det är relevant att i en artikel eller ett inlägg nämna etnicitet, exempelvis om ett våldsbrott uppenbart är en del av en konflikt mellan två etniska grupper, och då gör vi det.

I den allmänna hetsen från medvetet eller omedvetet bruna krafter mot medierna och de rättsvärdande instanserna att offentliggöra etnisk och

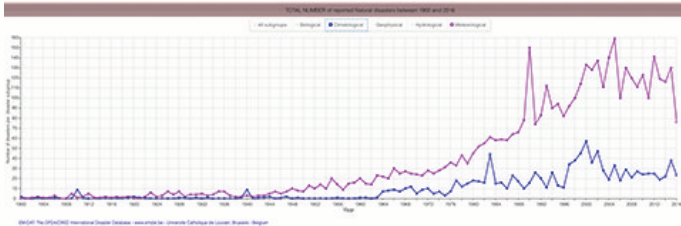
religiös tillhörighet i tid och otid är det lätt att tappa den där kompassen. Det må låta svulstigt, men i grund och botten hänger civilisationen på den typen av principer.

Det enda skälet att rutinmässigt i varje läge ange exempelvis etnicitet hos personer som misstänks för brott vore att man var säker på att just det beteendet följde av just den etniciteten. Det kan inte gärna finnas något annat stabilt skäl. Mindre stabilt men besläktat vore att man tror att vi är inbegripna i ett slags civilisationernas krig. Den nygamla nationalchauvinismen i Putins, Erdogans och Bannons tappning har förstås en annan definition av civilisation, där man föreställer sig att "nationen" eller "kulturen" är sammanhängande enheter vars rätt är överordnad individen.

För den som inte betraktar något av ovanstående skäl som giltigt är återhållsamhet den enda civiliserade hållningen.

Kanske har vi ändå tur med vädret

2017-02-28

Först fler och fler väderkatastrofrapporter decennium för decennium ... och sedan allt färre. Skärmdump från databasen EM-DAT.

Många av oss märkliga figurer som veckovis, ibland dagligen, följer temperaturer, isar och väder har med spänning följt efterbörden av en av de starkaste *El Niño*-episoderna i mannaminne. Det tropiska väderfenomenet drev under 2015 och 2016 upp den globala medeltemperaturen till de högsta värden som uppmätts sedan man fick tillgång till någorlunda pålitlig mätutrustning.

Vad händer med temperaturen nu? Fastnar den på hög nivå eller kommer en markant nedgång? Hur mycket berodde på *El Niño* och hur mycket på underliggande uppvärmning? Och vad har värmerekorden inneburit, konkret?

De mest dramatiska temperaturöverskotten inträffade mellan senhösten 2015 och våren 2016. I maj föll temperaturen tillbaka, och efter ett nytt fall i oktober var det slut på månadsrekorden. Men sedan dess har den legat och skvalpat på en nivå som är ganska hög. När 2016 summerades kunde ett [nytt årsrekord registreras](#) för tredje året i rad (i strikt mening var det dock snarare jämnt skägg med 2015, eftersom skillnaden var för liten för att vara statistiskt säkerställd, vad det nu spelar för roll).

Det beskrivna gäller temperaturen vid jordytan; land och hav sammanräknade. Många av de klimatdebattörer och experter som brukar buntas samman under epitetet "skeptiker", inklusive den växande skaran "lukewarmers" (människan påverkar klimatet, men konsekvenserna blir sannolikt inte så allvarliga), brukar lyfta fram de satellitmätningar som görs i troposfären. Dessa har visat en mer begränsad uppvärmning än markmätningarna. Enligt [en satellitserie](#) är 1998 fortfarande ett rekordår.

Under hösten var tendensen att 2016 skulle ta över tronen, och enskilda månader var rekordvarma, men med en snabb avkyllning i december blev det till slut oavgjort på helårsbasis.*)

Det finns nackdelar och fördelar med satellitmätningarna. Den mest uppenbara nackdelen är att serien inte sträcker sig längre tillbaka än 1979. Den mest uppenbara fördelen med att mäta långt upp i luften är att det inte finns någon risk för *urban heating* och andra förändringar i markmiljön som kan påverka mätresultaten.

Att förutsäga hur en påspädning av växthusgaser kommer att påverka jordens klimatsystem är ingen barnlek. Datamodellerna måste **justeras för att anpassas** till hur temperatur och annat faktiskt utvecklas. I själva verket är vi **inte säkrare på klimatets känslighet** för koldioxid i dag än vi var 1979, om man ska döma av de temperaturspann som angetts.

I samband med att klimatlagen nyligen skulle antas hördes svenska ministrar hävda att uppvärmningen går *fortare* än väntat. Men det kan man inte gärna säga, eftersom den gick klart *långsammare* än väntat i ungefär femton år före den senaste stegringen.

Trots det kraftiga El Niño-skuttet hamnar temperaturen 2015-2016 faktiskt **inte över mitten av det spann** FN:s senaste klimatmodeller förutspått. Den förra El Niño-episoden 1998 skickade upp temperaturen i övre kanten av spannet (för att sedan falla ner i nedre kanten).

De som talat om en accelererad uppvärmning denna vinter har dock haft en region att peka på: Arktis har haft flera spektakulära värmeperioder – tidvis mer än tjugo grader över normal temperatur – och iögonenfallande tunt med havsis för att vara vinter (dessutom har isen krympt i Antarktis samtidigt, vilket är mycket ovanligt).

Det är märkvärdigt, men det är trots det befogat att ha perspektiv. De polara klimatzonerna är planetens mest volatila. Att det där är tjugo grader över normalt på vintern säger inte särskilt mycket (betydligt mer på sommaren). Det inträffar då och då även i norra Norrland. Om genomsnittet i november för en plats i Arktis är minus tjugo är det inte svårt för temperaturen att nå noll om milda vindar når upp från exempelvis Atlanten. Däremot är *frekvensen* av sådana arktiska värmeböljor något att höja ögonbrynen över. En studie konstaterade att sådana här extrema värmeperioder har inträffat

en eller två gånger per decennium sedan 1959. Nu har det varit tre på ett drygt år.

Även om uppvärmningen alltså inte varit riktigt så dramatisk som den ibland framställs är det uppenbart att det är rätt varmt på jorden. Vad har det fått för följder?

För att fortsätta med Arktis är det inte bara denna vinter havsisen runt nordpolen är ovanligt liten, utan den har visat en krympande tendens under lång tid. Det är svårt att ifrågasätta att klimatet i planetens nordligaste region tycks ha förändrats, men hur permanent det blir och hur farligt det är för människor, djur och växter är föremål för diskussion.

I övrigt syns få tecken på hotfulla planetära rubbningar under de rekordvarma åren 2015-2016.

- Spannmålsskördarna var **större än någonsin förra året**, och ökningen överträffade befolkningstillväxten. När det gäller vete sattes nya rekord både 2015 och 2016.
- Den tropiska **cyklonaktiviteten** i Atlanten var 2016 förvisso intensivare än de båda föregående åren men lugnare än under sammanlagt sex tidigare år det här århundradet, senast 2012.
- I Stilla havet var **cyklonsäsongen** genomsnittlig.
- Havsyntans nivå har stigit i ungefär samma takt sedan mitten av 1800-talet, även om **en viss ökning märkts** de senaste decennierna. Det handlar om tre millimeter per år, vilket blir tre decimeter på hundra år.
- De **klimatrelaterade naturkatastroferna har minskat** i antal, ojämnt men stadigt, sedan början av 2000-talet. Antalet ökade lite 2015 och minskade sedan igen 2016.
- De **väderrelaterade katastroferna** (inte riktigt samma sak) har en liknande om än inte lik tydlig nedåtgående trend, men de visar en mycket kraftig nedgång 2016. Jämfört med 2005 är antalet halverat, visar katastrofdatabasen EM-DAT.

Statistiken gäller *inrapporterade* naturkatastrofer. Det är ett mått som rimligen kan antas bli mer pålitligt ju mer information vi har tillgång till. I dag är sannolikt *inrapporterade* och *inträffade* strängt taget samma sak. Så den

senaste nedgången bör vara verklig, särskilt med tanke på mediernas fokus på stort drama och att alla numera håller ögonen på möjliga klimatrelaterade katastrofer.

Ju längre tillbaka i tiden man går, desto mer uppenbart blir det att dokumentationen av katastrofer i alla hörn av världen var ungefär lika pålitlig som äldre rapportering av sexualbrott. Ska man tro EM-DAT har det exempelvis varit fem gånger fler jordbävningar och vulkanutbrott på 2000-talet än det var på 1950-talet, vilket naturligtvis är orimligt. Förklaringen till den dramatiska skillnaden är att det i dag finns fler människor med större resurser att rapportera, och att dessa rapporter har större möjligheter att nå databaser som EM-DAT.

Långsamt går det, och effekterna är inte så lätta att detektera. Al Gore kommer knappast i sin livstid att behöva stå till svars för de spektakulära överdrifterna i "En obekväm sanning". *Något* är det som händer, men kanske har vi ändå tur med vädret.

Jag är ledsen, alarmister: klimatvetenskapen är inte klar på långa vägar.

Jag är ledsen, skeptiker: det är lite för varmt just nu för att kunna slappna av.

**) Fotnot: Nyligen har en av satellitserierna, RSS, uppdaterat sin modell för datainsamling, och i den nya versionen är uppvärmningen större än i den tidigare. Med den nya versionen är 2016 ett rekordår, och 1998 har förpassats till andraplatsen.*

Med ett excelark i ena handen och människokärlek i den andra

2017-02-20

Foto: TT

Trots blodbad i Mellanöstern, trots finanskriser som får länder att vackla på randen till bankrutt, trots Trump, Brexit och alla andra återkommande bakslag vet vi väl alla att världen i ojämna men stadig takt blir bättre hela tiden. Folk som Pinker och Roser, Ridley och Norberg, Fogel och Lomborg, Berg och Bolling har ju tjatat hål i huvudet på sina läsare om detta i tjugo år, och Ben J Wattenberg redan 1984.

Eller är det kanske inte självklart? Nej, det är det inte. Det krävs lite mer än att några debattörer utgjuter sig i spalter och böcker.

Hans Roslings storhet låg inte så mycket i att han visste mer än andra insatta experter och opinionsbildare. Den låg snarare i hans på samma gång analytiska och intuitiva förmåga att förstå vad folk inte förstår. Han insåg att vissa fakta, som många av oss andra dussinberättare kände till, var helt centrala för förståelsen av världen och därför behövde berättas på ett slagkraftigt och enkelt sätt.

När han googlade fram billiga flygbiljetter från Beirut till Stockholm för att visa de absurda inslagen i EU:s asylpolitik (regler som tvingar flyktingar att lägga alla sina besparingar på livsfarliga båtfärder), eller när han visade hur falsk "rik-fattig"-föreställningen är genom att dela in världens miljarder i

sandal-, cykel-, moped-, bil- och flygkategorier hajade även vi till som redan läst diagrammen, för det var så genialt: "Ja! Så kan man naturligtvis lägga fram det."

Och precis så borde vi ha lagt fram det. Och vi borde inte ha låtit den akademiska oron över att framstå som banala eller över att slå in öppna dörrar hindra oss.

Jag upplevde att jag i en hel del avseenden var lik Hans. Jag har åtminstone en liten eld som brinner därinne, och jag har också en lärarådra. Vi hade båda en viss intellektuell fåfänga – om jag var avundsjuk på hans tonträff och smarta påhittighet var han avundsjuk på att jag kunde skriva. Men han drevs allra mest av iver att lära ut och en genuin upprördhet över att grundläggande fakta om världen inte nådde ut och att detta är till skada för beslutsfattandet.

Att den driften ledde till att hans lektioner till slut spreds så massivt hade inte så lite att göra med stor och frejdig självsäkerhet och hög svansföring. Det ska inte underskattas. Kombinationen hög svansföring och genuint goda avsikter är alltför sällsynt.

Lika upprörd som han var över ignorans var han över fortsatt onödigt lidande och orättvisor. Han hade ett hjärta av guld, men han var inget helgon, vilket han själv var den första att framhålla. När vi arbetade tillsammans i olika skrivprojekt var vi oeniga på en del punkter. Det kunde handla om livsåskådning eller vissa utrikespolitiska skeenden. En gång i en hotelloobby grälade vi. Han hade förmodligen rätt i sak, men jag tyckte han var för rigid. Han ville inte kalla sig optimist utan "possibilist", och han hade goda förklaringar till det, men jag har närt en misstanke om att ett skäl var rädslan att stämplas som blåögd i ett samhälle där pessimisten ses som mer seriös.

Man ska inte glömma att Hans Rosling vandrade en lång väg innan hans envisa arbete, på senare år ihop med sonen och svärdottern, gav resultat (och han själv misströstade ganska ofta om huruvida det faktiskt hade gjort det). Före programvaran med den rörliga grafiken och innan Google köpte den och frigjorde resurser var Rosling delvis uppmärksam i akademiska kretsar men inte alls hos den breda allmänheten. Han sökte bidrag, men fick inte alltid ja. I början av 2000-talet trodde han att han skulle bli tvungen att släppa projektet och gå tillbaka till en vanlig tjänst. Men uthållighetens konst är framgångens konst.

En av Roslings viktigaste insatser är för övrigt underskattad: hans energiska, nöjtande kamp för att få de stora internationella institutionerna och organisationerna att släppa sin statistik. Det är den som är själva guldmedaljen i den kunskapens guldgruva han öppnade.

Hans tidiga bortgång var ett sorgligt undantag, för han hade till syvende och sist rätt, förstås: Medellivslängden fortsätter att stiga, sjukdomar knäcks, och medan vi bekymrar oss över bakslag utvecklas världen därute, ofta snabbare än vi anar.

Hela stommen i Roslings uppdrag kommer att bestå och förädlas genom hans familj och medarbetare och deras idoga arbete med att föra ut grundläggande sanningar om världen. Samtidigt kan man inte undgå att notera att faktafrämjandets modigaste riddare gick ur tiden knappt tre veckor efter det att faktaresistensens överstepräst hamnat på världens högsta maktposition. Man kan bli deppig för mindre.

Så Hans Roslings verk behövs mer än någonsin, och vi måste alla hjälpas åt att föra hans filantropiska fackla vidare. Jag lovar att göra det, och jag ska försöka göra det på samma sätt som Hans: med ett excelark i ena handen och människokärlek i den andra. Bara så kan vi både förstå världen och göra den ännu bättre.

Hata bottenlös fattigdom mer än galaktisk rikedom

2017-01-26

Foto: TT/AP

Varje år lyfter biståndsorganisationen Oxfam fram världens ojämlikhet. Varje år är det färre människor som äger lika mycket som hälften av alla människor. I fjol var de 62, **i år var de bara 8** (ja, åtta). Det är anslående. Det blir debatt varje gång.

Frågan om ekonomiska klyftor tas på större allvar än på mycket länge i nästan alla politiska läger och även i styrelserummen.

I DN uppstod nyligen ett klyftgnabb mellan [Niklas Ekdal](#) och [Sandro Scocco](#). Båda debattörerna, en tidigare liberal ledarskribent och en socialdemokratisk ekonom, var ense om att alltför stora ekonomiska klyftor försämrar samhället. Detta är i själva verket alla ense om, den skiljande frågan är hur man definierar "alltför". Gnabbet handlade om historieskrivningen: Förstod de politiker som styrde under 1980- och 1990-talen, och som tog av marknadsliberalismen dess grimma, att politiken skulle leda till större klyftor? Absolut, menade Scocco, det var både medvetet och dåligt. Nej, menade Ekdal, det blev följderna av en rad samverkande processer, som i sig var bra, och knappt någon medveten politik.

Marknadsliberaler ville rimligen aktivt öka klyftorna i ett så lönesammanpressat samhälle som det dåvarande svenska. Där har Scocco förmodligen rätt. Varför ville de det? Därför att alltför *små* klyftor (en tankebild som nästan inte låter sig skapas i dag) kan orsaka bristande ekonomisk dynamik och därmed mindre välståndsskapande aktivitet. Det var sannolikt fallet kring 1980, strax innan de marknadsekonomiska avregleringarna inleddes, när Sverige hade en ginikoefficient (ojämlikhetstal) på 0,2 – möjligen det mest löneutjämnade samhället i historien – samtidigt som inflationen galopperade på 14 procent och tillväxttalen var mycket knackiga.

Det är lätt att undvika att tala om sådana bekymmer nu, när fokus – med benäget bistånd från Thomas Piketty – ligger på problemet med ökande klyftor.

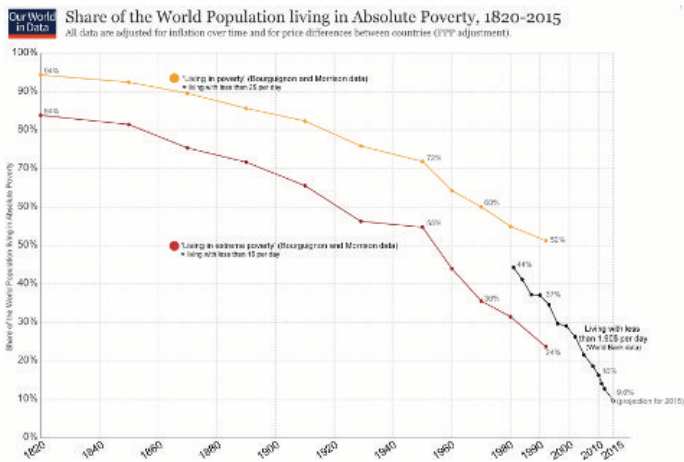
I dag ligger den svenska ginikoefficienten strax under 0,3, vilket är mer "OECD-normalt". Den har legat still sedan 2007. En helt avgörande förklaring till den uppgång som ägt rum är, precis som på global nivå, att en mycket liten klick i näringslivet upplevt en fullständigt raketartad inkomstökning medan nästan alla andra sakta men säkert fått det bättre. (Läs gärna den ambitiösa genomgång av utvecklingen och läget i Sverige som [Forskning och Framsteg gjorde](#) för ett par år sedan.)

Diskussionen borde verkligen handla dels om hur stora klyftor som är acceptabla, kanske till och med gynnsamma, dels i *vilken ände* av inkomstskalan klyftor gör minst respektive mest skada.

I den kraftigt förenklade bild som presenteras i Oxfams klyfttrapport ser det ut som om det stora problemet är att några få människor är omåttligt rika, inte att flera hundra miljoner människor är häpnadsväckande fattiga. När organisationen får sådan kritik [försäkrar den](#) att fattigdomen är det stora problemet men hävdar samtidigt att själva klyftan mellan de rikaste – den lilla klicken superrika, får man förmoda – och de fattigaste försvårar kampen mot fattigdom. Den [forskning](#) de själva hänvisar till i samma andetag säger dock inte riktigt det. Den säger att det behövs en jämnare fördelning av den ekonomiska tillväxten mellan rika och fattiga länder. Försök hitta en enda Davosmagnat som har invändningar mot det. Kanske är det gamla nollsummespelet fortfarande populärt på Oxfams kontor.

Det har sagts hundra gånger vid det här laget att fattigdomen fallit, och den har fallit snabbare än bedömare trodde var möjligt för ett par decennier

sedan. En lägre andel än någonsin i historien är extremt fattiga. *Globalt* lever vi i utjämningens tid. I den delen har Ekdal rätt. Klyftorna växer *inom* länder.

Tröskeln för vilken nivå av fattigdom som chockar oss kommer efter hand att sänkas, och det är helt i sin ordning, för det går naturligtvis inte att slå sig till ro ens när ingen människa alls lever på mindre än två dollar om dagen. Men den principiella frågan här är följande: Är det värre om 20 procent lever nära svältgränsen och 1 procent är väldigt rika än om nästan ingen lever på svältgränsen och 0,1 procent är *extremt* rika? Den är retorisk, om någon undrar.

För länge sedan berikade sig eliten genom att tvinga till sig rikedomar, ofta med våld. De lade knappt två fingrar i kors för att skapa mervärden i den samhälleliga ekonomin. Varför skulle de? De ansåg sig ha rätt till rikedomarna. De superrika som finns i dag i världen och vars tillgångar sticker så i ögonen är i regel entreprenörer. De ska naturligtvis betala höga skatter. Låt deras barn betala arvsskatter. Men i processen mot kapitalansamlandet har tiotusentals jobb skapats och människor har fått löner som gett pengar till statskassor och höjt BNP.

Dessutom är de astronomiska tillgångar som redovisas i rader av indignerade rapporter summan av vad de superrika är *goda för*, inte summan av de guldmynt de har i sina pengabingar. Alla som äger en villa i något av storstadsområdena och har ett ordinärt jobb vet att de miljontillgångar man listas för i förmögenhetstabellerna är en illusion.

Forskning pekar på att klyftor i botten, liksom stora klyftor över hela inkomstskalan, är till skada för välbefinnandets utvecklingen, medan klyftor i toppen av ett i övrigt ganska rikt samhälle kan vara till fördel för den ekonomiska utvecklingen. Det är egentligen inte förvånande.

Huruvida en liten klick superrika är något *moraliskt förkastligt* är en helt annan fråga. Somliga tycker kanske att en starkare socioekonomisk sammanhållning är så viktig att man får offra en optimal ekonomisk utveckling och därmed (skatte)resurser. Om detta må vi debattera.

Nej, nu får det räcka

2017-01-17

Foto: TT

Den rätt krassa finans- och politikbloggaren Lars Wilderäng ("Cornucopia") kallade en gång den här lilla konkurrenten för "strutsbloggen". Frågan är om den inte snart förtjänar ett annat fågelepitet, "papegojbloggen". Men tiderna är ju sådana. Det är svårt att fokusera på något annat än den politiska, eller snarare samhälleliga, dysterhet som breder ut sig i den massiva majoritet av befolkningen som den gränsivrande minoriteten med medvind brukar kalla "det liberala etablissemangen". Personer som vanligen lyser av tillförsikt har liksom slocknat. Vissa dagar har även mitt ljus flackat, ska erkännas.

Men nu får det vara nog, ärligt talat. Det vi uppvisar för tillfället kan vara historiens största kollektiva prov på hur extremt väl utrustat människans psyke är för att vädra fara och uruselt på att uppfatta goda signaler. (Händer det en bra och en dålig sak samtidigt, med ungefär likvärdiga konsekvenser, vinner den dåliga saken kampen om vår uppmärksamhet åtta dagar i veckan.)

Nu får vi lugna ner oss några hekto, vi som tror på demokrati, mänskliga rättigheter och globalisering i dess sanna och vida bemärkelse.

Vad är det som faktiskt har hänt, konkret?

Har *du* blivit mer främlingsfientlig än tidigare? Ivrar du mer för slutna gränser, är du mer benägen att vilja bromsa och kanske rulla tillbaka framstegen för jämställdhet och homosexuellas rättigheter? Har dina vänner det? Din familj? Dina kolleger?

En stor del av befolkningen är konservativ. Det syns inte sällan i länder som ofta tillämpar direktdemokrati. Det är inget nytt. Det är alltså heller inget nytt att en signifikant andel av befolkningen oroas över snabba förändringar, över att normer förskjuts och det man vant sig vid inte längre gäller. (Det låter banalt i förhållande till alla myndiga socioekonomiska analyser, men jag lutar mer och mer åt att det till inte ringa del handlar om läggning. Anekdotiska bevis återfinns vid varje släktmiddag.) Det nya är att dessa människor, som är lika informerade och utbildade som "det liberala etablissemangen", precis som alla andra är mindre auktoritetsbundna än tidigare och numera förstår att de kan uttrycka sitt missnöje på nätet och i valurnan.

Av alla USA:s röstberättigade gick 56 procent till valurnorna i höstas. Av dem röstade nästan tre miljoner fler på Clinton än på Trump, trots att hon inte var särskilt populär ens bland demokrater. Några procent valde fristående kandidater. I slutänden satsade en dryg fjärdedel av väljarna på pampen med det brandgula håret.

Man ska inte förringa att klyftan mellan stad och land och mellan superrika och *working poor* är ett problem, inte heller att Trumps personlighet är oroväckande i sig. Däremot är det verkligen inte säkert att det vi såg i november var ett bevis för en kraftig förskjutning av värderingarna i det amerikanska samhället. Det är troligare att valet uttryckte oro, och i den mån det uttryckte värderingar var de sådana som alltid funnits, och rent av mindre i dag än förr. Mätningar visar exempelvis att inställningen till [invandring](#) och till [homosexuellas rättigheter](#) sakta men säkert blir mer positiv, medan [acceptansen för könsdiskriminering](#) stadigt sjunker. Som statsvetaren Elaine Kamarck beskrev saken i [en DN-intervju](#) är det inte orimligt att beskriva Trumps (och andra populisters) framgångar för de sista krampryckningarna av ett förgånget samhälle.

Oron vi känner är också väldigt Europa- och USA-fixerad. En miljard afrikaner och två tre gånger så många asiater, de som inte redan är del av den globala medelklassen, hoppar av otålighet över att äntligen få ta del av välfärd, frihet och rättigheter. De kan alla läsa och skriva, de har mobiltelefoner och de nöjer sig inte med korrumpade diktatorer mer än vi gör. Från Latinamerika är det tyst, eftersom mycket där går rätt väg. Efter uppgörelsen i Colombia har hela västra hemisfären fred.

Världen fortsätter att utvecklas. För varje chockerande steg bakåt är det två anonyma steg framåt. (Se vidare exempelvis [här](#), [här](#) och [här](#).)

Den verkligt stora förändringen i väst 2016 var rädslan och det tappade hoppet. Det var i första hand denna negativa känslokaskad som nådde nya krisartade nivåer, inte förhållandena i sak för människorna här på planeten. Hur upplyst är det?

Förhoppningsvis leder den väldiga uppmärksamheten på de senaste politiska bakslagen åtminstone till att de där två stegen fram kan tas lite raskare. För tänk på följande: Om de självutnämnda "underdogs" som klagat på "eliten" nu får mer makt, hur mycket lättare blir det inte att mobilisera de frihetliga motkrafterna? Det är kanske exakt vad den lite liknöjda liberala världsordningen behöver 27 år efter murens fall.

Att vara människa

2016-12-26

Foto: TT/AP

November dränerar sinnet på det lilla lager av vardagsgnistor som byggts upp under sommaren, och när julmånaden kommer hänger sig många tacksamt åt de energigivande traditionerna i den mörkaste tiden.

Det brukar anses förståeligt och accepteras i regel också av dem som vurmar för ett "naturligt" liv. Men naturligt är det knappast, elljusfrosseriet, tingeltanglet och klappkonsumtionen, åtminstone inte om man med "naturligt" menar något som ligger närmare det liv våra hårt ansatta förfäder levde.

De ville ju inte stanna där, förfäderna. Då hade vi inte nått hit. Vi är människor – gruppberoende och trygghetstörstande men också rastlösa, nyfikna och gränsbrytande – och den tillvaro som är naturlig för oss är den vi skapar oss.

Skogen har varit vårt hem, och slätterna och stränderna, men också hyddorna, stenhusen, vardagsrummen och kontoren. Och genom årtusenden har vårt inre, det hypotetiska, det *kanske* möjliga, blivit allt centralare. I dag är också skärmen vårt habitat.

Om jag springer i skogen och samtidigt låter musik strömma genom min hjärna från lurar, är jag mindre närvarande i livet då? Är musiken en mindre naturlig del av tillvaron än ljudet av löpsteg och koltrastar?

Är det lägre livskvalitet i att konsumera film, datorspel och sociala medier än att gå i skog och mark, att bara prata med folk man möter och aldrig via en skärm?

Är det bättre att äta rovor med händerna än att excellera i alltmer komplicerade italienska kaffedrinkar?

Borde alla bo på landet? Det vore en ekologisk katastrof. Borde ingen mat industritillverkas? De farligaste gifterna finns i naturen.

Den som ändrar formen på sin näsa eller sina bröst fördöms för att förneka sitt naturliga utseende. Men är det onaturligt att återställa vikande hårväxt? Att justera en gomspalt? Att operera en klumpfot?

Var ska vi dra gränsen?

Vår plats på jorden är inte snävt definierad på det sätt hjortarnas eller getingarnas är. Den förflyttas ständigt. Desto viktigare då att vi använder hela vårt medvetandes kraft till att begripa konsekvenserna av vad vi gör.

Det enda riktigt viktiga vi borde fråga oss inför våra livsval är huruvida vi skadar eller inte och, helst, om vi möjligen bidrar till ett bättre liv för fler varelser. I övrigt: lev och låt leva.

Den som är ateist bör kunna dra slutsatsen att livsstilen inte är något av Gud givet. Den som är troende bör kunna komma fram till att det enda viktiga i ens andliga mognad är relationen mellan en själv och Gud, och gör man gott bör det vara gott. Det kan man göra på en skärm lika väl som i skogen. Förmodligen lättare.

Fakta kan inte ha dålig tajmning

2016-12-02

Alla människors liv är sammanvävda. Det är vårt hopp, och det borde vara det vi ser, men ett sorgligt uttryck för våra globaliserade, medialiserade liv är motsatsen: Förtröstan och lugn har blivit en alltmer florstunn drapering kring tillvarons blödande hjärta av oro.

Så fort något oroväckande sker glömmar vi allt vi någonsin vetat om mänskliga framsteg. Kanske dröjer dessa fakta sig kvar i bakhuvudet som ett vagt minne, men vi tillmäter dem inget värde. Inget gott som gjorts har längre någon som helst betydelse.

Det är vad Donald Trumps valseger gjort med oss, redan innan något egentligen har hänt.

När jag för snart åtta år sedan gav ut [en bok](#) om att världen är bättre än vi tror var en vanlig reaktion ett mer eller mindre uppriktigt beklagande över hur plågsamt det måste vara att komma ut med så *dålig tajmning*. Boken kom mitt under brinnande finanskris, och rädslan för att allt skulle kollapsa var lika stor då som den är nu, minst. Det blev naturligtvis ingen kollaps, men det är det ingen som drar några slutsatser av i dag.

Jag kan livligt föreställa mig att Johan Norberg får liknande "förstående" kommentarer angående sin bok "Progress", som kom ut för ett par månader

sedan. Av typen: "fin bok, men det var ju tråkigt att den skulle få så *usel tajmning*, mitt i Brexits och Trumps år, minsann."

Det talas mycket om faktaresistens, inte minst på säkert välmenande kulturredaktioner, men en av de minst uppmärksammade men mest hårdnackat faktaresistenta hållningarna är vägran att ta in att världen bortom de korta svängningarna sakta men säkert blir bättre*). Det skrivs då och då böcker som gör vad de kan för att berätta detta, och Norbergs bok sällar sig nu till skaran.

För den som verkligen vet vad som hänt i världen tillför inte "Progress" något nytt i grunden. För inte så länge sedan lämnade jag själv ifrån mig ett manus (ännu inte använt, av orsaker jag inte själv styr över) med innehåll så snarlikt Norbergs att jag måste le när jag läser. Men med tanke på vårt bräckliga skydd mot oro behöver dessa saker sägas ofta. Norberg gör det redigt och formulerar sig klart som klangen från en stämgaffel.

Som när han beskriver verkligheten för en genomsnittlig tioårig flicka på planeten jorden i dag i förhållande till den gamla onda tiden (min översättning):

"Samma tioåriga flicka har i dag större chans att nå pensionsåldern än hennes förfäder hade att nå sin femte födelsedag. Även om hon bor i ett av världens fattigaste länder har hon bättre tillgång till näring än en flicka i de rikaste länderna hade för 200 år sedan. Risken att hon kommer att leva i extrem fattigdom har minskat från nittio procent till mindre än tio procent. Hon går i skolan, precis som nästan alla andra i hennes generation, och analfabetismen kommer att utrotas under hennes livstid. Sannolikt stötts hon av sina föräldrar, så att hon inte behöver hoppa av skolan och börja arbeta. Det finns en god chans att hon lever i en demokrati, där kvinnor har individuella rättigheter och skydd. Hon löper mindre risk att uppleva krig än någon annan generation i mänsklighetens historia. Risken att hon dör i en naturkatastrof är 95 procent lägre än den var för hundra år sedan, och hon kommer inte ens att höra talas om någon omfattande svält någonstans."

I dag är mindre än tio procent av alla människor extremt fattiga. För 200 år sedan var mindre än tio procent *inte* extremt fattiga. Förbättringen är inget mindre än makalös. Ägna det en tanke nästa gång det rapporteras att sjuktalet stigit med en procent eller att Trump hotar revidera ett handelsavtal.

Jag tror att tidpunkten för Norbergs bok är lika rätt nu som varje år. Fakta kan inte ha dålig tajmning.

*) **Snabbsammanfattning** för nytillkomna läsare av denna blogg:

En helt dominerande förklaring till vår tids stora fokus på elände beror på att rapporteringen av elände har mångdubblats jämfört med för några decennier sedan. På enskilda områden och under vissa perioder blir läget sämre. Över längre tidsperioder blir däremot det mesta bättre, men detta *blir inte nyheter*.

- Fattigdomen minskar och hälsa och allmän levnadsstandard stiger oavslutligen nästan hela tiden. Takten i **minskningen av extrem fattigdom** har förvånat även utvecklingsoptimister.
- Demokratin är uppenbart ett av de framsteg som tycks ligga skrynkligast till för tillfället. Men man kan ha **perspektiv** på det också. Antalet valdemokratier är nu 125, flest hittills. Världen är inte bara USA och Europa.
- Kriget i Syrien chockar, med all rätt. Sett över 50 års tid har dock antalet krig och dödsoffer i krig **fallit dramatiskt**. Det ökade 2008–2014, men utgångspunkten var den lägsta nivån i historien. Dödstalet det blodiga året 2014 var långt under toppnivåerna på 1970- och 1980-talen. Förra året **sjönk åter** antalet dödsoffer.
- Mordfrekvensen i världen **har sjunkit** de senaste åren.
- Miljön börjar förbättras när ett land når en viss levnadsstandard, och den tröskelnivån sjunker, eftersom kunskap om föroreningarnas hälsofaror lättare når ut och tekniken att rena utsläpp med mera blir billigare och mer tillgänglig. **Indien** är luftföroreningarnas epicentrum just nu. **Kina** har vänt. Miljöoroliga bör fokusera på två områden: utfiskning och klimat. Att få fiskbestånden att återhämta sig är en politisk utmaning men åtgärderna är inte komplicerade. Hur vi kommer ur klimatdilemmat är svårare. Även där finns dock olika saker att hålla reda på. Att temperaturen stigit är lätt att mäta, men exakt vad detta leder till och hur stor del av detta som är av ondo är inte klarlagt.

EU:s världspolitiska chans: Nobba Erdogan

2016-11-22

Gör om, gör bättre. Turkisk gränsvakt i Egeiska havet. Foto. TT/AP

Donald Trumps idé om en tolv meter hög mur mot Mexiko ger många européer kalla kårar. Samtidigt har EU kohandlat med Turkiet om att strypa flyktingströmmen och sonderar för fler liknande avtal med länder längs unionens rand.

Det sägs att Europa kan få en viktigare roll som världsaktör om Trump blir den globaliseringsfientliga isolationist han flaggat för. Att fler kommer att förlita sig på att EU står stadigt med en demokratisk och moralisk kompass i hand. Nå, det finns ett sätt att tidigt och tydligt ikläda sig en sådan roll: att markera mot Turkiet.

Inte på det sätt som brukar föreslås, att skrota medlemskapsförhandlingarna. De är i praktiken redan frysta, och de är ändå så långsiktiga att vi inte kan veta i vilket demokratiskt skick landet befinner sig när manglandet väl mynnar ut i något, och dessutom kan de fungera som ett slags lågintensiv demokratipåtryckning. Nej, det effektivaste, moraliskt rimligaste och politiskt modigaste vore att backa från migrationsuppörelsen.

Turkiet har utvecklats enormt både ekonomiskt och socialt de senaste tjugo åren. Landet är en oundgänglig brygga mellan Europa och Mellanöstern. Men under den senare delen av Recep Tayyip Erdogans styre har landet fjärmat sig från rättsstatens principer i marschtakt, särskilt med den extremt

paranoida reaktionen på sommarens misslyckade statskupp. Hotet om att återinföra dödsstraff och fängslandet av stora delar av den prokurdiska oppositionen i parlamentet borde vara droppen.

Unionen klev ner i grumligt vatten när den i ett slags desperation över flyktingkrisen outsourcade sin gränskontroll till Ankara. Sedan dess har grumligt vatten blivit dy. Det finns EU-länder som skulle gå med på vad som helst för att slippa uppleva en ny flyktingström, men de är inte i majoritet och det vore skam att låta dem representera världens människorättsliga högborg. Eftersom den turkiska regimen utgår från att EU aldrig vågar äventyra uppgörelsen utnyttjas den som ett frikort för hårdnande styre. Motkravet att mildra sina terrorlagar tycks Turkiet inte ens överväga. Ordet utpressning är inte långt borta.

– Tidigare har EU alltid kritiserat Turkiets brott mot mänskliga rättigheter. Om det varit en väldig kritikstorm i EU hade oppositionen i Turkiet känt sig mer hoppfull. Nu är hopplösheten total, säger Turkietanalytikern Halil Karaveli.

Alla vet att det politiska och praktiska handlingsutrymmet är gravt inskränkt i den spända frågan om migration och flyktingar. Men det enda sättet för EU att komma ur den här knipan med hedern i behåll är att på eget initiativ riva avtalet och snabbt hitta en plan B.

Vad skulle hända? Turkiet missar inget tillfälle att hota med att flera miljoner flyktingar åter genast skulle välla in i Europa. Faktum är dock att ingen vet hur stora strömmarna skulle bli innan EU hinner utarbeta alternativen. I den krassa politiska verklighet som växte fram för ett år sedan var det trots allt de återupprättade inre gränskontrollerna mellan EU:s länder, stängningen av Balkanrutten, som var **den primära orsaken** till att flyktingströmmen avtog, inte turkarnas kustkontroll.

Få av de åtgärder en plan B måste innehålla är gjorda i en handvändning, men det finns ingen tid att förlora:

Ett gränslöst EU bygger på en effektiv yttre gränskontroll. Denna har fallerat, för att uttrycka sig försiktigt, vilket gjort att inre barriärer hastats fram. Därför behövs **skärpt och bättre övervakning**.

Som ensam åtgärd skulle stärkt gränskontroll skapa en "fästning Europa", där desperata migranter skulle fortsätta att drunkna i tusentals. Därför

behövs **legala vägar** in för asylsökande. EU:s ambassader har redan genom Schengenfördragets [artikel 25](#) möjlighet att utfärda **humanitära visum**. Man behöver skapa **viseringssystem** som klarar chocker. En uppmjukning av **transportörsansvaret** är rimlig.

Skulle Turkiet mot förmodan aktivt driva lägerflyktingar västerut får EU se till att motsvarande **läger**, med acceptabel standard, upprättas i redan hårt prövade Grekland och Italien men också i Bulgarien, Malta, Cypern och Spanien och kanske även Kroatien och Frankrike. Dyrt? Med de sex miljarder euro man nu lovat Turkiet kommer man ganska långt. På sikt behövs permanenta, värdiga **mottagningscentra** med stor kapacitet i medlemsländerna vid Medelhavet.

Sedan är någon form av **asylfördelning** mellan medlemsländerna nödvändig. Viktor Orbans lag kommer att fortsätta att protestera. Man ska nog inte lägga energi på att försöka få med alla. De flesta kommer trots allt att acceptera andelar. De som har ryggen mot framtiden kan i stället betala.

Europa är inte ensamt. Det behövs nya **internationella institutioner** för att hantera alla former av migration, inte bara flyktingar.

Ska det skrivas **avtal med emigrationsländer** borde de inte handla om att betala för en gränsmur utan om att betala för att ungdomar där utbildas till europeiska bristyrken.

Sist men inte minst måste de länder som drivit den sociala ingenjörskonsten längst kunna tänka sig ett **enklare första mottagande**, fundera över hur människor ska kunna komma hit utan att omedelbart bli en del av det välfärdsreservat som, trots det opraktiska i sammanhanget, är tungt nationalstatsbaserat. Efter en första tid måste vägar successivt öppna sig in i systemen. Det kan inte vara omöjligt, och det är ingen av dem som just flytt livsfara eller misär som förväntar sig något annat. De flesta vill bara få en chans.

Tanken att det skulle gå att åstadkomma en ordning där nästan ingen alls kommer är en skyggslappsfantasi. Ingen av oss som lever nu kommer att få se migrationsströmmarna upphöra i vår livstid. Krig tar slut, men det är inte i första hand krigsflyktingar som kommer att göra vad de kan för att ta sig in i Europa om tio år, det är ekonomiska flyktingar. De kommer framför allt att komma från Afrika: unga män och kvinnor som lyfts ur fattigdom så pass mycket att de har fått aspirationer i livet och *kan* göra resan norrut och

som ser i sina smartphones eller tv-apparater vilka alternativ som står till buds. Bistånd till de fattigaste *främjar* migration.

Alltså krävs klok och långsiktig hantering, inte desperat och kortsiktig barrikadering. Framför allt måste vi vara uppfinningsrika, som [ekonomen Michael Clemens påpekar](#).

En underanalyserad effekt av höga murar är för övrigt att de som lyckas ta sig in är extra benägna att stanna permanent. Emigration är en investering. Mycket få vill emigrera om de inte måste. Med mindre tillslutna gränser skulle sannolikt en stor andel av migranterna röra sig fram och tillbaka: ta arbete om det finns, men annars resa hem och försöka senare eller i något annat land.

Om det finns en demokratisk, moralisk och liberal instinkt kvar hos majoriteten av de människor som fått ynnesten att leva de friaste och värdigaste livet i artens historia dras förhoppningsvis en dag slutsatsen att det skulle bli bättre för både EU och Turkiet om vi gjorde om och gjorde rätt, steg för steg. Annars är skillnaden mellan EU:s och Donald Trumps syn på fattiga grannar inte en skillnad i art, endast i grad.

Fotnot: Trumps idé om att stoppa inflödet av mexikanska migranter är felgrundad i sak. Sedan ungefär tio år är [nettoflödet mellan USA och Mexiko negativt](#): fler flyttar tillbaka söderut än migrerar norrut.

Och här är, eh, ljuspunkterna

2016-11-11

Montage: The Economist

Känslan är överklig, och jag tror ärligt talat att den är det också för dem som faktiskt trott att Donald Trump skulle vinna. Han är ett gungfly i kostym och cowlick-frisyr. Men livet ska levas, barn ska snytas och mjölk ska köpas. Det är bara att fälla ner öronlapparna och ge sig ut.

Att hitta ljuspunkter efter nionde november-chocken blir som att försöka hitta en Trumpsupporter i Cambridge, Massachusetts, men den här bloggen vore inte vad den är om inte utmaningen antas.

Först dock ett kort resonemang om hur det kunde ske. (Jag vet att det går tretton på dussinet av den här sortens analyser för tillfället, och deja vù-känslan är stark även i bloggen, men det är sådana tider. Vill du avstå, hoppa över de sju närmast följande styckena.)

Med författaren Anne Applebaums ord är Trumps anhängare en del av den "populistiska internationalen". Man borde hellre kalla den "missnöjesinternationalen". För det första tillhör alla folket, men alla är verkligen inte missnöjda, i alla fall inte av samma skäl, och för det andra kan populism lika gärna vädja till folks visionära och filantropiska sidor som till deras intolerans och rädsla. Man kan argumentera för att Barack Obama vann på en populistisk agenda 2008. Han hade sakpolitiska förslag, men det var mycket känsla, mycket "Change" och "Hope". Det tar emot att säga det, men troligen bars de som röstade på Trump inte så lite av den typen av känslor (åtminstone "change"-delen).

Det kommer att skrivas böcker om varför Trump kunde vinna. Statsvetare kommer att strida om precis vilka bevekelsegrunder som avgjorde. Men med hjälp av de hekatomber av data som publicerats vet vi i alla fall väldigt väl vilka geografiska områden som röstade på Trump, och det var inte de som har flest invandrare och högst grad av livsstilsliberalism, sådant som sätter skräck i missnöjesinternationalen. Kärntrupperna finns i rostbältet.

Några av dem har känt arbetslösheten in på skinnet, men desto fler har *känslan* av att deras jobb och tillvaro hotas av konkurrens utifrån. Därför skrämmer öppna gränser och frihandel. Samma rädsla göder missnöjespartier på den här sidan Atlanten. Det är dock inte frihandeln som gör dem arbetslösa; handeln skapar tvärtom en ekonomisk tillväxt som medger en mjuklandning när branscher dör ut på grund av rationaliseringar i teknikrevolutionens spår.

Ny teknik, i dag med internet som nav, förskjuter ständigt alla ekonomiska förutsättningar. De flesta klarar omvälvningen och drar i regel nytta av den. Andra lyckas inte utan fastnar i den gamla världen. Alexander Bard och Jan Söderqvist talar om två nya klasser, "nätokratin" och "konsumtariatet", där den sistnämnda utgörs av dem som stannat kvar och lever mer för konsumtion än produktion. Andra har beskrivit samma sak med andra termer.

Att vissa fastnar har delvis med utbildning att göra men inte enbart. Det har också delvis med urbanisering och välstånd att göra, men inte enbart där heller. Det är därför en svinrik magnat från New York som föddes med silversked i munnen kan framställa sig och för miljontals framstå som en man av folket.

Man kan diskutera länge hur stor andel av befolkningen som upplever att de stämplas som onödiga eller är rädda för att bli onödiga och därför hatar allt som rubbar en gammal ordning. Många som vridit och vänt på frågan kommer fram till att gruppens kärna i mogna ekonomier kan utgöra en fjärdedel, plus minus tio procentenheter i olika länder.

Hur kan en Trump i så fall ta hem presidentvalet? Valdeltagandet i USA är bara 55 procent, och om de missnöjda mobiliserar mer än de förnöjda och dessutom har draghjälp av att en stor andel framför allt velat skaka om Washington och till varje pris hålla hans konkurrent borta från presidentposten går det uppenbarligen.

Så till de tänkbara ljuspunkterna.

En åtminstone teoretisk liten fyrbåk är denna: Valresultatet är en otvivelaktig triumf för folkstyret. Trumps magsura och lögnaktiga varningar om att valet skulle vara riggat till elitens fördel kom på skam med besked. Och trots att segermarginalen var liten hördes inte ett ljud från Demokraterna om att resultatet skulle ifrågasättas.

För den som hatar resultatet men gillar majoritetsstyret blir det väldigt svårt att protestera alltför mycket mot att demokratin, så som vi har ordnat den (jag bortser här från valtekniska skillnader mellan länder), fungerar.

Självständigheten i väljarkåren är historiskt sett ganska häpnadsväckande. Tänk efter: Den som fick folkets förtroende hade stöd av noll ledande amerikanska tidningar (och totalt av **bara sex procent av dem**), aktivt stöd av mycket få ledande politiker, till och med i sitt eget parti, strängt taget ingen support från någon av ledarna i de övriga demokratierna, inget mätbart stöd från intellektuella, mer hån än uppbackning från kulturpersonligheter (utom Clint Eastwood-kategorin) och mötte under kampanjen **ansenlig oro från näringslivet**.

Kritiken mot Trump har med andra ord varit fullständigt förkrossande i alla delar av det som han själv och hans undervegetation med visst förakt skulle döma ut som "eliten" och "etablissemangen". Ändå blir han nu president i världens mäktigaste nation. I den mån många av oss oroas av tidens politiska kantring i väst kan vi alltså inte skylla denna oro på makthavare utan på stora delar av folket.

Samtidigt måste man komma ihåg att utgångar av ordinarie val är mindre definitiva än genomförda folkomröstningsresultat (läs: Brexit). Det amerikanska folket får en ny chans att justera politiken redan om två år, i kongressvalet, och att byta ut presidenten om fyra. Och demografin missgynnar obevekligen Trumps kärntrupper.

En annan mer cynisk ljuspunkt, om en sådan går att föreställa sig, är att motståndet mot det han anses stå för är så pyramidalt att det inte är givet att han kan styra på det sätt många nu befarar. Det är inte ens säkert att han vill. Inget med Trump är säkert. Här finns tre möjligheter:

1) Hans giftiga kampanj var bara retorik. Han ville bli president och utnyttjade skickligt strömningar han sett men har egentligen ingen klar ideologi. Väl på plats på maktens topp kan han tänka sig både det ena och det andra. Världsledares uppmärksamhet smickrar honom och toppmöten tilltalar hans ego (inte olikt Berlusconi), vilket minskar risken för internationell konfrontation. Trump är utåtriktad, till skillnad från krigarpresidenten Bush den yngre, som i grunden var en stugsittare.

En så lös hållning är så klart bedräglig av en ledare för världens supermakt, men här griper vi efter halmstrån.

2) Han menar vissa delar av det han sagt, närmare bestämt de som går att genomföra eftersom de ligger i linje med Republikanernas allmänna politik och därför kan vinna stöd i kongressen. Det gäller exempelvis skrotandet av Obamas sjukvårdsreform och kraftigt sänkta skatter. De hugskott som blir för svåra att förverkliga släpper han men får det att framstå som om han egentligen aldrig menat att de skulle genomföras.

3) Han menar allt han sagt, tänker försöka genomföra allt och knyter till sig samtliga av de få republikaner som stött honom genom alla vansinnigheter utan att darra på manschetten.

Detta leder sannolikt till konfrontation i kongressen och i det egna partiet. Det leder till fortsatta protester på gatorna. (Efter hand borde det också leda till protester från många av dem som röstat på honom, när de bittert konstaterar att "fantastisk ekonomi" och "jobben tillbaka" var luftpastejer. Men det är en öppen fråga hur många av dem som ser sådana samband.)

Det leder rimligen också till politisk mobilisering på olika håll i landet för att driva rättssak mot muren, deportationerna, klimatavtalsbrottet, Iranavtalsbrottet och andra kontroversiella förslag.

Det leder kanske också till aktiva försök i kongressen att få till en riksrettsprocess enligt konstitutionens vitt tolkningsbara kriterium "high crime and misdemeanors". Kongressen avsatte trots allt Nixon. En juridikprofessor i Utah [menar att kongressen inte ens behöver vänta](#) på tvivelaktigt agerande i Ovala rummet, utan Donald Trumps misstänkta bedrägerier kring de seminarier han kallat Trump University vore fullt tillräckliga som riksrettsgrund redan från dag ett. Trump är kallad till rätten för fallet senare i november. Då nämner professorn inte ens anklagelserna om sexuella övergrepp.

Möjligheten till riksrett ökar om Demokraterna lyckas ta över majoriteten i kongressens båda kamrar vid mellanvalen 2018. Blir Trump fälld återstår naturligtvis att se hur självständigt och klokt vicepresident Mike Pence kan sköta spakarna. Men han har trots allt varit kongressledamot och guvernör.

Kanske vet vi redan i februari vilken av vägarna "The Donald" tar.

I de små tuvornas värld

2016-10-25

Valloniens Magnette, stålman i regionalt stålbälte. Foto: TT/AFP

Jag börjar på allvar oroa mig för EU-samarbetets motståndskraft. Unionen har tagit så många små och stora slag de senaste åren att hon vacklar i ringen med de 28-fingrade händerna kramande sina ömmande brysselkålsöron. Och slagen kommer allt oftare från hennes egna lemmar.

De nationalistiska politiker som ynglar av sig i snart sagt varje hörn av kontinenten älskar det europeiska samarbetet lika mycket som mögelsvamp älskar frisk luft.

Brexit har jag inte kommit över än, och jag kommer förmodligen inte att fullt ut tro att det är på riktigt förrän den dag briterna faktiskt går ur (det har dock inte hänt förrän det har hänt).

I våras hölls efter ett medborgarinitiativ en obegriplig folkomröstning i Nederländerna om EU:s associationsavtal med Ukraina. Det blev nej. Omröstningen var visserligen rådgivande, men regeringen kan ändå inte bara avfärda resultatet utan sliter fortfarande sitt hår för att hitta ett sätt att lyda medborgarna utan att rasera hela avtalet.

Och nu ser alltså ett regionalt pytteparlament ut att [stoppa handelsavtalet](#) med ett av de mest Europalika länderna på andra sidan haven, Kanada. Hur är det ens möjligt? Ett avtal mellan EU och Kanada borde vara en formalitet. Efter år av manglande innehåller [uppgörelsen](#) sociala och miljömässiga hängslen och livremmar. Det behöver kanske inte säkerhetsnålar också.

Det finns en konstitutionell och demokratisk nivåskillnad mellan ett parlament, som det vallonska, och vanliga medborgare i en folkomröstning, men det de båda nivåerna här ger uttryck för är inte väsensskilt från vartannat.

Alla dessa folkliga käppar i de storpolitiska hjulen är utlöpare av samma bredare strömning som också gett populismen medvind. Den har i sin tur sin viktigaste grund i något vi egentligen länge strävat efter, nämligen en utbildad och självständigt tänkande befolkning. Det råder ingen underkastelse under auktoriteter längre. Folk "tar ingen skit", helt enkelt.

Självständighetsvågen går inte sällan i en allmänt rebellisk och otydlig riktning, men den kan också ta mycket konkret form, som i regioner som Skottland och Katalonien.

Man kan naturligtvis inte fördöma att medborgare – enskilda eller grupper – bemäktigas och får ett inflytande som förr varit sällsynt utan blodig revolt. Det är ju vad som eftersträvas i varje vacker grundlagspreamble.

Men behöver pendeln svänga så kraftigt? Börjar det inte bli lite väl stora andelar av befolkningen som sätter sig upp mot "eliten" för sakens skull, för att de vet sitt värde, för att de inte tänker gå med på något som *känns* fel?

Många väljer som bekant att ty sig till ledare som påstår sig företräda den här känslan. Det fula i kråksången är att dessa ledare under fernissan visar sig vara de verkligt obehagligt auktoritära makthavarna. Detta är det trista folkliga självbedrägeri en stor del av demokratins högborg tvingas bevittna i dessa dagar.

Bara för att ledande politiker tillhör en elit betyder det inte att de har fel. Det är faktiskt inget personligt nederlag att lita på en politiker som har haft tid att sätta sig in i en komplex fråga. De flesta av dem har det och gör ett hederligt jobb med att ta reda på vilka lösningar som bör fungera bäst.

Kan någon vänligen försöka få ut det budskapet?

Man ska förvisso inte glömma att Europeiska unionen kommit imponerande långt – kanske längre än Monnet, Schuman, De Gasperi och Adenauer vågade drömma om – och är en djupt invävd del av medlemmarnas politiska och ekonomiska liv (det är därför det är så svårt att greppa Brexit, nästan som att försöka föreställa sig universums storlek).

Unionens mycket osexiga *modus operandi* har alltid utgjorts av komponenterna *utveckling genom kris* och "*muddle through*". Detta fungerar förstås bara om krisen inte är permanent utan med jämna mellanrum ger vika så att konstruktivt pillande kan äga rum. Krisen börjar se oroväckande permanent ut.

Under EU:s första decennier av nybyggeranda förelåg dessutom två historiska förutsättningar för framgång: Ett levande minne av kriget och en kvardröjande auktoritetsbundenhet hos medborgarna. Den första förutsättningen har försvunnit med naturlig avgång. Den andra var något vi alltså egentligen ville bli av med, men vi förstod inte fullt ut effekterna av det; inte förrän nu, när vi ser hur nära barnet är att följa med det utkastade badvattnet.

En sorglig insikt är att det förmodligen vore omöjligt att få politiskt stöd för att bygga EU i dag. Det är en enorm paradox, eftersom Europas väljare i dag tillhör historiens mest globaliserade befolkningar. Alla är beroende av alla, till allas nytta.

En bedövande majoritet skulle trots allt inse det om Europeiska unionen gick i kras. Men då skulle det vara för sent.

Krösamaja mår toppen

2016-10-14

Nej, det här går inte.

Trump vinner valet, och sedan kan vi säga adjö till den amerikanska demokratin och rättsstaten. Nästa år gör Le Pen om tricket i Frankrike. Sedan går land efter land i fällan. Värderingar som omhuldas sedan franska revolutionen faller som käglor, och för det öppna Europa är det rullgardin ner.

Då har vi inte talat om Syrien. Finns något som tyder på att munvädret på fredssamtalen har någon som helst effekt? Nej, snarare lär våldet vridas upp i en dödsbringande virvel som drar in fler länder i regionen.

Och då har vi fortfarande inte talat om klimatet. Politikernas tugg från Paris bedövar väljarna, medan atmosfären fortsätter att packas med koldioxid. Jorden steks, och följderna kommer att få "Armageddon" att framstå som en barnfilm. Frågan är bara om klimatdöden kommer före AI-katastrofen. Den artificiella intelligensen växer nu så snabbt att våra hjärnor kommer att manipuleras av robotar inom bara tio år.

Dessutom förlorar jag själv jobbet, tappar håret och blir inkontinent.

Hur kändes det där?

Jag lärde mig [av P1 för några dagar sedan](#) att det tydligen är ute med positivt tänkande. Det har kommit en mottrend. "Det finns inga risker med att tänka negativt i nuläget, det behövs verkligen som en motvikt", sade psykologen Ida Hallgren till P1 Morgon.

Hallgren leder i höst i Göteborg en kurs i negativt tänkande. Kursen "utvinner det bästa ur det negativa tänkandets guldgruva", [står det i programmet](#).

Nu är det bara det att ganska precis samtliga människans sämsta yttringar, det må vara våld, diskriminering eller andra kränkningar kommer ur någon form av negativt tänkande, vars yttersta form är rädsla. De som utövar våldet, diskrimineringen och kränkningarna väntar sig inte något gott av sina medmänniskor.

Populismen beror på negativa – och falska – tankar om vart vi är på väg. Misogynin beror på negativa tankar om kvinnor. Rasismen beror på negativa tankar om personer med en annan mängd melanin i hudcellerna.

I stort sett alla problem vi har beror i grund och botten på någon form av negativt tänkande. Det helt avgörande skälet till att vi har kommit så här långt är att tillräckligt många människor genom historien trots allt trott på sina medmänniskor och sig själva. Tack och lov har den utvecklingsoptimism som föddes under upplysningen lyckats överleva, i de dystaste tiderna snarast övervintra, fram till i dag.

Jag inser att den där kursen i negativt tänkande, liksom den allmänna mottrenden, om den finns, tillkommit som en reaktion på en typ av *oreflekterad* eller i värsta fall pådyvlat positivism som under en tid smetat ner en del livsstilstidningar och böcker. Okritisk positivism är [värdelöst](#) (men okritisk negativism är värre). I värsta fall, som [när cancerpatienter får höra](#) att de blir friska bara de tänker mer positivt, är det upprörande.

Att vi tänker *kritiskt* är naturligtvis fullständigt oundgängligt för att vi ska kunna utvecklas. Det är något helt annat än att tänka negativt. Vi måste reda ut rimligheten i det vi får höra. Gör vi det finns det nästan alltid goda skäl att ha förtröstan.

Ett annat sätt att beskriva de olika förhållningssätten är att man kan tänka *konstruktivt* eller *destruktivt*. I medierna finns en svårutrotlig missuppfattning om hur man ska hantera balansen positivt-negativt. Man

får för sig att man med jämna mellanrum behöver lägga in "goda nyheter" i flödet, när det i själva verket handlar om att man i varje berättelse ska sträva efter att ge hela bilden, inte bara det smala utsnitt som utgörs av konflikt, kris eller fara. Det är konstruktivt.

Begreppet konstruktiva nyheter börjar användas allt oftare, och det är bra. Men det handlar fortfarande om andra nyheter än "de vanliga". Vi journalister kommer aldrig ur risken att vara destruktiva om vi inte vågar ställa oss samma frågor som vi gör när någon politiker eller organisation framställer något de gjort som framgångsrikt ("varför för de fram detta, vad har de för intresse av det?") även när något framställs som katastrofalt: Är det för att väcka de rubrikhungliga redaktörernas intresse? Eller de trygghetssökande väljarnas? Är det för att få anslag eller bistånd? Är detta verkligen hela sanningen?

Huruvida kursledaren Ida Hallgren i Göteborg tycker att medierna är alldeles för positiva för vårt eget bästa är oklart. Gissningsvis – förhoppningsvis – problematiseras i alla fall vissa aspekter av negativitet under kursen. Vad som framgår av kursbeskrivningen är att man mycket riktigt ska bena ut definitionerna av negativt, positivt respektive kritiskt tänkande.

Gott så. Men lite snusförnuft och Krösamaja andas det allt.

För övrigt var det lite kul att ingen av de fem personer på stan som P1 pratade med i inslaget om kursen tyckte att det behövs mer negativt tänkande.)

Vad ska de säga nu när debattlocket är av?

2016-09-27

Hur låter det männe om det sägs rakt ut? Foto: TT

Man kan diskutera om det någonsin varit särskilt tabubelagt i den svenska debatten att problematisera invandringen. Men låt gå för att det har det. Låt gå för att många debattörer och journalister har varit alltför försiktiga. Detta måste hur som helst beskrivas i förfluten tid. I dag är det knappast längre möjligt att hävda att problem som kopplas till stor invandring inte diskuteras. Eller problem knutna till invandring från specifika kulturområden.

Folk som oavsett vad forskning visar har bestämt sig för att invandring stjälar jobb och kostar enorma summor för vårt välfärdsreservat kan säga det, och gör det också, så som danskar har gjort länge och briter gör efter Brexit. Men även i seriösa sammanhang räknas det på invandringen. Och det pratas etnicitet.

De som hävdar att de tidigare inte riktigt vågat ge uttryck för det obehag de känt inför invandringen, på grund av upplevt eller verkligt gruppträck, känner i dag rimligen inte några sådana hämningar. Om vi hade ett lock på debatten är det definitivt av nu, efter den Stora Flyktingvågen 2015.

Det betyder att vissa intressanta saker händer. Agnarna sållas från vetet.

De som förut upprördes över att det inte "talades klarspråk" kommer att bli besvikna. Den "tysta majoriteten" ansluter sig nämligen inte till det invandringskritiska lägret bara för att problemen diskuteras mer.

Andelen svenskar som vill minska flyktingmottagandet sjönk från cirka 60 procent i början av 1990-talet till drygt 40 procent i början av 2010-talet. En klar majoritet blev en klar minoritet inom en period av tjugo år – båda lägena i en tid då det alltså inte, tydligen, "talades klarspråk". Ökningen av stödet för ett visst främlingsfientligt parti här i landet sammanfaller inte med en ökning av andelen som tycker vi borde ha färre flyktingar, [enligt migrationsforskaren Joakim Ruist](#), snarare en liten minskning. Vilken effekt 2015 års flyktingvåg har haft på just denna återkommande mätning är inte klarlagt. Men en EU-undersökning som genomfördes i maj visade att andelen svenskar som fick "en positiv känsla" av invandring från länder utanför EU hade gått ner med åtta procentenheter jämfört med året före. Ändå är Sverige, EU-landet som [tog emot överlägset flest asylsökande](#) per capita i fjol, med 62 procent ja-svarare på den frågan fortfarande [överlägset mest invandringsvänligt](#) i EU.

Jag var i början av veckan på ett flyktingseminarium där alla deltagare var närmast symfoniskt överens om värdet av ett generöst mottagande. Så småttande tongångar hörs sannerligen inte i alla mötesrum, och framför allt inte vid alla köksbord. Det vet vi alla. Locktonerna från de nya murbyggarna är vad som oroar många av oss allra mest i dessa dagar. Seminariepanelen var inget undantag.

I ett sådant stämningsläge är det lätt att glömma att nästan alla människor i åtminstone den rikare delen av världen bär på minst ett par generationer av levande minnen av fördelarna med en öppen värld, och folk i dessa länder (och alla andra, för övrigt) har en högre utbildningsnivå och större kunskap om omvärlden än någon generation har haft någon gång tidigare i historien. Vad är egentligen sannolikheten för att en *majoritet* under sådana förutsättningar skulle vända dessa framsteg ryggen? Det är ju i praktiken vad som krävs för att få en *Orbaniserad* värld. Är folk en skock får? Allt mindre, faktiskt ([se här](#)).

Ärligt talat, den enda rimliga slutsatsen vettiga människor kan dra av vetenskapen om att det finns problem är att försöka ta itu med dem, som alltid. Och tro det eller ej, men lika lite som man längre kan säga att saker om invandring "inte får sägas" i det här landet kan man hävda att "ingenting görs" för att lösa uppkomna problem. Politikerna gör knappt

annat (sedan kan och bör man ha synpunkter på det kloka i många åtgärder). Det gäller problemen med mottagande och handläggning, det gäller problemen med integrationen och det gäller problemen med könsrollerna. Den praktiska samhällsaktivitet förra årets flyktinginflöde gett upphov till syns i BNP-siffrorna. Och ja, det medges att det är viss skillnad på Sverige och en del andra europeiska länder i det här avseendet. Tills vidare.

Det som nu händer, för att komma till poängen, är något i grunden klagörande: Den hårda främlingsfientliga kärnan kan inte längre framställa sig som ett slags yttrandefrihetens och folkviljans riddare utan tvingas i stället avslöja vad de egentligen tycker och vill, och det är att dessa nya grupper av människor inte hör hemma här utan bör köras i väg. Fler kommer även här att uttrycka sig som Ungerns illiberala ledare Viktor Orban, som man vet exakt var man har när [han förklarar att](#) "vi vill inte se stora minoriteter med andra kulturella särdrag bland oss, vi vill att Ungern ska förbli Ungern". Det inte alla i hans ringhörna som varit lika tydliga. Hittills.

Sverige och de flesta andra EU-länder har nu i ett slags desperation infört en strängare invandringspolitik än på mycket länge, i de flesta fall med hjälp av partier ur det traditionella politiska systemet. Men det spelar ingen roll för den hårda kärnan. Det räcker inte, säger den. Och det kommer aldrig att räcka.

Den majoritet i det här landet som däremot har den pragmatiska synen att invandring och utvandring är en naturlig del av samhället och inom rimliga gränser är fullt hanterbar kommer att fortsätta att tycka det så länge inte de problem som dyker upp fullständigt ignoreras. Och det är det ingen risk för, som vi kunnat notera.

Den xenofobiska minoriteten är dessvärre stor nog att borga för en skitig tid framöver, men den kommer åtminstone att tvingas bli tydligare, och den [kommer inte att bli en majoritet](#). Wir schaffen das, irgendwie.

Gärna frågestrejk, men hoppas inte på för mycket

2016-09-16

I kollektivtrafiken ser även partiell manspread ut som en hälsning från jägar- och samlartiden. Foto: TT

Det tog nästan ett år av drift med företeelsen "manspread" innan det publicerades [en försynt TT-artikel](#) som talade om att det ju faktiskt "skulle kunna" finnas fysiologiska orsaker till att män sitter bredare med benen än kvinnor.

"Manspread" är **onekligen** en väldigt fyndig beskrivning av ett specifikt uttryck för manlig bufflighet. Jag skrattade själv gott åt [Andrew Waldens instrumentella krönika](#) om tv-soffornas skrevande män (fast begreppet myntades visst i New Yorks tunnelbana). Men att skillnaden i benhållning mellan män och kvinnor har kroppsliga orsaker, vilket innebär att män måste tänka särskilt på att ha benen i kors, var väl uppenbart? Tydligt inte.

Mer än en uppföljande kommentar om fenomenet har på allvar gått ut på att män medvetet skulle bre ut sina ben för att markera självsäkerhet och inflytande.

Jag tror att det oftare är tvärtom: Dessa män är omedvetna om vad deras avspända hållning får för fysiska och psykologiska konsekvenser i rummet. De skulle *medvetet* behöva hålla ihop benen när de sitter bland folk (något som är rätt svårt i en soffa, varför korsläggning är det rekommenderade tricket).

För all del, det finns unga män på bussar och t-banetåg som tycks rätt aktiva i sin skrev-blockad av säten, något jag själv retat mig på otaliga gånger. Men det handlar fortfarande om en default-sittställning som kräver viss muskelanspanning för att bemästra.

En annan text (med något högre verkshöjd) som har väckt stor uppmärksamhet i omgångar, senast som titelessä i en bok, är en obetalbart träffsäker fotnedsättning av Rebecca Solnit, "[Men explain things to me](#)". Den har gett upphov till ett helt nytt begrepp, "mansplaining".

"Mansplaining" i Solnits ursprungliga tappning betyder att en man självsäkert talar om för en kvinna hur något ligger till trots att kvinnan i fråga bevisligen har högre kompetens i ämnet än mannen som babblar på. Begreppet har dock kommit att få den bredare betydelsen att män lägger ut texten för kvinnor i största allmänhet och sorglöst struntar i att ta reda på om kvinnorna a) vill höra och b) möjligen vet något i ämnet.

Det är verkligen oftast män som är behäftade med den här lite dumdryga uppblåsta självbilden. Det de flesta missat i sammanhanget är dock att även män tvingas stå ut med dessa "mansplainers". På det kafé där jag skriver denna text bevittnar jag under en eftermiddag två sådana ojämlika manliga par, det ena i 27-årsåldern, det andra i medelåldern. Kanske är de drabbade männen lika många som kvinnorna.

Jag kan själv inte räkna gångerna då jag blivit undervisad av mindre vetande män med större självförtroende än jag (jag brukar inte låta det hålla på så länge, ska medges, man kan ju byta samtalspartner). För att inte tala om alla socialt tondöva mejl från män i övre medelåldern som envist försöker förklara varför jag missuppfattat allt i någon artikel, trots upprepade bevis om motsatsen.

Nyligen tokdelades en krönika av DN-kollegan Åsa Beckman som är besläktad med "mansplaining"-resonemanget. Hon upprördes över att det så sällan är mannen i ett tvåkönat par som ställer personliga frågor till partnern och visar intresse för hennes liv. Nästan alltid, konstaterade Beckman, är det kvinnor "som tar ansvar för en social situation och, närmast osynligt, driver den framåt".

Jag är övertygad om att det där stämmer, i genomsnitt. Men grejen är att kantiga män inte är över hövan intresserade av andra mäns personliga förhållanden heller, och i grunden inte särskilt intresserade av att lyssna på

dem. Jag har suttit mitt emot sådana män många gånger, ofta med ölsejdlar emellan, och jag har själv ibland utövat denna ointressets konst. Jag är inte sådan egentligen, men jag kan sättet.

Det finns tillfällen då det är befriande att få vila i tyst sällskap, men det är inte det Beckman skjuter in sig på utan alltså den sociala ignoransen. Den är något dåligt. Män borde sannerligen bearbeta den. Vi borde alla visa varandra hyfs, hänsyn och intresse.

Krönikan mynnade i en uppmaning till kvinnor: Sluta helt enkelt att ställa frågor till dessa mentala slukhål till män.

En sådan frågestrejk skulle kunna ha två syften: Antingen att kvinnor på så sätt sparar energi åt sig själva och åt bättre samtalspartner, eller att männen ska få sig en tankeställare. De som tror på alternativ två bör nog tänka om.

Många män skulle nämligen alldeles oombedda mala på ändå, troligen inte om de personliga ting strejkaren hade velat förhöra sig om, men om det politiska läget, något vetenskapligt rön han hört om i 90 sekunder på radion, snickeriet därhemma eller att bilen går bra.

Varför? Beckman skriver inte uttryckligen att orsaken bakom männens autistiska drag skulle vara medveten maktutövning. Det har dock mer än antytts i en del av de många kommentarer krönikan gett upphov till.

Man kan tycka att det inte spelar någon roll vad det olustiga manliga beteendet beror på, det viktiga är att få bukt med det. Men jag inbillar mig att problemets orsaker faktiskt har viss betydelse för hur man angriper det.

Om hela förklaringen vore sociala konstruktioner skulle alltså, om vi tar det sistnämnda exemplet, många kvinnor innerst inne helst avstå från att visa intresse för den man de talar med, och många män skulle innerst inne helst vilja lyssna mer på vad kvinnan har att berätta. Vore det så borde jämställd pedagogik i förskolan och en allmän bannlysning av patriarkala strukturer i det offentliga livet kunna ordna biffen relativt enkelt.

Låt oss titta på en ytterlighet: våld. Det ligger onekligen långt bortom social bufflighet, men jag tror ändå det är relevant för resonemanget. Våld är förmodligen det mest könsskiljande uttrycket för mänskligt beteende. Sambandet mellan våld och män är närmast bedövande i varje mätning som närmat sig ämnet.

Trots hundra år av jämställdhetsutveckling och en med historisk mått unikt jämställd arbetsmarknad står fortfarande män för nästan allt våld och nästan alla fall av sexuella trakasserier. Är det sannolikt att denna extrema obalans kvarstår om det *bara* handlade om att uppfostra pojkar och flickor mer jämlikt?

”Om vår biologiska natur inte hade någonting med saken att göra borde en del kulturer ha konstruerat könsroller där krigandet i första hand förknippas med kvinnlighet eller där det inte finns någon skillnad mellan män och kvinnor avseende deltagande i krig och andra former av dödligt våld. Men några sådana samhällen finns inte och den ofrånkomliga slutstatsen blir därför att vårt evolutionära arv spelar roll.” skriver freds- och konfliktforskaren Erik Melander i [en ny antologi om krig och fred](#).

Melander utvecklar dock resonemanget och är noga med att framhålla att även om det biologiska arvet närmast måste betraktas som en konstant, eftersom det ändras så långsamt, kan kultur övertrumfa stora delar av det. Det finns ju massor av exempel på detta, inte minst i vår del av världen. Framför allt verkar de mest jämställda samhällena vara de fredligaste. Island var vid sitt bildande en extremt våldsamt maskulin hederskultur men är i dag ett av världens mest jämställda och minst våldsdrabbade länder.

Skillnaderna på andra områden än våldsbenägenhet och sexualdrift är små, visar den ena studien efter den andra, och de är större mellan individer än mellan grupperna män och kvinnor. Men de tycks inte vara noll.

Den springande punkten för en feminist, och dit räknar jag mig själv, är att vi både kan och måste lära oss av varandra. I den tjänstetunga, kommunikationsberoende och samarbetsinriktade värld vi har framför oss har vi föga nytta av könsskillnader. I den mån genomsnittligt manligt (respektive kvinnligt) beteende är dåligt, som i exemplen ovan, får vi helt enkelt försöka ändra oss.

Vi har trots allt nått långt, och vi kan komma ännu längre med jämställd uppfostran och lagstöd. Småbarnspappa-revolutionen har redan lett till en kollapsande social acceptans bland vuxna män för våld mellan pojkar. Men den nödvändiga feminiseringen av männen kommer inte att sätta sig i skallen förrän evolutionen tagit oss dit. Vad som krävs tills dess är att lära pojkar och unga män att *aktivt* undertrycka vissa saker och att odla andra.

Det går att ändra sitt beteende, det går till exempel att instruera sig själv att fråga den man interagerar med och att lyssna på svaret, även om det inte kommer naturligt. Med tillräckligt långvarig innötning kommer även de yxigaste av männen att till slut förstå värdet, vinsten, ja lyckan i att koppla bort sig själv en stund och engagera sig i en annans öde. Samtidigt finns fortfarande en hel del kvinnor som nog borde spara en del av sin empatiska energi till att i stället tänka på sig själva.

Nu har ju kvinnor i regel sedan jämställdhetskampens barndom förflyttat sitt beteende i riktning mot det normerande manliga sättet att förhålla sig till saker och ting, så fortbildningen kommer i huvudsak att vara en manlig angelägenhet.

Vår tids återkommande nålstick mot mäns socialt kantiga eller ohyfsade beteende är mänskligt att döma ännu ett tecken på framsteg. Det är *payback time*. I århundraden har män i kraft av självskrivna maktposition kommit undan med att förringa och häckla vad de ansett vara mindervärdiga egenskaper eller störande beteenden hos kvinnor.

Kvinnor kan i dag komma undan med att kritisera män för allt från deras beteenden och uttalanden till deras kroppsbehåring. Män som försöker sig på motsatsen ber om att bli offentligt vändstekta. Det är i sin ordning. Man får bara hoppas att det inte fortfarande är i sin ordning om 50 år.

Rikt + tätt = grönt

2016-08-26

Allt pekar på att vi blir tre eller fyra miljarder till på jorden innan befolkningstillväxten stannar av. En ganska vanlig reaktion på den upplysningen (som exempelvis [förmedlades av DN](#) i samband med världsbefolkningsdagen i juli) är att detta oundvikliga tillskott av människor innebär en oacceptabel belastning för naturen. Inte minst för att djuren berövas livsutrymme.

Att det rent fysiskt ryms fler exemplar av djur och växter på en jord utan städer och vägar säger sig självt. Människor tar viss plats. Om man vill att det ska finnas människor måste man acceptera att det inte kan finnas lika många individer av andra arter som på en jord utan människor. Men sambandet mellan ökad folkmängd och artdecimering är långt ifrån rakt.

Det är faktiskt inte svårt att hitta perioder och platser där sambandet varit det omvända. Många större djurarter pressades på kort tid till utrotningens gräns av brutal jakt för hundra år sedan, och rent av långt före industrialiseringen, när mänskligheten var betydligt mindre än i dag.

Varg, björn, lo, järv, bäver, utter och till och med rådjur och älg var sällsyntheter i Sverige (några av arterna sköts av helt) under 1800-talet, när folkmängden var mindre än hälften av dagens. Ett stort antal fågelarter [utraderades i Söderhavet](#) för tusen år sedan. I Nordamerika tros numera den förhistoriska megafaunan inte ha kollapsat av klimatförändringar utan av intensiv överjakt under några sekler eller millennier. På samma kontinent slaktades 60 miljoner bisonoxar på 1800-talet av glest utspridda jägare med

gevär (se även inlägg [här](#) och [här](#)). USA hade då mellan en tiondel och en femtedel så många invånare som i dag.

I dag finns livskraftiga stammar av alla de nämnda nordiska djuren. Söderhavets örken [omhuldar](#) sin färggranna fågelskatt med skyddsområden (även om flera arter ännu är sårbara). Och från USA kom nyligen [rapporter om](#) att antalet arter som kunnat lyftas bort från en lista över hotade arter nått rekordnivå: 19 stycken de senaste sju åren, varav 6 bara i år. Normalt brukar mellan fem och sju arter kunna avföras under motsvarande tidsrymd.

Förklaringen är naturligtvis inte den ologiska och bakvända att djurarter pressas mindre ju fler människor det finns. Den har med civilisation att göra.

Ju rikare vi blir, desto mer uppskattar vi naturen för dess egen skull och desto mer har vi råd att uppmärksamma dess problem. Ju mindre beroende vi är av att ha ihjäl djur utanför stugknuten, antingen för att få mat på bordet eller för att vi känner oss hotade, desto större sund respekt får vi för vilda artkusiner. Föreställningen att de människor som lever nära naturen, eller i den, är de som respekterar den högst må vara den intuitivt omedelbara, men låt aldrig intuitionen få vara ensam chef på hjärnkontoret.

Ingen skulle i ett rikt land i dag komma undan med att öppet förorda total utrotning av något större än zikabärande myggor eller guineamask. Maten ordnar vi på annat, industrialiserat sätt. Nytilskottet av mänskliga individer bor sammanpressade i städer. Den ännu växande befolkningen behöver inte längre enorma nya landtytor.

Titta på [den här fascinerande kartan](#) över klimatavtryck i USA:s olika postnummerområden (se också bilden ovan). De största avtrycken finns i mindre orter och glesa förorter, medan storstädernas tätast bebyggda centrala delar lyser som gröna öar mitt i utsläppstopparnas röda områden. I New York framstår Brooklyn, Queens och Manhattan som ett grönt lapptäcke. Allra grönast är postnummerområde 10036. Det är mitt i Manhattans Midtown. Där ligger Times Square.

Ju tätare, desto renare.

Tre fjärdedelar av den väntade folkökningen det här århundradet kommer att äga rum i Afrika, och [den afrikanska urbaniseringstakten](#) är på väg att

matcha den asiatiska, som nu är världens högsta. (Det finns bekymmersamma tecken på att den afrikanska storstadstillväxten kommer att ge upphov till sociala och ekonomiska problem som inte drabbade Asien under tidigare decennier, men det får avhandlas i egen ordning. Det viktiga i det här sammanhanget var ju i viken grad människorna lämnar naturen i fred och i stället tränger ihop sig).

Slutligen: Ibland framhålls att takten i artutrotningen nu är mycket snabbare än innan människan kom in på scenen, att vår påverkan har fört planeten in i vad som brukar kallas en sjätte massutrotning. I sin mest pessimistiska variant bygger den uppfattningen på förmodanden som är svåra att kontrollera, bland annat överslagsberäkningar av hur många insekter, svampar och andra små organismer som *borde* försvinna när regnskog huggs ned. Man kan dock komma fram till hög historisk utrotningstakt även om man bara utgår från kända fall bland däggdjur.

Hur som helst, jag har [skrivit om artutrotningen flera gånger](#) och ska inte fördjupa mig ytterligare denna gång, men jag vill tipsa om [denna briljanta genomgång](#) av frågan och vilka problem den är behäftad med som miljöskribenten Fred Pearce gjorde för ungefär ett år sedan. Den är kanske det mest matnyttiga som skrivits i ämnet.

Vad händer med vår värld(sbild)?

2016-08-06

Illustration: GL

Mitt emot vårt hotellfönster, på andra sidan kullerstengatan med spårvagnsräls, har lägenheterna skogsgröna gjutjärnsterrasser. Tre våningar över varandra. På den översta sitter tre män i olika generationer i skymningen försjunkna över en karta. Ett par öl står på bordet. Under deras sandalbekläddas fötter gungar en ung pojke i en hängmatta. En retriever, eller om det är en lite större terrier, slickar sig ren intill. Terrassen därunder är tom på folk, men på gatan utanför slåntrar skrattande sällskap förbi.

Jag hade inte vetat. Jag hade inte ens anat att något obehagligt försiggått. Alla umgås ju, de äter, dricker, shoppar, flanerar. Allt pågår, allt är liv, allt andas normalitet, för att inte säga hopp. Om det inte varit för de fördärliga nyhetsnotiserna. Jag kan inte avstå, ändå.

Politiker kan vara duktiga talare och kommunikatörer, emellanåt demagoger, men det är inte särskilt ofta de förmedlar det som i någon saklig mening är de viktigaste berättelserna om vår tid. Däri har de mycket gemensamt med oss journalister. Det som uppfattas som mest dramatiskt just nu och det senast inträffade får en extremt mycket större uppmärksamhet än allt annat som händer.

Kvällspressen har inte sällan häcklats för sitt abnorma fokus på mordfall. I varje ny rättsinstans brukar varje fall vevas som om det var nytt.

Rapporteringen kan ge intrycket att Sverige har, säg, 500 mord om året och inte 100, vilket i runda tal är den verkliga siffran.

I rapporteringen om terrorismen betar sig alla medier så här. Överallt. När alla redaktioner med självaktning nu dessutom trycker ut nyhetsnotiser till miljarder smartphoneanvändare ser det under intensiva nyhetsdygn faktiskt ut som om världen står inför Ragnarök.

Jag har tillbringat en del av terrorsommaren i två sydeuropeiska länder och dessutom tidvis skannat av åtta tio internationella nyhetskanaler på teven, såväl Pekingbaserade, Qatarbaserade och Moskvabaserade som brittiska, amerikanska, franska och spanska. Och jag kan berätta för er som inte själva konstaterat det, eller anat det, att det är exakt samma nyhetsrapportering där som här. Från ett München som jagar en ensam artonårig galning som skjutit ihjäl nio personer rapporteras live i flera timmar i alla stora internationella tv-kanaler. Om ensamma galningar som masskjuter i Orlando eller mejar ner i Nice blir det minst ett halvdussin helsidor och ändlösa analyser. Överallt.

Skälet är uppenbart: den journalistiskt oemotståndliga kopplingen – potentiell eller verklig, svag eller stark – till 2010-talets internationella skräckberättelse, den jihadistiska terrorismen.

Det är inte lätt att försöka inta en rationell och balanserad hållning till dessa stort uppslagna dåd i dessa dagar. Det finns både ett inre och ett yttre motstånd. Man framstår lätt som hjärtlös. Det betyder inte att ingen bör försöka.

Hur har världen förändrats det senaste året? Har mordfrekvensen ökat? Har antalet dödsfall i krig gått upp? Har klimatet orsakat fler extrema väderhändelser än vanligt? Har det dött fler människor i naturkatastrofer än det brukar? Har fler blivit fattiga? Har den ekonomiska tillväxten avstannat? Har andelen arbetslösa stigit? Har dödsstraffet spridit sig till fler länder? Har valdemokratin slutat sprida sig?

Svaret på alla dessa frågor är nej. Det vi lägger all vår mediala energi på för tillfället är ett enskilt men spektakulärt bakslag.

I fem länder har **antalet döda i terrordåd ökat** med tre fyra gånger – i antal med runt 20.000 offer – sedan 2011: Irak, Syrien, Nigeria, Afghanistan och Pakistan. Det är också länderna där de stora krigen pågår. Men det är i regel

inte dessa länder, eller dessa krig, som med jämna mellanrum det senaste året gett upphov till ett halvduzin helsidor och ändlösa analyser, tillika ångest. Nej, det är dåden och hoten om dåd i Västeuropa (och i viss mån Turkiet).

Även i väst har antalet attacker ökat dramatiskt, men – och det är det viktigaste av allt att komma ihåg – från en oerhört låg nivå. Förra året dödades 175 personer i terrorattacker i Västeuropa (definierat som 20 länder). Det var den högsta siffran sedan 2004, då Madridbombarna dödade 191 människor. Längre tillbaka skördade separatistisk terrorism fler. Tretton av åren mellan 1972 och 1988 **hade högre terrordödstal** än 2015.

Tre fjärdedelar av alla terrordödsfall sker i de fem länderna nämnda ovan. I västvärlden som helhet har 2,6 procent av alla terrordödsoffer krävts de senaste 15 åren, och då är 11 septemberattackerna med 3 000 döda inräknade.

För att göra en jämförelse med våldsbrott vi lärt oss att leva med: Internationellt sett begås mycket få **mord i EU**, och mordfrekvensen sjunker. Ändå var det under förra året, året för Parisattackerna, ungefär 30 gånger vanligare att dödas i ett "vanligt" mord än i en terrorattack i EU. I hela världen dödades förra året **28 000 personer i terrorattacker**. Samtidigt begicks 440 000 "vanliga" mord. Globalt var det alltså nästan 16 gånger vanligare att mördas än att dödas i ett terrordåd, trots de enorma dödstalen i framför allt Mellanöstern.

Vi bör tänka oss för, alla vi som har makt över budskapen. Och vi bör lära oss att handskas med budskapen, alla vi som konsumerar dem.

Det finns sätt. Frågan är om man behöver läsa någon annan bok än Daniel Kahnemans "Tänka, snabbt och långsamt" för att rusta sig för den stigande floden av rubriker och utspel.

Kahneman förklarar hur våra hjärnor styr oss in i tankebanor vi tror vi anträtt medvetet men som i själva verket är intuitiva diktat. En central egenskap som styr vårt sätt att uppfatta världen är att vi har förlustaversion, det vill säga vi skyr motgång och förlust betydligt intensivare än vi gläds över framgång och vinst. Vi är också, utan att aktivt förstå det, offer för haloeffekten, som betyder att det första intrycket smittar av sig oproportionerligt mycket över därefter följande information. Heuristikens mentala genvägar innebär att när en fråga är lite för komplicerad att besvara

utan ansträngning försöker hjärnan omedelbart besvara en enklare fråga som är lik den vi egentligen behöver få svar på. Vi dras också med konfirmeringsbias: vi uppmärksammar selektivt mest sådant som bekräftar vad vi redan tycker, tror och vet. Till råga på allt förstår vi inte intuitivt lagen om små tal, vilket gör att en hel del statistik är extremt svår att snabbt ta till sig. "What you see is all there is", vill hjärnan helst säga oss.

Alla dessa mentala spratt har enorm betydelse för hur vi hanterar nyheter och hur rädda vi blir för depescher om terrorism. Vi gör klokt i att försöka bli medvetna om processerna. "Människors och andra djurs hjärnor innehåller en mekanism som är gjord för att prioritera dåliga nyheter " ... "Man har inte hittat någon lika snabb mekanism för att upptäcka goda nyheter", skriver Kahneman.

Många har denna sommar ställt sig frågan "Vad är det som händer med vår värld?" En mer relevant fråga vore: "Vad är det som händer med vår världsbild?"

P.S. Den som läser Kahnemans fenomenala bok bör vara beredd på att en sträng läsning får livet att framstå som lite mindre magiskt. Med en lite elak tolkning skulle man faktiskt dessutom kunna säga att Kahneman, i den roll han intar som rationalitetens fanbärare, på sätt och vis dämpar hoppet om framsteg, eftersom mycket av det vi gör "mot alla odds" visar vår förmåga till transcendens och för oss framåt. Han framhåller visserligen att optimism har ett värde, inte minst som sköld mot motgångar, men han mer än antyder att denna hållning inte har särskilt mycket rationellt fog för sig. Dock är även dessa passusar fulla av insikt och kunskap. Boken är en guldgruva. D.S.

Förvåningen: Brexit betydde "gå ur EU"

2016-06-26

Oops! Foto: TT/AFP

Det är riskabelt att anordna folkomröstningar i komplicerade existentiella frågor. Den utsagan är varken kontroversiell eller elitistisk.

Förutsättningen för noga övervägda val i de brittiska valbåsen i torsdags var att tiotals miljoner människor skulle sätta sig in i ett frågekomplex som tar åtminstone några heldagar av studier att bena ut. Sannolikheten för en sådan komvuxmobilisering var hela tiden i omedelbar närhet av noll. Det är inte konstigt att en sådan typ av folkomröstning kommer att handla om andra saker eller blir ett slags förtroendestämning om nationella politiker.

Nu när chocken har lagt sig stockar sig analyserna av hur i hela friden det kunde bli Brexit. Det finns en rad skäl att tro att miljontals brittiska väljare inte var på det klara med vilken bomb de apterade. Här är tre.

1 "Bryssel bestämmer över oss"

Den traditionella EU-kritik som hör till kategorin "jorden är rund" och som finns överallt, även här, går som bekant ut på att det egna landet är en marionett i händerna på "EU-byråkrater" i "Bryssel", som klubbar beslut över våra huvuden. I själva verket är det snarare vi alla som beslutar över huvudena på varandra, korsvis. Men det är extremt svårt att förmedla den tankefiguren. Den arga pensionären i fiskeläget i Kent som tror att det är

kommissionens byråkrater som fattar de beslut som styr hennes liv, vilket de inte gör, röstar själv fram Londonparlamentariker som med pensionärens mandat i portföljen åker till möte efter malande möte och driver fram eller bromsar eller stoppar beslut som gäller inte bara pensionären, och inte bara alla briter utan 508 miljoner europeiska medborgare. "Det är ju lika mycket du som bestämmer över mig", har man lust att säga till henne.

Denna grundläggande missuppfattning fanns på Albions ö i torsdags, liksom den skulle i varje folkomröstning om utträde. (Att briterna till yttermera visso har undantag från det mesta av det gå ur-propagandisterna har skrämts med är överkurs.)

Man kan grubbla över vad som hänt om bara omröstningsfrågan formulerats om en smula från det intetsägande "Bör Förenade kungadömet förbli medlem av Europeiska unionen eller lämna Europeiska unionen?" till det ledande men betydligt innehållsrikare "Bör Förenade kungadömet fortsätta att samarbeta med de andra länderna i Europeiska unionen i frågor som berör alla dessa länder, eller bör Förenade kungadömet lämna samarbetet med de andra länderna i Europeiska unionen i frågor som berör alla dessa länder?"

2 "Man vet vad man har men inte vad man får"

Ska man då inte ens ha folkomröstningar om *inträde* i EU? Då är ju frågan lika komplicerad? Jo, det är rimligt. Men det finns en viktig skillnad, och det har att göra med hur Brexitomröstningen uppfattades, framför allt av de äldre väljargrupper som avgjorde saken.

En genomgående egenskap hos folkomröstningar är att **de har en konserverande effekt**. Det som föreslås framstår som osäker mark för många som inte känner sig insatta. Man vet vad man har men inte vad man får. Röstar man om inträde är det uppenbart för alla att man röstar om en förändring. Det blir ett aktivt val om att gå in i något nytt. Att rösta för ett brittiskt utträde var en röst för en precis lika dramatisk förändring, men det var inte uppenbart. Min tes är att det av alltför många snarare uppfattades som att rösta för att återgå till status quo. Dessa grupper insåg helt enkelt inte att Storbritannien (precis som dess omvärld) förändrats i grunden under 43 år av EU-medlemskap, att det nu utgör en tråd i en tät europeisk väv. Att lossa en tråd ur en väv utan att destabilisera hela väven är ett grannliga pilljobb som inte ens säkert får en lyckosam utgång.

Ett brittiskt EU-uttråde är i dag i paritet med att bryta upp Förenade kungadömet i sina beståndsdelar eller att rösta bort det nuvarande brittiska statsskicket för en federal republik. Britterna: "What!?"

3 "Nu har nog EU lärt sig en läxa"

Brexit är dessutom ännu ett exempel, ett av de mer dramatiska hittills, på att medborgarna inte längre automatiskt gör som deras ledare säger utan blir allt självständigare gentemot auktoriteter (vilket jag tidigare resonerat om [här](#), och som Joris Luyendijk skriver klokt om [här](#)). Den eftertankens kränka blekhet som kommit i dagen under helgens lopp antyder att resultatet innehöll ett stort mått av misstro mot politiker. Många (de flesta?) briter vet inte att deras politiker faktiskt [genomför 85 procent av sina vallöften](#) utan utgår från att politikerna bara pratar luft.

I skrivande stund har mellan två och tre miljoner skrivit under en petition om att hålla en ny folkomröstning. Med all säkerhet är de flesta av dessa stanna-anhängare, men en fiskare i Ramsgate som [DN träffade på midsommarafton](#) sätter sannolikt ord på vad en hel del gå ur-röstare egentligen avsåg med sitt historiskt drastiska beslut:

– Ingen vågade tro att vi skulle få rätt. Men nu har nog EU lärt sig en läxa.

Ge eliten en näsbränna, alltså. Inte på riktigt klippa alla band över Engelska kanalen.

Det motsägelsefulla i torsdags var att de yngsta väljarna med bedövande majoritet ville stanna, precis som en lika bedövande majoritet av den politiska och ekonomiska eliten. De unga är naturligtvis inte mer auktoritetsbundna än de äldre. De gjorde sitt val därför att de är globala infödingar. De ser i praktiken vilka vinster integration för med sig. Dessutom vet de inte om något annat än ett EU-integrerat Storbritannien. Den här gången sammanföll deras världsbild med elitens.

Att just de unga vill att briter ska vara med ger visst hopp om att rädslan för integration kommer att växa bort. Frågan är bara hur långt den röd-vit-blå brittiska tråden hinner rivas loss ur den europeiska väven innan vi hunnit dit.

Och om de spricker i solen?

2016-06-03

Ukipledaren Nigel Farage drömmer om Brexit. Foto: TT

Tar mörka krafter över västvärlden? Oron djupnar över att populisterna på ömse sidor om Atlanten växer sig allt starkare. En del (de flesta) kallas högerpopulister, en del vänsterpopulister (vad som är "höger" och "vänster" i nationalistisk nostalgi är dock för mig oklart). Förvånansvärt många bland de oroliga får det att framstå som om "krafterna" pådyvlas oss av något slags ond maktelit. Om något är det väl snarare tvärtom.

Populisternas världsbild är verkligen bedrövlig, men låt oss leka med en vanvördig tanke: låt dem få smaka på makt och ansvar.

Det är nog ställt utom allt tvivel att en förklaring till de här partiernas frammarsch är rädsla för den nya världen, för gränslöshet och normbrytande öppenhet. Men populismvågen har fler lager.

Förklaringen "brist på utbildning" är inte särskilt gångbar när andelen högskoleutbildade i Europa är **högre än någonsin**. Däremot talar mycket för att dessa partier gynnats av att folk blivit allt mindre auktoritetsbundna och allt självständigare.

Ett självständigt folk var väl rimligen vad vi ville uppnå med alla frihetliga reformer, men en kanske oväntad bieffekt har blivit att det inte längre räcker med att vara en myndig auktoritet för att tillräckligt många väljare ska imponeras och ställa sig vid valurnan med mössan i ena handen och något statsbärande partis valsedel i den andra.

De politiska ledarna märker av detta. Ett uttryck är de senaste decenniernas [folkomsröstnings-bonanza](#).

Folkomsröstningar är inget vidare lyckat sätt att fatta övervägda beslut i svåra ämnen. Lik förbannat envisas opinionspressade politiker att tid efter annan ta till detta föregivet demokratiska sätt att tillförsäkra sig själva några års legitimitetsrespit på maktens tinnar. Dessvärre har bara en mikroskopisk del av medborgarna möjlighet och tid att sätta sig in i en så komplex fråga som exempelvis vad ett lands medlemskap i EU har för implikationer på samhället på decenniernas sikt. Därför är det inte underligt om de flesta följer principen "man vet vad man har men inte vad man får" eller röstar på något annat än frågan handlar om, inte minst för att visa politikerna att de minsann inte är någon osjälvständig valboskap.

Varje lärare från högskolan och uppåt vet vad förskjutningen betyder. Minns ni att man förr utgick från att de betyg man fick var de man fick? Icke så längre. Lärarkåren måste varje termin ställa sig med argument inför ettriga ifrågasättanden från elever och deras föräldrar.

Ingen auktoritet är given.

I fallet Donald Trump är det nästan övertydligt hur hans anhängare i stort sett blir mer hängivna i takt med att de etablerade politikerna skäller på honom. Magnaten som underdog, alltså.

Nu råkar det ju dock vara så att Trumps och de andra populisternas anhängare har hoppat i galen tunna. Majoriteten av dem lär en dag inse det, dessvärre kanske inte innan de greppar nästa valsedel, men om inte förr så i skarpt läge.

För det är så enkelt, och så ospännande, att de erfarna politiker som inte lovar blixtnabba lösningar och förgyllda skyggglappar åt alla är de som vet mest om vad det innebär att styra ett land och att samordna styrningen av många länder. I regeringskansliernas gråa vardag måste man nämligen ta hänsyn till flera grupper samtidigt. Den springande punkten här är att även de flesta populisterna blir varse detta så snart de hamnar i ansvarsställning, eftersom de är lika mycket människor som etablerade politiker.

Så har det blivit med företrädarna för norska Fremskrittspartiet och finländska Sannfinländarna, vilka följdriktigt tappat i opinionen sedan de

fick ministerposter. Danska DF och nederländska PVV har insett riskerna för urvattning och vägrar sätta sig i regering, trots stora mandatandelar.

Med en så här självständigt agerande väljarkår lär inte populisteländet försvinna så länge Trump, Le Pen, Farage, Åkesson, Strache och till och med Kaczynski och Orban, som ju har hela makten, kan framställa sig som underdogs.

I Europa har de beslutsfattare som brukar betraktas som den politiska eliten traditionellt förknippats med integration och åtminstone en principiellt positiv inställning till öppenhet även gentemot resten av världen och dess människor. Om vi nu föreställer oss att det var tvärtom, att den europeiska makteliten man- och kvinnggrant propagerade för nationella lösningar och ökade barriärer mot alla dessa märkliga folk några hundra kilometer bort, skulle man tryggt kunna sätta en god slant på att folkdjupen hade börjat mullra av krav på slopade gränser och en "europeisk gemenskap", kanske till och med en "europeisk union". Vilket nog räknat var ungefär vad åtminstone progressiva delar av folkdjupen krävde på den gamla nationalistiska tiden.

Tänk om man måste släppa ut kon ur båset innan man kan börja sakna den?

Det här betyder inte att ett riskabelt fullskaleexperiment med populisterna vid makten är att rekommendera (och mycket tyder på att deras väljarunderlag trots allt har ett tak vid 20-25 procent), det betyder bara att med tanke på de processer som verkar i sammanhanget skulle utfallet faktiskt kunna bli förvånansvärt ofarligt. Norge och Finland ger möjligen en fingervisning.

Om populisterna tillåts få regeringsmakt kan det gå på tre sätt:

1 De behåller sin orealistiska och främlingsfientliga agenda, vilken inte visar sig fungera i praktisk politik, varför de tappar i väljarstöd och snart åker ut.

2 De inser att deras orealistiska agenda inte fungerar i ansvarsställning och inleder en omvandling till normala politiska partier (de norska och finländska exemplen).

3 De behåller sin orealistiska och främlingsfientliga agenda, försöker genomdriva den i konflikt mot andra partier och behåller eller stärker sitt väljarstöd.

Scenario ett och två ger ett godartat utfall för den som i dag känner oro.
Scenario tre betyder att folket borde bytas ut.

Att (inte) kasta pengar i sjön

2016-05-22

Oförsvarligt slöseri eller välfärdsunderlag? Foto: TT

Inför Eurovisionskalaset kunde man höra den inte alldeles överraskande [invändningen](#) att evenemanget kostade mer än det smakade. För en del var det likvärdigt med att kasta 220 miljoner skatte- och licenskronor i Årstaviken. Även privatfinansierade jätteprojekt brukar generera samma bekymrade invändningar: "Pengarna i sjön."

Självklart finns det bättre och sämre sätt att använda pengar på. Men frågan är om inte det centrala är att *undvika att göra dåliga saker*, vilket som bekant definieras väldigt olika. Vi kanske inte ska vara så oroliga för de pengar som kommer i omlopp i sammanhanget, för det är ett och samma ekonomiska blodomlopp för gott och för ont.

Fantasisummor satsas oavbrutet på allt möjligt här i världen:

Paret Gates [har lagt](#) över 25 miljarder kronor på delvis oprövade metoder i kampen mot malaria

Ikea [investerar](#) 15 miljarder kronor på 25 nya butiker i Indien.

Astra Zeneca satsade 315 miljarder forskningskronor under tio år och fick ut [fyra nya läkemedel](#) på marknaden. De flesta av miljarderna gick till projekt som aldrig blev till piller i apoteken.

Presidentkampanjerna i USA i höst beräknas [sammanlagt gå på 25 miljarder kronor](#).

Sverige betalar netto 20 miljarder till EU.

Det svenska försvaret kostar 48 miljarder per år, ungefär tre gånger så mycket som läggs på garantipensionen.

De kritiserade miljonprogramshusen måste [rustas för 300 miljarder](#), mer än vad det kostade att bygga dem.

Opinionen i både Danmark och Sverige var [konsekvent emot](#) Öresundsbron innan den byggdes för 20 miljarder.

Vilka av alla dessa väldiga utgifter är att jämställa med att hiva sedelbuntar över bord? Svaret beror alldeles säkert på vem man frågar.

För välståndsutvecklingens skull är det sämsta en person, ett företag eller en stat kan göra med sina pengar förmodligen att inte göra något alls. Att lägga alla tusenlappar, miljoner eller miljarder på hög. Och då menar jag inte att säkra en buffert, bygga upp någon investeringsfond eller av inflationstekniska skäl hålla igen, utan att hamstra för sakens skull.

Man kan måla om sitt hus själv för att man älskar att måla eller för att man har ont om pengar, men värnar man om samhällsbygget är det snarare bättre att man lejer för den där fasadstrykningen.

Pengar betyder ju inget så länge de inte omsätts i något som har värde i våra liv: en surdegslimpa, en suv, en fotmassage eller en Håkan Hellströmkonsert i Slottsskogen. Att kalla pengar "energi" (som i en del ostiga framgångsfilosofier) kan förefalla flummigt, men frågan är om inte den definitionen är bland de mer träffsäkra.

Bland de ymnigt förekommande åsikterna om vad som görs för pengar låter det inte sällan som om vi talar om en given mängd, där de som blir rika måste bli det på någon annans bekostnad. Idén om ekonomins nollsummespel är ett av de vanligaste felslut vi gör (pedagogiskt förklarat i [denna radiokrönika](#) av Johan Norberg).

Kanske gör vi det för att det känns intuitivt rätt i stenåldersdelarna av hjärnan. Icke desto mindre är det ett väldigt stort felslut, som kan leda till väldigt felaktiga beslut om hur välfärd bäst kan förbättras och fördelas.

För i takt med att världen utvecklas och blir bättre på att skapa varor och tjänster ökar summan av värdet på allt det vi jobbar och sliter för att tillverka, tänka ut, berätta och bistå varandra. I brist på bättre mått mäter vi detta som BNP-ökning. Och jo, alla kan växa samtidigt. Och gör det också.

Den spektakulära idén om "helikoptersläpp" visar nästan löjligt tydligt både det skenbara och det *neutrala* i penningssystemet: För att få fart på prisökningarna ska pengar tryckas upp under kontrollerade former och i en samordnad operation sättas in på medborgarnas bankkonton, kanske 100.000 kronor per person. Från vem har de tagits? Ingen. De skapas där och då för att öka penningmängden, alltså skapa inflation.

På sätt och vis är pengar ett bländverk. De motsvarar bara vad vi för tillfället sätter för värde på varor, tjänster och arbete. Om vi bara kunde lita på att alla minns och håller sig till vad de utfäst sig kunde vi lika gärna bara berätta för varandra vad vi är beredda att betala och vad vi fått löfte om att tjäna. Pengar är förtroende.

Man kan – och bör – ha olika åsikter om hur viktig den ena eller andra satsningen är, men pengar i sjön blir det trots allt inte så länge satsningarna höjer värdet på ekonomin, alltså våra löner, alltså skatteunderlaget.

Investeringar och konsumtion ska naturligtvis inte skada människor eller miljö, men det stora felet är inte att någon *betalar* för dåligheter utan att dåligheterna *alls* utförs. Det är inte bättre för en skog om en ideell marodör går runt där på nätterna och injicerar gift i träden så att de dör än att ett företag med rymligt miljösamvete betalar några skogsarbetare med motorsågar för att uppnå samma resultat.

Så, om du är mån om välfärden: 1 Gör av med pengar, om du har dem. 2 Gör inte dåliga saker, särskilt inte gratis.

En falsk känsla av kontroll

2016-05-13

För en tid sedan framkom det att Stefan Löfven är purken över att svenska folket är så missnöjt med läget i landet, trots att ekonomin går som tåget och arbetslösheten sjunker, om än långsamt. I en [intervju med Financial Times](#) i april menade han att folkets dystyret var närmast "surrealistisk".

Välkommen till den mentala verkligheten, statsministern.

Det är förmodligen bara i undantagsfall stora majoriteter av befolkningar uttrycker stor tillfredsställelse med sakernas tillstånd i deras land eller i världen i stort.

Oro är vår arvedel.

Det intressanta är vi ofta gör stor skillnad på "här" och "där". När det gäller oss själva, vår familj och vår närmaste vänskrets (och våra semesterorter vid Medelhavet och i Thailand, för den delen) skulle de flesta av oss nog säga att saker och ting funkar ganska bra. Missöden tar vi för vad de är; tillfälliga bakslag i det liv som i övrigt puttrar på rätt fint.

Annat är det med omvärlden, som vi inte själva kontrollerar. Läget i landet bekymrar oss redan efter några få obehagliga rubriker. För att inte tala om hur dystert vi ser på läget i Europa, eller världen.

Oro ger en illusion av kontroll.

Ungefär 85 procent av allt som bekymrar oss besannas aldrig, framkom i en undersökning [som refereras](#) i Robert L Leahys bok "The Worry Cure". Ett antal oroliga personer hade uppmanats att skriva ner allt de oroad sig för och sedan dokumentera hur allt hade fallit ut.

Dessutom tyckte nästan 80 procent av de som deltog i undersökningen att de kunde hantera de 15 procenten negativa utfall bättre än de väntat sig. En del menade också att de hade dragit överraskande nyttiga lärdomar.

Den undersökningen handlade mest om oro i privatlivet. Men en genomgång av domedagsrubriker om vad som befarats gå åt pipan i världen framstår siffran 85 procent *icke besannat* som ganska rimlig även på den nivån. Begrunda exempelvis hur följande tio kriser under 2000-talet

avlöpte jämfört med vad som befarades: Ebolautbrottet, härdsmltan i Fukushima, eurokrisen, Deepwater Horizon-utsläppet, askmolnet från Island, svininfluensautbrottet, fågelinfluensautbrottet, finanskrisen, Georgienkriget, sarsepidemin.

Det handlar inte om att sluta engagera sig. Den oro som är granne med rastlöshet och nyfikenhet har bidragit till att ta mänskligheten framåt.

Men det är när oron gör gemensam sak med rädsla den blir destruktiv. Då är den ingen lek. Då leder den till en kroniskt stressad hjärna, vilket kan minska hjärnans volym, sänka ens IQ och öka risken för hjärtproblem, förtidigt åldrande och demens, [skriver Don Joseph Goewey](#), som gett ut en bok om hur man motverkar stress.

En liten påminnelse om hur världen faktiskt har utvecklats kan vara åtminstone ett litet piller mot sådan destruktiv oro. Bland annat därför tog jag tillsammans med grafikredaktionen på DN fram en liten film som i fem berättelser ger dig världsläget på två minuter. Det är ungefär lika lång tid som det tagit dig att läsa den här texten ända hit. [Klicka här för att se den](#). Håll till godo.

Payback time: Krypen räddar oss

2016-04-29

Mjölbaggs-larver har frigit-party. Foto: Yu Yang, Stanford University

Om vi tänker bort klimatsdelen ur begreppet "miljö" en liten stund (eftersom den frågan på många sätt utgör en egen kategori) är miljön i allmänhet i bättre skick än den framställs. Det gäller gifter, luft- och vattenkvalitet och det gäller såväl rika som fattiga länder, även om man ska akta sig för att trivialisera de ruggiga partikelmolnen över storstäder i en del tillväxtländer, i synnerhet de indiska.

Men även om vi har betydligt bättre koll i dag än förr på vilka ämnen som skadar naturen och i vilka koncentrationer, och även om vi har betydligt lägre toleranströskel för sådana skador, både med hjälp av lagar och med hjälp av engagerade medborgare (det finns ett vakande falköga över varje känsligt habitat), betyder inte det att somt inte blivit sämre på den mer basala nivån.

Ibland tänker jag lite dystert att ett mer auktoritärt samhälle nog innebär vissa fördelar för närmiljön (förstå mig rätt: även en blind höna kan finna ett korn, som bekant). På systemnivå tar vi hand om våra sopor oändlig mycket bättre i dag än under de jäsande soptipparnas tid, men det är något med frihets- och individualitetsrevolutionen som lett till en slappare sophertering i den så att säga individnära miljön. Folk slänger skräp i parker och på stränder och skiter i att plocka upp det, helt enkelt.

Om jag anstränger mig minns jag förvisso att det rätt skamlöst kastades tomburkar och kolapapper ut genom bilfönstren längs landsvägarna i min barndom, men jag anar ändå att just den här sopaspekten försämrats. Jag ser det själv på somrarna (hur kan ungdomsgäng bara resa sig upp från sotiga engångsgrillar och kletiga frigolitlådor och lomma därifrån, utan att någon av dem ens vänder sig om?), och min okulära observation får visst stöd i de [skräpmätningar som görs](#) sedan några år.

Mycket av skräpet är plast. Det är ett på många sätt fantastiskt material som kan höja livskvalitet och förbättra hygien och på senare tid också blivit ett high-tech-material (en Boeing Dreamliners vikt utgörs till 50 procent av plast). Men [volymerna är nu så enorma](#) att 25 miljoner ton plastförpackningar varje år undkommer all form av insamling och återvinning och hamnar där det inte ska vara, exempelvis i havet.

Detta är ett av dagens verkligt obehagliga miljöproblem, eftersom det är så svårt att föreställa sig hur man ska komma till rätta med det.

Plast är svårnedbrytbart. Det har visat sig att en stor del av plasten finfördelas till ibland mikroskopiska partiklar, som hamnar i näringskedjan. Vi vet ännu inte mycket om hur dessa partiklar påverkar olika arters hälsa, men det finns tecken på att reproduktionen störs.

Produktutvecklingen mot biologiskt nedbrytbara plaster är lovande, men det hjälper ju inte mot den bråte som redan besudlar vår hydrosfär. På några ställen i världshaven har ökända väldiga "öar" av plastsörja ansamlats (inte så kompakta att de syns som öar på nära håll, men illa nog). Så vad ska man göra? Samla in möget? Men hur?

Allt fler studier pekar mot att vår bästa chans kanske är att förlita oss på våra allra minsta medvarelser här på planeten.

För några år sedan upptäcktes i [en studie i Massachusetts](#) att vissa former av bakterier hade ätit sig in i plastbitar som samlats in i Atlanten. De här mikrobvarianterna hade dragit sig specifikt till plasten. Spanska forskare har en tid experimenterat med en bakterie som ger sig på vissa ämnen som används när man tillverkar plast. Och i vår [har det berättats](#) att japanska forskare på en soptipp i Osakaprovinsen hittade en bakterie som bryter ner polyetentereftalat, pet, en av de vanligaste förpackningsplasterna. På sex veckor omvandlade de en tunn pet-film till koldioxid och vatten.

Små gynnare, i ordets sanna bemärkelse. Det vore en dröm om de kunde hjälpa oss att slippa se sådant här:

Foto: AFP

På sätt och vis är det inte förvånande att bakterier äter plast, eftersom det mesta av det är gjort av naturlig råolja. Efter oljeutsläppet i Mexikanska golfen 2010 fick kolväteslukande bakterier minst 200.000 ton olja att försvinna.

Men det är inte bara bakterierna:

Ett internationellt utvecklingsföretag baserat i Wien och Hongkong har tillsammans med ett nederländskt universitet (älskar vetenskapsvärldens nationsgränsföräkt) matat ett par svamparter med plastskräp som placerats i en behållare av agar (sjögräsgelatin) och [fått fram en fullt ätbar produkt](#).

Det är inte första gången man konstaterar att svamp kan gilla plast. Amerikanska och peruanska forskare [hittade för fyra år sedan](#) en svampsort i Ecuadors regnskog som knaprade i sig polyuretan.

Och i höstas lyckades ett amerikansk-kinesiskt forskarteam [visa att mjölbaggslarver kan äta upp frigolit](#). Resultaten "tycks öppna en ny väg mot att lösa det världsomspännande problemet med plastföroreningar", menade professor Wei-Min Wu, en av författarna till larvstudien.

Först probiotika, sedan [transplantation av avföring](#) för att rädda tarmsjuka till livet, och nu detta; bakterierna har gjort blixtkarriär från dödshot till livshopp. Och så mjölbaggar och svamp på det, som orsakat så mycket elände för oss. Nu ska vi dessutom äta insekter för att rädda världen.

Är detta krypens återupprättelse? Eller är det kanske vi själva som kommit fram till att det är *payback time*?

En arg fjärdedel utan svar

2016-04-19

Foto: Mel Evans, AP

”Allt fast och beständigt förflyktigas, allt heligt profaneras”

Karl Marx

Tänk dig att den stora berättelsen i världen just nu är att betydelsen av folk, länder, kulturer, kön, religion och sexuell läggning raskt avtar, att de saker du upplever gör dig till kvinna eller man, homosexuell eller heterosexuell, svensk eller turk, västerländsk eller österländsk blir alltmer otydliga och att alla gamla välbekanta kategorier kokas samman i en stuvning av allmän mänsklighet. Gör den tanken dig upplyft, nyfiken, likgiltig – eller livrädd?

Jag är den första att beklaga högerpopulismens uppsving, främlingsfientlighetens allt synligare fula tryne, de dokumenterade bakslagen för yttrandefrihet och rättigheter. Men dra i tyglarna ett litet ögonblick: Hur djupgående är de här yttringarna egentligen? Tjänade alltså sekler av långsam men obändig färd mot mänsklig frihet och civiliserat beteende inte någonting till? Är de flesta verkligen redo att förkasta demokrati och rättigheter och underkasta sig tvång och ofrihet?

Allt fler förståsigpåare hävdar att ljuset börjar slockna i de politiska rum vi gnetat så länge och så hårt för att lysa upp. Senast var det New York Times-

krönikören Roger Cohen som [skrev dramatiskt](#) att liberalismen är om inte död så i alla fall hängande på repen.

Han gissade att representativ demokrati och rättsstat upplevs som bleka lösningar i en individualistisk tid av självcentrerade sociala medier och dataspel. Och i en era av politiskt skrikande, polarisering, skrämselfragment och politik som underhållning "är Trumps framgångar lika lite förvånande som de är hotfulla", menade Cohen. "Historien upphör inte, den böljar fram och tillbaka" skrev han och syftade på Francis Fukuyamas omtalade 1990-talsbok "Historiens slut och den sista människan". Fukuyama hade fel, alltså.

Jag tror att Cohen, liksom många andra, övertolkar och feltolkar vad som händer.

En del av Fukuyamas analys var att liberal demokrati blev segerrik eftersom trovärdiga universella alternativ hade förkastats. Det gäller fortfarande.

I ideologiernas kamp under 1900-talet var det fascismen och dess onda kusiner som tidigast tappade trovärdighet, i höjd med andra världskriget. Återstod liberalismen och socialismen.

Fram till murens fall räknade ganska många med att det vara en tidsfråga innan ett helt nytt, socialistiskt samhällssystem stod för dörren. Sven Wollter kanske tror det än i dag men knappast Stefan Löfven eller Bernie Sanders.

Det som fräter på den liberala och demokratiska samhällsmodellen i dag (inom vilken nästan hela det normala partipolitiska spektrumet ryms) är inga genomtänkta alternativ utan motrörelser: "Vårt samhälle för med sig så många problem, så detta vill vi inte ha." Så vad i stället? "Jag vet bara att det var bättre förr, innan det blev så här översködligt och osäkert."

För vad skulle den alternativa modellen vara? Putins och oligarkernas nationalistiska Ryssland? Det teokratiska Iran? Det partikapitalistiska Kina? Men varför åbakar sig dessa auktoritära styren med att arrangera riggade val om de är så säkra på att den representativa "västerländska" demokratin är fel? Viktor Orbáns tal om att skapa en "illiberal demokrati" bär syn för sagen: han har ingen uttänkt alternativ modell, han är bara emot.

Det kan hända att Francis Fukuyama underskattade historiens benägenhet för bakslag, som Peter Wolodarski var inne på i en [söndagskrönika i DN](#).

Men det vi ser som bakslag visar inte att hans tes var fel, utan det visar *rädslan* inför den nya verklighet Fukuyama beskrev.

Dessutom förutsåg Fukuyama (om jag bara får göra en sista referens till en av mina favoritreferenser) att en värld dominerad av krafter som söker fredlig samexistens och ökad välfärd skulle kunna få revolterande grupper på halsen som hatar den nya världsordningens pösiga självtillräcklighet och söker sig tillbaka till "ärorik" konflikt. Det är det resonemanget som åsyftas i boks titels sista del, "den sista människan".

Som vi alla kan konstatera om ser oss omkring en liten stund verkar flera krafter samtidigt, och det är inte den auktoritetstörstande, självförintande kraften som är den mest dominerande.

Den individualism Cohen själv talar om som ett problem; vad är den annat än en sidoeffekt av den underliggande frihetsrevolution som knappast låter sig rullas tillbaka när den väl en gång fått fart? En öppen, blottlagd värld ger den fart. Hemvisten är inte längre en plats, och den blir allt mindre en plats, som socialpsykologen Lars Dencik [konstaterat](#).

Det finns en ung tysk ekonomiforskare i Oxford, Max Roser, som för en outtröttlig kampanj för en faktabaserad världsbild. Roser twittrade snabbt ett svar på Cohens dystra diagnos med ett diagram som med all önskvärd tydlighet visar vartåt världens länder [är på väg över tid](#): mot färre diktaturer och fler demokratier.

Tankesmedjan Freedom Houses index över friheten i världen citeras ofta, och organisationen är en av de strängaste bedömarna av samtiden. Kvasifria länder som Ryssland placeras utan vidare spisning i samma kategori som de få återstående fullfjädrat kvävande diktaturerna, som Nordkorea. Men till och med i Freedom Houses sammanställningar framgår det att antalet valdemokratier inte slutat öka, vilket ibland hävdas, utan efter en dipp 2007 till 2010 [åter gått upp](#) och nu med 125 är det största antalet hittills.

Under uppmärksamhetsradarn utvidgas de mänskliga rättigheterna hela tiden; det må gälla [kvinnors politiska inflytande](#), [homosexuellas rättigheter](#), [förbud mot barnaga](#) eller [slopade dödsstraff](#).

Så medan vi läser om Trump, Orbán, kriget i Syrien och dess fem miljoner externa flyktingar ägnar sig världen fortfarande *i huvudsak* åt mänsklig utveckling. Denna innebär oundvikligen större öppenhet och integration,

vilket skrämmer vissa minoriteter till uppror, minoriteter som märks som vore de majoriteter, vilket i sin tur får stora delar av den utvecklingsvänliga majoriteten att drabbas av oro, för att inte säga panik, över att något verkligt farligt är i görningen. Lite i onödan, så att säga.

Hur stora är minoriteterna? Carl Bildt [beskrev i en artikel](#) i vintras vad han kallar "The Angry Quarter", den fjärdedel av väljarkåren som är arg, desillusionerad och frikopplad från gängse politiskt liv och som vi andra behöver ge akt på. Det kan säkert ligga där någonstans, lite olika fördelat i olika hörn av den fria världen.

De mest spektakulära utvecklingsrevoltörerna är jihadisterna och högerextremisterna, huvudfiender som på många sätt existerar av samma grundorsak. De mindre extrema är populisterna och deras anhängare, ibland öppet xenofobiska, ibland dolt. Svansen är vanligt hyggligt folk som känner sig pressade och stressade över att allt de vant sig vid tycks flyta.

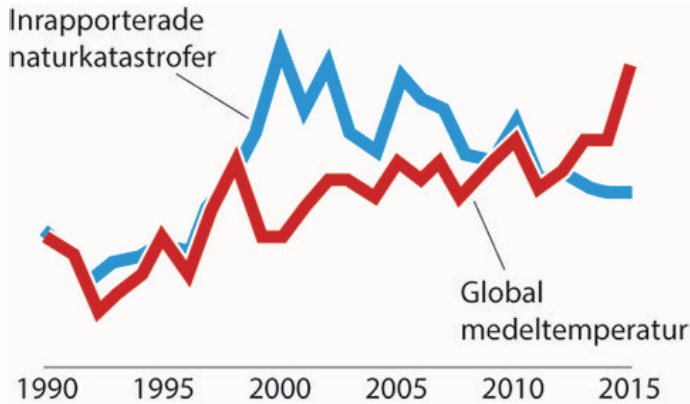
De sistnämnda är ofta men inte alltid män. De är ofta men inte alltid utbildade personer som riskerar att förlora jobbet i globaliseringen. Och de känner ofta men inte alltid en främlingsfientlighet eftersom de på allvar är skräckslagna inför hotet att den mänskliga gruppering de identifierar sig med ska utplånas i den allmänna kulturella och sociala gränsupplösningen. Det är inte framför allt globaliseringens objektiva offer som röstar på Trump och Le Pen, utan dess subjektiva. (De objektiva förlorarna finns förstås, men i den mån dessa väljer valsedel på den grunden röstar de nog snarare på vänstern – den populistiska varianten eller den mer ansvarstagande – precis som under hela 1900-talet. Mycket kan man säga om dem, men de är inte i första hand auktoritetstörstande eller främlingsfientliga.)

Gemensamt för alla ovan nämnda kategorier är ett mått av bigotteri. Trångsynthet går liksom inte att förena med en positiv bild av globalisering.

Nej, ljuset slocknar inte i de upplysta rummen, men det flimrar, och det kräver så klart underhåll. Det är lite bökiigt men bör inte vara särskilt svårt om vi andas lugnt. Installationerna är stadiga.

Mycket måste gå fel, trots allt

2016-03-28

Källor: EM-DAT och NOAA

Efter 15 års inbromsning tog uppvärmningen åter fart för ungefär två år sedan. Sedan i oktober verkar jordens termostat ha lagt i en överväxel, och temperaturen nu i februari var så mycket högre än tidigare nivåer att alla bedömare, oavsett hemvist i klimatdebatten, [tappade hakan](#). En detaljerad genomgång av rekordslakten, som Eric Holthaus [gjort i Slate](#), kan ge vem som helst skrämselficka.

Medeltemperaturen [hamnade](#) ungefär 1,2 grader över 1900-talsgenomsnittet, vilket betyder i runda tal 1,5 grader över förindustriell nivå, vilket sin tur betyder att den kortvarigt redan nått den nivå som klimatöverenskommelsen i Paris för sade att den inte någonsin får överstiga (att man har ett temperaturmål och inte ett utsläppsmål är underligt, men nu är det en gång bestämt så).

En stor del av den här chockhöjningen beror på väderfenomenet El Niño, och temperaturen kommer att falla tillbaka under loppet av det här året. Men ingen vet med hur mycket, och storleken på temperaturhoppet indikerar att det finns en hel del underliggande uppvärmning. Det är lika bra att ställa in sig på att vi i alla fall inte sjunker under en grad över förindustriell nivå igen. Det är inte trivialt, och det motiverar en bekymmersrynka eller två mellan ögonen.

Nästa tankeled bör då bli att spana efter effekter. Är redan detta en farlig nivå? Det vet vi inte förrän om ett antal år.

Bland de saker vi *kan* se i dag är att under den tid storleken på uppvärmningen klättrat från 0,7 till ungefär 1 grad, i runda tal de senaste 20 åren, har [antalet inrapporterade väderkatastrofer](#) i världen inte ökat, trots tilltagande informationsflöde. För storm- och torkkatastrofer är trenden i stort sett horisontell, och när det gäller översvämningar har fallen som inrapporterats gått *ner* sedan början av 2000-talet, visar den internationella katastrofdata-basen EM-DAT. Antalet epidemier, en risk som ibland nämns som en sidoeffekt av uppvärmningen, har minskat med hela 80 procent efter en topp år 2000.

Då ska man veta att det under det dryga halvsekle från andra världskriget fram till millennieskiftet skedde en kraftig ökning av antalet inrapporterade naturkatastrofer av alla typer. Det har förstås med kommunikationer och information att göra. Ingen tror nog på allvar att det i genomsnitt ägde rum en tredjedel så många jordbävningar varje år på 1950-talet som på 2000-talet, eller en sjundedel så många stormar.

Är 2000-talets katastrofnedgång tillfällig? Kanske. Vad betyder den? Ingen vet. Det är upp till var och en att dra slutsatser efter kunskap och förmåga.

Och den som gör det gör klokt i att tänka på att det trots allt är ganska mycket som måste gå fel för att en fullfjädrad klimatångest ska vara påkallad. Skräckscenarierna bygger nämligen på allvarlig risk i åtminstone fyra lager:

- 1 Klimatkänsligheten (hur mycket växthusgaserna påverkar temperaturen) måste verkligen vara hög.
- 2 Temperaturökningen måste verkligen få mestadels negativa konsekvenser och verkligen leda till en markant ökning av extrema väderhändelser.
- 3 Vi kommer verkligen inte att hinna anpassa oss till förändringarna och/eller parera dem.
- 4 Vi blir verkligen inte så pass mycket rikare att de befarade ökade dödsfallen på grund av klimatförändringar uppvägs av ett ännu större antal liv som kan räddas.

Att reda ut huruvida allt detta kan gå fel samtidigt, eller bara en del, eller kanske inget, är inte långsökt utan vetenskapligt relevant.

När det gäller risk nummer 1 kan ju en och annan tycka att den senaste tidens uppvärmning avgjort den saken. Det vore förstäeligt, men det är värt att påpeka att den nyss avslutade 15-åriga perioden av långsam uppvärmning, pausen kallad, inte gavs samma avgörande kvaliteter. Så sent som förra sommaren uppmärksammades en forskningsrapport som med ett kreativt nytt beräkningssätt kom fram till att uppvärmningspausen i själva verket var en synvilla. Tongivande klimatdebattörer var inte sena att [omfamna studien](#). Fast så enkelt var det inte. Det brukar inte vara det. För en månad sedan kontrade en [ny vetenskaplig artikel](#) med att slå fast att jo, vi hade en uppvärmningspaus, och vi vet inte vad den berodde på. Noterbart är ett en av författarna är ingen mindre än Michael Mann, som tidigare ifrågasatt pausen och som låg bakom den beryktade "hockeyklubbskurvan" (se förklaring [här](#)).

Klimatkänsligheten ser förvisso ut att ligga betydligt närmare IPCC:s genomsnittliga prognoser nu än för ett par år sedan, men den torra sanningen är att dom i målet inte kan fällas på länge än. Vi måste åtminstone vänta ut El Niño.

Vad ökad medeltemperatur betyder för väderextremer, en del av risk 2 ovan, är den kanske svåraste saken att räkna ut av alla svåra beräkningar FN:s klimatpanel har att göra. Panelens senaste sammanfattning kan heller inte slå fast att någon tydlig förändring hittills ägt rum när det gäller stormar, torka och översvämningar. Studierna spretar. En vanlig teori har varit att torrare områden blir torrare och våta våtare. I början av mars visade [en Nature-studie](#) att kraftiga regn tycks ha ökat med någon procent per decennium i *både* torra och våta områden. Fem dagar tidigare publicerades [en annan studie](#) i samma tidskrift som drog slutsatsen att klimatmodellerna tenderar att överskatta i vilken omfattning klimatförändringar bidrar till extrema väderhändelser som värmeböljor och skyfall.

För- och nackdelar med högre temperatur för olika växt- och djurarter är värt en egen utredning, men det är inte självklart att nettot blir negativt. Grödors avkastning **ökar** och har på 40 år fördubblats (mindre i Afrika). Huruvida ytterligare växtfrämjande koldioxid i atmosfären och längre växtsäsonger kan ge [fortsatt förbättring](#) eller om varmare väder och mer extremer tvärtom kommer att [bryta trenden](#) må de lärde tvista om – och det

gör de. Men till och med Johan Rockström [har konstaterat](#) att koldioxidökningen får skogarna att växa till och öknarna att förgrönas.

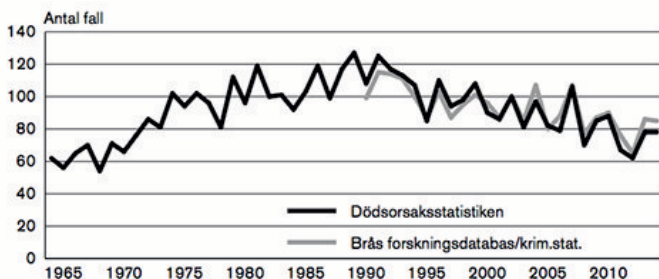
Kan vi anpassa oss och parera? Jag tycker nog att Parisavtalet, som blev starkare formulerat än till och med miljöaktivister hade räknat med, är ett gott exempel på vad som kan åstadkommas när väl en kritisk massa bytt fot. Data från Internationella energiorganet IEA [visar nu dessutom](#) att de människogenererade utsläppen ligger still på tredje året, trots fortsatt ekonomisk tillväxt. Att bygga säkrare hus, skyddsvallar och annat kommer att vara en barnlek när vi väl bestämmer oss för det. Utfattiga Bangladesh [lyckades](#) redan på 1980- och 1990-talet skydda sig så pass att hundratusentals fler nu överlever cykloner.

Professorn i maringeologi Martin Jakobsson berättade för en tid sedan för en förvånad Gustaf Klarin på [P1](#) att han inte trodde på ohanterligt snabba havsnivåhöjningar och inte ville skrämmas med domedagsscenarier. Kunskapen om vad som sker med smältande isar när temperaturen stiger är så dålig att det inte går att säga hur mycket haven kan tänkas stiga, menade Jakobsson. Han var säker på att det hela kommer att gå så långsamt att mänskligheten hinner anpassa sig: "Det är hanterbart."

Och risken för otillräckligt välstånd, slutligen? Med tanke på den ångande tillväxten i stora delar av världen och det veritabla raset i extrem fattigdom (utradering till 2030 är inom räckhåll) inbillar jag mig att det är den av riskerna de flesta, även de mest ångestridda, faktiskt vågar tona ner. Om riskscenario 1-3 besannas spelar förstas välståndet knappast någon roll, men det är en tanke som börjar i fel ände. Högre levnadsstandard betyder inte bara ökad livslängd i största allmänhet. De ökade resurserna är en förutsättning för såväl anpassning som förmåga att ställa om energisystemen och strypa utsläppen. Det visar inte minst de senaste siffrorna över koldioxidutsläppen. Så det är snarare med säkrad – och hållbar – ekonomisk tillväxt vi måste börja.

Perspektiv på ett svart mordår

2016-03-20

Antal offer för dödligt våld i Sverige 1964–2014. Diagram: Brottsförebyggande rådet.

Mord på öppen gata i Bredäng. Tolv timmar senare skjuts en man i huvudet i Vårberg. En vecka tidigare: skottlossning på Gärdet i Stockholm och en dödsskjutning i Malmö.

Lev i nuet och må bättre, heter det i självhjälplitteraturen. Det är säkert inget dåligt recept mot stressen över livspussel och karriär, men som metod för förstå samhällsutvecklingen är dess värde noll och intet.

Megatrender kan styckevis vara labila historier, och man behöver ofta många år, ja, decennier, för att se vartåt det tar vägen. En närsynt här-och-nu-approach kan i det sammanhanget närmast bli en förbannelse. Ett gott exempel på det är utvecklingen av våldet i samhället.

I veckan kom Rättsmedicinalverkets årliga mordstatistik. Min kollega Stefan Lisinski gjorde redan före årsskiftet ett överslag att antalet mord under året skulle landa på lite drygt 100, och det visade sig vara en träffsäker prognos. Det blev 103, [enligt RMV](#).

Ett skäl till att Lisinski gjorde en [specialgranskning](#) under hösten var många oroliga frågor om alla rapporter om dödligt våld och en allmän känsla av att det nu var värre än någonsin.

Och det var värre. Men inte än någonsin.

I förhållande till de allra senaste åren utgör 2015 mycket riktigt en stor obehaglig topp på kurvan. Både 2013 och 2014 var antalet mord och dråp 87,

vilket är ungefär den nivå vi vant oss vid det senaste decenniet. Samtidigt stack 2012 av åt andra hållet med bara 68 fall av dödligt våld.

Fjölårets siffra är den högsta sedan 2007, då det registrerades 111 fall. Sett i backspegeln framstår det året som en tillfällig topp.

Mycket förenklat kan man säga att Sverige haft 100 mord och dråp om året sedan mitten av 1970-talet, men **kurvan** var långsamt (och hackigt) stigande fram till 1990, och därefter har den varit långsamt sjunkande.

Mordfrekvensen i Sverige har beskrivit samma utveckling som i resten av västvärlden. Långt tillbaka i historien, före statens våldsmonopol, handel, utbildning och allmän civilisering, var risken för dödligt våld i Sverige precis som överallt annars mångdubbelt högre än i dag. Men den sjönk stadigt. Under första delen av 1900-talet hade mordfrekvensen fallit till historiskt låga nivåer.

Att den plötsligt började stiga på 1960-talet har av **Steven Pinker** och andra forskare tillskrivits den framflyttande frihetliga och individualistiska strömningen med sin åtföljande förlust av auktoritetslydnad. Det blev mer droger och stökigare på gatorna. Nedgången det senaste kvartsseket kan i det ljuset ses som en återgång till mer normala nivåer i väst.

”Fram till nu”, då, säger pessimisten.

Frågan är dock hur realistiskt det är att redan tala om ett trendbrott. Det rimliga är att avvakta en smula. Om två tre år vet vi om 2015, liksom 2007, var en avvikelse eller en verklig början på något nytt.

Hittills har jag bara talat om *antal*. Och det görs också ofta när det dödliga våldet diskuteras. Men sakta men säkert ökar folkmängden även i det här landet – på 2000-talet inte längre så sakta, heller – vilket förändrar siffrorna som *andelar*.

Befolkningsökningen gör att antalet 103 förra året, då folkmängden var 9,7 miljoner, skulle motsvara en mordsiffra på 86 i mitten av 1970-talet, då folkmängden var 8,2 miljoner, och 94 i mitten av 1990-talet, då folkmängden var 8,8 miljoner. Men vid båda dessa tidpunkter var antalet mord runt 100.

”Inflationsjusterat” efter folkmängd ligger fjölårets mordiska år fortfarande en bit under den genomsnittliga 1990-talsnivån, som med detta sätt att räkna blir 111.

Kulmen för det dödliga våldet i Sverige inträffade ett par år före och efter 1990, då över 120 mord registrerades. Med dagens folkmängd motsvarar det 136 mord.

Nå, det är ingen tvekan om att saker och ting står mycket illa till i *vissa* delar av samhällets undervegetation. Samtidigt som de spontana fyllemorden är betydligt färre i dag än förr i tiden är skjutvapnen fler och den organiserade brottsligheten värre. Den förstnämnda förbättringen har hittills varit större än den sistnämnda försämringen och haft större betydelse för vanligt folks liv. Kanske är den trenden över. Eller kanske ändå inte.

Tillägg den 1 april: Den 31 mars kom Brottsförebyggande rådets årsstatistik, och den anger antalet offer för dödligt våld 2015 till 112, alltså ett mord högre än 2007. Med den "inflationsjusterade" räkneövning jag ägnade mig åt ovan hamnade fjolårets nivå alltså i stort sett på 1990-talets genomsnitt. (Egentligen är det internationellt vedertagna jämförelsemåttet mord per 100.000 invånare. Jag lovar att använda det nästa gång.)

Stå upp för det här byråkratiska underverket! Det är allvar nu

2016-02-25

*Paradoxen: Populister inne i unionen (här Geert Wilders, Nederländerna) sågar den, medan demokratiaktivister utanför unionen (här i Kiev, Ukraina) hyllar den.
Foto: TT*

Det är hög tid att försvara EU, både dess idé och dess faktiska existens, och sluta leka med tanken att en lösning på unionens tillkortakommanden skulle vara gå ur eller gemensamt skrota den. För nu finns starka krafter som driver åt det hållet på riktigt. Det är ingen seminarieövning längre.

Journalister, politiker och tyckare av allehanda slag missar sällan ett tillfälle att peka på var unionsbygget brister eller när medlemsländerna inte betar sig som de lovat i fördragen. För den insatta kan det vara lätt att förstå skillnaden mellan *kritik av systemet* och *motstånd mot systemet*, men för många andra framstår litaniorerna som kvitton på att EU borde bli historia.

EU-fientliga populister skördar valframgångar i delar av västra Europa och tar över makten i delar av östra Europa. Nu bränns det. Nu kokar det ner till vad som är verkligt viktigt, och då gäller det att tydligt försvara idéer som är goda i sin kärna. Det är en god idé att tona ner nationalism, att rasera gränser, att samarbeta, att sträva efter att radera ut olikheter och att lära sig av varandra, och sådant är vad EU:s kärna handlar om.

Det har fattats många dåliga beslut. Några av de stora satsningarna har gått för fort eller varit för breda och ogenomtänkta. Men de ska modifieras och förbättras, de ska inte skrotas. Världen har ingen bättre förebild för det som en vacker dag i någon form måste bli det sätt på vilket hela den här mänskligheten ska kunna fungera ihop.

Frågan är vad ledare som Viktor Orbán och Jaroslaw Kaczynski vill ha EU till, eftersom de verkar förakta några av de grundläggande värden unionen vilar på. Jag är inte säker på att man vill höra svaret. Deras länder befinner sig dock de facto inom EU:s hägn, och det går inte att överskatta betydelsen av att de är tvungna att månad efter månad överlägga med 26 andra regeringar och förklara sin ståndpunkt, och att deras regeringstjänstemän dag efter dag måste stöta och blöta sina idéer med hundratals andra tjänstemän från olika hörn av kontinenten. De är alltså fortfarande, tack och lov, en del av de malande förhandlingarnas välsignelse; den säkraste garanten mot extrema beslut (och därför en ordning som väcker auktoritära ledares hänskratt).

“Globalisering” är ett ord på nedgång, antagligen för att det känns slitet. Men det är ofta just när ett upphaussat begrepp förlorar sin dominerande ställning i det offentliga samtalet det blir riktigt verkligt. De flesta av de kriser EU gått igenom de senaste åren är inget annat än markanta uttryck för globaliseringen, och migrationsvägen är den mest handfasta. Att försöka lösa flyktingfrågan med stängda gränser är lika smart som att försöka bli rikare än andra genom att tillverka allt själv. Det är inte bara ineffektivt, det skapar osämja. Vilket börjar bli obehagligt tydligt.

I en [krönika](#) nyligen, som lämnade kvar minst en sten i skon, ansåg finansmannen och debattören George Soros att väst underskattar motivationen hos Putins Ryssland att underblåsa den här utvecklingen. Europas akilleshäl, dödsskräcken, har lett till en överdriven fokusering på Mellanösterns terrorhot och fört uppmärksamheten bort från Ryssland, där den enligt Soros borde ligga. Det ekonomiskt krackelerande Ryssland skulle nämligen ha mycket att vinna på Europas sönderfall: slojade sanktioner, nya handelspartner och breddad intressesfär (redan odlas kontakterna med Europas högerpopulister).

Soros tror inte att Putins tanke med att gå in i Syrienkriget var att splittra EU med hjälp av en akut flyktingkris på toppen av alla andra pågående kriser, “men när Putin väl såg chansen att påskynda EU:s sönderfall grep han den”. Soros medger att EU har en fenomenal förmåga att harva sig igenom den ena krisen efter den andra men tror att de fem sex som nu pågår samtidigt riskerar att bli övermäktiga. Låt oss bara hoppas att han har fel.

EU:s inre marknad kanske till nöds kan överleva utan euron och Schengen, men den monetära unionen och passfriheten är två av de vackrast möblerade rummen i det europeiska huset och därför också, trots allt, de

mest populära. Knappt hade risken för en unionsupplösning på grund av eurokrisen sjunkit undan en smula förrän risken för upplösning på grund av flyktingkrisen anmälde sig. Roten till denna nya kris ligger, precis som i eurons fall, inbäddad i unionens eget regelverk.

EU har i decennier försökt åstadkomma en gemensam asylpolitik, helt enkelt eftersom en sådan är nödvändig om den inre marknadens fyra friheter ska kunna förverkligas till hundra procent. Men arbetet har hanterats styvmoderligt, för att uttrycka sig milt. Det har – egentligen **i strid mot andan** i fördraget – haft tonvikten mer på immigrationskontroll och ekonomiska intressen än på normer och humanitära hänsyn, **konstaterar** folkrättsprofessorn Gregor Noll. Rättigheterna för personer från länder *utanför* EU beskars som ett slags "konstitutionellt bondeoffer" för att åstadkomma stöd för fri rörlighet *inom* EU. Eller rättare sagt: det blev i praktiken upp till enskilda medlemsländer att förhålla sig till utomeuropeiska medborgare efter eget skön. Det kunde man kanske komma undan med så länge världen var stor och folk inte rörde sig särskilt mycket. Det fungerar alltså inte längre.

Gregor Noll är visionär nog att antyda vad som måste hägra på mycket lång sikt, nämligen "en mer solidarisk efterföljare till nationalstaten". I väntan på en sådan fjärran utveckling är hans förslag dels att skrota **Dublinförordningen**, som uppenbarligen är feltänkt, dels att komplettera dagens territoriella asylsystem med ett system för humanitära viseringar.

Sådana skulle utfärdas på medlemsländernas ambassader runt om i världen. Kanske kunde en grupp länder gå före. En fördel med en sådan ordning vore att människosmugglarnas informationsövertag skulle knäckas. Systemet skulle dessutom innebära en naturlig fördelning redan från början, något som ju tycks vara omåttligt svårt att åstadkomma med kvoter. Resursstarka medlemsländer har fler ambassader än resurssvaga. Med humanitära viseringar skulle inte heller länder som Storbritannien kunna utnyttja sin geografiska belägenhet för att komma undan sitt ansvar i flyktingmottagandet, skriver Noll.*

Nå, en "Brexit" skulle ju lösa det problemet. Det var ironiskt. Det utträde ur unionen som briter ska rösta om den 23 juni är en förvriden idé om att saker och ting skulle bli bättre genom att klippa banden med några av de djupast rotade demokratier som finns. Tala om att såga av den gren man sitter på. Det är olustigt att blotta möjligheten till brittisk EU-brytning

skapat en smitta som nu tycks få fäste i trångsynta kretsar från Paris till Köpenhamn.

Då finns det andra medlemsländer, företrädesvis på den motsatta flanken, som den unionsvänliga i deppiga stunder snarare skulle vilja se göra en exit. Men ändå inte: då skulle ju Putin få som han vill, om man ska tro Soros. För övrigt är det låga odds på att inte ens Ryssland *i längden* vinner på en sådan vildavästernutveckling.

Nej, alla diplomatiska ansträngningar, påtryckning eller smörjning, är bättre än att ta till sågen. Skulle EU stympas skulle rebellerna ändå bara bli tvungna att göra en cirkelformig rörelse och efter en tid komma tillbaka till utgångspunkten med baskern i hand: "Släpp in mig igen." Upplöstes EU helt skulle det behöva skapas på nytt – eller en liknande tät sammanslutning mellan demokratier med någon annan geografisk avgränsning, för all del. Inte mig emot (om tio tjugo år är det kanske möjligt, men hitta en sådan i dag, den som kan).

Man kan argumentera för att ta det piano med unionens utbyggnad, och man måste självklart föra en konstant debatt om hur unionen ska kunna fungera bättre. Men att börja *amputera* i historiens hittills mest framgångsrika integrationsprojekt? Det är självskadebeteende. Det enda skälet att ta bort EU vore för att ersätta det med en *interkontinental* motsvarighet.

Du som tror på att medborgare, makthavare och nationer kan förhandla sig ur nöd och kriser och kompromissa sig fram till en bättre tillvaro, du som tror att den här artens umgängesformer kan förbättras; du som tror på människan, kort sagt: Stå upp för det här projektet nu. Du kan vara socialist eller liberal, det finns ändå något centralt som förenar alla som föreställer sig mänsklig utveckling.

Själv tror jag på djupare ekonomisk samordning för att parera framtida finansiella chocker och att humanitära viseringar eller andra lagliga asylvägar kan vara en väg ut ur flyktingkrisen, och jag hoppas på större mod i striden mot antidemokratiska och illiberala krafter i Europas regeringskanslier och att vi inte sett den sista visionären på den Europapolitiska scenen.

Nu måste vi lägga föraktet för fransk byråkrati och ilskan över demokratiskt underskott åt sidan ett tag. Vi behöver försvara det här bygget tillsammans.

Egentligen borde vi som tillhör de 28 förnya våra löften till varandra, likt ett gift par i medelåldern. Kan man starta en sådan rörelse?

** Britterna har i praktiken en större invandring än många av de medlemsländer som ligger högre på listan över flyktingmottagare. Under de tolv månaderna fram till den 1 juli i fjol var **nettoinvandringen** rekordhöga 336.000 personer (636.000 minus 300.000 som emigrerade). Ungefär 60 procent av dem som kommer är EU-medborgare. De allra flesta är arbetskraftsinvandrare.*

Sinnesfrid i en liten skrift

2016-02-09

Ja, bättre. Bild från bokomslag: UNDP

Det har just dykt upp [en liten skrift](#) du med fördel kan utrusta dig med när du ska försöka få ordning på nyhetsflödet, inför långresan eller, för den delen, inför middagen med diskussionslystna vänner. Titeln närmast uppmanar till diskussion: "Blir världen bättre?"

Den som är bekant med den här bloggen känner förmodligen igen det mesta. Boken skulle utan vidare kunna omsättas i ett eller två Hans Rosling-föredrag, vilket i och för sig inte är att förvånas över med tanke på att författaren [Staffan Landin](#) har en bakgrund på Roslings stiftelse Gapminder.

Ända sedan Landin skrev den första upplagan åt UNDP:s nordiska kontor för elva år sedan har detta lilla utbildningsmaterial på ett föredömligt sätt balanserat den oöverskådliga och mestadels deppiga mediebilderna av hur det går för oss. Den nya versionen, tajmad efter höstens lansering av de nya globala utvecklingsmålen, har blivit ännu lite bättre, ännu lite stringentare.

"Världen är bättre än vi tror", slås det fast, och enkelt och tydligt, tydligare än brukligt, förklaras varför vi tror fel:

"Tv-nyheterna berättar om krig, epidemier och naturkatastrofer men uppdaterar dig sällan om långvarig fred eller frånvaro av sjukdomar eller katastrofer. Filmer, böcker och tv-serier behöver ett spänningsmoment, och hjälpororganisationer behöver visa problemen de försöker lösa. Det är upp till

dig att försöka balansera alla dessa bilder, sätta dem i ett sammanhang och skapa en egen uppfattning om läget i världen. Det är otroligt svårt. Särskilt svårt är det när man redan på förhand har en förutfattad bild av hur världen ser ut.”

I dessa dagar är det särskilt välgörande att läsa att ”rädsla och överdriven oro skapar fördomar och hat. Fördomar frodas i okunskap. När situationen beskrivs som att vi står på avgrundens brant blir lösningarna allt mer desperata. Letandet efter syndabockar kan lätt ta fokus från sökandet efter varaktiga lösningar på de problem som faktiskt finns.”

Kunde inte sagt det bättre själv.

Det bästa med världens utveckling de senaste 30 åren är den dramatiska förbättringen i hälsa och utbildning och det snabba raset för extrem fattigdom. Denna *anastrof* behöver alltid återberättas, även om dessa förbättringar faktiskt långsamt börjar bli kända.

Tonvikten i en del av de andra kapitlen kan man ha synpunkter på. Miljödelen är väl snäv med tanke på ämnets enorma storlek. En enkel förklaring är att skriften utgår från FN:s nyss avbockade millenniemål, och där ordades inte mycket om miljö.

Samtidigt sade millenniemålen inget alls om relativ ojämlikhet och klyftor (annat än mellan könen), men det är uppenbarligen något som engagerar Landin. Kapitlet om ojämlikhet är enligt mitt förmenande det intellektuellt bästa bidraget i boken. Det bjuder på ett ganska komplicerat men mycket lärorikt och belysande resonemang som visar att det är svårt att mäta ojämlikhet. Ökar eller minskar klyftorna här i världen? Det beror på var man placerar måttstocken. Den förenkling som ligger närmast sanningen är att de minskar mellan länder men ökar inom länder.

Jämlikhetsresonemanget siktar i stor utsträckning framåt, för nu när uttraderandet av extrem fattigdom – ett absolut tillstånd – är inom räckhåll är naturligtvis frågan vart vi ska ta oss sedan. Snart har inget land en medellivslängd under 70 eller barnadödlighet över en procent, men det går inte att uttradera bottenplaceringar i tabeller. Om de fattiga blir mindre fattiga men de rika också hela tiden blir rikare, vad innebär det för utvecklingen? Hur stora skillnader är okej, mellan länder och inom länder? Sådant kommer att fortsätta att gnaga i politiken och föda vår oro. Relativ fattigdom kan aldrig försvinna.

Det är lite synd att inte också demokratikapitlet försetts med en motsvarande djupanalys. Demokrati är väldigt många saker i ett samhälle, bland annat tillgång till information. Kanske ges organisationen Freedom Houses frihetsmått lite för stor tyngd. Men det är en randanmärkning.

Att siffrorna över dödligheten i krig och katastrofer passerat genom Max Rosers faktsajt *Our World in Data* är ett klokt val. Det är förmodligen krigen som skrämmt folk mest de senaste åren. När man räknar krigsdöda som *andel* av världens befolkning, vilket Roser gör, blir den otvetydiga uppgång Syrienkriget representerar en krusning jämfört med de vågtoppar av blod och död världen fick stå ut med på sextio-, sjuttio- och åttiotalen.

Den som läser den här lilla boken, hela boken, kan inte gärna dra någon annan slutsats än att titelns fråga är retorisk. Men det sitter verkligen långt inne att säga det även för dem som kan fakta. När "Blir världen bättre?" släpptes häromdagen var alla som höll i presentationen noga med att betona att "det beror på vad man tittar på och vem man frågar" (det är också ungefär så skriften sammanfattas på baksidan).

Behövs verkligen den där ängsligheten? Att våga lita på trenderna fullt ut är inte kränkande mot dem som fortfarande har det svårt, och det aktiverar inte någon ond besvärjelse.

De åtta millenniemålen gick i mål med klart godkänt. Nu har FN:s 193 länder enats om att sträva mot att så att säga göra klart jobbet till år 2030 med **17 nya** och betydligt djärvare globala mål.

Glöm nu inte att det *inte* är FN som ska ordna detta. De här målen kan uppnås även om inte ett enda möte hålls i skrapan vid East River i New York på 15 år. Det är företag, organisationer, politiska och ekonomiska ledare, uppfinnare och medborgare som du och jag som kommer att ordna biffen. Men det är rätt att sätta upp mål, för den psykologiska effekten av mätning och jämförelser, och för vår förmåga att hålla fokus.

Läser du snabbt kan du ta dig igenom boken på en timme – en väl investerad timme som kan ge dig en smula frid.

Etniska grupper segregeras – du kan inte ana vad som händer sen

2016-01-28

Stadsdelen Harrow är en av Londons etniskt mest blandade. Foto: TT/AP

Det finns nästan ingen gräns för hur många bekymmer som kan grubblas fram ur en ökande invandring. Mycket kan avfärdas som hjärnspöken, men ett problem som inte förringas oavsett hur välvilligt inställd man är till migration är att etniska grupper segregeras.

Om nyanlända från vissa delar av världen hamnar i vissa stadsdelar med låga inkomster och blir kvar där, alltså inte under lång tid kommer i nära kontakt med den inhemska befolkningen, uppstår en rad tråkiga friktioner i samhället. Men blir de kvar där? Allt mindre, faktiskt.

En genomgång av forskningsläget som [The Economist](#) gjorde tidigare i januari visade att stora städer i västvärlden bli allt mindre segregerade – ja, *mindre* – och att det förmodligen är en uthållig trend.

Intressanta tecken kommer inte minst från USA. Det är en nation med en lång och delvis plågsam historia av segregation. Men först in kan vara först ut.

Amerikansk demografisk statistik är ypperlig och blir ännu tydligare av att amerikanerna valt att in i vår moderna tid fortsätta att dela in befolkningen i etniska grupper. Det följer logiken att man inte kan få syn på etnisk diskriminering och göra något åt den om man inte har koll på de grupper

man misstänker diskrimineras. Det är inte en självklar hållning, utan snarare föremål för kontroverser. Man kan naturligtvis se saken på **motsatt sätt**: att diskriminering aldrig kommer att försvinna så länge etniska skillnader synliggörs. Denna andra ytterlighet representeras av **Frankrike**, som gärna ser sig som färgblind och inte sedan 1970-talet har räknat etnisk tillhörighet i sina demografiska mätningar. (Att det inte är givet vilken hållning som ger bäst resultat framgår om man jämför integrationsproblematiken i de båda länderna.)

Hur som helst. För att mäta segregation använder demografer ett slags **olikhetsmått**, ett index som anger hur stor andel människor från en viss etnisk grupp som skulle behöva flytta från sitt område till ett annat för att den etniska fördelningen skulle bli jämn. Talet 0 motsvarar total integration och 100 total segregation.

I Chicago, en av de mest segregerade storstäderna i USA, var olikhetsindexet för svarta i början av 1970-talet 90, vid millennieskiftet var det nere i 81, och nu beräknas det vara 76. I 45 av 52 amerikanska städer med stor svart befolkning har den svart-vita segregationen gått ner sedan år 2000. Mest blandat är det i södern.

När det gäller asiater och *hispanics*, personer med latinamerikansk bakgrund, syns inte motsvarande tendens, men det har en förklaring: Dessa grupper fylls hela tiden på utifrån, varför utflyttning från asiatiska eller *hispanics*-enklaver kompenseras av ny inflyttning. Samtidigt är båda dessa grupper betydligt mer integrerade från början än de svarta.

Storbritannien har också omfattande demografiska data, och även där är tendensen under detta sekel att städerna blir allt mindre segregerade, allt mer blandade. Särskilt snabbt integreras personer med afrikansk bakgrund. Vissa gamla arbetarstadsdelar i London har numera fått en "häpnadsväckande mångfald", noterar The Economist.

Studier i Nederländerna visar minskande segregation i Rotterdam och, de senaste åren, även i Amsterdam.

Och Sverige? Jodå, också här finns forskning, och också i Sverige syns en avtagande segregation sedan ett par decennier tillbaka. Sverige registrerar inte etniska grupper, men det finns bra statistik över socioekonomiska skillnader, liksom över inhemskt födda respektive utlandsfödda – dels i övriga Europa, dels i länder utanför Europa.

Geografiprofessorn Bo Malmberg vid Stockholms universitet deltar i ett nordeuropeiskt [forskningsprojekt](#) som kartlägger boendesegregation. Han berättar att om olikhetsmättet används på svenska siffror får man i princip samma mönster som i USA, i alla fall efter år 2000. Allra snabbast minskar segregationen i Malmö.

Men nota bene: Detta betyder inte att de förorter och stadsdelar som brukar förknippas med segregation har börjat blandas upp. Precis som i fallet med amerikanska *hispanics* och asiater fylls de på med nyinflyttade samtidigt som de som bott där länge flyttar ut. Andelen utomeuropeiskt födda personer har ökat i de omskrivna förorterna, men det har den i alla andra stadsdelar också.

– Svenskfödda har mer kontakt med utomeuropeiskt födda i dag än någon gång tidigare. Men i stadsdelarna med störst andel utomeuropéer har de *också* mer kontakt med utomeuropéer. Båda de sakerna är sanna, konstaterar Bo Malmberg.

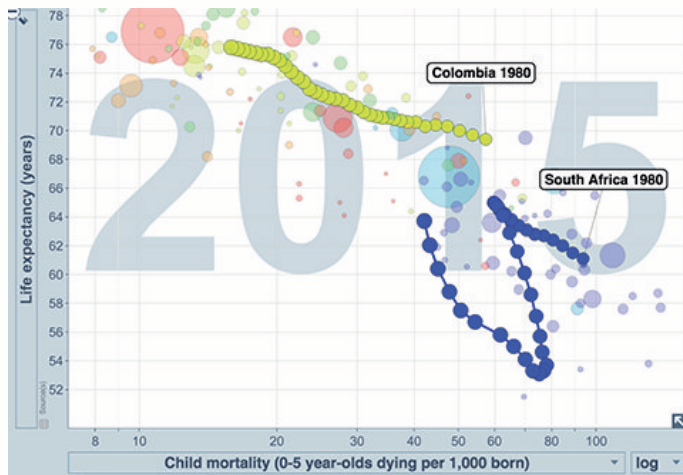
Den springande punkten är att integration sakta men säkert sker. Att bosätta sig i stadsområden där många landsmän och andra i liknande läge bor hör främst till de tidigaste faserna i invandringen. Som ett slags demografisk osmos späds efter hand den höga etniska koncentrationen ut.

– I Sverige är det ganska nytt att ha en utseendemässigt blandad befolkning. Men så småningom kommer det att hända som nu händer i USA, att man allt mindre bryr sig om hudfärg.

Vi får ett *monokromt* samhälle, som Bo Malmberg uttrycker det.

Obändig hälsotrend trotsar krig

2016-01-19

Inbördeskrig vs svår epidemi. Grafik: Gapminder.

Det mesta av vår existentiella oro kretsar kring antropologiska faror, alltså att människan är sin egen värsta fiende. Det handlar ofta om miljöfaror av exempelvis det slag som avhandlades i Paris i december och om krig, terrorism och andra våldsbrott.

I mätningar om vad som oroar folk **frågas i regel** om människoskapat elände, sällan om sjukdom eller naturkatastrofer. Om epidemihotet **finns med som alternativ** brukar det **hamna under** terrorism eller krig.

Men om man nu förhåller sig lite praktiskt och skärskådar vad som hotar folkhälsan mest verkar det faktiskt vara en god idé att kalibrera om sin oro en smula mer åt naturhållet.

På den tiden den medicinska vetenskapen låg på kvacksalvarnivå (i bästa fall), var det inte bajonetter och kulor som dödade flest soldater utan bakterier och virus. I kriget före 1800 dog mer än **fem gånger fler** i vidriga febersjukdomar och diarréer än på själva slagfältet. Då var ändå dödstalen i strid i förhållande till hur många som deltog betydligt högre än i dag. "Kanonmat" var en högst relevant benämning på meniga, men som bakteriemat var åtgången på detta pansar av kött och blod alltså ännu större.

Att **digeröden** på 1300-talet hade en nära hundra procentig dödlighet och raderade ut mellan en tredjedel och hälften av befolkningen där den drog fram är välkänt. Nya beräkningar visar att **spanska sjukan** så sent som för 97 år sedan kan ha krävt mer än **fem gånger så många** dödsoffer som första världskriget. Fem gånger.

Infektionssjukdomar är djävulska plågor som mildrats för oss som lever i dag tack vare vår egen tankekapacitet. Men hotet om pandemier av nya typer av virus finns kvar, liksom hotet om motgångar i kampen mot antibiotikaresistens.

När folk i större delen av världen inte längre dör som flygkor i tyfus och kolera kanske krig och våld har tagit över som det största hälsohotet? Ändå inte. Med dödstal som de som rått tidigare i historien hade det möjligen varit så, men i dag tycks våldet inte omfattande nog för att påverka hälsoutvecklingen på något markant sätt.

Som **dödsorsak** låg krig 2014 (det blodigaste krigsåret på minst 15 år) på 55:e plats globalt. Fallen av stroke, influensa och lunginflammation var 81 gånger fler än krigsdödsfallen. Trafikolyckor låg på nionde plats. I de länder där krig pågår låg det förstås högre, ska sägas: I Syrien var det rankat som den främsta dödsorsaken, i Irak som den tredje vanligaste och i Afghanistan som den femte.

Om vi nu bortser från själva dödligheten; hur påverkar krig hälsotillståndet i ett land? Utvecklingen mot större mänsklig överlevnad visar sig vara förvånansvärt motståndskraftig. Det är inte ovanligt att hälsoförbättringar fortgår även under långa perioder av krig. Episoder av folkmord har däremot en otvetydig förödande effekt.

Låt oss med hjälp av Gapminders grafer titta närmare på *medellivslängd* och *barnadödlighet* i några i sammanhanget relevanta länder:

- Under det förfelade "Stora språnget" i **Kina** 1958-1962, som ledde till massvält, föll medellivslängden från redan låga 48 år till 30 år, medan barnadödligheten ökade från 23 till 30 procent.
- I **Kambodja** steg medellivslängden så snart kriget tog slut 1975 från 45 till 55 år, men redan 1978, under Pol Pots skräckvälde, föll den tillbaka till 49 år. Däremot sjönk faktiskt barnadödligheten en aning under hela Pol Pot-tiden.

- **Sri Lanka** hade inbördeskrig 1983-2009. Under hela den perioden sjönk barnadödligheten stadigt, från 3,8 till 1,1 procent. Ett år avviker dock kraftigt, 2004. Då hoppar den plötsligt upp från 1,5 till 2,9 procent. Det var tsunamins år. Medellivslängden ökar långsamt från 70 till 75 år under krigsperioden.
- **Afghanistan** är kanske det mest överraskande exemplet. Landet har varit plågat av krig i stort sett oavbrutet sedan 1979. Efter två års nedgång 1982-1984 har medellivslängden stigit i princip kontinuerligt hela tiden, från 42 år till i dag 58 år (undantaget: ett kortvarigt tapp på ett år mellan 1997 och 1998) Barnadödligheten har minskat precis varje år, från 26 till 9 procent.
- **Somalias** hälsoutveckling ser likartad ut med en medellivslängd som sakta ökar från 51 år 1991, då inbördeskriget startade, till 59 år i dag. Barnadödligheten hade en lång stagnationsperiod 1997-2006, men den har aldrig ökat under kriget, och efter 2006 började den sjunka markant.
- I **Syrien** syns kriget däremot tydligt på kurvan över genomsnittlig livslängd. Den har fallit från 77 till 70 år mellan 2010 och 2015. Samtidigt har barnadödligheten faktiskt inte ökat. Minskningen fortsätter efter 2010, om än ungefär hälften så snabbt som de fem åren dessförinnan.
- Även **Irak** fick ett tapp i sin förväntade livslängd efter det krig som inleddes med USA-invasionen 2003, från 69 år till 63 år några år senare. Men det hade återhämtats 2010, och i dag är medellivslängden i Irak tre år högre än vid tiden för USA:s invasion. Barnadödligheten har fortsatt att sjunka sakta, från 4,3 till 3,2 procent.
- **Colombia**, som just håller på att avveckla världens längsta pågående krig, uppvisar en helt obruten kurva av stigande medellivslängd och fallande barnadödlighet ända sedan gerillakrigen började på 1960-talet.
- Två andra latinamerikanska länder, **Mexiko** och **Honduras**, har blivit ökända för sin höga våldsbrottslighet. I Mexiko har [den förväntade livslängden sjunkit](#) med ett år efter det att knarkkartellernas våldsvåg inleddes 2006, medan barnadödligheten fortsatt att sjunka. Honduras (som faktiskt har fyra fem gånger högre mordfrekvens än Mexiko) uppvisar en intressant avvikelse på sin kurva. I princip syns ingen nedgång i den honduranska medellivslängden efter 1990, tvärtom, och barnadödligheten minskar stadigt. Men 1998 föll plötsligt medellivslängden med fyra år, och

barnadödligheten steg från 4 till 6 procent. Vad hände? Orkanen "Mitch" slog till. Året efter var dock båda värdena tillbaka till tidigare nivåer igen.

- Afrikas ekonomiska motor **Sydafrika** har sluppit inbördeskrig sedan apartheid skrotades men drabbades i stället av **aidsepidemin**. Den syns som ett djupt sår i hälsodiagrammen. 1993 kunde en genomsnittlig sydafrikan räkna med att leva i 65 år. Tolv år senare var den siffran nere i 53 år, lägre än krigsdrabbade Somalia vid samma tidpunkt. Barnadödligheten steg från 6 procent till nästan 8 innan det vände. I dag är den 4,2, och medellivslängden är tillbaka på 1993 års nivå – efter 22 förlorade år.

En ansats till slutsats blir att barnadödligheten knappt tycks kunna drivas åt fel håll av krig och våld. Medellivslängden rubbas ibland, men inte alltid, negativt. Epidemier och naturkatastrofer slår betydligt hårdare mot hälsoutvecklingen.

För säkerhets skull ett viktigt påpekande: Kringen är givetvis ett oförsvarligt ont, utan vilket hälsoförbättringarna hade gått snabbare. Man kan också invända att exempelländerna ovan har väldigt olika utgångspunkter. Men icke desto mindre: *Vad* det är som får kurvorna att dyka i de drabbade nationerna, och *vad inte*, är kanske inte det man spontant skulle vänta sig.

Bra jobbat P3, men det är inte uppvärmningen, det är fattigdomen

2015-12-23

”Musikhjälpen” samlade i år in 31 miljoner till klimatflyktingar. Foto: TT

Uppvärmningen detta El Niño-år, särskilt i höst, är verkligen spektakulär. November bjöd på en veritabel [slakt på temperaturrekord](#) på strängt taget alla kontinenter. Det här året kommer att [bli det varmaste](#) som uppmäts.

Den närmst bisarra decembervärmen i Nordeuropa har förmodligen inte med den ovanligt starka El Niño att göra och behöver som enskilt fenomen inte ens ha med den globala uppvärmningen att göra, men den spär onekligen på känslan av att något skumt är i görningen.

Att 194 länder lyckades skriva under ett substantiellt globalt klimatavtal är ett utvecklingssteg värt att hylla. Såvitt man kan bedöma blev avtalet ungefär så långtgående man kunnat hoppas utan att vara diplomatiskt orealistiskt. Det där med diplomatisk och politisk realism brukar oroa de otåliga, men man ska komma ihåg att sådant bara har avgörande betydelse i fördragsögonblicket. Nu finns avtalet på plats och kan ganska snabbt – om inte den energitekniska utvecklingen plötsligt stannar – visa sig fungera som ett golv, precis som Kyotoprotokollet gjorde.

I det här läget känns envetna ifrågasättanden av *själva uppvärmningen* och att det finns ett mänskligt delansvar olustiga och ovärdiga. Det behöver sägas. Men: När väl det är sagt måste vi börja föra en friare och sakligare diskussion om uppvärmningens *konsekvenser*.

En del av det som påstås under de hektiska veckorna inför och under klimatmötet har (i vanlig ordning) varit av tvivelaktig sanningshalt. På grund av vad otaliga politiker och debattörer hävdar och vad som togförs i otaliga medierapporter tror många på allvar exempelvis att kopplingen koldioxid-temperatur är kvantifierad och klar, att stormarna nu är fler, att öknarna breder ut sig, att öarna i Söderhavet redan sjunker och att länderna i tropikerna är de som märker av uppvärmningen mest. Inget av detta stämmer (se [här](#), [här](#), [här](#), [här](#) och [här](#)).

I helgen avslutades "Musikhjälpen" i P3. Årets tema var hjälp till klimatflyktingar. Om meningen är att man ska knyta begreppet till den globala uppvärmningen, vilket det tycks vara om man läser [SR:s förklarande text](#), är det fel på två olika sätt. Å ena sidan kan man säga att det inte (ännu) [finns några klimatflyktingar](#), eftersom det inte är en större andel människor nu än förr som måste fly på grund av extremväder. Å andra sidan kan man säga att klimatflyktingar alltid har funnits, eftersom folk, framför allt fattiga, i alla tider tvingats lämna sina hem på grund av stormar, översvämningar och torka. Oftast [korta sträckor och tillfälligt](#).

De enda klimatflyktingar som bevisligen kan kopplas till jordens senaste temperaturökning är väl några tusen medborgare från olika Söderhavsnationer, främst Tuvalu, som redan flyttat eller planerar att flytta till Nya Zeeland och andra högre belägna landmassor. Men forskningen om atollöarna i Stilla havet och Indiska oceanen [visar att](#) deras tidiga flykt knappast är motiverad, eftersom öarna inte alls har sjunkit. Majoriteten har rent av vuxit. Det beror på att de kontinuerligt byggs på av material från reven. Detta motsäger inte, nota bene, att havsytan stiger, för det gör den, med runt tre millimeter om året i genomsnitt. Men om ö-tillväxten fortsätter att hålla minst samma takt som havshöjningen lär i alla fall ingen av dessa klimatprofilerade önationer försvinna.

Kan man då inte tänka sig att det blir fler klimatflyktingar *i framtiden* om uppvärmningen fortsätter? SR:s avsikt med att samla in 31 miljoner kronor i december 2015 är knappast att sätta in dem på ett bankkonto till förmån för klimatflyktingar i en oklar framtid. Och vad viktigare är: antagandet om fler framtida klimatflyktingar är mycket tvivelaktigt om man betänker hur snabbt fattigdomen i världen nu minskar. Andelen extremt fattiga enligt [FN:s definition](#) är redan under tio procent, och den var fyra gånger så hög för 25 år sedan. I vilken värld är utsattheten för extremväder störst: en med halva befolkningen i extrem fattigdom eller en med mindre än en tiondel?

En förödande cyklon [dödade en halv miljon](#) människor i Bangladesh 1970. 37 år och [en fyrdubblad BNP per capita](#) senare dog 4.000 människor i en lika stark cyklon i samma land.

Siffrorna över antalet människor, och ännu tydligare *andelen* människor, som dör på grund av väderrelaterade katastrofer talar sitt tydliga språk: [de sjunker](#). Däremot publiceras med jämna mellanrum data över *kostnaderna* för materiella förluster i översvämningar och stormar, och de stiger. Det beror på att vi blir allt fler och rikare, och eftersom vi blir rikare försäkras allt fler tillgångar. Dessutom vill rikare människor allt oftare bo i fina vattennära, och utsatta, lägen.

Talet om klimatflyktingar är egentligen Norman Myers fel. Oxfordprofessorn i miljövetenskap (den brittiska motsvarigheten till Johan Rockström, ungefär) gjorde i mitten av 1990-talet [en halsbrytande beräkning](#) av hur många klimatflyktingar som kunde väntas i takt med att den globala uppvärmningens effekter började bli kännbara. Han hävdade att det redan 1995 fanns 25 miljoner sådana, varför man får förmoda att han definierade alla tiders väderrelaterade evakueringar och andra flyttningar som "klimatflykt". Nå, han antog i alla fall att antalet skulle fördubblas till 50 miljoner 2010 och 30 år senare nå runt 200 miljoner. Detta upprepade han så sent som 2005. Hur kom han fram till dessa dramatiska siffror? Han lade helt enkelt samman alla människor som levde i områden som ansågs löpa ökad översvämningensrisk.

Myers gissningar fick enorm spridning, naturligtvis i medier och bland miljöpolitiker, men också långt in i FN-systemet. FN:s miljöorgan UNEP använde antagandet om 50 miljoner klimatflyktingar på sin hemsida ända till 2011 – året efter det att massflykten skulle vara ett faktum – då man utan vidare förklaring [tog bort den pinsamma referensen](#). Inte en enda extra klimatflykting kunde ju beläggas.

I fjol konstaterade FN:s klimatpanel nyktert att det helt enkelt inte går att slå fast hur många som flyr på grund av klimatrelaterade problem. Samma besked får jag av demografen Lena Lundkvist på SCB, som inte använder termen klimatflyktingar. Skälen till att folk ger sig av är och har alltid varit komplexa. Forskarna [är oense om](#) vad en klimatflykting egentligen är.

Ändå lever begreppet envist kvar. FN:s flyktingorgan fortsätter att [bidra till begreppsöran](#). Det finns till och med akademiker som på fullt allvar ger klimatförändringarna en del av [skulden för Syrienkriget](#). Sådana

skrivbordsfantasier hjälper ingen, vare sig krigsoffren eller de som försöker förstå och lära sig av politiska, etniska och religiösa konflikter. De bara skymmer sikten.

Det hade alltså varit mer verklighetstroget om "Musikhjälpen" i år helt enkelt flaggat för att de samlade in pengar till offer för naturkatastrofer, vilket i alla tider är en alldeles ypperlig ambition. Eller till att bekämpa fattigdom, roten till i princip allt mänskligt elände. För det var vad Gina, Kodjo och Linnea **gjorde**, och med den äran.

Möjligen är den här typen av slirande på fakta inte hela världen om det är vad som krävs för att åstadkomma ett bra klimatavtal (fast det tror jag egentligen inte, och det vore sorgligt om det var så). Politiker, debattörer och journalister påstår regelmässigt felaktiga saker om fattigdom, brottslighet och krig också, och den perfekt faktabaserade informationsmiljön är förmodligen en mycket avlägsen dröm.

Men det vore ändå välgörande för allas vår syn på problemet om alla klimatrön kunde nå ut på samma villkor. Nu är i princip hela världen med på ungefär samma noter, med undantag för USA:s republikaner. Det vi med säkerhet vet redan har hänt – att temperaturen stigit i luft, hav och sjöar, vilket gett fler värmeböljor och smält isar – är oroande nog. Det kanske inte vore så farligt, då, att berätta hur det ligger till med Söderhavsöarna, stormarna, öknarna och "klimatflyktingarna".

Problemet: Unga mäns pannlober

2015-12-03

Foto: TT/AP

Det är inte underligt att rädslan för terrorism blåses upp efter ett blodbad som det i Paris. Det betyder dock inte att det är rationellt att vara mer rädd för terrordåd än för alla andra våldsamheter. Det är det inte. Däremot börjar det nog bli dags att foga in en terrorist och en insatspolis i vår bild av krig. Terrorism är också granne med grov kriminalitet. Dessa båda företeelser är av allt att döma de väpnade konflikternas nya ansikten. De har en sak gemensamt: Unga mäns testosteron och outvecklade frontallober.

Mellan dagsrapporterna om bombdåd och flygräder kan det vara svårt att se att vad *statssystemet* beträffar är den värld vi är på väg in i en samarbetsvärld. Ja, det blossar ännu upp anakronistiska konflikter om territorium, och vi har säkert inte sett den sista statsstyrda invasionen, men de tvister som dominerar i de mellanstatliga relationerna är ändå de som slits vid förhandlingsbordet. Att upprätthålla fungerande stater är livsviktigt för fred, och ett system av stater som är knutna till varandra i avtal torde vara en ännu starkare garant mot krig av historisk typ, det vill säga mellan stater, det vill säga de allra blodigaste. Det är dock ingen garant mot allt våld.

Så här är läget:

I fjol **bröts** en decennielång unikt fredlig period i världen (med besked, på grund av Syrienkriget, men dödstalen är fortfarande lägre än under 1970- och 1980-talens konflikter). I **en sammanställning** av terrordåd, Global

Terrorism Index (GTI), framgår att världen 2013 och 2014 också var hårdare terrordrabbat än på åtminstone 15 år (även om det globalt fortfarande är tretton gånger större risk att mördas på "vanligt" sätt än att dö i en terrorattack).

Följande länder drabbades hårdast av terrorism 2014, i tur och ordning: Irak, Nigeria, Afghanistan, Pakistan och Syrien. I följande länder pågick de största krigen 2014: Syrien, Irak, Afghanistan, Nigeria och Pakistan. Olika ordning, samma länder.

Fjolårets tre dödligaste händelser som av GTI hänförs till kategorin terrorism var dessa: Den 10 juni: IS stormar ett fängelse i Badush, befriar de sunnitiska fångarna och dödar 670 shiitiska fångar. Den 13 augusti: IS dödar minst 500 civila i staden Sinjar. Den 5 maj: Boko Haram går till attack mot staden Gomboru Ngala med handeldvapen och bomber, och 315 människor dödas.

För en lekman förefaller det inte orimligt att klassa dessa som krigshändelser.

Mycket riktigt konstaterar Therese Pettersson på Uppsala konfliktprogram, som mäter väpnade konflikter, att "det mesta av det som rapporteras i GTI finns med i våra siffror". Det som inte finns med i konfliktforskarnas sammanställningar är dåd som inte utförs av en organisation. Som Breiviks attentat.

Krig och terrorism [blir alltmer samma sak](#).

Dåden i Paris var på ett osedvanligt tydligt och grymt sätt en attack mot det demokratiska öppna samhället. Inte mot en grupp, en stat eller en specifik styresform, och som det kommunicerats av IS egentligen inte heller mot orättvisor. Det betyder att det på kort sikt inte finns något enkelt sätt att lösa problemet, utan bara sätt att begränsa det.

De flesta håller det nog för troligt att viljan att offra sitt liv för en ledare eller ens en stat klingar av i takt med att de individuella livsmöjligheterna och välståndet tilltar. Handel och öppna gränser betyder fler möten med människor man i en förmodern värld förväntades känna avstånd till. Man får mer livsrikedom att förlora, och så länge man inte tror att det samhälle som erbjuder detta rikhaltiga liv är hotat i grunden på allvar är man helt enkelt obenägen att dö för det. Som [James Flynn visat](#) har vi dessutom blivit

allt bättre på att ta det hypotetiska på allvar och kan lättare såväl sätta oss in i andras situation som föreställa oss konsekvenserna av ett visst handlande.

Att det här stämmer bekräftas i en internationell [forskningsrapport](#) från tidigare i år. Man vet sedan tidigare att demokratin, handeln och kunskapssamhället minskar benägenheten för krigshandlingar, och den här studien presenterar empiriska bevis för en kulturell förändring med samma effekt. Allt färre är redo att dö för sitt land, helt enkelt. "Den här förändringen i världsbild ger den mellanstatliga freden en allt stabilare grund", heter det i den tysk-svensk-amerikanska studien.

Hur är det då möjligt att unga män som vuxit upp i precis detta fredliga samhälle väljer att bli terrorister? I fallet IS tycks de flesta visserligen rekryteras från vissa segregerade förorter, men som bland annat framgick av en [sevärd dokumentär](#) från Belgien är många av dem som valt att dra till Syrien killar med socialt nätverk, bra skolresultat och jobb – kort sagt med hyggliga utsikter att få ett rätt gott europeiskt liv.

Det verkar inte räcka med de vanliga jordnära förklaringarna om utanförskap, fattigdom och förtryck. Låt oss ta till en smula politisk filosofi.

Någon minns kanske Francis Fukuyama, den amerikanska statsvetarprofessorn vars bok om "Historiens slut" blev hett omdebatterad i början av 1990-talet. I slutet av den boken [förs ett resonemang](#) om att det i ett samhälle som mognat ekonomiskt och politiskt fortfarande kommer att finnas grupper, företrädesvis unga män, som inte klarar av förlusten av "ärorik" kamp. De kommer att slåss mot förnöjsamhet och tillfredsställelse, mot materiellt pösigt vardag och för något ärofyllt och storslaget, för något som ger livet absolut mening. Fukuyama kallar denna drift, som i grunden handlar om att få känna sig överlägsen andra, *megalothymia*.

Enligt Fukuyama visar erfarenheten att om dessa män inte kan kämpa för en rättfärdig sak, eftersom denna redan har segrat, "kommer de att kämpa emot denna rättfärdiga sak. De kommer att kämpa för kampens egen skull." ... "Och om större delen av den värld där de lever kännetecknas av fredlig och välmående liberal demokrati kommer de att slåss mot denna fred och detta välstånd, och mot demokratin."

Nu kan man med all rätt invända att de ursprungliga IS-krigarna från Syrien och Irak knappast lever i länder som kännetecknas av "välmående liberal demokrati". Men majoriteten av frontsoldaterna kommer trots allt utifrån.

Över 30.000 har rest till kriget från ett hundratal länder. Många av de utländska IS-männen har gjort sig kända för att vara de mest brutala.

Även om tesen kan verka långsökt är den en av få genomtänkta teorier om vad som skulle kunna hända i en värld där samhällets organiserande enheter, det vill säga staterna, i huvudsak inte längre kanaliserar denna typ av drift – kalla den *megalothymia* eller något annat. Annat var det i den gamla onda världen. För en Stalin, en Salazar, en Pol Pot eller en Saddam Hussein var det inte svårt att få våldsbenägna unga män att ställa sig i diktaturens tjänst och därmed "dölja" den terrorism som i grunden pågick även där och då, nämligen statsterrorism. Bashar al-Assad har dem i sina led, var så säker.

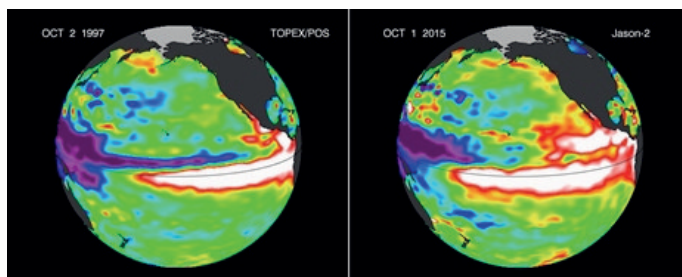
Och islam? För drivkraften att bli makthungrig våldsvverkare – det vill säga den yttring som orsakar själva terrorismproblemet och därmed en stor del av våra dagars väpnade konflikter – får man förmoda att Koranen inte spelar större roll för IS-anhängarna än Das Kapital gjorde för Sendero Luminoso eller Röda arméfraktionen.

Om den nya tidens väpnade konflikter, låt oss för enkelhets skull kalla dem krig, alltså till stor del genereras av frustrerade mäns sämsta drifter; finns det då, för det första, egentligen någon artskillnad mot grov kriminalitet? Skulle inte de tatuerade *maras*-medlemmarna i El Salvador och Honduras eller de beväpnade unga svarta männen i Baltimore ha anslutit sig till IS om de levt på andra sidan Atlanten? Och borde vi då inte, för det andra, uppdatera vår berättelse om staters maktspel som den drivande kraften bakom krig?

Frustrerade mäns sämsta drifter har med all sannolikhet varit konflikters viktigaste generator i alla tider, men så länge de kunde döljas bakom våldsförhärlikande staters strukturer såg man inte saken på det sättet. I en samarbetsvärld blottläggs däremot problemet. Det blir allas vår uppgift att lösa det: Lotsa pojkarna så kärleksfullt som möjligt tills deras *frontallober* är redo att fatta vuxna beslut. Och det är de inte före 25.

Trumfkort för klimataktivister

2015-11-13

Årets El Niño sägs vara i samma styrkeklass som den 1997–1998. Det som genererar så många rubbningar i vädermönstren och höjer medeltemperaturen är att varmt havsvatten som normalt stannar i västra delen av Stilla havet rör sig österut. (Vitt = varmt på satellitbilderna.) Foto: Nasa/AP

Veckorna före stora klimattoppmöten brukar motsägelsefullt nog sällan vara särskilt roliga för genuint klimatintresserade. De är för det mesta en raksträcka fylld med politiskt spel och ett antal larmrapporter för att förstärka budskapet från FN:s klimatpanel. Inget fel på larmrapporter, nödvändigtvis, men det finns andra sorters studier också.

Denna höst har det faktiskt, ska sägas, ramlat in ett par rön som inte legat precis i toppmötesfåran. Det ena lärde oss att [isen i östra Antarktis](#) växer till mer än vad isen i västra Antarktis smälter av, vilket netto alltså ger ett plus. Det andra var [en sifferjustering från Peking](#) som lärde oss att Kina har släppt ut en miljard ton mer koldioxid per år än vad man tidigare angivit, molekyler som alltså måste ha absorberats någonstans, oklart var.

Det senare var ju ingen forskningsrapport, men båda berättelserna sätter fingret på en central punkt i klimatfrågan, nämligen osäkerheten om detaljerna.

Ibland tänker jag att det enda som egentligen har någon verklig betydelse i denna vår tids mest genomgripande politiska fråga är klimatkänsligheten, alltså hur mycket uppvärmning en viss mängd utsläpp ger. De kvardröjande oklarheterna kring detta är avsevärt större än vad som märks i de officiella bulletinerna inför Parismötet om drygt två veckor.

Konceptet "tvågradersmålet" återges i alla sammanhang utan vidare funderingar, vilket ger intrycket att det är järnhårt fastgjutet vid en viss utsläppsnivå, oavsett vad observationer visar. Det är från vetenskaplig synvinkel en smula olyckligt. Bättre vore att som mål ange den koldioxidhalt i atmosfären man *bedömer* ger en uppvärmning om högst två grader över förindustriell nivå.

Men jag förstår den pedagogiska poängen. Och jag inser att frågan förmodligen måste framställas som avgjord för att politiska beslut ska vara möjliga. Det finns en politisk logik i det. Det är bara lite tråkigt för den klimatintresserade.

Det finns i år ett klimatologiskt sakförhållande som utan tvekan kommer att spela klimataktivisterna i Paris i händerna. Till skillnad från Köpenhamnsmötetets år 2009, som inte var anmärkningsvärt varmt och dessutom bjöd på svinkallt vinterväder precis när konferensen ägde rum, har toppmötesdelegaterna denna gång ett rekordvarmt år som fond för sina överläggningar. El Niño är i full sving, och 2015 blir troligen det första år då vi passerar det symboltyngda riktmärket 1 grad över förindustriell nivå.

Eftersom kurvan över jordens medeltemperatur från slutet av 1990-talet fram till i fjol var ganska plan (man talar om en uppvärmningspaus) väcker detta faktum ett par frågor hos den nyfikna: Vad innebär den nya nivån för trenden, och borde inte väderfenomenet El Niño ge ett ännu större avtryck?

Om vi börjar med det sistnämnda anses styrkan i den pågående El Niño ligga i samma härad som den beryktade omgången 1997-1998. Den gången blev det ett enormt utslag på kurvan över den globala medeltemperaturen, men nu handlar det om ett beskedligare skutt.

Jag har aldrig hört Markku Rummukainen ta i när han förklarar forskningsläget, inte åt något håll. "Olika El Niño-år ger olika stark effekt", säger den IPCC-meriterade klimatforskaren följaktligen på sitt stillsamma vis när jag ringer och frågar om saken, och han påminner om att två av de fem hittills varmaste åren *inte* varit El Niño-år medan tre har varit det.

Och trenden? Den brittiska vädertjänsten Met Office säger att med den väntade värmen 2015 och 2016 blir temperaturökningstakten på ett decennium ungefär 0,2 grader, det vill säga i stort sett den takt som rådde i slutet av 1900-talet. Skulle den fortsätta skulle vi nå två grader över förindustriell nivå om femtio år.

Men när El Niño-effekten klingat av är det sannolikt att medeltemperaturen 2017 och kanske även 2018 faller tillbaka en aning. Och med den utsläppstakt vi haft och ännu har skulle vi faktiskt enligt de flesta [klimatmodellerna](#) ha befunnit oss på en [ökningssbana](#) som gett *ännu* lite kraftigare uppvärmning.

Det mesta pekar hur som helst på att den omdebatterade uppvärmningspausen är bruten, även om det inte skett med buller och bång. Men det är lite anmärkningsvärt att hävda att den *aldrig funnits*, vilket är det mer eller mindre uttryckliga budskapet i ett par årsfärska studier. Den [mest omnämnda](#) kom i juni och skrevs av en forskargrupp kring Thomas Karl på USA:s meteorologiska myndighet NOAA. När jag träffade miljöprofessorn Johan Rockström för några veckor sedan menade denne att Karls studie "fullständigt mosat" idén om en paus. Nja.

Met Office [konstaterade](#) så sent som i september att "orsakerna bakom den senaste tidens inbromsning i den globala temperaturökningen och att förutspå när den kommer att upphöra är ett aktivt forskningsämne". Markku Rummukainen säger för sin del om Karls studie att han "inte brukar dra stora växlar på enskilda studier", och han fastslår: "Det är uppenbart att temperaturökningen inte är linjär."

Alltså: Det fanns en paus, men nu är värmen på igen, även om trycket i pannan ännu inte riktigt är på rött. Fast det lär räcka till för att det ska bli högtryck [i konferenshallarna i Le Bourget](#) i början av december.

Lugn, det är bara människor

2015-11-03

Första steget mot att bli europé. Foto: TT/AP

Jag besökte nyligen en metropol mitt i hjärtat av Europa; fem mil från Österrike, tio mil från Italien, tolv mil från Schweiz och femton mil från Tjeckien. En kväll åt vi på en strålande liten restaurang med välkryddade anrättningar på menyn. Intill oss satt ett ungt par. När de betalade konverserade de en stund med servitören innan de hälsade adjö och gick ut på den stilla tvärgatan strax norr om en liten spårvägsknut. En helt vanlig liten trevlighet en helt vanlig kväll.

Inte förrän efter en stund började jag reflektera över det faktum att mannen hade varit afghan och hans flickvän latinamerikan, och de hade talat ömsom tyska, ömsom engelska med den indiska servitören. Spårvägsknuten hette Rosenheimer Platz och staden var München, men ingen i sammanhanget hade varit tysk.

Så ser det ut i människornas värld nuförtiden.

Budbärare från olika debattläger ger inte sällan sken av att den pågående migrationsvägen är ett slags naturkatastrof. Men det är ju ingen tyfon som piskar oss, inte heller vräker en jordbävning omkull våra hus eller rasar en eldstorm över våra städer med mängder av dödsoffer och raserade liv. Och vi har inte drabbats av någon mordväg eller ny väpnad konflikt. Det vi har att göra med är ett inflöde av hundratusentals människor, vanliga människor.

Det hindrar inte att situationen är unik. Det är egentligen häpnadsväckande att gränserna i en stor del av Europa är öppna. Man kan lätt glömma att kontinenten var ett virrvarr av barriärer från första världskriget fram till 1995 då Schengenavtalet började fungera, inledningsvis med fem länder, nu med 26. (När Sverige folkomröstade om EU-medlemskapet var "Fästning Europa" ironiskt nog ett starkt moraliskt argument från nejsidan. I själva verket hade vi utan EU:s gränskontrollsamarbete haft 25 fler "fästningar" i Europa än vi nu har.)

Och det innebär inte heller att det är fel att tala om en kris. Men den kommer sig av *hur snabbt* ett stort antal människor på flykt just nu når Europa. Det är alltså graden som är problemet, inte arten. Migration är en naturlig drivkraft och en grundläggande rättighet för en fri människa.

Som alltid handlar det om skillnaden mellan kort och lång sikt. Ingen ifrågasätter att 190.000 asylsökande under ett år innebär påfrestningar på en *oförberedd* samhällsapparat. Men frågan är om vi har något annat val än att se till att göra apparaten mer förberedd och möta utmaningen så gott vi kan, både själva och tillsammans med övriga EU. Antalet flyktingar avtar inte för att EU-länder inför tillfälliga inre gränskontroller. Vi är förpliktade att låta alla söka asyl som anser sig behöva det. Hanteringen av ansökningarna [flyttas till gränsen](#) i stället för att skötas på ett antal platser i landet, inget annat.

Dessutom kommer inte antalet människor som söker sig mot Europa att bli påfallande mindre den dag Syrienkriget tar slut. Dels lär det dröja innan det landet blir säkert, dels måste vi vänja oss vid att de ekonomiska migranterna blir fler i takt med att afrikanska länder blir mindre fattiga, vilket bland andra migrationsforskaren [Hein de Haas](#) visat.

Förutsatt att vi just vänjer oss är detta alldeles i sin ordning. För om vi i dessa dagar förskräckt kallar det kris är det på lång sikt rimligare att vända på perspektivet: Människor är välfärdens viktigaste resurs, och den som attraherar människor är vinnare.

Säg att vi hade fått en plötslig babyboom, där det började födas 200.000 barn per år i stället för 100.000. Det hade orsakat enorma kostnader med utbyggnad av daghem och skolor, och de nyanlända hade inte varit produktiva på minst 20 år. Hade det beskrivits som en kris? Som en samhällelig kollaps? Nej, det hade setts som en oväntad och positiv

framtidsförsäkring i detta småstadsland som gott kunde hysa tre gånger så många invånare, och i medierna hade de gulliga BB-reportagen duggat tätt.

I dag vore det otänkbart att kräva att dörren till arbetsmarknaden stängs för det ena av könen, men för ett halvsekel sedan var det inte det. När hundratusentals kvinnor på allvar började ta sig in på de svenska arbetsplatserna på 1950-talet möttes de av [en motoffensiv](#) från män som kände sig hotade. Alla möjliga argument mot kvinnor drogs fram, från att de hade dålig disciplin till att de var skvalleraktiga. Många fackförbund ogillade lönekonkurrensen.

Storstäder som Stockholm bågner av inflyttare, som skulle orsaka en hel räckta samhällseliga besvärigheter om inga åtgärder vidtogs. Men de vidtas, för ingen ifrågasätter städernas inneboende tillväxtdynamik. Vad gör för övrigt en butik som plötsligt invaderas av kunder? Eller en skola dit eleverna står i kö? Får ångest över alla logistiska problem som skapas? Nej, de bygger ut och nyanställer. Den som växer måste helt enkelt skaffa sig en större dräkt.

Flera ekonomer (inte sällan uppfriskande befriade från ideologiskt och känslomässigt bagage) tror att flyktingströmmen kan ge en kraftig tillväxtstimulans med all den aktivitet som väntas i form av ökad konsumtion och ökat bostadsbyggande. När tillräckligt många av dem fått jobb kan det bli "allt från riktigt bra till ingen större skillnad", [säger Nordeas chefsanalytiker](#) Torbjörn Isaksson. "Här finns en jättestor tillväxtpotential om vi lyckas skapa bostäder och jobb", [menar Swedbanks privatekonom](#) Arturo Arques.

Internationell statistik tyder på att det långsiktiga sambandet mellan invandring och ekonomisk utveckling är positivt (se bland annat [här](#)). På kort sikt spelar alla möjliga tillfälliga faktorer in och kurvorna blir mindre entydiga. Men något större problem med tillväxten verkar inte de stora invandringsländerna ha haft de senaste fem åren, att döma av [Världsbankens data](#) över BNP-utveckling per capita i fasta priser.

Det påpekas ofta att Turkiet, Libanon och Jordanien fått bära en oändligt mycket större börda än Europa när det gäller den syriska flyktingströmmen. Hur har ekonomin gått för dem sedan 2011? Jo, alla tre visar en stadigt stigande inflationsrensad tillväxt per person, trots ett tillskott av fyra miljoner människor på flykt. Kan de bero på att deras välfärdsstater är mindre utvecklade än EU-ländernas och att flyktingarna inte blir en del av

ekonomin, kanske eftersom FN betalar för lägren? I åtminstone Turkiets fall är det [en mycket liten del](#) som finansieras av omvärlden. Turkarna har lagt ut minst motsvarande 50 miljarder kronor de senaste åren.

Men låt oss också titta på de europeiska välfärdsstaterna: I Tyskland (stor invandring) pekar kurvan upp, i Finland (liten invandring) pekar den ner, i Sverige (stor invandring) först lite ner och sedan upp, i Italien (stor invandring) ner, i Spanien och Portugal (liten invandring) ner och i Frankrike (måttlig invandring) ligger den i stort sett still. Nej, det är knappast här man ska leta problemkällor.

Ser man saken på detta samhälleligt neutrala sätt finns det bara ett tydligt argument kvar för den som vill både försegra gränserna och bryta vårt internationella åtagande när det gäller människor på flykt: Att dessa människor inte passar här. Att integration därför inte är möjlig.

Då ska man säga det också, och inte ta till ogrundade argument om hot mot välfärden.

Nyheter + relativism = sant

2015-10-16

Publicistklubben bjöd in Hans Rosling till debatt under rubriken "Vad vet journalister om världen egentligen?"

Det var ganska lätt att räkna ut att Hans Roslings givna konstaterande att vi borde öka stödet till FN:s flyktingläger i Syriens närområde *samtidigt* som vi hjälper flyktingar som tar sig hit skulle kidnappas av en viss kategori debattörer. De förvred budskapet till att se ut som ett stöd för dem som vill stänga gränserna och *bara* ge hjälp i närområdet. Så ser desinformation ut. Har man hört vad Rosling [sagt i flyktingfrågan](#) och fortfarande anser att han vill stänga EU:s gränser och endast ge hjälp i närområdet har man närmast patologiska problem med *confirmation bias*. Då har man skyggglappar stora som dasslock. Den bedrägliga främlingsfientliga vinklingen [sågades förtjänstfullt](#) av DN:s Kristofer Ahlström häromdagen.

Inte långt före uppmärksamheten kring Roslings flyktingförklaringar var det mycket hallå om [ett tv-inslag](#) där professorn sätter en dansk journalist på plats och säger "jag har rätt och du har fel". Journalisten gör sig förhoppningsvis lite dummare än han är i just den ordväxlingen, för han ifrågasätter att det finns mer än två kategorier länder i världen, fattiga och rika, och antyder att man kan använda statistik lite som man vill. Men det finns dessvärre en liten möjlighet att han tror på vad han säger.

Vår tids fallenhet för relativism har varit en välsignelse för förståelsen av andra kulturer och folk, men för förståelsen av globala trender är den en förbannelse. Hållningen "min sanning är väl lika god som din" duger knappast när man ska försöka förstå vart världen är på väg. Om *känslan* av

mer våld, skitigare luft och överbefolkning ska värderas lika högt som data över mordfrekvens, luftkvalitet och befolkningsutveckling är vi illa ute.

På många sätt hänger relativismen ihop som ler och långhalm med [nyhetsjournalistik](#), som inte på något pålitligt sätt skiljer på stort och smått, viktigt och oviktigt. Det är inget underligt med det, medier måste fyllas med nyheter av oss journalister även dagar då inget stort händer. Problemet är bara att så många *tror* att nyheterna beskriver världen som den verkliga är.

I slutet av den [paneldiskussion på Publicistklubben](#) då Hans Rosling sade det där med behovet av mer pengar till FN:s flyktingläger tog en kvinna i publiken till orda. Hon presenterade sig som omvärldsanalytiker, sade att hon var mycket nervös för att säga det hon nu tänkte säga och uttryckte därpå sin djupa oro över Roslings budskap. Det skrämde henne, sade hon, och representerade en "banalisering" som det är "alltför lätt för medierna att okritiskt referera." De stora kriserna uppstår nämligen ur "små samreagerande faktorer", och tittar man inte närmare på dem kan man inte säga om det blir bättre eller sämre i världen.

– Alla vi andra som försöker ha en mer nyanserad bild av huruvida det blir bättre eller sämre framställs som idioter. Tonen är för arrogant. Det här är publicistklubben. Ni ska ifrågasätta. Stämmer det här? Finns det andra tolkningar?

Hon fick applåder.

Om kvinnan var nervös för själva innehållet i det hon framförde är det svårt att begripa. Det var ju mainstream. Det kunde sagts på ett redaktionsmöte. Det kunde vara en beskrivning av det mänskliga psykets [sätt att prioritera information](#).

De "små samreagerande" faktorer hon talade om har väl alltid funnits? När vi nu lär oss att fattigdomen rasar, hälsan blir allt bättre, allt fler barn går i skolan och krigsen sedan ett halvsekel tillbaka blivit avsevärt mindre dödliga frågar man sig om det skulle vara något speciellt med dessa faktorer just i vår tid. Eller är de stora framstegen inte relevanta att berätta om? Eller ens lämpliga? Hotar de på något sätt viljan att åstadkomma en ännu bättre värld?

Det denna omvärldsanalytiker sade illustrerade nästan perfekt skillnaden mellan nyhetsjournalistik och det sådana som Rosling håller på med. Enskilt

elände är själva bläcket till rubrikerna. Nyhetsjournalistik är dessutom inte åsiktsblind – och kan aldrig vara, åtminstone inte så länge inte alla texter genereras av robotar. Rollen som de svagas försvarare och orättvisors avslöjare är underförstådd. Det är utmärkt, men det betyder med nödvändighet att verklighetsbeskrivningen blir snäv.

Rosling verkade lite tagen av kvinnans oro. Han tog till sig av hennes ord, sade han, och försäkrade att det egentligen inte fanns någon motsättning mellan synsätten, för de faktorer hon talade om var viktiga men behövde stoppas in i ett slags mental Billyhylla för att bli begripliga – en sådan hylla som hans stiftelse Gapminder försöker bygga.

Det var ett snällt sätt att säga att hon inte förstått att det hon efterlyste är det vi översköls av i medierna dagligen medan det råder allvarliga underskott på det Rosling informerar om. Synd att den gode Hans inte stod på sig lite mer. Där också.

Oberoende från vad? För vem?

2015-10-02

Foto: TT/AP

Formell självständighet blir alltmer ett stickspår.

Nationalstaten har tjänat oss väl, för att travestera ett känt mantra i svensk säkerhetspolitik, och den ska ha heder och tack för att den tagit våra demokratier och ekonomier hit. Men nu behöver vi något mer. På kort sikt inte gärna något *helt* annat, men något *mer*.

Historien lär oss att samhällen byggs i lager på lager. De äldsta lagren hamnar så småningom väldigt långt ner, men de försvinner inte.

Vi häpnar nu över att nationalismen gör nya inbrytningsförsök, syresatt av oron hos den fortfarande ganska betydande minoritet som skräms av att gränser försvinner mellan länder, folk, kulturer och ekonomier. Nationalism definierad som kulturell identitet i form av språk, mat, musik och traditioner kommer aldrig att försvinna. Den berikas och stärks genom uppblandning med andra identiteter. Så har det varit sedan vi lämnade grottorna. Men nationalism som grund för samhällsbygge är redan på god väg att förpassas till de understa lagren i historiens skiffer.

Hur är det möjligt när SD noterar 20 procent och Sannfinländarna sitter i regeringen i Helsingfors? Helt enkelt för att det handlar om en spektakulär dödsryckning. De senaste årens valframgångar för den europeiska etnonationalismen får oss att missa den stora bilden. Den gamla formen av isolerade nationalstater kan helt enkelt inte i längden fungera i den här världen. Hur skulle de kunna? Bara en kort reflektion över hur oändligt många band som knyter samman världens funktionella stater gör detta så uppenbart att det knappt behöver påpekas. Att klippa banden är ett recept för dysfunktionalitet.

Jag kommer nu att möta ilska kommentarer från engagerade katalanska självständighetsivrare, som anar att jag skriver detta med anledning av vad som försiggår i Spaniens nordöstra hörn och upprörs över att jag tycks bunta ihop dem med högerextremister, med vilka deras sak inte har det bittersta att göra. Ja, anledningen stämmer, och nej, det vore sannerligen inte rättvist att likställa katalansk separatism med Jobbik-nationalism.

I de katalanska utbrytarromantikernas strävan finns utan tvekan stråk av legitimitet, och naturligtvis kan ingen ta ifrån dem deras brinnande längtan efter något de tror är bättre för dem. Jag tar mig ändå friheten att tycka att deras lösning är fel.

Sedan murens fall har världen sett ett fyrverkeri av nya stater. FN har 34 fler medlemmar i dag än 1990. Detta är i första hand ett uttryck för att världen blivit av med ett antal större eller mindre onda imperier. Det är extremt förståeligt och berättigat att regioner och folk som länge levt under hårt förtryck under centralmakter längtar efter att få uttrycka sin egenart; använda sina språk, uttrycka sin kultur och utöva sina traditioner.

För många av nytillskotten det senaste kvartsseket, inte minst de som hade otur att ligga på fel sida järnridån, har det förstås också handlat om att få ta del av den demokrati och den välståndsutveckling de förvägrats. Men just den aspekten torde ha ganska lite att göra med ren nationalism. Säg att man drar slutsatsen att välfärdsutvecklingen skulle bli bättre i en marknadsliberal sammanslutning av stater som gett upp en del av sin suveränitet för att utöva den gemensamt. Då väger den absoluta självständigheten inte lika tungt längre. Det var också precis den slutsats länderna i det forna östblocket drog och sökte sig till EU.

Katalonien är flerkulturellt. Inflyttningen av kastiljaner och andalusier var omfattande under 1900-talet, och i dag är det ungefär jämnt skägg mellan

andelen som har spanska respektive katalanska som förstaspråk. Lägg därtill ett stort antal utländska invandrare. Ibland beskrivs regionen (eller "nationen", varför inte?) som en liten kropp med ett stort huvud, och huvudet, Barcelona, är klart mindre katalanskt än kroppen. Regeringen i Barcelona **har redan makt över** bland annat skola, kultur, språk, lokal polis och sådana jordbruks-, skogs- och fiskefrågor som inte är Brysselstyrda.

Den springande punkten är att vi behöver fungerande geografiska och politiska enheter för en så effektiv och rättvis fördelning som möjligt av resurser och makt. Spanien är väl en hyfsat fungerande sådan enhet bestående av fyra fem nationsliknande delar med vissa distinkta språkliga och andra skillnader. Men den räcker ju inte heller. EU, ECB, Schengen, Europarådet, FN, IMF, Världsbanken, WTO, Nato, OSSE, IEA och IAEA behövs också.

Informell mångfald kan få spreta hur mycket som helst, bara spretandet får utvecklas organiskt. Mogna demokratier behöver däremot inte större *formell* splittring, snarare mindre. Det är komplicerat nog med sju självständiga stater i forna Jugoslavien. Heder åt Indien, ett av världens mest heterogena länder med 300 språk, som lyckats bestå som (löst) sammanhållen stat sedan 1947.

Vi behöver inte fler gränser, vi behöver färre. Det är knappast fler fristående arméer, diplomatkårer, centralbanker, postväsenden, tulltariffer och domstolväsenden de frihetslångtande folken vill ha.

Katalanerna tycks ogilla att skatteintäkter från deras väloljade industrier fördelas till Andalusien och Extremadura. Nå, som EU-medlem, vilket de vill bli (men inte kan vara säkra på att få bli), skulle de bli nettobidragsgivare och ett antal miljarder i regionalstöd skulle då gå till fattiga spanska hörn i alla fall. Ska man alls ägna sig åt resursfördelning i en funktionell samhällsordning i en globaliserad värld måste pengarna komma någonstans ifrån och gå någonstans.

Men all right, det kanske är skatteintäkterna. Förhandla då om det. Baskerna har fått rätt att styra över sina, och för tio år sedan var det nära att Barcelona och Madrid kom överens om en liknande ordning för Katalonien. Det kan ju inte vara omöjligt att lyckas om man gör ett nytt försök. Det skulle gissningsvis få självständighetsivern att klinga av.

Historiens maffigaste att göra-lista

2015-09-25

Installation i FN inför beslutet om nya utvecklingsmål. Foto: TT

Det smarta gardet bland världspolitikens analytiker ler lite överseende, kanske en aning snett, åt FN:s nya globala mål. Ambitionsnivån väcker förvåning, om inte löje. Utrota all fattigdom överallt? Stoppa alla former av diskriminering mot kvinnor och flickor överallt? Behjärtansvärt, fint och riktigt, visst, men seriöst? Makt- och penningsugna ledare gör väl ändå som de vill?

Jag skannade igenom Världsbankens data och såg att Malaysias BNP per capita nådde världsgenomsnittet 2013 och hamnade två procent över snittet 2014. Landet är nu rikare än Turkiet och ser ut att gå om Brasilien i år. Det har inte uppnåtts med FN-mål eller bistånd utan med ekonomisk tillväxt. Utan ekonomisk tillväxt är det i princip omöjligt för ett fattigt land att uppnå något som helst värdefullt för medborgarna.

Länder kan bara utvecklas om de uppnår en inre drivkraft. Hur en sådan uppstår finns det inget universellt facit till. Det krävs vissa politiska och sociala förutsättningar, och de kan falla på plats genom idogt arbete av framsynta ledare, genom att händelser öppnar vissa fönster, eller genom tur.

Att Afrika söder om Sahara kommit i gång sedan 15-20 år beror mer på 1990-talets reformer och fredsavtal än på bistånd. Den gamla typen av bistånd har kritiserats av förra världsbanksekonomen [William Easterly](#) och andra för att vara närmast destruktivt. Många miljarder dollar har gått till spillo på feltänkta projekt. Men det är det där med barnet och badvattnet: Visst slags bistånd, i synnerhet sådant som pricksäkert riktas in på bättre hälsa, är oerhört effektivt, vilket exempelvis filosofen [William MacAskill](#) nyligen visat.

Och man får inte välutbildade och friska befolkningar per automatik med högre BNP- tillväxt. Man måste prioritera. Politiska beslut är avgörande. Nigeria är fyra gånger rikare än Rwanda men har ändå [kortare medellivslängd och betydligt högre barnadödlighet](#). (Politiskt system verkar dock inte spela särskilt stor roll för hälsan. Kuba, Costa Rica och Chile, som vandrat väldigt olika politiska stigar genom decennierna, har ungefär [samma medellivslängd och barnadödlighet](#) i dag.)

Vilket för oss tillbaka till FN:s behjärtansvärda mål. För att börja göra rätt saker med de pengar som trillar in när väl tillväxten kommer i gång är uppsatta mål inte så dumt, särskilt inte om de klubbats på global nivå i ett myndigt sammanhang.

Det finns något psykologiskt mycket intressant med mål. De må finnas i en statsbudget, en hushållsbudget, ett nyårslofte eller en sladdrig att göra-lista en vanlig tisdag; när ambitionerna väl satts på pränt upplevs de på något sätt som en verklighet att förhålla sig till. Även om inget straff väntar den som slarvar är det svårt att glömma den där kartan. Det är målens välsignelse. Förbannelsen, om man ska vara lite drastisk, är att missade mål beskrivs som ett misslyckande även om allt gått bra, bara inte riktigt så bra som man hoppats. Så är det med flera av FN:s millenniemål som löper ut i år.

Så vi ska nog vara glada över att 193 länder denna fredag skriver historiens maffigaste att göra-lista, där de åtar sig att jobba för att det mesta av det som är dåligt här i världen ska bli om inte bra så i alla fall betydligt bättre om 15 år.

Vad ska man ha FN till om inte målet är att allt ska bli bättre? Det står faktiskt i [FN-stadgan](#) att vi vill "betyga vår tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, på den enskilda människans värdighet och värde, på lika rättigheter för män och kvinnor samt för stora och små nationer att

skapa de villkor, som är nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten, att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet, och att i dessa syften öva fördragsamhet och leva tillsammans i fred med varandra såsom goda grannar.“

Men låt oss göra det, då.

Medan vi fastnar i nutidens alla bekymmer kryssar sig världen fram ganska bra. Rätt vad det är har vi nått fram. Här är tre prognoser för de nya globala målen för hållbar utveckling:

- Mål 1, delmål 1 och 2: *Till 2030 utrota den extrema fattigdomen överallt och halvera andelen som klassas som fattiga enligt nationella definitioner.* Trenden talar för att det kommer att lyckas.
- Mål 3, delmål 1 och 2: *Minska mödradödligheten till högst 70 per 100.000 födselar (från drygt 200 i dag) och minska barnadödligheten till 2,5 procent (från 4,3 i dag).* Vi vet vilka åtgärder som krävs, och de är enkla och billiga. Det går.
- Mål 16, delmål 1: *Avsevärt minska alla former av våld och dess relaterade dödstal överallt.* Bygger lite på hur "avsevärt" ska tolkas, men om långtidstrenden håller i sig når vi dit.

Andra mål kan vara svårare, och en del är kniviga att mäta. Men det understår oss faktiskt inte att göra oss sämre än vi är.

Här är alla de 17 nya huvudmålen (det mesta av konkretionen finns i delmålen; [se här](#)):

1. Utrota all form av fattigdom överallt.
2. Utrota hunger, säkerställa tillgången till mat och förespråka ett hållbart jordbruk.
3. Garantera ett hälsosamt liv och välmående för alla åldrar.
4. Garantera utbildning av god kvalitet för alla och främja livslångt lärande för alla.
5. Uppnå jämställdhet och att alla kvinnor och flickor har större självbestämmanderätt.

6. Garantera säker tillgång till rent vatten och sanitet för alla.
7. Garantera tillgång till prisvärd, pålitlig och hållbar energi för alla.
8. Främja en hållbar och inkluderande ekonomisk tillväxt med produktiv sysselsättning och anständiga jobb för alla.
9. Bygga upp en hållbar infrastruktur, förespråka inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation.
10. Öka jämlikhet inom och mellan länder.
11. Göra städer och mänskliga bosättningar säkra, motståndskraftiga och hållbara.
12. Garantera hållbara konsumtions- och produktionsmönster.
13. Vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.
14. Bevara och nyttja haven och marina resurser på ett hållbart sätt.
15. Skydda, återställa och främja hållbar användning av ekosystemen på land, hantera skogen hållbart, bekämpa ökenspridning, stoppa markförstörelse och hejda förlusten av biologisk mångfald.
16. Främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, tillgodose rättvisa för alla och bygga effektiva, ansvariga och inkluderande institutioner på alla nivåer.
17. Stödja verkställandet av hållbar utveckling och förnya det globala partnerskapet för hållbar utveckling.

"Det kommer att finnas en framtid"

2015-09-11

Skärmdump från Netflix officiella "Narcos"-trailer

"Colombianerna säger att Gud gav dem ett så vackert land att det blev orättvist mot resten av världen, så för att jämna ut villkoren befolkade Gud landet med onda män."

Året är 1990. Under en presskonferens inför utländska journalister försöker presidentkandidaten César Gaviria, ständigt mordhotad, sätta ord på en nationell förtvivlan. Åtminstone är det så orden faller vid detta tillfälle i den nya Netflixserien "Narcos" om den mäktiga colombianska Medellinkartellens uppgång och fall.

Colombias spektakulära skönhet blev jag själv storögt vittne till under ett besök för snart 25 år sedan. Det där om "onda män" är lätt att förstå med tanke på landets våldsamma historia. Femtioalets inbördeskrig mellan konservativa och liberaler, med 200.000 dödsoffer, hann knappt ta slut innan nya väpnade konflikter tog vid mellan regeringen och minst tre vänstergerillor och en högermilis. Knarkkartellernas blodsbesudlade verksamhet spädde sedan på våldet, korruptionen och andra mänskliga dåligheter i ett redan svårt hemsökt land.

Konstnärligt är "Narcos" kanske inte en av de mer minnesvärda tv-produktionerna, men jag lät mig ändå naglas fast på grund av den dokumentära karaktären. Serien spelades in på plats i Colombia förra året.

Kartelledaren Pablo Escobars hänsynslöshet skildras som lika gränslös som de rikedomar hans kokainvälde genererar. När hans storhetsvansinne driver honom att ge sig in i politiken och försöka bli president går han för långt även i det genomkorrumperade Colombia. Han tvingas lämna kongressen, och regeringen bestämmer sig för att försöka krossa hans imperium, i nära samarbete med USA:s antidrogmyndighet DEA.

Våldet är obönhörligt. Escobar orkestrerar terrorbombningar. Han spränger ett inrikesplan med 110 passagerare. Ministrar och presidentkandidater mördas, men också kokainkartellernas folk och gerillakrigare, i drivor (M-19-gerillans omtvistade koppling till Medellínkartellen slås fast i serien). Underhuggare och poliser är närmast kanonmat.

”Narcos” visar två delvis motstridiga saker: dels hur ensidigt världen skildras i konst och medier, dels att det hänt väldigt mycket i Colombia och Latinamerika sedan 1990-talet.

När man följer serien förstår man verkligen inte hur landet över huvud taget kunde fungera, inte minst hur det vart fjärde år utan uppehåll kunde hållas presidentval i denna Latinamerikas äldsta valdemokrati. Men det gjorde det ju, på något sätt. Efter allt svart jag läst blev jag själv förvånad över hur väl Colombia fungerade jämfört med de centralamerikanska länder jag rest i tidigare. Det ska inte övertolkas: I själva verket var landet tudelat mellan Kordiljärearnas någorlunda välordnade områden och de zoner och stadsdelar där knarkkrig, gerillakrig – och fattigdom – präglade livet. Även jag fick kliva ur landsvägsbussar vid polisspärrear mer än en gång. Men landet kollapsade aldrig.

”Det kommer att finnas en framtid”, säger presidentkandidaten Luís Carlos Galán kort innan han skjuts den 18 augusti 1989. Han hade rätt. Navet i kokaintraden har i dag flyttat från Colombia till Mexiko. Mordfrekvensen i landet har **mer än halverats** sedan mitten av 1990-talet, och fjolåret hade den **lägsta siffran** sedan 1970-talet. Det placerar landet på sjunde värsta plats i Latinamerika, efter exempelvis Brasilien (till skillnad från vad många tror ligger dock Mexiko ytterligare något lägre). Antalet kidnappningar **har sjunkit** till en åttondel på femton år. Ännu finns knarkmaffiorna, ännu är brottsfrekvensen av ett slag som skulle göra vilken västeuropeisk politiker som helst gråhårig, men nivåerna är nu mer förenliga med ett land som vill utvecklas.

Om sedan de pågående fredsförhandlingar med Farcgerillan går i lås finns mycket goda framtidsutsikter för det smaragdgröna landet vid korsvägen mellan Nord- och Sydamerika. Ekonomin är allsidig med rikhaltigt jordbruk, mineralfyndigheter, olja och stor turismpotential. Tillväxten [har legat på](#) fem procent per år i snitt det senaste decenniet, högre än på kontinenten som helhet. BNP per capita är ungefär som Kinas. Colombia utgör c:et i de så kallade [Civets-länderna](#), en akronym som [lanserades av The Economist](#) som nästa grupp tillväxtländer efter "Brics"

Det faktum att de flesta av er sannolikt inte på mycket länge läst en hel kolumn om konflikter i Latinamerika, och förmodligen inte om kontinenten över huvud taget, är i sig ett gott tecken. De glesa nyheter som kommer därifrån i dag handlar om politik, ekonomi och miljö. Det kan vara nog så oroväckande bulletiner om politisk korruption, om kvardröjande fattigdom och förödande ekonomiska klyftor, om kampen mot regnskogsskövling och – vilket trots allt varit i fokus tills nyligen – de mexikanska knarkkartellernas blodiga uppgörelser. Men det är också en ständig ström av demokratiska val, ibland med dramatiska kampanjer. Det är gott om folkvalda vänsterregeringar. En av presidenterna tillhör ursprungsbefolkningen. En korruptionsanklagad president tvingades nyligen avgå efter folkliga protester. Där finns kvinnliga presidenter och utrikesministrar.

Inbördeskrigen och de järnhårda militärdiktaturerna är snart ett minne blott på den kontinent som på 1970-talet kallades "diktatureernas paradis".

Att skänka bättre

2015-08-28

Kommer det fram? Foto: TT

Jämför du olika modeller när du köper mobiltelefon eller bil? Läser du olika sakliga tester innan du slår till? Klagar du om varan inte motsvarar marknadsföringen? Antagligen.

De flesta av oss skulle inte betala en gatuförsäljare för ett kylskåp eller tv-apparat vi lovas att få senare bara för att försäljaren *säger* att de är toppen. Men så oreflekterat går det ofta till när ger av våra pengar till välgörande ändamål. Vi kanske har försäkrat oss om att organisationen eller projektet vi skänker till inte är bedragare, men förutom det har vi ofta inte en susning om vad som händer med pengarna sedan.

Skillnaden är förstås att vi i det senare fallet upplever att vi lättat våra samveten, något vi prissätter – olika högt för olika individer. Men skulle vi inte må ännu bättre om vi visste precis hur mycket nytta vi gjorde för andra människor med den där gåvan? En hundring kan rädda många liv i de fattigaste länderna om den används rätt.

Även om vi sällan ser det eftersom vi är upptagna med nuets bekymmer är det inte bara de superrika som blivit rikare i det vi brukar kalla västvärlden,

utan de allra flesta får kontinuerligt allt större marginaler i sina privatekonomier. En del väljer att köpa fler klänningar, kavajer, årgångsviner och spa-helger, naturligtvis, men viljan att använda överskottspengarna till att förbättra världen ökar. Det beror inte bara på att vi har mer utan också på att vi vet allt mer om dem som inte är lika lyckligt lottade. Det finns en ny förutsättning till: Tack vare informationsboomen har vi större möjligheter än någonsin att få reda på pengarnas väg.

Allt detta har gett grogrund för en ny rörelse: effektiv altruism. I de rikaste länderna är vi alla "den översta procenten" i förhållande till världens fattigaste. Det betyder att vi har marginaler nog att rädda och förbättra mängder av mänskliga liv utan att ge avkall på våra bekvämligheter. Vi behöver knappt uppoffra oss för att förbättra världen mer än vi förstår, menar effektiv altruism-rörelsens företrädare.

En av förgrundsgestalterna är den brittiska filosofiforskaren William MacAskill. Han var med och grundade organisationerna "Giving What We Can" och "80.000 Hours", som vill inspirera folk att donera tio procent av sin inkomst till goda ändamål och använda sina karriärvägar till att optimera sitt välgörande (ett yrkesliv är uppskattningsvis 80.000 timmar långt). I början av månaden kom MacAskills bok "[Doing Good Better](#)", där idén förklaras och motiveras.

Organisationer och myndigheter som ägnar sig åt att hjälpa mänskligheten gör förvånansvärt sällan rationella kalkyler över hur mycket nytta varje insatt krona gör. Det är som om det är tabu, eftersom en sådan kalkyl skulle kunna misstas för att man ifrågasätter goda syften. Men den som ställer krav på att få veta hur pengarna kommer till användning gör egentligen tvärtom: månår om att kunna göra så stor nytta som möjligt.

"Genom att kombinera hjärta och hjärna – genom att låta altruistiska handlingar underkastas fakta och resonemang – kan vi förvandla våra goda avsikter till häpnadsväckande goda resultat", skriver William MacAskill.

Han påpekar att vi hela tiden kan göra val. Ibland framstår de som enkla om vi bara tar reda på hur det förhåller sig. En extrainkomst för en genomsnittlig löntagare i väst skulle göra hundra gånger större nytta om den i stället slussades till en löntagare i något av de fattigaste länderna. "Det är inte ofta man har möjligheten att göra två val där det ena ger hundra gånger bättre resultat än det andra."

Hur vet man att ens pengar gör så stor nytta – och så lite oavsiktlig skada – som möjligt? Effektiv altruism-rörelsen ställer upp fem nyckelfrågor som bör besvaras innan man ger sig ut för att förbättra världen: Hur många människor drar nytta och hur mycket? Är detta det mest effektiva du kan göra? Är området försummat? Vad skulle ha hänt annars? Hur stor är chansen till framgång?

Kritik mot verksamheter för välgörande ändamål är inte ny. Ofta riktas udden mot utvecklingsbistånd. Också MacAskill pekar på att det finns mängder av usla biståndsprojekt, och en del har rent av varit skadliga. Han lyfter i boken fram exemplet "PlayPumps", en välmenad men lite vild idé om att drivanordningen till vattenspumpar i södra Afrika skulle kunna utformas som karuseller, för barn vill ju alltid leka. Projektet drog till sig tiotals miljoner dollar, inte så få från begeistrade kändisar, och nästan 2.000 byggdes innan det stod klart att idén var mer vild än byggd på analys.

Det kan till och med vara så att det *typiska* biståndsprojektet är ineffektivt. Men, betonar MacAskill, det betyder inte att bistånd i sig är dåligt, för de *bästa* projekten är ofta hundratal gånger effektivare än de typiska projekten. De är alltså inte normalfördelade, som man intuitivt tror. Till de mest lyckade hör vaccinationskampanjer och andra hälsoförbättrande insatser. Några få extremt bra insatser har utan tvekan bidragit till att utvecklingsbistånd i genomsnitt varit bra, menar William MacAskill.

Att leva sitt liv som vanligt och lägga en slant till bistånd och olika frivilligorganisationer då och då är kanske det mest uppenbara sättet att använda sina pengar altruistiskt. Och ännu bättre, alltså, att ha koll på vart pengarna går. Men det finns mycket effektiv altruism att utvinna ur diverse små och stora livsval.

Det är väl till exempel bra att köpa rättvisemärkt och lokalproducerat? Kanske inte. Eftersom det är en dyr apparat för producenter att bli rättvisecertifierade finns sådan produktion mest i länder som inte är särskilt fattiga, som Mexiko och Costa Rica. Vill man gynna bönder i de fattigaste länderna som Etiopien är det en dålig idé att köpa rättvisemärkt, menar MacAskill. Och eftersom transporten i regel står för en väldigt liten del av matens miljöbelastning och produktionen en väldigt stor del kan exakt samma grönsak, exempelvis, representera ett större koldioxidutsläpp om den producerats lokalt än om den drivits upp i ett annat hörn av världen.

Ett av de intressantare resonemangen i boken handlar om karriärval. Spontant skulle man kanske säga att läkare vore ett optimalt yrkesval för den som vill förbättra världen. Läkare gör utomordentliga insatser, men rika länder har hög läkartäthet, så marginalnyttan med att utbilda ytterligare en är inte särskilt stor. Fler liv kan förstås räddas om man tar ett läkarjobb i ett fattigt land. Men allra störst möjlighet att rädda så många liv som möjligt, resonerar MacAskill, skulle man ha om man valde en karriär där man kan tjäna väldigt stora pengar, typ börsmäklare, och använde en stor del till effektiv fattigdomsbekämpning eller andra goda syften.

Nej, det funkar inte, för om man blir rik kommer man att ändra sig och strunta i att ge, har New York Times-krönikören David Brooks invänt. Nja, svarar MacAskill: Det finns skäl att tro att risken för det inte behöver vara så stor, särskilt inte om man har deklarerat utåt att man avser att använda en stor del av inkomsten till välgörande ändamål. Han pekar på "[The Giving Pledge](#)", en grupp extremt rika (för närvarande 137 stycken) som offentligt avgivit löftet att skänka minst hälften av sina intäkter.

Insatser utanför den traditionella "hjälpbranschen" skulle i vissa fall kunna hjälpa fler människor, som att arbeta för öppna gränser. MacAskill konstaterar med hänvisning till ekonomisk forskning att migration från fattiga till rika länder är ett av de effektivaste sätten att bekämpa fattigdom, samtidigt som det är ett av de effektivaste sätten att öka hela världens tillväxt. Använder man frågebatteriet ger denna åtgärd tydligt positiva svar på alla frågorna – utom den sista. Som vi alla vet ser öppna gränser ut att vara extremt svårt att få igenom politiskt. Men den dag den dörren öppnas finns stor välfärd att vinna.

En invändning mot konceptet effektiv altruism skulle kunna vara att det hela blir så rationellt att man avstår från att följa sitt hjärta därför att man lärt sig att en viss insats inte är tillräckligt effektiv. Eller att man destillerar viktigheten i det man kan göra in absurdum: Till slut kanske bara valet "rädda mänskligheten" finns kvar, vilket skulle kunna landa i att de enda meningsfulla projekten vore de som syftar till att hindra artificiell intelligens från att skena eller att spränga hotande asteroider. (Voxjournalisten Dylan Matthews [har bekymrat beskrivit](#) en helg tillsammans med sådana nörd-altruister.)

Men det är egentligen bara invändningar mot övertolkningar av idén. Det är alltid bättre att göra något än att göra inget.

Vad är rationellt bistånd?

2015-08-18

Foto: TT

Alla som rest i de fattigaste delarna av världen har upplevt den smått överkliga känslan av att tillhöra en annan värld. Kanske har man gett tiggare pengar, kanske inte, men oavsett vilket har man betraktats som en vandrande bank. Överklighetskänslan har kommit sig av att ens värld varit avskild från eländet. Nu är det inte riktigt så längre. I allt större utsträckning kommer världen *till* oss.

För en tid sedan promenerade jag och en god vän längs Götgatan i Stockholm. Utanför en butik satt en romsk kvinna med en pappmugg i hand. Jag lade i några mynt, och min vän halade fram en hopvikt sedel ur fickan och lade i den också. Då reste sig kvinnan och tackade, bockande. Min vän såg förbryllad ut i några sekunder och frågade mig sedan om det möjligen varit en hundring han lagt i stället för den tjuga han trodde han hade i fickan. Jo, bekräftade jag, jag såg tydligt att det var en hundralapp.

Enligt [en omfattande norsk rapport](#) om hemlösa och arbetslösa rumänska migranter i de tre skandinaviska huvudstäderna motsvarar den där hundringen i runda tal en genomsnittlig daglig nettoförtjänst från tiggeri.

Det är mer än vad kvinnan skulle kunna dra in hemma i Rumänien. Alltså är det rationellt av henne att gripa [den historiska möjlighet](#) EU:s fria rörlighet har gett henne och göra den långa resan norrut för att sitta i snålblåst och regn utanför en butik på Götgatan.

Rapporten har fått märkligt lite uppmärksamhet sedan den kom tidigare i somras. Den bygger på 1.269 intervjuer av både romer och icke-romer i såväl Skandinavien som Rumänien, och det framgår tydligt att tiggeriet inte är organiserat annat än familjevis. De som tigger skulle hellre få sina inkomster på ett värdigare sätt. De är helt enkelt, med europeiska mått mätt, extremt fattiga.

Frågan är om också min, min väns och många andras handling att stoppa mynt och sedlar i kvinnans pappmugg är rationell och inte bara en akt av medkänsla och ett lättande av samveten.

Om de [uppskattningsvis 4.000 EU-migranter](#) som finns i Sverige, alltså framför allt rumänska romer, får in vardera 100 kronor om dagen blir det 146 miljoner om året. Det finns inga säkra siffror över hur många romer från Rumänien (och Bulgarien) som befinner sig i andra rika EU-länder, men det är utan tvekan mångdubbelt fler. Bara i Frankrike [beräknades det](#) finnas mellan 15.000 och 20.000 i samband med de kritiserade rivningarna av romska läger 2012.

Romerna är hårt diskriminerade i alla delar av det rumänska samhället. DN:s Josefine Hökerberg visade i [en artikel förra året](#) att de bara fått en skärva av de pengar EU satsat på att integrera dem. 32 miljarder hade avsatts på sju år för stöd till de fattigaste i Rumänien, främst romer, men den rumänska staten hade efter sex år bara använt två miljarder. Per år blir det ungefär 330 miljoner kronor för Rumäniens två miljoner romer, vilket knappast framstår som imponerande när några tusen migrerande romer bara i Sverige kan få in nästan halva den summan genom tiggeri.

Här är en provokativ tanke: Kan det vara effektivare att de behövande kommer hit och får bistånd i handen utan mellanhänder, korrupktion och overhead än att vi skattevägen betalar för att stora organisationer ska fördela biståndet på plats? Kan öppnare gränser generellt fungera bättre som bistånd än byråkratiska transfereringar från stater i nord till stater i syd?

Nej, det är att dra det för långt. Det är självklart önskvärt att EU:s, den rumänska statens och andras bistånd för att förbättra romernas situation måste befrias från korruption och ineffektivitet så långt möjligt. Men frågorna ovan är värda att fundera över. Innan tillvaron för Rumäniens fattigaste blivit drägligare är det varken humant eller rationellt att avstå från det uppenbarligen fungerande komplement som det innebär att ge direktbistånd i form av en tia på väg till och från jobbet.

Det är med säkerhet fler än jag som funderar i de här banorna. I takt med att allt fler i de rika länderna får pengar över samtidigt som flodvågen av information om problem i världen tilltar växer viljan att göra något gott med sina pengar – och inte bara oreflekterat, som den gamla oinformerade världen, utan på ett så effektivt sätt som möjligt. Det finns till och med en ny rörelse för detta: "effektiv altruism". Den ska jag berätta mer om i nästa inlägg.

Gärna globalt klimatavtal, men skippa paniken

2015-07-31

Dystra världsledare begrundar svårigheterna att fördela ansvaret efter det upphaussade klimatmötet i Köpenhamn 2009, som drabbades av pyspunka. Foto: Henrik Montgomery

Rapporteringen om vädret är massiv denna sommar av osedvanligt orättvis värmefördelning mellan Medelhavet och Östersjön. Av den lär man sig dock föga om klimatläget i mitten av nådens år 2015. Här är ett försök att bringa viss klarhet. Följande fyra tankar tänks med fördel samtidigt:

- 1 Världen blir varmare.
- 2 Vi är långt ifrån skräckscenarierna för klimatet.
- 3 Det vore utmärkt med ett globalt utsläppsavtal i Paris i vinter.
- 4 Det är ingen katastrof om det inte blir något avtal då heller.

Man kan väl säga att den globala uppvärmningen är tillbaka på spåret. Förra året var det hittills varmaste som uppmätts, om än med en ganska liten marginal, och 2015 är på god väg att bli ett nytt rekordår. Perioden januari till juni i år är det hittills varmaste första halvåret. I år finns en så kallad El Niño-effekt som förstärker uppvärmningen, men fjolåret toppade utan sådan draghjälp. Så signalen finns där.

Med de nya topp temperaturerna har det skett en lustig vändning i debatten. De som tenderar att dämpa larmen har under några år haft lite vind i seglen på grund av en utdragen period [utan påfallande uppvärmning](#), en period som visade sig bli ungefär 15 år lång. Fram till i fjol framhölls denna uppvärmningspaus så ofta som möjligt i det hörnet av debattfältet, medan den dominerande, mer bekymmersorienterade delen av fältet i stort sett inte nämnde temperaturen. Där framhölls i stället alltid de oavslutligt ökande koldioxidutsläppen. Det blev till slut ett besynnerligt glapp.

Nu när medeltemperaturen de facto börjat stiga igen har larmtrumslagarna åter fått sina spinnakrar fyllda av medvind. De lyfter med förnyad självsäkerhet fram [nya studier](#) som antyder att det nog egentligen aldrig var någon paus. Nå, man kan diskutera definitionen av "paus" (och det görs), men tveklöst har temperaturen om inte legat still i 15 år så stigit avsevärt mindre än i IPCC:s scenarier, vilket klimatpanelen ju faktiskt självt konstaterar i sin [senaste sammanvägda rapport](#).

Naturligtvis har forskarna lärt sig en faslig massa sedan klimatpanelen drog i gång för 25 år sedan, men faktum är att antagandet om jordens klimatkänslighet, förenklat uttryckt hur mycket temperaturen kan stiga vid en fördubbling av koldioxidhalten, inte ändrat sig på ett kvartssekel. Den nedre gränsen för intervallet höjdes en aning i förrförra rapporten men [sänktes igen i den senaste](#) (till 1,5-4 grader C). Det är en god illustration till hur magnifikt komplicerat klimatsystemet är.

Vi kan i alla händelser räkna med en fortsatt uppvärmning på någon nivå. Vad denna konkret kommer att betyda för väder och natur är tämligen oklart, förutom att vi får fler varma dagar och färre kalla nätter. Issmältningen i Arktis är den mest handfasta förändringen hittills. När det gäller extremväder finns ingen tydlig utveckling. Det finns tecken på ökad nederbörd där det redan regnar mycket. Högre medeltemperatur behöver inte betyda högre temperatur överallt. Teorierna om hur mer koldioxid och varmare klimat påverkar växter och djur är inte samstämmiga.

Denna osäkerhet hindrar inte ett ögonblick att det vore en välgärning om världens ledare i [Paris den 11 december](#) lyckas komma en bit till på vägen mot ett omlagt energisystem. En utfasning av vårt fossilberoende är en god miljöidé under alla omständigheter, och en kalkylerad klimatrisk, oavsett riskens storlek, stärker argumenten.

För snart sex år sedan genljöd budet om fiaskot i Köpenhamn över världen. När de skyhögt uppskrivade förhoppningarna inför det klimattoppmötet

grusades drogs ångestladdade slutsatser om att det nu var "för sent" att göra något åt den globala uppvärmningen. Det fanns på sina håll en inte särskilt konstruktiv känsla av panik. Men det var ju inte för sent för någonting, det var bara idén om en 194-nationerslösning som fick sig en hård törn.

Det som hänt sedan dess är att den miljöpolitiska, diplomatiska och inte minst tekniska utvecklingen har fått pågå så att säga organiskt – unilateralt, bilateralt och multilateralt – utan anspända FN-möten där prestige, skam och skuld ligger som surdegar på förhandlingsbordet. Nu har utsläppsgiganterna Kina och USA på egen hand tagit initiativ för minskningar, och EU har för sin del [skärpt sina krav](#) ytterligare sedan Köpenhamn. Det som sker är inte bara pappersexercis: Förra året ökade inte koldioxidutsläppen, trots stabil tillväxt. Det var första gången kopplingen bröts.

Vad som är ännu bättre är frånvaron av panik, som gör det möjligt för exempelvis de afrikanska länder som nu äntligen fått tillväxt att lyfta sig ur den djupaste fattigdomen med hjälp av den energi som står till buds, det vill säga i huvudsak kol och olja ett bra tag till.

Som vanligt kommer energiomställningen att gå fortare än de flesta trott när den väl kommer, och ingen kommer att förstå riktigt hur det gick till, för det fanns ju inget globalt avtal. Det bara hände. Varför? För att ett fossilfritt system är en bra idé, och i en värld som huvudsakligen domineras av fria länder kommer goda idéer till slut att konkurrera ut dåliga. Inga världsledare avfärdar klimatfrågan i dag. Inga världsföretag heller. Till och med den gamle klimatarmisten Johan Rockström har blivit ett slags marknadskramare med sin [nya hoppfulla stil](#)*.

Det vore inte fel med ett globalt avtal i den franska huvudstaden som befäster en gemensam färdriktning. Men världen kan för det mesta faktiskt sköta sig ganska bra utan FN.

*) Tidningen Filter hade i december en [läsvärd genomgång](#) av klimatdebatten i Sverige med fokus på Rockström.

Ryktet om eurons död ...

2015-07-17

Bygget blir nog aldrig klart. Foto: AP

Från ett europeiskt perspektiv är det underligt att höra vänstersympatisörer applådera när eurosamarbetet knakar i fogarna. Det är närmast lönlöst att försöka placera euron på vänster-högerskalan, och var man lägger det beror som ofta på vad man menar med "vänster" och "höger". Är långtgående finanspolitisk samordning och överstatlig kontroll av väldiga offentliga lånemedel för att rädda centrala ekonomiska sektorer höger? Retorisk fråga. Nyliberaler ogillar europrojektet därför att det är politiskt och *konstruerar* en jättemarknad snarare än låter marknadskrafter verka fritt. Konservativa tycker inte heller om det eftersom det ligger i den konservativa sakens natur att vara nationalist. För att inte tala om högerpopulisterna.

På de flesta håll i unionen är det i regel vänsterpolitikerna som är mest EU- och euroentusiastiska. Den vänster som uttrycker euroskepsis blandar nog ofta – medvetet eller ej – samman föregivna hot från "marknadskrafterna" med föregivna hot mot specifikt nationella välfärdslösningar.

Europrojektets två största misstag, numera allmänt vedertagna, visar med all önskvärd tydlighet den monetära unionens mycket *politiska* karaktär, men det gör också de sätt på vilka misstagen nu korrigeras:

För det första blev det 2010 smärtsamt tydligt att konstruktionen var halvbakad och på en avgörande punkt direkt svag: man (läs Tyskland) hade inte velat inrätta en centralbank med muskler nog att vara "lender of last resort" utan hoppades att en sträng pakt om strama skuld- och budgetregler skulle räcka för att tygla medlemmarna. En kvasi-mellanstatlig valutaunion är dock en bräcklig farkost.

För det andra var det ett misstag att ta in Grekland – som ställt in betalningarna till utlandet åtminstone fem gånger och varit bankrutt eller i skuldsanering [under 92 av sina 185 år](#) som självständig nation – innan landet nöjaktigt visat att det hade budgetdisciplin och ekonomisk-politisk struktur modern nog att dela valuta och ränta med europeiska stormakter. Kanske borde man även ha väntat med en handfull andra länder.

För grekerna bör inträdet dock, med tanke på historien, ha framstått som en räddningsplanka. Problemet var att de hängav sig åt rättigheterna men glömde skyldigheterna. Den grekiska boomen under tidigt 2000-tal hade mer grund i billiga krediter än i meningsfull ekonomisk aktivitet. God olivolja och vackra turistöar kan vara ett avstamp för utveckling så gott som något, men man kan inte stanna där. Det amerikanska institutet Brookings [har räknat ut](#) att enbart korruptionen stjal åtta procent av Greklands BNP, och en mutkontroll redan på spansk nivå kunde ha kapat budgetunderskotten med motsvarande fyra procent av den samlade ekonomin.

Krasst uttryckt var Greklands BNP-nivå före raset en chimär. Dagens nivå motsvarar sannolikt bättre landets verkliga ekonomiska kapacitet. Ekonomin har trots allt inte krympt ihop mer än [till 2004 års nivå](#) och är per person fortfarande [högre än i sex andra EU-länder](#), vilka inte är överlyckliga över att klubba igenom hundratals miljarder euro i nödlån till ett rikare land. Vänsterregeringen och parlamentet i Aten [visade med U-svängen](#) mellan det rungande nej i den förhandlingstaktiska folkomröstningen och det entydiga jaet till en ännu kärvare slutuppställning att de ser euroanslutningen som ett axiom. De vet att alternativet vore värre.

När euroskeppet sjösattes varnade många för att falska välståndsbubblor riskerade att uppstå i budgetsparande euroländer som plötsligt hamnat i ett paradiset av billiga lån. De hade alltså rätt. Krisen som de inledande euromisstagen orsakat har på sedvanligt malande EU-vis tvingat ledarna att steg för steg lappa och laga, först i all hast och sedan i mer ordnade former.

En överdriven (tysk) rädsla att skapa ett skuldlättnadsprejudikat för andra länder som släpper budgettyglarna har av allt att döma förlängt krisen i onödan. Man måste dock komma ihåg att allt som nu görs görs för första gången, och något facit finns inte. I dag har skyddsmekanismerna runt konstruktionen sannolikt gjorts så stabila att Grekland skulle kunna lämna eurozonen utan katastrofala dominoeffekter. Ändå blir Grekland kvar. Skälet är politisk vilja.

Det rykte om eurons förestående död som svävat över vår kompakta lilla kontinent sedan 2010 har visat sig överdrivet, eftersom det bortsett från just den politiska viljans kraft. En god idé överges inte för att den inte föddes till perfektion. Den förbättras och vårdas. Med två ryckiga steg framåt och ett tillbaka utvecklas eurozonen till det tätt sammanvävda ekonomisk-politiska område det borde ha varit från början. Nästa krisland kommer att hanteras bättre. Alltså trotsar EU-samarbetet än en gång sina belackare och harvar sig igenom, utan vapen och utan blockader. Det blir aldrig perfekt, men det kommer att fungera så länge viljan att det ska fungera finns. Och det gör den, eftersom det gamla splittrade Europa är ett sämre alternativ. Att detta också är den dominerande åsikten i den allmänna opinionen är tydligt om man a) studerar [EU-kommissionens opinionsmätningar](#) och b) läser ledarsidor utanför Storbritannien och Skandinavien.

Fler sura äpplen att bita i ligger kvar på det grekiska bordet, men uppgörelsen den 12 juli 2015 är trots allt en stor framgång för EU-maskineriet och en seger för kompromissen över konflikten, vilket gissningsvis en dag kommer att framgå i historieböckerna.

För övrigt ...

... är naturligtvis avtalet med Iran den bästa säkerhetspolitiska nyheten på mycket länge. USA:s Kubaöppning framstår som en uppvärmning. Sakta, sakta, närmar sig Barack Obama en position där det fredspris han nominerades till innan han hunnit packa upp flyttkartongerna i Vita huset och mottog när han suttit i elva månader framstår som aningen mindre bisarrt och i alla fall en liten smula profetiskt.

Bakslag!

2015-06-17

Krigen i världen 2014. Ukrainakriget delas in i tre delkonflikter, varav två i fjol klassades som fullskaliga krig.

Man måste känna igen ett bakslag när man ser ett, och om inte den senaste årssammanställningen från Uppsalas konfliktforskare hamnar i den kategorin saknar begreppet mening. Ökningen av antalet krig och döda i krig mellan 2013 och 2014 är den största motgången för mänskligheten på flera decennier. Finanskrisen? Folk dör inte i tusental av knackig ekonomi.

Det var uppenbart för alla mediekonsumenter att fjolåret var ovanligt konfliktfyllt, men siffrorna är ändå överraskande dystra: Antalet väpnade konflikter ökade från 34 till 40, och antalet fullskaliga krig, definierade som minst 1.000 döda i strid under ett år, från 6 till 11. Båda siffrorna är de högsta sedan 1999, och krigsökningen är som andel räknat den största sedan 1960-talet. Det är mindre än tio år sedan vi hade de lägsta konfliktnivåerna som någonsin uppmätts, men i dag gråter statistiken blod.

Med detta sagt återstår att försöka förstå vad det är som händer. Ser vi nu början på slutet för vår gemensamma civilisation? Ändå inte, trots allt, och det finns förslagsvis fyra skäl till det:

1. Titta på kartan ovan. De flesta av konflikterna ligger geografiskt koncentrerade. Det pågår inga fullskaliga krig i östra eller sydöstra Asien, i någon del av Amerika, i Europa utanför östra Ukraina eller i södra halvan

av Afrika. Professorn i freds- och konfliktforskning Peter Wallensteen talar om regionen Persiska viken–östra Medelhavet–Svarta havet som särskilt bekymmersam i dag.

Arabiska våren var förstas en regional vändpunkt, som innebar att en diktatoriskt upprätthållen, det vill säga icke uthållig, stabilitet upphörde. Sorgligt nog har man inte lyckats undvika de kaotiska mellanleden på den farofyllda förflyttningen mellan traditionellt/auktoritärt samhälle och modernt/pluralistiskt samhälle. Klanvälden har bidragit till att mejsla fram nya konfliktytor.

I norra kanten av den region Wallensteen ringar in ligger det tidigare konfliktfyllda och ännu skakiga Kaukasus, och tvärs över Svarta havet därifrån den del av östra Ukraina som förra året till allas häpnad sögs ned i krig, underblåst av en nationalistiskt uppblåst rysk regim. I öster angränsar Afghanistan och Pakistan.

2. Den tendens som funnits sedan kalla krigets slut, att kriget ändrar karaktär från mellanstatliga regeringskonfrontationer till inbördes och internationaliserade konflikter, fortsätter. Fjolåret var tydligt i det avseendet. Konflikterna drivs till stor del av terrorgrupper som hatar kosmopolitism och gränslöshet (i olika bemärkelser). Vilka stater stöder öppet IS, Boko Haram och al-Shabaab? Även skurkstater som strategiskt kan vinna på terrorgruppers framgångar ser helst att de försvinner.

Statssystemet övergick efter 1989 från att vara en krigsorsak till att vara huvudsakligen konflikt-dämpande. Det som oroar under 2014 är naturligtvis Ryssland, en av de stormakter som måste upprätthålla de fredsbevarande principerna om de ska fungera. Dessutom, påpekar Peter Wallensteen, är det för närvarande lite för många solospelande stater som försöker gå in och kväsa terror- och rebellgrupper, som Kenya och Etiopien i Somalia och Saudiarabien i Jemen. Men toppmöten för att lösa konflikter hålls ständigt. Antalet undertecknade fredsavtal ökade från sex till tio mellan 2013 och 2014, och antalet fredsbevarande insatser ökar. USA och Iran är nära ett avtal som borgar för avspänning.

3. Medan de statsstyrda kriget mellan 1950 och 1990 inte sällan var mycket utdragna är en stor del av konflikterna i dag kortvariga och ofta betingade av enskilda ledares nycker. Hur mycket av den oro för rysk expansionism som nu styr hela det europeiska säkerhetsbygget beror på en man i Kreml? En dag är Putin borta.

4. Risken att samhällen ska falla in i kaos minskar i takt med att a) demokratin vinner mark, b) människorna får det materiellt bättre och c) kvinnor får större inflytande över sina liv. När det gäller den första tendensen kan det se motigt ut, men faktum är att antalet valdemokratier ökade från 118 till 125 mellan 2012 och 2014 efter en tids stagnation. Det är ingen tvekan om att de båda andra pekar rätt. Skulle alla dessa tre däremot tydligt vända kan det vara dags att lagra konserver i förrådet.

I grund och botten finns alltså en hel del som talar emot att det blodiga 2014 var början på en nedåtgående spiral. Nu gäller det att inte ta framsteg för givna utan försvara uppnådda principer och stå upp för demokrati och integration. Bästa vaccinet mot väpnade uppror är känslan av att ha för mycket att förlora.

Men det finns enorma mängder vapen därute, och den sista striden lär dröja mycket länge än. Vad kommer efter den arabisktalande världens oreda? I den nordöstra änden av den nämnda orosregionen finns en grupp diktatoriskt styrda stater med frustrerade befolkningar: Centralasien.

Egentligen bryr du dig inte om goda nyheter

2015-06-12

"Minskad fattigdom och färre brott, säger du ... gåsp ...?" Foton: AP

Om utvecklingen är en vågrörelse, där topparna motsvarar mänskliga framsteg, har den en stigande trendlinje. Ibland sjunker dalarna under trendlinjen, som bekant. Men efter en dal kommer alltid en topp, som varje gång är lite högre än den förra. Om man inte studerar långa tidsserier är det hart när omöjligt att se att topparna blir allt högre. Dessutom befinner sig de stackars topparna i uppmärksamhetsskugga eftersom dalarna, bakslagen, drar till sig en ojämförligt mycket större uppmärksamhet, vilket bekräftas av färsk forskning.

Att nyheten är negativ är ingen nyhet. Men det är förmodligen inte ursprungligen mediernas fel (om man nu tycker det är fel) utan våra hjärnors. Tidningar säljer ungefär 30 procent fler exemplar när förstasidan är negativ än när den är positiv, enligt boken ["Negativity in Democratic Politics"](#) av statsvetaren Stuart Soroka vid universitetet i Michigan. En rysk online-tidning bestämde sig i vintras för att under en dag, den 1 december, [publicera endast "goda nyheter"](#) och tappade prompt 66 procent av sin läsning.

Medierna har en nog så tydlig eländeslutning, men det är inte i huvudsak de som gör oss negativa, utan de återspeglar vår allmänna negativitet, enligt Soroka. Vi har en inneboende benägenhet att prioritera negativ information. Denna tendens har byggts in i de politiska institutionerna, och det är därför den politiska agendan så fullständigt domineras av problembeskrivningar.

Som ett led i [en studie av väljarbeteenden](#) Soroka och hans kollega Stephen McAdams genomförde i våras fick en grupp försökspersoner titta på verkliga nyhetsinslag i tv. Det var mycket tydligt att negativa inslag påverkade såväl hjärtfrekvens som svettning, medan positiva inslag ledde till få eller inga fysiska indikatorer på skärpt uppmärksamhet. Forskarnas slutsats blev att negativ information spelar större roll för väljarbeteendet än positiv information, vilket exempelvis betyder att ledare straffas mer för en dålig ekonomisk utveckling än de belönas för en god ekonomisk utveckling. Det är säkert något varje politiker som smakat på den något bitterljuva regeringsmakten skriver under på.

Psykologerna Daniel Kahneman och Amos Tversky har [tidigare visat](#) att negativ information mycket starkare kan motivera folk att ta risker än positiv information. Andra undersökningar pekar på att personer med en negativ inställning bearbetar information noggrannare än de med en positiv hållning. De bekräftar också en skillnad mellan kort och lång sikt: när vi ser tillbaka på en dag tenderar vi att överskatta tråkigheterna och underskatta trevligheterna, men när vi blickar långt tillbaka i tiden är det tvärtom. Vi är bra på att glömma en stor del av vårt eget historiska elände.

En gång i urtiden var det sannolikt en fördel för människan att skärpa sinnena vid fara men släppa koncentrationen när allt tycks gå bra. Som bland andra Kahneman och Tversky har konstaterat, men även [filosofiforskaren Stefan Schubert](#) vid London School of Economics, är vi vad som brukar kallas "loss averse": Motviljan mot att drabbas av en förlust är starkare än glädjen över att vinna något (och den är lika stark oavsett om den befarade förlusten är inbillad eller verklig).

Men är vår dragning till hot och elände något bra eller något dåligt i dag, i den moderna världen? Stuart Soroka tycker att det är en öppen fråga. Med tidsbrist kan det vara rationellt att lystra mer till sådant som innebär att vi behöver ändra vårt beteende eller på annat sätt agera, vilket sällan är fallet med positiva nyheter. Å andra sidan kan ett överdrivet fokus på negativitet skapa skepticism och handlingsförlamning. "Svårigheten är att vi inte känner till 'lämplig' mängd negativitet", [skriver han](#).

Den gode professor Soroka bortser alltså, tråkigt nog, från det viktigaste skälet till att bryta stenåldersmönstret och inte sugas in i ett ensidigt eländesfokus, nämligen att undvika att få felaktigt vinklad information om världen och därmed löpa risk att inte förstå hur utvecklingen ser ut. Slippa att luras in i en falsk världsbild, helt enkelt. Sedd i detta ljus framstår den här något deppiga egenskapen knappast som rationell.

För att leka med en annan metafor: Om utvecklingen är en flygresa bär vi på en kollektiv flygrädsla. På samma sätt som aviofoben drabbas av svettningar och muntorrhet så snart någon antyder en framtida flygning tycks vi få fantomångest över blotta tanken på allt som skulle kunna gå fel här i världen. Det finns terapier för sådant. Kanske är det dags för lite kollektiv KBT.

Giftet sitter i dosen

2015-05-27

Giftigt i för stora doser, insåg redan Paracelsus för 500 år sedan. Foto: Roger Schederin

Det knackade på hotellrumsdörren, och när jag öppnade stod där en man i stövlar med ett aggregat på ryggen och ett munstycke i handen. "DDT?", frågade han.

Det var i den lilla staden Morón mitt på Kuba i mitten av 1980-talet. Det svenska förbudet mot DDT var inte mer än något decennium gammalt, men jag minns hur chockad jag blev över att man ens tänkte tanken att insektsbespruta mänskliga boningar med denna fasansfulla dödens dekocht. Jag stammade ett "nej", stängde dörren och tackade min lyckliga stjärna för att jag inte hunnit lämna rummet innan aggregatmannen gått in med servicenyckel och sprutat utan att fråga. Sanningen är nog att det inte hade spelat så stor roll. DDT är inte akut giftigt för människor.

Jag kom att tänka på den här incidenten i samband med [larmet om kadmium i pasta](#) häromdagen. Det aktualiserade samtidigt 1500-talsläkaren Paracelsus lika enkla som klagörande sentens om att det är [dosen som gör giftet](#). För så är det: Ingenting är farligt i tillräckligt låg dos, allting är farligt i tillräckligt hög dos.

Bittermandel kan ge ljuvlig smak åt italienska desserter, men några nävar av nöten är dödliga eftersom de avger giftig blåsyra (huvudingrediens i nazisternas Zyklon B). En ung kvinna [avled häromåret](#) av att ha druckit flera liter vatten på kort tid under ett parti vattenpoker. Vanligt socker dödar en vuxen man i en dos om ungefär tre liter. Bordssalt blir ett dödligt gift vid dosen en liter. Växtgiftet 2,4-D kan du klara ett par teskedar av, men det dödar dig om du dricker mer än två deciliter.

Kadmium är en tungmetall som är användbar i bland annat keramik, batterier och elektroniska komponenter men i höga doser [inte är att leka med](#) eftersom den kan skada skelett och njurar. Det är en välsignelse att tjänstemän och politiker har satt ett gränsvärde, dessutom med marginaler. Halterna i de svenska pastasorter som pekades ut ligger ungefär fyra gånger *under* det där gränsvärdet.

Miljögifter är tacksamt larmstoff, och när de beskrivs får man lätt intrycket att det alltid handlar om onaturliga substanser som människan kokat ihop i sina laboratorier för att manipulera naturen och få mat och material att bete sig på ett kommersiellt optimalt sätt. Men naturen kan vara hård.

Människan har förvisso ökat förekomsten av kadmium i miljön genom industriutsläpp, huvudsakligen för flera decennier sedan, men den vita metallen är fullständigt naturlig och är ungefär lika vanlig i jordskorpan som silver. Mycket höga halter finns i vissa sedimentära bergarter, och årligen beräknas floder skölja ut 15.000 ton naturligt kadmium i haven. Skogsbränder sprider också kadmium. Eftersom de mänskliga utsläppen har minskat radikalt de senaste tjugo åren tros naturen och människan i dag vara [ungefär lika stora källor](#) till kadmium i miljön.

På 1980-talet uppmärksammades att organiska klorföreningar kunde utgöra en miljöfara om de spreds i naturen. Greenpeacegrundaren Patrick Moore, som senare hoppade av organisationen, [har berättat](#) hur den hårda kärnan i miljörörelsen inte nöjde sig med en sund kampanj mot klorblekning av papper utan ville totalförbjuda klor, ett livsnödvändigt grundämne som är det trettonde vanligaste i jordskorpan (just under kol [i listan](#)).

Med jämna mellanrum väcks också debatten om tillsatser i maten till liv. Fokus för oron ligger ofta på de så kallade E-numren, men de är inget annat än en rationell [systematisering av ämnen](#) som har tillsatts, inte en giftkatalog. Det är rätt svårt att uppröras över koldioxid (E 290), bakpulver (E 500), hjorthornssalt (E 503), fruktkärnmjöl (E 410) eller bivax (E 901).

Kanske blir man nervös över konserveringsmedlet bensoesyra (E 210), men det finns naturligt i lingon. Och natriumnitrit (E 250) är väl bara till för att göra korven aptitligt röd? Nej, det [kan rädda liv](#). Natriumnitrit hindrar tillväxten av bakterien Clostridium botulinum, vars gift är bland det starkaste man känner till. Ett gram räcker för att döda miljontals människor.

Hur kan då samtidigt botulinumtoxin vara godkänt som substans i [läkemedlet botox](#), som inte bara trycks ut ur plastikkirurgers kanyler utan bland annat används i behandling av strokepatienter? Som sagt: giftet sitter i dosen.

Och så har vi förstås radioaktiviteten. Få miljöalarm orsakar så mycket panik som läckor av material som avger joniserande strålning. Det senaste exemplet är Fukushimahaveriet. Hårdsmältan efter tsunamin 2011 var en omfattande industriell katastrof och en *potentiell* mänsklig dito. Men till dags dato har ingen människa dött av den strålning som blivit följden av haveriet (däremot dör tusentals kolgruvearbetare i olyckor varje år). Inte heller cancerfrekvensen har ökat, enligt [FN:s sammanställningar](#). I en gigantisk cancerscreening av 260.000 barn från Fukushima upptäcktes 33 fall av sköldkörtelcancer. Det är den största liknande undersökning som genomförts i Japan. "Därför är det oundvikligt att få en ökning av antalet upptäckta fall. Dessa fall är inte kopplade till kärnkraftshaveriet", konstaterade en av undersökningsledarna i en [BBC-intervju](#).

Varför använder vi radioaktivitet för att bota cancer, om det är omåttligt farligt? Svaret är detsamma som i alla giftsammanhang: Det är dosen och exponeringstiden som avgör. Huvudsyftet med en cancerbehandling är naturligtvis att döda cancercellerna, och därför koncentreras strålningen på dessa, men det går inte att undvika ett "spill" av strålning på den friska delen av kroppen. Vi utsätts hela tiden för naturlig strålning från marken och luften, vattnet och rymden, bananer, potatiships och våra egna kroppar, men eftersom den i regel är låg klarar kroppen väl att reparera de eventuella mindre skador som uppstår.

Vår jord är en generös men kärv moder. Vägen ur elände handlar framför allt om att *skydda* sig från naturens krafter: Att få tak och väggar mot bister kyla och kvävande värme, att slippa insektsplågor, att slippa loppor i bädden och löss i håret, att slippa gifter och bakterier i sin mat. Utan en tydlig – men respektfull – avskärmning mellan oss människor och det vackra vilda där ute kunde vi titta i månen efter längre och hälsosammare liv.

Pessimismens bedrägliga lockelse

2015-05-22

Se, en domedagsklocka och tre bekymrade experter. Kan det bli seriösare? Foto: AP

En utopi är enligt NE:s ordbok "ett ideal som inte går att förverkliga", och en utopist är en "drömmare". En dystopi är helt enkelt en "skildring av ett inhumant, ofta totalitärt framtida samhälle", tydligen inte omöjligt att åstadkomma.

Den kvalitativa skillnaden är följdriktig i ett samhälle där optimisten ses som lite bläögd, medan pessimisten samlar respektfulla och uppmärksamma lyssnare. Om fakta styrde oss skulle alla tänkande individer ansluta sig till "de bläögda". Utgår man från vad som hänt, och det är nog räknat det enda man kan vara säker på, har nämligen den sidan haft rätt och den andra fel.

Varför går vi då inte alla över dit? Vi vill inte, och vi kan inte. Hur är det möjligt? För att vi inte vill bli stämplade som naiva, och för att vi inte tillåter oss att vila i tron att världen fungerar väl. De flesta känner säkert igen den vemodiga känslan efter några njutbara dagar med goda vänner när allt varit fantastiskt, den gnagande känslan av att det här aldrig skulle kunna hålla, att allt det ljuvliga rimligen snart måste förbytas i bedrävelse. Eller den förvånande tomhetskänslan som uppstår när man får det man strävat efter i årtal; ett jobb, ett hus, en seger, ett erkännande. Glädjen sitter i ungefär så länge som det tar att smälta vad man varit med om. "Nej, jag kan inte stanna i det här. Det finns problem därute, och snart nog är de här igen."

Den där mänskliga rastlösheten och oron är vår arvedel. Den är uråldrig. Den är vad som tagit oss hit. Den är vår uppfinningsrikedoms källa. Men den saknar en allt mer nödvändig spärr. Evolutionen har inte hängt med. Oron kan snabbt skruvas upp till rädsla och ångest – en skräck som var vår räddning när utsvultna rovdjur kretsade kring våra grottor och lägereldar men som nu är vår största fiende. Vi har aldrig levt så säkra och trygga liv som i dag, och likväl kan vi drabbas av undergångsångest – en fantomångest. Till vad nytta? Vi behöver se evolutionen i vitögat och säga åt den på skarpen: Vi behöver inte detta! Våra gener må släpa efter, men våra hjärnor är avancerade nog nu att vi borde förstå att denna krampaktiga rädsla är till förfång för oss när mänskligheten för första gången i historien står på tröskeln till sann integration och för första gången har möjlighet att utrota både fattigdom och dödliga smittor.

Borde inte tvärtom optimisten visas respekt *just därför* att den intuitiva oron spelar oss dessa ovälkomna spratt? Det kan tyckas rimligt, men världskrigen drev optimismen i vanrykte. Synen på människans förmåga till framsteg fick sig en så brutal knäck 1914-1945 att den inte riktigt har hämtat sig ännu. Det har lett till att vi har fått för oss att optimisten i de mildaste fallen är en korkad människa i ullstrumpor som inte tar varningar på allvar och i de mest elakartade fallen kan ta formen av en skrupulös ledare som driver igenom visioner till priset av andras krossade liv eller förödda miljöer.

I detaljerade prognoser får naturligtvis såväl pessimisten som optimisten fel emellanåt, men pessimisten kan lansera dem riskfritt, eftersom hen anses seriösare och därför obekymrat kan tillåta sig att ha fel betydligt oftare. Optimisten har oftast rätt men måste vara beredd på att löpa gatlopp varje gång det visat sig att hen haft fel.

Det har gått 70 år sedan krigsslutet nu. Det blir inget tredje världskrig, och förresten var de två egentligen ett och samma med en tjugوårig paus emellan. Det är hög tid att ge "de blåögda" upprättelse.

Vi borde lära oss att skilja på vilka utsagor om världen som är sanna och rimliga och vilka som härrör från urtidsrädslan. Och vi borde lära oss förstå hur mycket som är möjligt att åstadkomma och hur mycket av det som håller oss tillbaka som i själva verket är hjärnspöken.

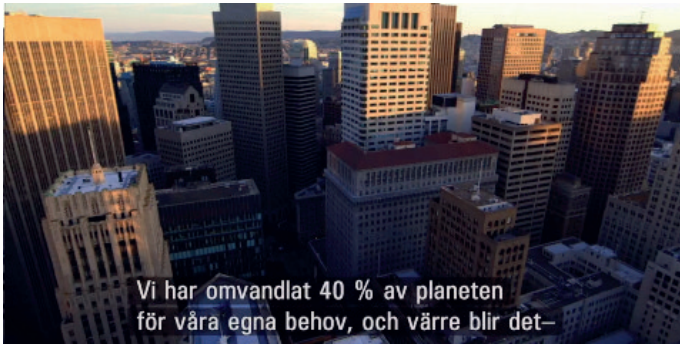
Pessimisten har bestämt sig för att vi inte kan lösa våra problem – så varför göra något alls, det skulle sakna mening. Pessimisten är passiv. En klok optimist, däremot, är inte naiv utan handlingskraftig. En genomtänkt

optimist står inte handfallen inför ett bakslag utan blir lika upprörd som alla andra men tänker: "Hur kommer vi fortast och bäst ur den här knipan?" Därför är optimismen det enda ansvarsfulla och långsiktigt hållbara förhållningssättet.

Så låt oss le lite overseende åt pessimisterna, för de kan faktiskt inte tas på allvar. Men låt oss inte för den skull avfärda dem, för de är lika välkomna som alla andra att delta i byggandet av framtiden. De behöver bara lite hjälp att förstå världen.

Natur + modern människa = sant

2015-05-08

... eller kanske inte, om nuvarande medvetenhet består. Skärmsklipp: SVT Play

I helgen var artutrotningen på tapeten igen, spetsad med klimatkoppling och mänsklig egoism. [Dokumentären](#) i SVT:s Vetenskapens värld var precis så njutbart snyggt gjord som stora populärvetenskapliga produktioner brukar vara numera. Man fick lära sig massor om jordens fem kända massutdöenden. Det geologiska detektivarbetet var häpnadsväckande. Sedan skulle berättelsen extrapoleras till vår tid – står vi mitt i en sjätte massdöd? – och då blev den mer svepande, motsägelsefullt nog.

“Människan brukade vara en del av naturen, men nu är vi en naturkraft. Vi har omvandlat 40 procent av planeten för våra egna behov, och det kommer bara att bli värre, för vi kommer att vara tre miljarder fler människor 2050”, spådde paleontologen Anthony Barnosky.

Vi fick höra att en mängd arter följt med de avvercade skogarna in i förintelsen och att vår rubbning av atmosfären kan ge fem sex graders temperaturstegring till seklets slut, vilket är nästan lika mycket som under det hittills största massdöendet vid permperiodens slut. Vi fick höra att koldioxiden enligt somliga prognoser försurar haven så hårt att alla korallrev är borta 2070.

Vi fick resa till nationalparken Yellowstone, där grizzlybjörnarna, som mödosamt återhämtat sig från 135 till 600 individer, åter hotas eftersom klimatförändringarna ger fler barkborrar, som dödar fler tallar, vars kottar är björnarnas basföda. “Och allt det här går väldigt snabbt.”

TV är förenklingarnas och känslornas medium, och även i denna dokumentär ackompanjerades alla hotfulla brottstycken av vetenskapliga rön vederbörligen av ödesmättad musik. Det är lätt att ryckas med. Men det är egentligen inte så svårt att påvisa det bedrägliga i förenklingarna.

Om vi börjar med grizzlybjörnarna, eller brunbjörnar, som arten heter på svenska, finns det inte 600 sammanlagt, vilket man förleddes att tro, utan 200.000, varav 33.000 i USA. Det var i Yellowstone de var illa ute på 1970-talet och sedan återhämtade sig till drygt 700 individer (inte 600). Uppgiften att de hotas på grund av att tallkottar försvinner **motsägs av andra** experter, som studerat nallarna och konstaterat att de anpassar sig och väljer annan mat i stället.

Klimathotet, som blivit vår tids default-hot, framstår vid en närmare granskning som ganska sökt i sammanhanget. Det är visserligen inte orimligt att anta att en uppvärmning på fem sex grader skulle decimera beståndet hos ett stort antal arter, kanske de flesta, men vid en så kraftig klimatförändring vore inte en hotad biologisk mångfald vårt enda eller ens vårt största problem. En måttligare temperaturökning skulle knappast vara till förfång för jordens artrikedom i genomsnitt, och den vi sett hittills är det verkligen inte. Skälet är ganska uppenbart: Det finns gott om djur och växter som vinner på ett varmare klimat, vilket inte nämndes med ett ord i dokumentären.

Artrikedomen ökar exponentiellt ju längre från polerna man kommer. Storstäder som blivit värmeöar med två till tre grader högre temperatur än omgivningen **är magneter** för fåglar och smådjur. Tropikerna är jordelivets hem. Arktis är den region där den globala uppvärmningen märkts mest hittills. En **nypublicerad studie** av habitatförändringar på grund av varmare klimat i Alaska kom fram till att 52 procent av området fågel- och däggdjursarter kommer att få större habitat under detta sekel medan 45 procent får mindre habitat. För 3 procent påverkas inte livsmiljöerna alls. Netto plus, alltså.

Fysiskt krympta livsmiljöer är onekligen ett mer påvisbart hot mot djur och växter än klimatförändringar. Många känner säkert obehag när de hör att människan förändrat 40 procent av jordens landyta för egna syften. Siffran är säkert korrekt, vilket var och en kan ana som flugit över det färgglada rutnmönster som kännetecknar kulturlandskapet i exempelvis Västeuropa eller Nordamerika. Men tänk efter: Hur mycket mer mark är det sannolikt att ytterligare tre miljarder människor behöver? Den senaste

tremiljardersökningen har skett samtidigt som åkermarken per person halverats. Vi kommer att bo i miljöeffektiva, täta städer. Och: Har *alla* djurarter jagats bort eller själva schappat från dessa omstöpta marker? Inte alls. Hundratals miljoner fåglar, små däggdjur och insekter trivs förträffligt i kulturlandskapet. Fågeltätheten är större i Europas storstäder än i Amazonas.

Lika lite som människan ska överskatta sin rätt att ta för sig ska hon överskatta sin förmåga att förstöra bara genom att finnas till. Naturen har ingen moral. Den anpassar sig ofta bättre än vi tror.

Jordens sammanlagda skogsareal har nu slutat krympa, men åtminstone hälften av den skog som fanns för två tusen år sedan är borta. Frågan om hur många arter som försvunnit för gott på grund av denna avverkning har inte fått något nöjaktigt svar. Skräckprognoser från 1970-talet, som byggde på rena antaganden, [tonas numera ner](#). Sedan över 90 procent av den atlantiska regnskogen i Brasilien huggits ned kunde forskare förvånat slå fast att [inte en enda fågelart](#) utrotats. Atlantskogarna hör fortfarande till [jordens mest artrika](#).

Samtidigt upptäcks hela tiden nya arter. Tidigare under våren kom en lägesrapport angående [ett projekt](#) för att sammanställa och beskriva all världens marina arter. I snitt registreras fyra nya arter per dag i databasen. Sedan 2008 har inte mindre än ett tusental nya fiskarter beskrivits, varav 122 hajar och rockor, en barracuda och två delfiner. Uppskattningsvis finns ytterligare mellan en halv miljon och två miljoner arter i haven att upptäcka, vilket med nuvarande takt kommer att ta 360 år. Detta väger naturligtvis inte upp att andra arter hotas, men det illustrerar holocen-epokens formidabla artrikedom – den största i jordens historia, vilket söndagens tv-dokumentär konstaterade.

Dokumentären avrundades trots allt med en hoppingivande kommentar: "Inom 200 år kan 75 procent av de arter vi känner till i dag vara försvunna från planeten. *Men slaget är inte förlorat, jag vill gärna tro att vi klarar det.*" sade paleontologen Anthony Barnosky.

Det är klart att vi gör – "vi" i betydelsen människorna och naturen. Den moderna människan kommer inte att acceptera att ett stort antal kända arter försvinner från jordens yta, och naturen kommer inte heller i framtiden att ge upp när förutsättningarna förändras. Det är alltså inte så att arter har slutgiltigt dött ut för att de har decimerats. Nästan alla finns kvar.

Fotnot: Tidigare blogginlägg om människan och artutrotningen finns [här](#), [här](#), [här](#) och [här](#).

Tillit går före valsedel

2015-05-01

Sydkorea stagade först upp sitt styre och blev sedan en stabil valdemokrati. Foto: Lee Jin-man/AP

”Är det verkligen fred vi vill ha, till varje tänkbart pris? Är vi alldeles säkra på det, att det värsta av allt är krig?”

I min ungdom tyckte jag som många andra att [Mikael Wiehes sångrader](#) var häftiga och modiga, särskilt när de raspigt framfördes av Joakim Thåström. När jag läser texten i dag blir jag inte lika imponerad. Wiehes ”Fred” är tidstypiskt starkt anstruken av Che Guevararomantik; klasskampen är en strid som inte kan vinnas utan revolt (”Med lag ska landet byggas upp, och lagen kräver fred, så att dom som äger makt och guld ska kunna tjäna ännu mer”). För att inte säga anarkiromantik. Låtens sämsta egenskap är att den andas förakt för kompromissen, den mänskliga civilisationens vackraste verktyg.

Samtidigt utgör refrängen i ärlighetens namn en fråga, ”är vi verkligen säkra ...”, vilket tyder på att det är ett tvivel som ansatt författaren, och det är naturligtvis mycket mänskligt. (En snäll tolkning av texten är att ofreden ska förstås i överförd bemärkelse: att det är farligt att slå sig till ro och av bekvämlighet blunda för orättvisor och maktövergrepp.)

Det där med ”till varje tänkbart pris” har jag själv brottats en del med sedan jag gjorde vapenfri tjänst. Jag är inte fullblodspacifist numera, men jag är ganska säker på att varje förtryckande regim kan falla utan krig och att varje dåligt samhälle kan reformeras till ett bättre utan krig. Däremot är det svårt

att argumentera för att den fria världen ska lägga sig Gandhilikt platt när den angrips av våldsverkande extremister. I det läget är freden ändå kränkt av angrifarna. Våld i försvar, ja; våld som aktiv problemlösning, nej.

Är det likadant med demokratin som med freden? Är det verkligen demokrati vi vill ha, till varje tänkbart pris?

Jag brukade vara benhård anhängare av fria val i nästan alla lägen, men numera är jag inte så säker. Demokrati är förstås ett tillstånd som tränger betydligt djupare än val. Det är kontroversiellt att hävda att vissa samhällen inte är mogna för fria och öppna val, och det *ska* vara kontroversiellt, för det ligger i farans riktning att man blandar ihop regimer och samhällsstrukturer med människorna som lever med dem. Men det krävs trots allt en rätt hög grad av utbildning för att en befolkning ska kunna göra ett moget, övervägt val mellan alternativ, och det krävs en rätt hög grad av institutionell stabilitet för att ett samhälle inte ska påverkas kraftigt av ett regimskifte. Det måste tåla att inkompetenta politiker hamnar vid makten en period. Sådant händer nämligen.

I samhällen som är djupt polariserade och klan-, stam-, religions- eller på annat sätt gruppstyrda är risken att den ena maktgrupperingen vill slå undan benen för den andra så snart den får chansen. Egypten efter Mubaraks fall och Libyen efter det att Khaddafi tvingats bort är instruktiva exempel. Kenya efter valen 2007, då stamrelaterat våld skördade över 1.000 dödsoffer, är ett annat.

Därför kan nationalekonomerna Torsten Persson och Timothy Besley ha rätt i [sin tes](#) att det primära för ett land som vill industrialiseras och moderniseras att makten delas och att rättssystemet fungerar.

Demokrati och rättsstat är naturligtvis intimt förknippade, men för en vanlig medborgare betyder rimligen rättsstatsdelen mest i det dagliga livet. Det handlar om en känsla av förutsägbarhet och rättvisa. För det sistnämnda begreppet finns det lika många definitioner som det finns politiska schatteringar – som bekant finns det gott om debattörer som menar att stora ekonomiska klyftor omintetgör demokratin i länder som ges toppbetyg i olika demokratiindex – men det viktiga är att man tror att det finns en rimlighet och en rättvisa i myndigheternas beslut. Man ska kunna räkna med att man får sin sak prövad om man utsatts för brott, man ska kunna räkna med att en viss ordning upprätthålls där man bor och verkar, man ska kunna räkna med att ens meriter betyder något när man söker jobb, och man

ska kunna lita på att den skatt man måste betala används till någon samhällsnytta.

Efter hand blir förstås frågan om vem som utser dem som ska sitta i olika organ och domstolar allt viktigare, men i vissa länder kan det vara i rättsänden man måste börja. Sydkorea och Taiwan gick den vägen. Frågan är om Kina kommer att ta samma rutt. En sak som underlättade i de förstnämnda fallen var en stark nationell sammanhållning på grund av yttre hot. Just det är naturligtvis ingen given förutsättning överallt. Men en hjälpande faktor som blir allt viktigare är "smittoeffekten" i en alltmer gränslös och kommunikationstät värld. Folk vet väldigt väl vad som pågår inte bara i grannlandet utan även på andra sidan jorden. Den arabiska våren spred sig snabbt till åtminstone sex länder. Det var uppenbart att inte alla dessa var redo för fullfjädrad demokrati, men smittoeffekten visar hur oerhört betydelsefullt det är om nyckelländer anträder en hoppfull väg. Tunisien kanske är för litet, men om Egypten hittar en formel för att kryssa sig förbi sekterismens och fattigdomens blindskär och till slut lyckas sätta segel på sin samhällsskuta kommer det att få en enorm regional betydelse. Och, som sagt, jag är inte alldeles övertygad om att de fria och öppna valen bör komma innan de där blindskären passerats.

Bo Rothstein och Sören Holmberg har vid sitt institut [Quality of Governance](#) i Göteborg mätt länders välfärdsindikatorer i tio år. Deras slutsats är att kungsvägen inte bara kantas av fungerande rättssystem utan i minst lika stor utsträckning av en pålitlig och effektiv offentlig förvaltning. Frånvaro av korruption, helt enkelt. Utvecklingen när det gäller hälsa, utbildning och välstånd verkar ha mycket lite att göra med valdemokrati men desto mer med korruption. Visserligen toppas alla välfärdslistor av ett par dussin demokratier, men nästan alla dessa lyckades få ordning på sin administration och bryta sina mutkulturer *innan* de blev demokratier, [påpekar Rothstein](#). Korruptionen verkar vara som störst i länder som nyligen demokratiserats.

Demokrati är ett alldeles självklart mål, och jag lyfter gärna fram det ökade antalet valdemokratier som ett av världens framsteg. Men man behöver nog inte skämmas för att fundera över *i vilken ordning* olika goda samhällsfunktioner bör komma för att nyttan för människorna ska bli optimal. Ganska få länder tycks klara att göra flera saker rätt samtidigt. Kanske vore det bättre att kritisera länder för korruption och svaga myndigheter innan man utövar påtryckningar för att de ska införa fria val?

Det är naturligtvis enklare att upptäcka brister i val än brister i offentlig förvaltning, men det enklaste behöver ju inte vara det bästa.

Fotnot: "Fred" skrevs alltså av Mikael Wiehe. Jag påstod ursprungligen något annat.

Fred stoppar inte migrationen

2015-04-24

Afrikanska migranter med ett frö av hopp i sina hjärtan försöker ta sig in i den spanska enklaven Ceuta. Foto: Santi Palacios/AP

En ordning som bidrar till de tragedier som nu utspelar sig utanför Italiens kuster är naturligtvis inte hållbar. Ingen människa ska behöva drunkna på Medelhavet för att hon utnyttjar sin födslorätt att söka sig ett bättre liv. Vi borde upprätta säkra vägar in i EU för politiska och ekonomiska flyktingar, vi borde förmodligen också ge dem möjlighet att söka asyl på unionens ambassader, och vi borde ha EU-gemensamma flyktingkvoter (då skulle kanske Portugal ta emot mer än [en tvåhundredel av den svenska andelen](#) av flyktingarna per miljon invånare, Estland mer än en åttiondedel och Finland mer än en elftedel).

Det är rätt många som för fram ungefär dessa förslag i dessa dagar, och jag hoppas att alla som gör det förstår att ett förverkligande betyder att fler kommer att komma in i Europa och att fler kommer att få stanna, med allt vad det innebär av påverkan på de europeiska samhällena. Det blir naturligtvis inte fri invandring, men det blir en bit på vägen. Själv tror jag det på sikt är en civilisatorisk nödvändighet.

En annan sak man bör begrunda är att oavsett om vi vidtar dessa åtgärder eller gör tvärtom och intar en ännu oginare attityd mot dem som söker sig hit, vilket exempelvis Storbritannien skamligen har föreslagit, kommer det sannolikt inte att påverka migrationen ett vitten. Inte heller om

världssamfundet som genom ett trollslag lyckades stoppa de väpnade konflikter som pågår på Europas grannkontinenter, konflikter som Margot Wallström tror är huvudsak till den tilltagande båtflyktingströmmen, skulle mängden afrikaner och asiater som vill ta del av Europas välstånd minska.

För här kommer det motsägelsefulla: De ökade migrationsströmmarna är ett tecken på att människorna i emigrationsländerna fått det materiellt *bättre*. Det säger en del om hur de haft det tidigare. Människor som blivit en aning mindre fattiga och avskurna från omvärlden har fått ett frö av hopp planterat i sina hjärtan. Ju färre extremt fattiga, desto fler som färdas norrut. Om inte säkra vägar in i EU upprättas kommer strömmen av desperata båtmigranter att dämpas först den dag länderna i Sahel, på Afrikas horn och i delar av Mellanöstern når en betydligt högre nivå av välstånd än i dag, inte förr.

På Italiens kuster [landsteg i fjol](#) förvisso drygt 40.000 flyktingar från krigets Syrien, men 65.000 kom från Afrika söder om Sahara, huvudsakligen från länder som inte var inbegripna i någon allmän väpnad konflikt. Nästan 10.000 kom från Nigeria, Afrikas största ekonomi med en årlig BNP-tillväxt på mellan fem och åtta procent det senaste decenniet. Av dem som dött på Medelhavet i år kom hela 86 procent från Afrika söder om Sahara.

”Kapaciteten att migrera ökar exponentiellt under tidiga utvecklingsfaser, eftersom relativt modesta förbättringar möjliggör för många fler att migrera”, förklarar Migrationsforskaren Hein de Haas vid universitet i Oxford [i en studie](#). ”Den här migrationsaccelererande effekten tenderar att stärkas genom att socialt kapital byggs upp i form av migranternas kontaktnät, vilket minskar migrationens kostnader och risker.” Den dyra och riskabla riktigt långväga utvandringen, som den från mellersta Afrika genom Sahara till Europa, blir som allra störst från länder som nått medelinkomststatus, ”där folk har större resurser och där infrastruktur och ekonomiska band stärker den globala anslutningen”, konstaterar de Haas. Vi torde bara ha sett början.

Ordet är alltså *dämpas*, inte upphöra. Migration är något som alltid pågår i en värld av utveckling, och att folk är villiga att starta nya liv i andra länder är i grund och botten något att välkomna, eftersom det är ett ypperligt sätt att *resursallokera*, som det heter på byråkratspråk. Problem uppstår när strömmen är markant ensidig. Men så kommer det inte alltid att vara. Medelhavsområdet och Mellanöstern har under lång tid utvecklats till ett nav för migration i takt med växande oljerikedomar vid Persiska viken,

Sydeuropas uppsving och EU:s utvidgning. Hein de Haas och hans kolleger **räknar med att** även Turkiet och Nordafrika så småningom kan bli mottagarregioner för invandring från Afrika söder om Sahara (Libyen under Khaddafi har redan varit det, och i ganska stor omfattning).

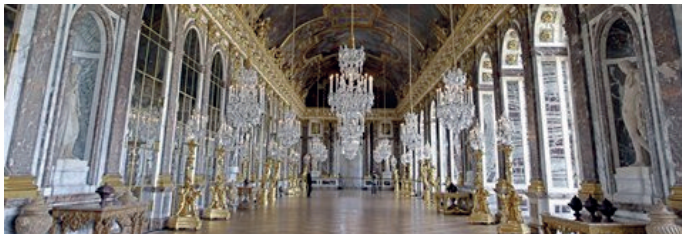
Det går inte att helt kontrollera invandringsströmmar. Inte ens de auktoritära staterna vid Persiska viken har lyckats. Det beror på att migrationen drivs av ekonomiska och sociala faktorer som ligger bortom migrationspolitikens räckvidd.

Givetvis går det att väldigt allmänt säga att folk flyttar på sig för att få det bättre än de haft det, men det tycks inte finnas något rakt "push and pull"-samband mellan inkomstskillnader och migrationsströmmar. Utvecklingens effekt på migrationen är sannolikt kroklinjig: först ökar den snabbt, därefter avtar den och så småningom sjunker den något, men den går aldrig tillbaka till de ursprungliga låga nivåerna. Även rika länder har en icke obetydlig utvandring, men den döljs av en ofta lika stor invandring. Ökat välstånd gör att människor får högre aspirationer i livet rent allmänt.

Slutsatsen är att det är lika gott att vi ställer in oss på ett mer eller mindre konstant flöde av såväl flyktingar som ambitiösa emigranter som inte tycker att de kan använda sin fulla potential där de kommer ifrån men hoppas att de kan få göra det i Europa. Folk kommer att fortsätta att vilja röra sig, helt enkelt. Låt dem kunna göra det valet.

Mellan åsiktskorridorerna spegelväggar

2015-04-17

Behagligt ställe att uppehålla sig på. Foto: AP

Ibland blir jag sorgsen över vår oförmåga att lyfta oss över oss själva. Vi tillåter oss att bli våra egna världsbilders fångar. Vi vandrar obekymrat runt där i våra spegelsalar av *konfirmeringsbias* och ser till att få våra åsikter bekräftade. Hur ofta släpper vi ned axlarna, lägger ifrån oss rödpennan och lyssnar med öppet sinne på motargument? Hur ofta byter vi position därför att vi tagit in bättre argument? Hur ofta gör vi det med den glädje det rimligen borde innebära att man fått ynnesten att bestå med nya värdefulla insikter? Inte särskilt ofta. Att låta sig överbevisas borde höra till livets höjdpunkter, i stället är det något av det svåraste som finns.

Öppenhet förväxlas ibland med ryggradslöshet, vansinnigt nog. En tänkande öppen människa kommer naturligtvis att landa i en viss uppfattning och ligga närmare vissa personer än andra, men den springande punkten är att åsikter måste få vara preliminära och inget man låser in i kassavalv.

Vi har väl alla genomlidit en ändlös rad av förutsägbara debatter där man kan bocka av de förväntade åsikterna från deltagarna på förhand (under en riksdagsdebatt om statsbudgeten måste man ha luksaltet till hands). Jag började senast grubbla över *konfirmeringsbias* när jag läste [en artikel](#) av den brittiska politiska filosofen John Gray, som gjorde anspråk på att mosa Steven Pinkers rön om det minskade våldet. Det gjorde den inte, den anförde mest anekdotisk bevisföring och halmgubbeargument (varför har halmgubbe blivit så inne plötsligt, är det det nya foliehatt?). Texten gav mest känslan att Gray inte *upplever* att det är som Pinker säger och i grund och botten att han faktiskt inte *vill* att det ska stämma att våldet minskat,

eftersom det strider mot hans gissningsvis rätt misantropiska (eller realistiska, som en del vill beskriva misantropin) världsbild.

Diskussionerna "för" och "emot" den faktiska våldsutvecklingen i samhället påminner en del om klimatkussionen. Det finns fortfarande de som är övertygade om att uppvärmningen inte ens på marginalen kan ha med de mänskliga utsläppen att göra, och det finns fortfarande de som är övertygade om att det är klarlagt att ytterligare hundra miljondelar koldioxid i atmosfären kommer att förgöra jorden. Självt har jag i många år envist påpekat hur stora osäkerheterna är i prognoserna, vilket exempelvis uteblivna extremväderförändringar och dämpad uppvärmning visar. Men jag har aldrig velat måla in mig i ett hörn, och jag hoppas att den som ser min pensel vara på väg att slabba över den sista reträttvägen hojtar åt mig. (Jag har getts olika epitet i den här frågan, och folk får gärna kalla mig vad de vill, bara inte "förnekare" eller "alarmist", vilket vore lika bisarrt i båda fallen.)

Klimatfrågan är ett spegelsalarnas Schlaraffenland, oavsett i vilken tunna man hoppat. I [en radiointervju](#) häromdagen använde medieprofessorn Jesper Strömbäck mycket riktigt klimatpolariseringen som ett exempel på det tilltagande bekymret med att allt fler hamnar i "filterbubblor": I störtfloden av information, där alla måste sälla, ratar allt fler de breda nyheterna och väljer bara informationskällor som passar in fint i deras egna åsiktskorridorer.

Strömbäck har just färdigställt en underlagsrapport till demokratiutredningen. En av hans slutsatser är att den sociala sammanhållningen och demokratin hotas om folk har helt olika uppfattning om hur verkligheten ser ut. En gemensam världsbild är viktig för demokratin, och det var den före internet, menar han.

Det är nog sant att bilden av vad som försiggick i riket var mer likartad när det fanns två tv-kanaler och ett begränsat antal morgontidningar, men det var då förstås löjligt viktigt att den världsbild alla fick sig serverad var korrekt, eller åtminstone den mest relevanta för de medborgare som skulle rösta. Var den det? Folk kanske inte tittade på Hylands hörna och TV-Nytt för att de tyckte det var *da shit* utan för att det var vad som bjöds?

Strömbäck gör i [sin rapport](#) ett konstaterande om de traditionella medierna som jag tycker är centralt: "De frågor eller händelser som passerar mediernas nyhetsvärderings- och nyhetsurvalsprocesser och rapporteras om

är bara en liten bråkdel av allt som faktiskt sker och som skulle kunna rapporteras som nyheter. Det mesta filtreras bort, och sannolikheten att människor – utöver de specialintresserade och direkt berörda – ska få vetskap om sådant som medierna inte rapporterar om är mycket liten.” Min slutsats av detta är att man kanske inte behöver få panik över att färre följer traditionella medier. Strömbäcks slutsats är en helt annan.

Filosofen Karl Popper fick aldrig uppleva internet, men han skulle förmodligen ha jublat över dagens alla möjligheter till motbilder och källgranskningar. Han ansåg att forskare skulle ägna mer tid åt att falsifiera sina teorier än bekräfta dem.

Tänk om det är en vinst för demokratin att vi inte har en lika strömlinjeformad världsbild som förr?

Tänk om de nya parallella medievärldarna inte hindrar att åsikter faktiskt tillåts vara preliminära?

Jag måste medge att det känns som om Strömbäck har visst fog för sin oro för demokratin. Känns, alltså, för förklaringen kan ju vara att han och jag är två förstockade farbröder som ännu inte ser nya överströmningsmönster. Att vi inte förstår hur man kan ta sig ur en åsiktskorridor djup som en skyttegrav betyder ju inte att inte framtidens medborgare kommer att hoppa mellan dem lätt som fjädrar. Men en smula bekymrad för polariseringen är jag. Tills dess motkraft har påvisats.

PS 1: Det finns en fantastisk [Wikipediaartikel](#) som sammanställt över 40 fula argumentationsknep, med allt från äpplen och päron-felet till argumentum ad Hitlerum. Efter att ha läst den känner jag att jag knappt vågar öppna munnen i nästa diskussion.

PS 2: Ett halmgubbeargument innebär att man gör en karikatyr av motståndarens argument och angriper det i stället för det besvärliga riktiga argumentet. D.S.

Är Peking intresserat av d i g?

2015-03-27

Levande nationell myt. Den 106 meter höga statyn över de legendomspunna kinesiska kejsarna Yan och Huang invigdes i Henanprovinsen 2007. Foto: AP

Jag var nyligen på ett fylligt föredrag om den diktatur Stefan Löfven inte vill kalla diktatur – det vill säga den stigande asiatiska supermakten. Det var en timme präglad av lärdomens glädje. Den tidigare Pekingambassadören Börje Ljunggren, som formligen badat i kunskaper om Ostasien och Kina i decennier, var befriande obenägen att ge entydiga besked om vad alla dessa rön betyder. Någon har sagt att man aldrig är så säker på hur någonting ligger till som efter två veckors studier i saken; därefter blir man gradvis alltmer osäker men på en högre nivå.

Själv fastnade jag för berättelsen om den fascinerande och allt viktigare relationen mellan Kina och USA, numera världens två största ekonomier. Förhållandet saknar inte spänning, det handlar till stor del om rivalitet, men båda parter tycks på det klara med att de inte kommer undan varandra ens i lägen då de inte skulle önska något hellre och därför bör göra det bästa av situationen. En sak som förenar de båda jättarna är en inneboende känsla av att vara exceptionella. Tittar man närmare är det uppenbart att det handlar om väldigt olika slags unicitet.

I västra kanten av Stilla havet ligger en stormakt vars ledare historiskt inte ansåg sig ha något att hämta från andra nationer. För tusen år sedan var

deras rike mycket riktigt världens mest avancerade. På 1300-talet lät kejsaren bränna ned en fantastisk flotta med fartyg som var större än något som skulle skådas de närmaste 400 åren. Den självcenterade förevändningen var att det var onödigt att slösa pengar på att fara runt på haven och visa upp Kinas överlägsenhet för barbarer (att man skulle kunna ha utbyte med omvärlden föresvävade honom inte). På 1700-talet berättade rådgivare för kejsaren om briterernas märkvärdiga uppfinningar. De blev avvisade av en förnärmas härskare med motiveringen att Kina inget hade att lära.

Den kinesiska arrogansen fick ett abrupt slut med opiumkriget på 1800-talet, då briterna tilltvingade sig Hongkong och koncessioner i fem hamnar. En sekellång kinesisk försvagning vidtog. Snart började en ny myt odlas: den om förnedringen som en dag måste förbytas i en ny storhetstid. Genom Deng Xiaopings ekonomiska reformer hittade kommunistledarna ett nytt sätt att återställa "ordningen". Nu lovar president Xi välbefinnande för alla år 2021, hundra år efter det att kommunistpartiet bildades. I en direkt referens till huvudkonkurrenten kallas visionen "[den kinesiska drömmen](#)".

Det gick alltså inte att vända utvecklingen med isolationism utan med något motsatt, ett sug efter industriteknik från väst och enorm export. I mångt och mycket går dagens Kina en liknande väg som Japan efter Meijirestaurationen: sväljer stoltheten och anammar utländsk kunskap för att bli rikare. Men nu när verkstadsframgångarna börjar nå vägs ände infinner sig frågan om fortsättningen: När kommer suget efter mänskligt kapital? Kulturer, idéer, kreativitet?

Vid Stilla havets östra rand ligger en blott 239 år gammal och om inte historielös så i alla fall tämligen historiefattig stormakt som strängt taget vilar på principen om mångfald. USA har alla möjliga samhällsliga och politiska problem, men om det finns något som ger landet en stor fördel framför Kina är det dess pluralism (bara en sådan sak som att landet hittar några av sina hårdaste kritiker bland sina egna). Det finns en nationell stolthet i USA som rationella nordeuropeiska globalister kan reta sig nog så mycket på, men till skillnad från i många medeltidsriken bygger den på idéer. Man kan tycka att idéerna är förljugna eller äkta, användbara eller föråldrade, men de handlar i alla fall inte om blod och jord.

Det amerikanska sändebudet mot antisemitism Ira Forman var glasklar om värdet av pluralism [när DN intervjuade honom](#) i förra veckan: "Om du i dag vill ha ett lyckat, ekonomiskt framgångsrikt samhälle så kommer du att

ha ett samhälle med invandring och mångfald. Därför är det så viktigt /.../ att bygga sunda samhällen där folk kommer överens. Så att mångfalden blir en styrka och inte en svaghet.”

Jag tror egentligen att en rörig multipolär värld är troligare än en tydligt bipolär värld, men låt oss för argumentationens skull säga att vi har en kinesisk-amerikansk dominans att vänta. Om jag då som europé, afrikan, latinamerikan eller västasiat ska satsa på USA eller Kina som det viktigaste framtida utvecklingsnavet ställer jag mig naturligen frågan: ”Är ni intresserade av *mig*?” Från federationen mellan Stilla havet och Atlanten tror jag mig faktiskt höra ett tämligen obetingat ”ja”, trots den rigorösa gränskontroll i skarven mot omvärlden som kan tyckas ge en annan signal. Men från Mittens rike är jag verkligen inte säker på att svaret inte ännu ett bra tag kommer att vara ett skeptiskt ”nej”, eller i bästa fall ”inte särskilt”.

Innan svaret förvandlas till ett ”ja” kommer Kina trots sin ekonomiska makt inte att komma i närheten av det globala inflytande USA (och Europa) har haft och fortsätter att ha. Att bryta diktauren vore ett nödvändigt steg, men förmodligen inte tillräckligt. Japan, en exemplarisk demokrati på ekonomisk dekis, har fortfarande vändor inför invandring. Det har sannolikt bidragit till stagnationen och är avgjort ett stort demografiskt problem, eftersom befolkningen krymper. Kina står inför exakt samma predikament. USA är det enda rika land vars befolkning kommer att fortsätta att öka stabilt under hela det här seklet. Kinas befolkning beräknas minska med 35 procent efter 2030.

Nyckeln till attraktionskraft och därmed verklig och uthållig blomstring är *ständig omprövning och samhällliga kompromisser* (det senare är något Washington sannerligen bör begrunda i dessa dagar, men det får vi ta en annan dag). Syns då några tecken på ökad mångfald i det kinesiska samhället? Börje Ljunggren lämnade delvis motsägelsefulla budskap. Å ena sidan menade han att de tyckare som ser embryon till demokratisering visar prov på en oerhörd felsyn, eftersom något sådant på intet sätt syns i kommunistpartiets planer. Å andra sidan påpekade han att pluralismen ökat på lägre nivåer, vilket gett upphov till en existentiell oro i partiet. (Hur får partiet veta vad som rör sig i folkdjupen i avsaknad av fria val? Jo, det har blivit landets största köpare av opinionsmätningar.) Dessutom trodde Ljunggren att man oundvikligen kommer att släppa fram mer entreprenörskap för att vidmakthålla den ekonomiska tillväxt som är partiets viktigaste *raison d'être*.

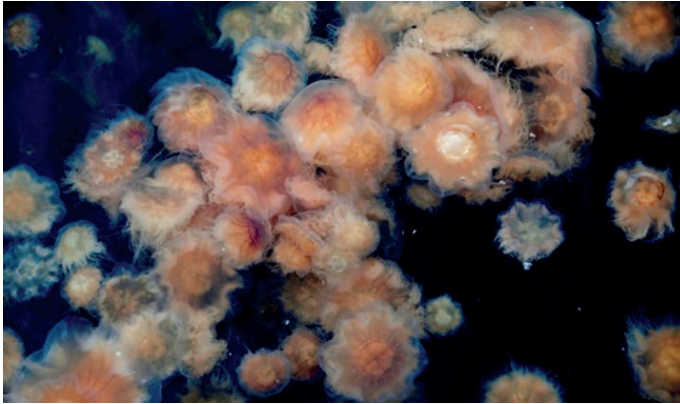
Vad kan det leda till om inte frihetliga krafter som partiet inte råder över?

Det heter ibland att Kina med sin mix av statsstyrning och marknad är beviset för att en stat kan nå både stabilitet och välstånd utan "västerländsk" demokrati. Vi får väl se hur länge det håller när tillväxttalen sjunker och landet ska ömsa skinn en gång till, nu från medelinkomstland till höginkomstland. Den amerikanska statsvetaren och författaren Francis Fukuyama [skrev i fjol](#) att om han skulle slå vad om huruvida Europa och USA om 50 år mer kommer att likna Kina än vice versa skulle han utan minsta tvekan satsa på det senare.

Endast en förutsättning skulle kunna få Fukuyama att hugga i sten: att Kina öppnar sig, och det ganska snart. Det är inte särskilt troligt att kommunistpartiet klarar att lotsa landet genom den metamorfosen utan att samtidigt tvingas till reträtt. Det är rent av ologiskt. Alltså blir det en reträtt. Låt oss hoppas att den blir ordnad.

Öknar och hav: Kört är det inte

2015-02-27

Bevisen för att manetblomning beror på mänskliga aktiviteter är svaga, enligt en ny metastudie. Foto: TT

Fastgjutna föreställningar om sakernas tillstånd kan vara svåra och tidsödande att bända upp, i synnerhet om det finns aktörer som bundit karriärer vid föreställningarna i fråga.

Idén om ökenspridning etablerades för fyrtio år sedan och har varit så framgångsrik att den gett upphov till en hel FN-organisation och ännu är allmänt omhuldad, trots att den kunde vederläggas för 15-20 år sedan. Jag har tidigare skrivit om geografiprofessor Ulf Helldén och hans forskargrupp som från tidigt 1980-tal gjorde satellitmätningar och markobservationer och snart kunde konstatera att det inte fanns någon ökenspridning. Det fanns en förgröning. De var själva så förvånade över sina resultat att de misstrodde dem och mätte om. Men det var så det var. Efter en lång torrperiod som kulminerade för 35 år sedan bredde växtligheten ut sig i ökenområdenas gränstrakter, som Sahel, Kalahari och Gobi.

Det här rönen har knappt synts i svenska medier. De har betraktats som kontroversiella, gissningsvis för att de bråkar med paradigmet om människoskapade miljöhot. Men i veckan berättade P1:s vetenskapsredaktion att nya forskningsresultat är på gång som bekräftar [tidigare studier](#) av bland andra Helldén: Ökenspridning är en myt, vad som pågår är en ökenkrympning. I forskarvärlden är kontroversen kring detta borta. Är medierna i kapp nu?

Min mest förenklade slutsats om miljöproblemen i världen brukar vara att det mesta är på rätt väg men att vi länge än behöver hålla ett mycket vaksamt öga på två saker: klimatet och haven. Som läsare av denna blogg vet är jag dock inte sen att framhålla motbilder mot katastrofscenarier även på dessa båda områden. Här kommer en till:

För några veckor sedan publicerades [en metastudie](#) i den brittiska vetenskapstidskriften Bio Science som tar det ambitiösa greppet att kritiskt granska all vetenskaplig rapportering om tillståndet i haven. De åtta forskarna under ledning av en australisk marinbiolog konstaterar att de berättelser som sprids om omfattande och människoskapade havsskador "driver fram en pessimism" som kan få folk att tro att haven redan är bortom räddning. Men när de nagelfar beskrivningar av miljöproblem som ges stora och svarta rubriker i såväl vetenskapliga studier som i medier finner de att många katastroflarm vilar på bräcklig grund.

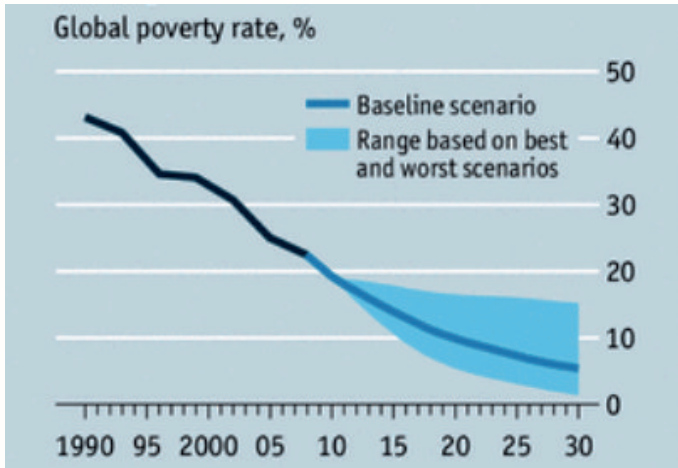
Det *finns* havsmiljöproblem som otvetydigt är globala, har svåra negativa effekter på ekosystem och är skapade av människan. Det mest uppenbara är överfisket. Men en rad larm har överdrivits: förödande manetblomningar (explosionsartad förökning av maneter), skadlig algbloomning, bottendöd på grund av syrebrist, kollapser på grund av invasiva arter (arter som nyligen kommit till havsområden där de inte "hör hemma") och minskning av koraller och skaldjur på grund av försurning (se [även här](#)). Bevisen för att de här problemen skulle vara såväl människoskapade som världsomfattande och orsaka stor skada för ekosystem är osäkra till svaga, skriver gruppen.

Den ovanliga metastudien, som också [refereras i Nature](#), pekar ut såväl tidnings- och tv-reportage som ett antal mycket välciterade forskningsstudier som alltför svartsynta. Huvudförfattaren Carlos Duarte säger sig räkna med att få utstå bannor för att ha skrivit det som en längre tid endast sagts mellan skål och vägg. Det har han också fått. Forskare som Duarte kallat domedagsprofeter anklagar i sin tur honom för att hamna i samma fälla fast med omvända förtecken: att överdriva bilden av hotbilder.

Så varför ta fram en sådan här studie? Jo, Duarte och de andra rapportförfattarna är bekymrade över att många av deras kollegor och medieföreträdare hamnat i ett grupptänkande som på sikt kan äventyra trovärdigheten i havsforskningen. Precis.

Nyhetsdrama vs verklighet

2015-02-10

För "mixens skull"? Eller för att berätta hur det ligger till? Bild: The Economist

Med all respekt för de utomordentligt goda föresatserna bakom specialavdelningar för "goda" eller "positiva" nyheter [här](#) och på andra håll har jag alltid ansett att man är ute på sank mark om man tror att tilltaget att bryta ut det "positiva" ur det vanliga nyhetsflödet innebär någon form av lösning på ett problem. Jag har nämnt det här i [bloggen](#) förr, och jag skrev om det i [en bok](#) för några år sedan. Att kategorisera vissa berättelser om världen som positiva eller goda nyheter implicerar att de inte är "riktiga" nyheter. Problemet är ju att det är inbyggt i traditionella nyheter att vara negativt vinklade. Klassisk nyhetsvärdering innebär bland annat att högaktningfullt skita i en massiv positiv trend om det går att rota fram en negativ detalj i sammanhanget. Det vanliga nyhetsflödet är i själva verket i sig en väldigt specifik informationskategori som mäter sig ut ur verkligheten, nämligen "dåliga nyheter".

Saken är denna: All nyhetsrapportering behöver väga in mer av det som går bra i världen och därigenom bli mer verklighetstrogen. Det är inte så att enskilda nyhetsinslag är falska (i alla fall betydligt mer sällan än många tror), men eftersom de inte återger den generella verkligheten utan bara trådsmla spektakulära utsnitt av verkligheten blir det sammantagna nyhetsflödet ett slags lögn. För den som uppfattar nyhetsrapporteringen som en sammanfattning av hur världen ser ut kan det bli förödande.

Den journalistiska dramaturgin kräver konflikt, att svart står mot vitt, och kravet att vara först gör att elände tas ut i förskott (utförligare beskrivet [här](#)). Samtidigt reflekterar medierna i mångt och mycket en högst mänsklig benägenhet att skanna efter faror, en rest från en tid då våra liv var farliga på riktigt. Höger hjärnhalvas intuitiva tolkning av verkligheten sällar fram hot. Vår rädsla är ofta irrationell. Vi är flygrädda men inte bilrädda, trots att risken att dö är tusen gånger större i en bil än i ett flygplan. Som krisgrädd på dystermoset har alltför många journalister en lika föråldrad världsbild som allmänheten, inte sällan 30 år gammal. I mätningar är folks underskattning av hur långt världen utvecklats obegripligt stor.

Eländesfokuset vore inget stort problem om alla konsumenter av nyheter var alldeles medvetna om hur dramaturgin fungerar. Men jag är säker på att de inte gör det. Ungdomar tror på fullt allvar att det de hör på nyheterna är en korrekt återgivning av hur världen ser ut. Det är tragiskt.

För några år sedan tussades jag ihop med Claes Elfsberg av "Medierna" i P1. Vi skulle argumentera för vår respektive syn på nyheter. Elfsberg var jovialiskt övertygad om det självklara i sin bild, nämligen att nyheten förstås som det avvikande: Folk utgår från att allt är bra och blir ännu bättre, och då blir det intressant när något avviker från det. Dessutom sade sig Elfsberg vara rätt säker på att folk i grunden är väl informerade om hur saker och ting förhåller sig och ser nyheterna mest som tillskott i bygget av uppfattningar om olika saker.

Nej, Claes. Folk i den fria rika världen utgår inte alls ifrån att allt är bra. Ett bärande skäl till att de inte gör det är att de inte har tid att ägna sin fritid åt att rota fram de rapporter och tabeller som skulle tala om för dem hur världen och mänskligheten i allmänhet utvecklas (inte ens i vår tid, trots att det nu för första gången faktiskt är möjligt). Vad de i bästa fall hinner är att ta del av massmedier, vars nyhetsflöde sköljer över dem i allt massivare vågor. Därför utgår de snarare ifrån att det mesta utanför den sfär som de kan överblicka i sina egna liv är tämligen deprimerande.

Nu verkar det faktiskt vara på tapeten att ifrågasätta den traditionella nyhetsrapporteringens svärta. Flera medier har aktiva satsningar på att ge motbilder. "Medierna" tog i veckan [upp saken](#) och hängde upp det hela på en [rapport från Brå](#) som alla medier hade talat tyst om, nämligen att antalet brottsanmälningar i "Sveriges Chicago", Malmö, gått ned kraftigt och nu är det lägsta på minst 18 år. Det var ett anslående exempel på hur den journalistiska logiken fungerar.

En del redaktioner, exempelvis [Ekot](#), har av allt att döma inspirerats av den danska redaktören Ulrik Haagerup, som tröttnade på svartmålningen. Utifrån sin position som redaktionschef på Danmarks radio propagerar han för vad han kallar [konstruktiva nyheter](#). Jag är med på de noterna. "Konstruktiv" implicerar att traditionella nyheter är destruktiva. Det låter kanske hårt, men när man för tjugonde gången samma vecka hör en reporter ställa frågan "vad är det värsta som kan hända, vilket är *worst case scenario*?" till någon expert känns det inte orimligt. Vi måste kunna vända på den dramaturgin och ställa frågan "vilket är det bästa sättet att lösa det här problemet?"

Den förskjutning som alltså kanske är på gång är utmärkt och välkommen. Men en av själva kärnorna i problemet hör jag inte *riktigt* adresseras av vare sig Haagerup eller andra nybakade konstruktivister: Vikten av att det vi journalister berättar är mindre fel. Att det är närmare verkligheten. Att det ger våra läsare och lyssnare en kunskapsbaserad världsbild och inte en känslobaserad världsbild.

Det måste gå att tänka "nyhet" inte bara om snabba försämringar utan även om sådant som långsamt förbättras (det vill säga det mesta), eftersom det så ofta är okänt för allmänheten. Det finns mängder av tillfällen att beslå politiker, forskare och organisationsföreträdare med att ha fel när de drar till med ett hot som inte stämmer eller lyfter fram den enda ruttna frukten i en skål av finfina äpplen. Granska dem då också. Ställ inte bara dem till svars som fått fel när de trott det ska gå bra, häng även ut olyckskorparna som fått fel (de är fler).

Driften att hitta och avslöja orättvisor ligger så fast inbäddad i ryggraden på oss reportrar att vi ibland har svårt att se vad som är stort och vad som är smått.

Så vad kan göras? Även med en mer brett verklighetsbaserad inriktning kommer journalistik alltid att ha drama och problem som centrala fokus. Varje nyhetskonsument behöver ha dramaturgin klar för sig. Det bästa vore därför om perspektivet på journalistutbildningarna vrids *samtidigt* som eleverna på grundskola och gymnasium ges en glasklar bild av hur nyhetsmedierna fungerar. Utrusta dem med filter. Lär dem att aldrig tolka nyhetsrapporteringen som en sammanfattning av världen. De kommer att förstå mer. Och må bättre.

Roligt att du är här, 2015. Här är ditt bagage

2015-01-23

Foto: Janerik Henriksson/TT

Över tid blir världen bättre, men en del i denna värld blir tidvis sämre. (Jo, jag vet att ni vet det, men nu behövde jag en inledning.) Så här är läget:

Antalet krig har efter en lång nedåtgående trend åter **börjat öka**. Även antalet döda i krig har stigit. Dock är antalen i båda fallen en god bit under nivåerna på exempelvis 1980- och 1990-talen. Syriens inbördeskrig är det blodigaste i vår tid och med bred marginal det våldsutbrott vars komplexitet jag själv och en hel del andra underskattat mest. Ett nytt mönster är att alltmer av konflikterna koncentreras till kroken mellan konservativ extremism, i synnerhet islamistisk sådan men även annan, och modernitet. Det uppstår inte fullskaliga krig av diverse skäl i diverse hörn av världen.

Mordfrekvensen sjunker i **Europa**, Asien, Oceanien, större delen av Afrika och Nordamerika. Den ökar i delar av Nord- och Östafrika och Latinamerika. Men inte i knarkrigens omskrivna **Mexiko**. Där sjönk

mordfrekvensen mellan 2011 och 2013 med 16 procent, och preliminära uppgifter pekar på en ytterligare minskning 2014 (åtta latinamerikanska länder har högre andel mord än Mexiko).

Finanskrisen är över, men i de rika länderna går **tillväxten** trögt. Oljeprisrasen ger viss skjuts. Euron lunkar på. Grekland behåller nästan helt säkert den gemensamma valutan även med en ny vänsterregering.

Den extrema **fattigdomen minskar** oförtrutet. FN:s mål om en halvering nåddes fem år i förtid. Med dagens trend lever om 15 år näst intill ingen på mindre än 1,25 dollar om dagen. **Klyftorna mellan** länder minskar, eftersom tillväxten fortsätter att vara högre i Afrika och större delen av Asien än i Europa och Nordamerika. Däremot ökar klyftorna *inom* många länder med hög tillväxt, eftersom förmögenheterna hos de allra mest framgångsrika entreprenörerna växer.

Världens regeringar faller till kraftigt övervägande del genom val, numera även i låg- och medelinkomstländer. Ungefär 40 procent av världens befolkning gick till val supervalåret 2014. **Antalet valdemokratier** ökar sakta och är nu 122. Men val är bara en del av demokratin. Samtidigt rapporterades förra året försvagade **rättigheter** i fler länder än där det rapporterades stärkta rättigheter.

Medellivslängden fortsätter att öka i alla världsdelar. Globalt är den nu 71, på väg mot 72. Det är sju år högre än 1990 (mest, nära tio år, har den ökat i låginkomstländerna). Kvinnor lever allra längst, och de japanska är nu uppe i 87 års förväntad livslängd (svenska kvinnor kvalar för övrigt inte in bland de tio i topp). **Barnadödligheten** faller snabbare än någonsin, visade nya FN-data i höstas, och har nu mer än halverats sedan 1990. **Mödradödligheten** minskade i dubbelt så hög takt det senaste decenniet som under 1990-talet.

Hiv/aids minskar sedan tio år tillbaka, och bromsmediciner är numera tillgängliga även i fattiga länder. Dödligheten i **malaria** minskar. Nedgången 2000–2013 var 47 procent (54 procent i Afrika). **Ebola** var kortvarigt en regional katastrof i tre av världens fattigaste länder (8.600 döda och svårartade effekter på samhället), men efter samordnade insatser kunde epidemin hejdas. **Nya vacciner** är på väg att lanseras mot rotavirus och pneumokocker, som genom diarréer och lunginflammationer årligen tar miljontals spädbarns liv i de fattigaste länderna.

Allt krångel i **det globala samarbetet** uppmärksammas, framför allt osämjan mellan Väst och Ryssland. Men samlingen mellan länder mot de flesta internationella hot, **som IS**, ebolaepidemin och utsläppen av växthusgaser, fortsätter att vara bredare än kanske någonsin. Vi har bara vant oss vid att det ska vara så. Mot alla odds lever ännu **klimatmötena** i FN:s regi. Framför allt gnistrade det till i organisationen efter en deal mellan huvudaktörerna USA och Kina om utsläppsminskningar. En stor mängd höjdare diskuterar denna vecka **klimathotet på toppmötet i Davos**.

I den sakfrågan kunde forskarna häromdagen konstatera att **jordens medeltemperatur** i fjol åter **satte rekord**, på marginalen. Fortfarande är det en bra bit kvar upp till den nivå FN:s klimatscenarier förutspått, men jag kommer troligen inte att kunna ställa en intressant följdfråga till klimatforskaren Markku Rummukainen. (Jag **frågade honom 2009** varför medeltemperaturen hade legat tämligen still i, som det var då, runt tio år. Det var en kort tid, konstaterade han. Men "skulle trenden helt försvinna på 20–30 år, då saknas det något väsentligt i kunskapsläget".) Det otippade oljeprisraset får en del otippade effekter, som att prospektering av dyrutvunnen olja i Arktis läggs på, eh, is.

I haven är den utbredda **plastsörjan** ett fortsatt svårlöst problem, vars effekter är svåra att överblicka. **Övergödningen** är ställvis ett annat allvarligt havsproblem, som vi dock vet ganska väl hur vi kan lösa.

Allt rikare kineser **ställer allt högre krav** på ren luft och rent vatten. **Luffföroreningarna** i Peking **har slutat öka**. Det har de dock inte i Indiens storstäder. **Tropisk regnskog** huggs ned men i lägre takt (gäller särskilt **Brasilien**). Globalt är nettoförlusten av skog nära noll, eftersom **skogsarealen ökar** i Kina, Indien, Europa och Nordamerika. **Arter** hotas men skyddas också. Antalet tigrar **ökar kraftigt i Indien**. Tjuvjakten på elefant och noshörning i Afrika, särskilt Tanzania är fortsatt oroande. Det som måste bekämpas är efterfrågan på horn (allt mindre från Kina, alltmer från Vietnam, säger parkvakter).

Så, 2015, där har du det mesta. Varsågod och packa upp. Och välkommen till världen!

Fler krig - frihetshatarnas krig

2015-01-09

Krigsorsak i vår tid: Kamp mot kvinnors rätt att bestämma över sina liv. Foto: AP

För några dagar sedan kom [den senaste årssammanställningen](#) från konfliktforskarna vid Uppsala universitet, och den var ingen munter läsning. Antalet krig, definierat som en väpnad konflikt med minst 1 000 döda i strid under ett år, var 2014 större än någon gång sedan millennieskiftet, elva stycken, och ökningen från de sju krigen 2013 var också den största på 15 år.

Det är statistik som framstegsfantaster som jag själv ska vara ytterligt ödmjuka inför. Man kan inte tona ned betydelsen av ökande konfliktnivåer, oavsett hur rimliga ens argument är, hur många gånger som helst utan att det framstår som först cyniskt och till slut patetiskt.

Jag lovar att alltid hålla den tanken levande. Så jag ska inte tona ned något. Jag vill bara upprepa ett perspektiv jag brukar anlägga i det här sammanhanget (se exempelvis [här](#)) samt göra en mycket aktuell koppling.

Ännu tål det att påpekas att krigen var fler så sent som 1999. Och antalet döda i krig är trots Syrien fortfarande flera gånger lägre än de högsta nivåerna för några decennier sedan. Kriget mellan Etiopien och Eritrea 1998-2000 skördade årligen fler dödsoffer än alla krig 2014.

Sedan 1945 har det förekommit fullskaliga krig i alla världsdelar utom Antarktis. Var fördes krigen 2014? Inget i hela västra hemisfären, inget i

Ostasien, ett i Europa (det räknas kuriöst nog som två i forskarnas sammanställning), tre i Afrika och sex i Mellanöstern och den muslimska delen av Sydasiens. Drivande bakom åtminstone fem av de elva krigen var islamistisk extremism. I ytterligare ett par var detta en viktig och tilltagande faktor. I Ukraina saknades den islamistiska komponenten, men i den blodiga delen av kriget, den som fördes i Donetskbäckenet, var extremistgrupper av annat slag drivande.

När det moderna livet till slut tränger in i de politiska och sociala strukturerna i de samhällen som sist anträder globaliseringsresan tycks det ibland ske under våldsamma konvulsioner. Till dessa modernitetens efterslänrare hör av allt att döma arabvärlden, delar av den övriga muslimska världen (inte hela, måste påpekas) och Ryssland.

Det finns förvisso kristna och buddistiska grupper som genomför bestialiska dåd i dag, och det är lätt att glömma bort att vi för trettio fyrtio år sedan främst förknippade terrorism med extremvänster i Italien och Tyskland eller separatister i Irland och Spanien. Men vår tids i särklass blodigaste och mest utdragna konflikter är de där islamistisk extremism i högre eller lägre grad är drivande. Även om IS försöker tillskansa sig ett geografiskt område för att där grunda ett kalifat handlar dessa nya konflikter egentligen inte om landområden. De handlar om skrällen för samexistens över kultur- och religionsgränser. Skrällen för gräns- och normupplösning. Skrällen för att världen ska befolkas av sju miljarder individer i stället för några få lättplacerade gruppstillhörigheter. Kort sagt skrällen för ett upplyst liv. Därför är det vedervärdiga illdådet mot Charlie Hebdos redaktion i Paris på många sätt en del av dagens stora väpnade konflikter.

”Man kan säga att moderniseringen splittrar alla samhällen mellan dem som vill acceptera och de som vill vidmakthålla traditionella värderingar”, resonerar Uppsalaprofessorn i freds- och konfliktforskning Peter Wallensteen i en mejlkonversation med mig. ”Alltså får vi ett läge med delade samhällen och konflikter som bara delvis följer etniska, religiösa och ideologiska gränser.”

En av de tydligaste skärningspunkterna i den här dragkampen mellan modernitetens anhängare och de som vill bromsa, menar Wallensteen, är kvinnors ställning.

Det är en klok analys. I en tankeväckande [krönika i SvD](#) nyligen beskrev företagaren Kirsten Åkerman hur hon talat inför en grupp kvinnliga

afrikanska jordbruksföretagare i Kampala och plötsligt överrumplats av frågan "Men vad ska vi göra med pojkarna?" Det visade sig vara en mycket relevant fråga för flera av åhörarna. Ett av de mest trängande problemen just nu var nämligen att terrornätverk som al-Shabab och Islamiska staten rekryterar tonårspojkar i deras byar. En av kvinnorna berättade:

"Hos oss har vi startat ett nätverk där vi har kontakt mellan gårdarna för att få de unga killarna i jobb, vi försöker identifiera dem med hjälp av föräldrar, syskon, lärare och så erbjuder vi jobb och hoppas att de ska sluta gå upp på nätet och läsa den där skiten som al-Shabab och IS lockar dem med."

Ge omgående kvinnorna i högriskländerna mer inflytande. Mycket mer inflytande.

Allmänt oroad över utvecklingen? Lägg tior i muggen

2014-12-05

Att de får röra sig över gränserna kan vara deras största hopp på länge. Foto: Hasse Holmberg/TT

Apropå det jag skrev [senast](#) om att eländet engagerar kulturparnassen mer än framstegen kom jag att tänka på ett talkshowavsnitt i somras. Jag tror det var Rickard Olssons "Sommarkväll". Teaterregissören Martina Montelius lyssnade med ett skeptiskt leende på en sedvanligt entusiastisk framställning av framstegsförmedlaren Hans Rosling. I det följande uppstod ett irriterat meningsutbyte. Jag minns inte precis hur orden föll, men Montelius antydde att Rosling med sina statistiska klossbyggen gjorde anspråk på att ha avskaffat all världens problem. Den underförstådda frågan var ungefär "du som säger att allt är så bra, finns det ingenting att bekymra sig för då, eller vad?"

Det är ju det där att hålla två tankar i huvudet samtidigt: Världen är betydligt bättre än sitt rykte, men det betyder inte att allt är klart och att vi kan somna om. Det behöver göras massor in till tidens ände, men lägg för allt i världen inte viktig energi på onödig oro.

Det finns riktiga problem. Ett blodigt kaos i delar av Mellanöstern. Barn i Sahelbältet som fortfarande dör i tiotusental av diarréer som det kostar en spottstyver att förhindra. Miljontals småbarn i Indonesien som spenderar

familjens ökade inkomster på att kedjeröka tobak. Plastsörja i haven. Hot om oljeutvinning i bergsgorillornas land. En fortfarande *potentiellt* förödande ebolaepidemi i Västafrika.

Att hjälpa en förortsgranne i nöd eller att arbeta för bättre integration och att unga ska få jobb här i Sverige är alltid briljant. Sådant hör rimligen till kategorin saker vi helt enkelt bidrar med i egenskap av medborgare. De flesta vill förbättra samhället där de kan. Så gör det. Men att känna en klump i magen av oro över att vår granngemenskap, vår integration eller vår arbetsmarknad skulle vara på väg ned i något slags avgrund, vilket vi får höra ibland, känns som energislöseri på gränsen till självupptagenhet.

Detsamma gäller andra underliga föreställningar, som att ebola skulle vara en verklig risk för oss i Sverige, att miljögifter och mattillsatser skulle vara en allvarlig fara för hälsan i det här landet, att konventionellt odlad svensk mat skulle vara miljövådlig eller att regn och blåst på allvar skulle hota det svenska samhället.

Eller, som vi då och då också får höra, att många av oss som har Sverige som hemland skulle vara *fattiga*. Det är ju kränkande mot de miljarder som faktiskt är det.

Dock har det numera blivit på det viset att vi, eftersom vi allt mindre kommer undan världen, precis utanför husknuten kan se hur miljoner romer har haft det i tusen år. De flesta av dem är fattiga på riktigt. De är inte fattigare nu än förr (snarare tvärtom, fast det är för oss knappast märkbart), men nu representerar de inte ett fjärran elände som vi kan skydda vårt samvete från med en hundring på en bankgirooavi utan är utblottade människor på besök vars vädjan om hjälp riktas rakt in i våra ögon och öron.

Att svara på den vädjan är ett engagemang som gör nytta över gränserna. I bästa fall kan dessa plötsligt väldigt synliga bevis för en långvarig orättfärdighet sätta i gång politiska och ekonomiska processer som innebär ett lyft ur utanförskapet för en av de mest stigmatiserade folkgrupperna i historien.

(Att rumänska romer nu faktiskt har rätt att röra sig mellan 31 länder för att försöka förbättra sina livsvillkor innebär en historisk öppning. Kanske är den deras räddning, som Rola Brentlin och Aaron Israelsson beskriver det i en [debattartikel](#). Den potentiellt enorma välfärdsvinsten med att låta

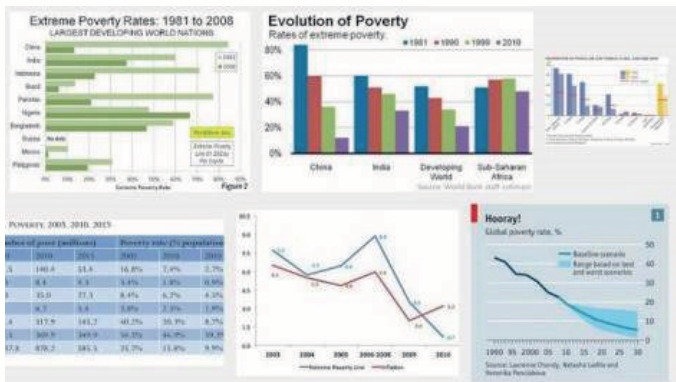
människor bosätta sig och söka sin utkomst där de önskar är för övrigt ett enormt ämne som jag själv snuddat vid, exempelvis [här](#), [här](#) och [här](#), och som reds ut väl i Segerfeldts/Norbergs "[Migrationens kraft](#)" och i aktuella "[Gränsbrytarna](#)" av DN-medarbetaren Erik de la Reguera.)

I väntan på en sådan stor förändring kan alla bidra till en liten. Din hjälpsamhet behövs kanske inte längre för att låna ut din fasta telefon till personer i kommunikationsnöd eller för att lyfta upp barnvagnar på bussar, men du kan se till att alltid ha en femtiolapp i kontanter i fickan och erbjuda kvinnan under filten utanför Konsum en till synes liten men väldigt handfast hjälp. Ännu bättre vore om hon fick ett jobb och en lön att skicka hem till familjen i Sibiu eller Brasov, för bättre bistånd finns inte: de privata penningöverföringarna till låg- och medelinkomstländer är nu uppe i runt [500 miljarder dollar per år](#), vilket är mer än tre gånger världens samlade utvecklingsbistånd. Men i brist på förvärvsarbete åt henne är skänkta pengar bättre än inget.

Det står oss bara en viss mängd energi till buds. Det gäller att använda den rätt och inte ödsla den på oro för fel saker.

Diagram som kärleksbrev

2014-11-21

Glädjebudskap från världen därute.

Tänk så bra det blev.

Vi skulle ju dränkas i sopor, våra lungor skulle förstenas av industrirök, hundratals miljoner skulle svälta ihjäl när maten tog slut, diktaturer skulle breda ut sig och till slut skulle mänskligheten förinta sig själv i ett fullskaligt kärnvapenkrig. Så såg framtiden ut för en stackars tonåring i skarven mellan 1970- och 1980-tal.

När jag nu förstår att dagens unga är minst lika deprimerade av oro för hur det ska gå för mänskligheten i denna den hittills bästa av världar känner jag mig som en av de odrägliga brittiska klubbsockarna i Monty Pythons sketch, de där som skryter för varandra om sin svåra uppväxt: "Så ni fick bo i en skokartong på motorvägen, säger du? Vi brukade *drömma* om att få bo i en skokartong".

Det blev inget avfallskaos. Vi sopsorterar så det slarvar i förortskvällen. Sjöarna går att bada i igen. De oförbrända kolvätena som stack i näsan under rusningstrafik försvann. Livsmedelsproduktionen kunde flerdubblas på strängt taget oförändrad odlingsareal.

Diktatorerna försvann från Latinamerika och ersattes mest av valda sossar. Kineserna har snart avskaffat fattigdomen. Vi klarade att hantera en införselkvot på 90 liter vin utan att supa ihjäl oss. Homosexuella får gifta sig. Hjärtinfarkterna blir allt färre och medellivslängden tycks aldrig sluta stiga. Bussarna niger så att man kan rulla in barnvagnen. Risken för en atomvinter är väl tekniskt sett inte avförd, men muren föll och det står inte längre tusentals stridspetsar riktade mot varandra i centrala Europa.

Går du omkring och gläds över det där sju dagar i veckan? Inte ens jag gör det, fast jag ägnar en stor del av mitt yrkesliv åt att försöka vända på lika förtärande som grundad pessimism.

Få tackar oss för vad vi har gjort. Möjligheten till applåder ges mest för den som slåss för att lösa kvarvarande problem.

Elände engagerar mer än lycka, särskilt på kulturparnassen, och i takt med att världen förbättras blir toleranströskeln för elände allt lägre. Det är ett fenomen med samma rot som det Tage Erlander redan på 1950-talet identifierade som "de stigande förväntningarnas missnöje": alltid mer, aldrig nog.

Nu kan vi ju inte bara gå omkring och reflektera klokt och rationellt, vi ska ju leva också. Det är rimligen lika lite konstruktivt att stirra oavslåligt bakåt som att ständigt rikta den bakvända kikaren mot framtiden, eftersom vi måste reda oss här och nu. Chimären som uppstår när vi skärmar av de tider vi passerat och de tider vi ska in i för att behålla fotfästet i livet är att vi knappt rör oss. Men verkligheten är att vi kollektivt rusar fram på vår utvecklingsresa genom tiden.

Matilda Gustavsson närmade sig dilemmat i [en krönika](#) för en tid sedan. Hon skrev om den medicinska vetenskapens framsteg. Man kan fascineras av hur mycket vi lärt oss om kroppen och konstatera att man kanske hade varit svårt sjuk eller död om man levde i en tidigare epok, men å andra sidan, konstaterade hon, kan man känna frustration över att man kan drabbas av en sjukdom i dag som forskarna med säkerhet knäcker i morgon. Hur långt vi än har kommit har vi alltid långt kvar.

Det är vårt predikament. Därför slår jag alltid ett slag för statistiken. Bara i siffrorna blir våra makalösa bedrifter tydliga.

Det är inte särskilt vanligt att debattörer anländer till tv-sofforna eller sätter sig vid sina tangentbord entusiastiskt viftande med den senaste befolknings- eller hälsostatistiken. Desto oftare skildras nyupptäckta delproblem med glöd och i minutiös detalj. Vitt torgförda åsikter om världens tillstånd bygger alltför ofta på anekdotisk bevisföring, tråkigt nog. Någon upprörs över något och tycker till. Den som tycker till med snygga formuleringar blir lyssnad på.

Det är som om det borde räcka att känna smärta och ilska över ömmande fall. Ja, rent av som om generell statistik på något sätt skulle cyniskt slåta över. Men i statistiken finns ju *alla* människor. Bland de ömmande fallen finns *en del* människor.

För att nu bli en smula högstämnd och parafrasera en gammal grek som jag glömt namnet på: Läs ofta diagrammen. Läs dem som kärleksbrev med glödande försäkringar om att framsteg finns.

Kan en modern ko vara glad?

2014-10-31

Foto: TT

Licensjakt på varg kan komma tillbaka i vinter. Det talas om att tillåta att en fjärdedel av landets 400 vargar skjuts ihjäl. Nu i dagarna avslutas årets älgjakt. Varje år dödas ungefär 80.000 älgar i Sverige. Antalet jägare har förmodligen aldrig varit så stort som i dag: Över 200.000 är registrerade, men inofficiellt är över en halv miljon svenskar någon gång varje år ute i skogarna och skjuter på stora däggdjur.

Här kommer paradoxen: Det finns mer vilt i landet nu än det gjort sedan 1700-talet. En befolkning som var mindre än hälften av dagens lyckades under tidigare sekler jaga älg, hjort, varg, björn och rådjur intill utrotningens gräns. I dag är jakten hårt reglerad. Snörika vintrar lägger jägare ut stödfoder och hänger upp saltstenar åt klövdjuren.

Vi skyddade pilgrimsfalkens bon och matade dess ungar tills arten hade räddats. Vi har byggt tunnlar under vägar för utrotningshotade grodarter.

Få beteenden upprör mer än djurägare som misshandlar sina djur. De är marginellt mindre hatade än föräldrar som slår sina barn. Det känns inte längre politiskt bekvämt att ta sina barn på zoo. Djurrättsaktivister har i decennier kampanjat mot plågsamma djurförsök.

På världens största djurrättsorganisation Petas [indiska undersajt](#) kan man läsa att Indiens regering efter långvariga påtryckningar förbjuder import av djurtestad kosmetika. På Petas [australiska](#) sajt: Protest mot brutal behandling av får som klipps. På den [brittiska](#): Modekedja slopar angora efter protester. Den [amerikanska](#): Uppmaning att sluta stödja Sea Worlds "utnyttjande av högintelligenta havsdjur för ovärdiga och fåniga cirkustricks".

Så länge det finns djurplågeri kvar kommer det att uppmärksammas och uppröra. Ju ovanligare svineriet blir, desto mer kommer vi att peka på det och avsky det, och ju mer det uppmärksammas, desto svartare blir bilden av hur vi behandlar djur. Vi är mitt i den processen. Det är svårt att se framstegen för allt akut elände som ligger i vägen.

Nuförtiden kommer berättelserna om djurs lidande ofta från matproduktionen. Det har närmast blivit ett axiom att den upptrissade produktionstakten gör livet allt svårare för grisarna, korna och hönsen. Att Sverige börjat vidta mått och steg för att lindra lidandet har vi kanske hört, men i de känslökalla djurfabrikerna i övriga Europa plågas det av allt att döma för fullt – det är väl därför importen är så billig. Tänker vi.

Men även lantbrukets djur får det bättre. Så här sade veterinären Margareta Stéen, biträdande föreståndare för Nationellt centrum för djurvälstånd vid Lantbruksuniversitetet, i [Vetenskapsradion](#) tidigare i höst:

– De trettio åren jag kan överblicka har det bara gått framåt. Vi ser också att djuren blir friskare och friskare.

I dag går korna lösa i ladugården under vintern. Under i stort sett hela 1900-talet stod de bundna. Numera får man inte inviga stallar gjorda för bundna kor. Så sent som på 1980-talet stod även grisarna fixerade. Det ledde till att de fick mjölkkramp, vilket man åtgärdade med antibiotika. Smågrisarna togs tidigt från suggorna och fick diarréer. I dag går suggorna fritt och har mer halm i större boxar. Deras kultingar får ligga kvar. Antibiotikaanvändningen har minskat drastiskt.

Nå, i övriga Europa är det väl ständigt trängre och ovärdigare i stallarna för att kött- och mjölkpriserna ska kunna pressas? Nej, berättar etologiprofessorn Harry Blokhuis i samma radioprogram, djurvälståndet blir kontinuerligt bättre i hela Europa i takt med att toleransen för

missförhållanden sjunker. Norden ligger i regel före, men EU följer strax efter.

Omsorgerna började dock först på 1960-talet. Det var ungefär då allmänheten blev medveten om hur jordbrukets djur hade det och engagemanget för djurens rätt startade på allvar. Efter världskrigets nöd var det naturligt att fokus låg på garanterad livsmedelstillgång. Intensifieringen av animalieproduktionen i form av mekanisering, rationaliserad hantering, större byggnader och kraftigare foder var enorm under de 50 åren efter 1945. "Kanske gick vi för långt", som Harry Blokhuis uttrycker det.

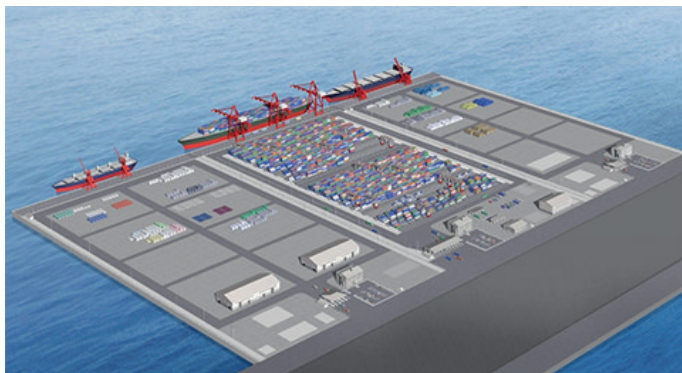
Jo. Sedan västvärlden nåddes av insikten att det inte är rimligt att låta djuren betala *hela* priset för att människorna aldrig ska behöva oroa sig för svält är det tämligen etablerat att betrakta djurhälsa som en del av matkvaliteten.

Intressant nog verkar inte rationaliseringarna stå alldeles i motsats till djurens välfärd, för **produktionsökningarna har fortsatt** på ett markant sätt även efter det att den kritiska opinionen börjat få genomslag i lagböckerna: Mellan 1976 och 1997 ökade antalet värphöns i Nederländerna från 17 miljoner till 30 miljoner, samtidigt som antalet värphönsfarmer (eller värpanläggningar, om man så vill) rasade från 13.000 till 2.300. Varje mjölkko producerade i snitt 60 procent mer mjölk 1995 än 1960. Det tog 97 dagar för en broiler att uppnå slaktvikten 1,8 kilo 1954. Drygt 40 år senare tog det 37 dagar. Man ska inte förväxla modernisering med rovdrift (lika lite som i människans värld).

Men före det sena 1900-talets snabba produktionsökning hade väl djuren det ändå bättre, där de levde i sin stillsamma, lantliga miljö? Var inte så säker. På tjugotalet *bar* man ut korna till hagarna på våren, berättar Margareta Stéen. Varför? De var svaga och eländiga efter en vinter bundna inomhus utan tillräckligt med foder. I dag skuttar de ut ur ladugårdarna till vårens grönbeta.

"Och hur är läget i Europa, då?"

2014-10-17

Planerade olje- och containerhamnen i Lamu, Kenya. Illustration: Lapsset Tracker

Nairobi i mitten av 1980-talet. I taxin från Jomo Kenyatta-flygplatsen in mot River Road-kvarterets budgethotell vänder sig chauffören mot mig och mina medresenärer och frågar: "So, how is Europe?". Vi tycker att frågan är ytterligt komisk och kommer ofta att referera till den vid middagsmiddagssittningar åren efter Afrikaresan.

Att Europa är en mångfasetterad kontinent med väldiga kulturella och ekonomiska skillnader var förstås självklart för oss svenska turister i den där kenyanska taxin. Men hur kunde chauffören klandras, egentligen? Det är precis så många av oss brukar betrakta Afrika söder om Sahara. Som en enhet. En enhet som i regel beskrivs i termer av krig, sammanbrott eller extremism.

Om man tänker efter är det för närvarande inte särskilt svårt att utifrån beskriva Europa som en tämligen kaotisk världsdel med krig (Ukraina), ekonomiska sammanbrott (vissa euroländer) och politisk extremism med rasistiska framryckningar (högerextrema partiers valframgångar i mängder av länder). Vi ser nog gärna att amerikaner, afrikaner och asiater kan skilja mellan Danmark och Grekland eller mellan Estland och Ukraina (för det är ju en jäkla skillnad i stabilitet och välstånd, eller hur?), och då är det inte mer än rätt att vi anstränger oss en smula för att skilja mellan Afrikas länder.

Här är en illustration:

Demokratiska republiken Kongo har en mindre sammanlagd sträcka asfalterad väg än landet är brett, och 90 procent av kongoleserna saknar fortfarande tillgång till elektricitet. Sydsudan har totalt blott 19 mil väg med hård beläggning men lägger 35 procent av statsbudgeten på militären.

Samtidigt är stora delar av det angränsande Östafrika, där jag och några vänner kuskade runt på gropiga vägar och livnärde oss på getkött och ris för snart 30 år sedan, nu inne i en väldig [infrastrukturboom](#) med satsningar värda flera hundra miljarder kronor. Investeringspengarna kommer än så länge från Afrikanska utvecklingsbanken och Kina. Väg, räls och rörledningar ska byggas från kusten in till oljekällorna i Uganda och Sydsudan och vidare upp till Etiopien, denna jättemarknad utan kust. En gigantisk containerhamn med 32 kajer planeras, liksom ett oljeraffineri och flera nya flygplatser. Om de mest vidlyftiga planerna går i lås byggs en transportkorridor tvärs över hela kontinenten längs ekvatorn mellan Indiska oceanen och den kamerunska hamnstaden Douala på Atlantkusten.

Hindren är inte att leka med: terrorism vid kusten, inbördeskrig i Sydsudan, raserad statsstruktur i Centralafrikanska republiken och kulturella och miljömässiga invändningar. Det hägrande målet om en kontinental korridor är därför sannolikt mycket långt bort. Men oljehamn, rörledningar och motorvägar ser ut att bli verklighet om några år.*

Både Kenya och Etiopien har lanserat utvecklingsplaner med målet att bli medelinkomstländer inom 10–15 år. Redan tidigare under 2000-talet har Östafrika med Kenya i spetsen utmärkt sig för en regional revolution i telekommunikationer. För fem år sedan [drogs fiber in](#) via oceankabel, och runt hälften av kenyanerna är nu internetanvändare. Kenya är också världsledande på enkla mobila banktjänster, genom vilka en femtedel av landets BNP i dag flödar.

Här är en annan illustration:

Den kusliga ebolaepidemin härjar i framför allt tre länder i Västafrika: Guinea, Sierra Leone och Liberia. De hör till världens absolut fattigaste länder. Decennier av inbördeskrig har förstört stora delar av den lilla vårdinfrastruktur som funnits. Epidemin [startade](#) i det allra fattigaste hörnet av dessa fattiga länder, just där deras gränser möts. Där finns i princip ingen hälsovård. De smittade behandlades till en början med örtmedicin.

Nigeria, som också ligger i Västafrika, drabbades av blödarviruset i somras. Den 20 juli anlände en ebolasjuk man med flyg. Så snart det stod klart vad han drabbats av (han behandlades inledningsvis för malaria) isolerades han. Det konstaterades att mannen haft kontakt med 72 personer på planet, på flygplatsen och på sjukhuset. Dessa hade i sin tur naturligtvis haft kontakt med andra. Ett intensivt **epidemiologiskt detektivarbete** inleddes för att söka upp potentiellt smittade människor. Det skulle leda till att sammanlagt 18.500 personer kontaktades. I megastaden Lagos lyckades de nigerianska sjukvårdsmyndigheterna lokalisera 100 procent av de personer som direkt eller indirekt haft kontakt med den person som förde in smittan i landet, och i Port Harcourt nådde man 98 procent.

En stor mängd volontärer har sedan i juli hjälpt till att kontrollera alla nigerianska gränsövergångar över land, luft och hav. Tusentals personer har dagligen screenats vid varje övergång, och två eller tre misstänkta fall per dag har undersökts.

WHO ger den nigerianska insatsen betyget **världsklass**. Totalt 19 smittade, varav sju har dött (en dödlighet på 37 procent mot närmare 70 procent på den liberianska landsbygden). Om inget ytterligare fall upptäcks över helgen blir landet förklarat ebolafritt på måndag. Då har det gått två inkubationsperioder om 21 dagar utan nya smittade. Senegal, ett annat relativt resursrikt land som drabbades av något enstaka fall i somras, förklarades för övrigt ebolafritt i dag, fredag.

Varför så **framgångsrik** kamp i det ena landet men inte i det andra? Helt enkelt för att det finns betydligt mer resurser i vissa afrikanska länder än i andra. Även om de nigerianska myndigheterna bad om viss experthjälp utifrån finns avancerad vård i landet och en organisationsgrad som alltså gör det möjligt att genomföra en extremt snabb och effektiv smittspårningskampanj.

Det finns de som avbokat resor till Sydafrika på grund av ebolaepidemin i Afrika. Det är som att avboka semesterresan till Frankrike på grund av en epidemi i Moldavien. "So, how is Europe?", som sagt.

** Uppdatering 18 oktober:*

DN:s Afrikakorrespondent Erik Esbjörnsson har berättat att jätteprojektet med hamn, järnväg, väg och rörledningar från den kenyanska kusten är behäftat med så många korruptionsanknutna problem att många bedömare i dag är skeptiska till att

det alls blir något, i alla fall inte i den omfattningen. Nå, min poäng var nu inte att lyfta fram just det projektet utan att framhålla den stora afrikanska variationen i utveckling. Det finns förstås andra exempel, som inte minst Erik själv ofta *skrivit om*, att ställa i kontrast till den utarmade kongolesiska och sydsudanesiska infrastruktur som nämndes ovan: Tanzania har tre gånger så långt *asfalterat vägnät* som Demokratiska republiken Kongo (och gapet växer) och bygger en jättehamn i Bagamoyo för 70 miljarder kronor som ska bli 20 gånger större än den sammanlagda kapaciteten i regionens två största i dag, Mombasa och Dar es Salaam. Botswana har nästan lika mycket asfaltväg som Tanzania med en befolkning som är en tjugondel så stor. Angola och Mocambique är i full färd med att bygga ut. Sydafrika nämner jag inte. Det är det enda land i Afrika de flesta vet avviker från "Afrika".

Moral vs förnuft

2014-09-26

Trots stor satsning på förnyelsebara energikällor förlitar sig Kina för sin tillväxt ännu mest på kol, billigt kol som finns i överflöd.

Foto: AP

Förenklingar och uppförstoringar av verkligheten hör den politiska kampen till. Och det är klart, i debattens larm kan man känna att man behöver dra på sig verbala boxhandskar för att argumenten ska slå så effektivt som möjligt. Emellanåt chansar den jabbande debattören dock även med ett slag under bältet och säger något som helt enkelt inte stämmer. Då gäller det att åhörarna upptäcker det, vilket kan kräva både koncentration och kunskaper.

I klimatfrågan är det som säkert de flesta märkt mycket vanligt att pågående eller nyligen inträffade extrema väderfenomen tas till intäkt för att klimatförändringarna inte längre är ett avlägset hot utan sker mitt framför ögonen på oss. Underförstått är att det nu finns statistik på att vi fått fler extrema väderhändelser. Men så är det ju inte. Det finns fortfarande inga pålitliga belegg för att vi hittills fått mer stormar, torka eller översvämningar, det vet den som läst den senaste [sammanfattningen](#) från FN:s klimatpanel. ([Här](#) är för övrigt en ny rapport som visar att det inte finns några förstärkta nederbördstrender vare sig upp eller ned).

Det må ju vara hänt att deltagare i förra helgens stora klimatmarsch i New York lyfter fram cyklonen "Sandy" som exempel på att något avgörande redan har hänt, trots att "Sandy" var en tämligen vindsvag tropisk cyklon som fick förödande konsekvenser på grund av att den tog en mycket ovanlig bana, och trots att USA inte på över ett sekel haft en så lång [sammanhängande period](#) som just nu utan att något oväder med orkanstyrka på minst kategori tre nått land (den senaste var "Wilma", som slog in över Florida det cyklontäta året 2005). Men även från makthavare hörs dessa saker sägas. Ändå får de inga följdfrågor. Det beror förhoppningsvis inte på något annat än okunskap.

Nå, det jag tänkte uppehålla mig vid var egentligen en annan föreställning som ofta dyker upp i klimatdebatten, nämligen den att Sveriges och andra rika länders utsläppsskuld är större än den ser ut i tabellerna, eftersom en stor del av industriproduktionen flyttat ut från våra länder till Kina, Mexiko, Bangladesh och andra globala "verkstäder". Enligt denna syn på klimatskulden borde vi räkna in de koldioxidutsläpp som så att säga ligger inbäddade i de prylar vi numera importerar.

Det kan ju låta bestickande. Det är svårt att utan att darra på den moraliska manschetten argumentera emot tesen att länder med högt välstånd rimligen borde ta större ansvar för miljöproblem än länder med lågt (om än stigande) välstånd.

Här är det på inget sätt fråga om något slag under bältet i debatten, men det är en rationalisering av verkligheten som utnyttjar vårt dåliga samvete: Idén att vi städar upp på vår bakgård men helt enkelt slänger över skiten på grannarnas gårdar. Nollsummespelstanken. Men tittar man närmare på saken visar det sig att ansvarsfördelningen verkligen inte är så nord-syd-enkel som den kan förefalla, åtminstone inte i fallet Sverige.

De flesta, även de som inte lusläst tabeller, har nog en känsla av att Sverige trots allt gjort en resa bort från utsläpp och miljösvineri. Hur är det, har inte vi genomgått en enorm modernisering i vår produktion? Har inte Sverige ett av världens klimatsmartaste energisystem? Jo, känslan är riktig: det har vi.

För att de globala jämförelserna ska bli rättvisa borde en sådan miljörevolution ha något värde. Det dystra med den ovan beskrivna konsumtionsmetoden är att den inte ger några incitament för landet där varorna tillverkas att göra något åt sina utsläpp. Exportlandet – det behöver inte vara ett medelrikt eller fattigt land som Kina eller Bangladesh utan kan

lika gärna vara en rik fossilting storutsläppare som USA, Kanada eller Australien – gynnas, medan importlandet straffas. Köper Sverige amerikanska eller kanadensiska bilar från fabriker drivna med fossil är det alltså vi som får pisk i diagrammen, medan amerikanerna kommer undan.

Astrid Kander, professor i ekonomisk historia, har tillsammans med filosofen Magnus Jiborn utvecklat en [rättvisare metod för utsläppsberäkning](#), som kallas nega-utsläpp. Den väger in både import och export, men det fina i kråksången är att den tar hänsyn till om exportvarorna producerats mer klimatsmart än de skulle ha gjorts i det land de ska skickas till. Metoden räknar fram hur mycket utsläpp världen sluppit genom att varorna tillverkats med ren teknik. Denna utsläppsmängd får då det klimatsmart exporterande landet dra av från sitt konto. Sverige exporterar stora mängder stål, pappersmassa och maskiner med produktion som får sin el från ren vatten- och kärnkraft. Export av stål från Sverige till Kina renderar då oss en hel del sådana ”negativa utsläpp”. Importlandet Kina belastas samtidigt med motsvarande extrautsläpp.

Med den nu gällande produktionsmetoden, som inte räknar plus eller minus på handeln, blir de svenska koldioxidutsläppen ungefär sju ton per person. Men konsumtionsmetoden blir de nio. Med nega-metoden blir de fyra.

Det finurliga med metoden är alltså att den ger alla länder starka sporrar för att energieffektivisera och pressa ned koldioxidutsläppen, samtidigt som den tar hänsyn till handeln med varor.

Lundaprofessorn Astrid Kanders forskning visar att de rikaste ländernas successivt avtagande energiintensitet *inte* främst beror på övergången till ett tjänstesamhälle, där förorenande verksamheter flyttat till andra delar av världen, utan på oavbruten energieffektivisering i den traditionella industrin.

De senaste [utsläppssiffrorna](#) visar att EU:s och USA:s koldioxidutsläpp i år minskar med ungefär en procent vardera. Kinas väntas samtidigt öka med 4,5 procent. Kina står snart för en tredjedel av världens utsläpp, mer än hela USA:s och EU:s tillsammans.

Kander och Jiborn har fått ett anslag på några miljoner kronor för att tillsammans med två forskare i Sydney undersöka vilken betydelse nega-metoden kan få för klimatförhandlingarna i FN:s regi.

Kanske är förhandlingsapparaten för långt gången för att det ska vara möjligt att byta redovisningssystem. Man kan livligt föreställa sig nya segdragna tvister om hur nya beräkningar ska göras. Den gamla (o)hederliga produktionsmetoden är i alla fall tämligen rak och lättbegriplig och har fördelen att den använts hela tiden och därför är jämförbar över tid. Den är bättre än konsumtionsmetoden på att ge länder som Kina och Indien, länder där utsläppen tilltar mest, sporrar att effektivisera och lägga om energisystemen.

Vill man lägga större ansvar på rika än på fattiga länder kan man göra det ändå, vilket bevisats.

De som kommer är ju de som kommer

2014-09-19

Mellanamerikanska migranter söker sig till USA via mexikanska transportleder.

Foto: Roger Turesson

Antalet förståsigpåare som känt sig kallade att förklara den synbara ökningen av främlingsfientlighet i landet har närmast orsakat köbildning sedan i söndags, så jag ska inte orda mycket om just den saken. Bara detta, än en gång: Populismens framväxt handlar framför allt om en rädsla för förändring, ett obehag inför ett till synes gräns- och normupplöst samhälle, en känsla av att ingen besvarar frågan "och var hade ni tänkt att jag kommer in i den här förvirrande omdaningen?"

I många fall, kanske de flesta, behöver det inte alls handla om invandringsfientlighet. Titta på Finland. Där [fyrdubblade](#) populistpartiet Sannfinländarna sitt stöd i riksdagsvalet 2011 till 19 procent. Det året sökte 3.088 personer asyl i Finland och 29.648 i Sverige. Av den finländska befolkningen var samma år 2,7 procent född utomlands. Motsvarande [siffra](#) i Sverige var 15 procent.

Med detta sagt är det förvisso så att många i de oroligas och missnöjdas armé gör invandringen till en handfast syndabock för diverse verkliga eller upplevda samhällsproblem. Jag föreslår att du som är rädd ser på det hela så här:

Den som råkar födas i det här landet – som du, förmodligen, och jag – behöver inte anstränga sig för att få leva innanför de 200 år gamla svenska statsgränserna. Den som tar sig tusen mil för att *kanske* få göra det, däremot, har gjort en formidabel kraftansträngning och visat prov på imponerande målmedvetenhet.

En viss partiledare brukar nöta in vikten av att fokusera på att hjälpa flyktingarna i deras "närområde". Vad är det? Kan man inte se det som det område inom vilket de förmår och vill förflytta sig? Mer än 95 procent av de syriska flyktingarna har tagit sin tillflykt till fyra grannländer plus Egypten, men någonting säger uppenbarligen åtta tio promille av dem att Sverige och Tyskland är rimliga mål att söka sig till. De söker sig inte till Nord- eller Sydamerika eller Ryssland och inte längre österut i Asien, de åker ju de facto hit, de vill hit. Ingen åker och hämtar dem. Jo, förresten, de knappt 2.000 kvotflyktingar (2,5 procent av samtliga som beräknas komma till Sverige i år) som accepteras till och med av de flyktingkritiska tas hit genom ett aktivt beslut av Sverige. Men alla de andra tar sig hit av egen vilja och kraft och med egna medel. Vi har alla läst och hört om vilka umbäranden det ofta innebär.

Som en hög tjänsteman på Migrationsverket uttryckte saken: Att så många av de mest företagsamma människorna i länder så långt borta vill just hit kan inte gärna vara ett problem. Att vara ett invandrarland är en kraftfull signal om att man har byggt ett eftersträvänsvärt samhälle.

Hans Rosling brukar vända på oron för befolkningsökningen genom att sakligt konstatera: Det är ju så många vi blir. Det är bara att anpassa sig till det. Utan att för den skull förespråka helt öppna gränser från klockan 08.00 i morgon bitti är det faktiskt en smula befriande att se på invandringen på samma sätt: De som kommer hit är ju de som kommer hit. Det är bara att ta emot och hantera.

Och på sikt skörda de ekonomiska vinsterna, kan tilläggas. The Economist sammanfattade i en [käll-späckad artikel](#) för ett par år sedan briljant varför invandring är en god affär för länder: En modest ökning av arbetskraften med tre procent i rika länder skulle ge årliga ekonomiska vinster som är större än de som skulle åstadkommas genom att skrota återstående handelshinder. Men sänker inte invandrarna lönerna för oss andra? Nej, studier visar att immigration från fattiga till rika länder tenderar att få den ursprungliga arbetskraften i de rika länderna att söka sig till mer komplexa jobb, så att lönerna snarare får en skjuts uppåt. För att inte tala om den

produktivitetshöjning immigranten representerar i relation till vad hen skulle kunna åstadkomma i sitt hemland, alltså en nettovinst för världsekonomin. En amerikansk forskningsstudie kom fram till att fri arbetskraftsrörlighet skulle höja världens BNP med över 100 procent. (Fast just det argumentet är sannolikt inte gångbart för en genuin främlingsfiende.)

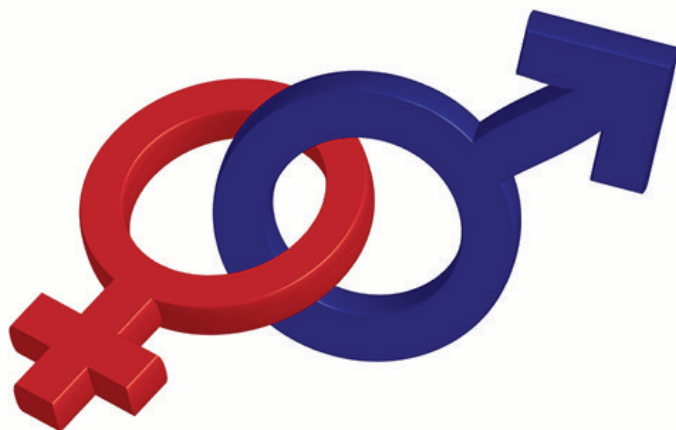
Man kan också lätt konstatera att flera rika länder med god ekonomisk utveckling har och har haft stor invandring, som Schweiz, USA och Australien. I Schweiz är 27 procent av befolkningen född utomlands. På 1990-talet tog landet emot fler asylsökande än något annat OECD-land. Samtidigt har Schweiz Europas högsta sysselsättningsgrad, välfärden är i världsklass och tillväxten ångar på. Sveriges utveckling sedan mitten av 1990-talet är besläktad: antalet invandrare ökade oavbrutet mellan 1996 och 2009, vilket i stort sett sammanföll med den brantaste reala [ökningen av BNP](#) per capita sedan åtminstone 1960-talet.

Jämför det med Japan, som strängt taget inte har någon nettoinvandring och som befunnit sig i permanent ekonomisk kris sedan över 20 år. Hur framgångsrikt ser det ut? Två ekonomiforskare drog i [en studie](#) 2009 den spektakulära slutsatsen att om Japan hade samma andel invandrare som USA skulle landets per capita inkomst fördubblas, inte minst tack vare större variation i kompetenser.

Man kan tycka att det räcker med att det är inhumant att vara hårdnackad motståndare till invandring. Men det är alltså också alldeles irrationellt.

Könsstrid reducerad till gnabb - det bästa vi kan hoppas på?

2014-08-30

Jag är inte bara feminist, jag är också man. Ibland lämnar mig skildringarna av mäns svek och självupptagenhet ingen ro. Män sviker alltid, det är den springande punkten i könsrelationen, [konstaterade](#) exempelvis Aase Berg för ett par veckor sedan. Och eftersom det alltid är kvinnorna som "skrapar upp kvarlevorna" efter de imploderade relationsprojekten är kvinnor starkare än män: "Ger aldrig upp. Tål vad som helst. Det är inte odelat positivt. Det kan också kallas medberoende. Masochism. Martyrskap."

Katrine Kielos skrev tidigare i somras en [obetalar krönika](#) om män som ogenerat och utan avbrott lägger ut texten för kvinnor om saker de inte har en susning om. Krönikan byggde på den essäsamling författaren och historikern Rebecca Solnit gav ut för några år sedan om just den där typen av manschauvinistiska överkörningar, "Men explain things to me", vilken i sin tur gav inspiration till en [särskilt sajt](#) där kvinnor berättar om sina erfarenheter av dessa "monologmän".

Krönikan var lika roligt skriven som den var smärtsamt verklighetstrogen. Jag är själv lite för väluppfostrad och lite för medveten om det rättfärdiga agg som möter den som manglar över andra för att känna mig riktigt träffad, men jag vet exakt vilken egenskap Kielos och Solnit talar om.

Det är inte bara kvinnor som beskriver den här självupptagenheten som något specifikt manligt. I Ruben Östlunds film "Turist" sviker en familjefar utan att tveka både barn och fru när livet står på spel.

Var kommer detta ifrån?

Att våldet är männens domän, att det framför allt är män som slår, våldtar och kör i 190, är så välkänt att det knappast behöver sägas. Eller att det är män som gör sig skyldiga till de mest skamlösa stölderna och bedrägerierna. Men varför är det så mycket vanligare bland män än bland kvinnor att nörda ned sig i de mest människofrånvända verksamheter: granska tabeller, kartor och statistik, studera kopplingsscheman, lära sig rabbla och komma ihåg saker bara för sakens skull? Vad är det för drivkrafter bakom de här ytterligheterna i vår herres hage?

Jag har grubblat en hel del över könsskillnaden i den akademiska och litterära världen. DN publicerade hösten 2010 två intellektuella mejlkonversationer, den ena mellan Lars Gustafsson och Göran Greider och den andra mellan Ann Heberlein och Karin Johannisson. Vilket diskussionspar uppehöll sig mest vid samhällets utveckling i stort och vilket mest vid vad det är att vara människa? Rätt gissat.

Jag skriver själv om världens utveckling med rätt breda penseldrag och brinner verkligen för det. Jag har ofta letat efter kvinnliga källor till mina globala och emellanåt abstrakta sammanställningar, men de är verkligen få. Det råder sannerligen ingen brist på kvinnliga akademiker numera, det är inte det. Men det där övergripande makroperspektivet verkar vara en mansdomän. Varför? Är uppdelningen en följd av könsmaktsordningen, är den något vi lärt oss eller ställt in oss på, eller ligger det något annat bakom?

Nej, jag kommer inte att försöka besvara den fråga som hänger över den här framställningen; "finns det biologiska skillnader eller inte?" Jag bara konstaterar att *om* skillnaden helt och hållet handlar om maktstrukturer (från omedveten dagispersonal och uppåt, antar jag) är det en tidsfråga – utdragen, absolut, men dock en tidsfråga – innan vi är av med skiten. Men *om* det ligger något biologiskt mer än behåring och basröst bakom är saken betydligt besvärligare att hantera. Vad som då krävs är förmodligen ett slags permanent civiliseringsstryck på oss män.

Antagligen utövar vi redan ett sådant. Klyschan att vi trots allt har kommit långt på jämställdhetens väg är nämligen som alla klyschor sann. "Pandoras

ask har öppnats och det finns ingen återvändo”, som Rebecca Solnit konstaterat. Långsamt, möjligen så långsamt att vi knappt ser det, är vi på väg in i ett samhälle med mindre dramatiska skillnader (och inte bara i den skyddade verkstad som utbildad medelklass utgör), där kvinnor gör chefskarriär, reser ständigt, byter partner när de måste, har avundsvärd kontroll över sin sexualitet, engagerar sig mer än sina män i fotbolls-VM och håller låda och avbryter andra vid middagsborden. Och detta är ju alldeles underbart väl i sin ordning.

Det hindrar inte att resan visat sig svårare än många trodde för 30 år sedan. Här är vi 2014: Ett parti med feminism som bärande idé växer så det knakar, och skildringarna av kvinnor som svikits av män duggar tätare än någonsin.

Kanske försvinner jämställdhetsfrågan aldrig. Kanske har vi att se fram emot en permanent pyrande könsstrid. Kanske är det bästa vi kan hoppas på att jämställdheten ökar så mycket att striden blir ett gnabb.

Krig inte längre opinionsdelare

2014-08-22

Låt oss innerligt hoppas att den här preussarens idéer kan hänföras till historien.

Foto: All Over Press

Vem som helst kan ligga sömnlös av oro inför denna sommars konfliktrapportering. För ovanlighetens skull har dessutom inte mindre än tre krig getts i det närmaste likvärdig uppmärksamhet i medierna, om än med varierande styrka vecka för vecka: Ukraina, norra Irak/Syrien och Gaza. Kanske har jag mitt i allt detta obehagliga ett litet lugnande piller att erbjuda.

Jag skrev [för inte så länge sedan](#) om att antalet väpnade konflikter åter börjat tillta så här hundra år efter första världskrigets utbrott (från en historiskt låg nivå), och hur de ändrat karaktär till att alltmer börja likna ett slags utvidgad kriminalitet.

Det finns fler aspekter på denna krigens nya natur. Den har också intressanta följdverkningar för hur vi diskuterar dem och beskriver dem i den politiska och kulturella världen.

Fram till för inte så länge sedan, kanske 1990-talet, kanske tidigare, utkämpades de flesta väpnade konflikter inom ramen för en dramaturgi som gav utrymme för debattörer att ta ställning: höger-vänster, god-ond, makthavare-förtryckta. Även på den tiden var det ibland opåkallat att klistra sådana etiketter på krigförande parter, men ofta var det i alla fall inte orimligt.

Och hur ser det ut i dag? Krigets huvudberättelse är inte längre att stater och andra maktbärare försöker att med våld befästa makt och förtryck.

Bland världens pågående dödliga konflikter finns förvisso ännu sådana som kan hänföras till den "traditionella" kategorin. Sydsudan har drabbats av ett inbördeskrig mellan rivaler om makten. I Burma, Thailand och på en handfull andra håll slåss fortfarande väpnade grupper från minoritetsfolk mot regeringarna. Filippinerna och Colombia har varsitt avklingande gerillakrig mellan regering och oppositionella grupper, i det ena fallet en minoritet, i det andra en grupp som – i alla fall ursprungligen – omfattar en annan politisk inriktning och konkurrerar om samma regeringsmakt. Jag gissar att vi kan räkna med ytterligare en eller annan väpnad resning där auktoritära stormakter ännu påtvingar minoriteter en enhetsstat (tänk Kina och Xinjiang), men i dag är det alltså en annan sort som dominerar.

Konflikterna i norra Irak, Pakistan, Afghanistan, Somalia, Centralafrikanska republiken, Nigeria och Mali drivs av extremister som inga talbara grupper i samhället vill veta av. Detsamma gäller östra Kongo med sina laglösa rester efter ett inbördeskrig. Syrien intar väl en mellanställning, där ett uppror mot en diktator till stora delar kapats av elaka krafter.

Vad är höger och vänster i dessa krig, som är vår tids intensivaste och ofta de blodigaste? Vilken sida står för rättvisa, vem är förtryckaren, och finns det ens en David och en Goliat? Representerar IS de förtryckta massorna? Är Boko Haram underklassens banerförare? Bör de svagas förkämpar ställa sig på talibanernas och al-Shababs sida? Nej, det finns helt enkelt inga retoriska skyttegravar att ställa ner sina kängor i för en normalt funtad bedömare.

Våren 2011 uppstod i den arabisktalande världen åter en möjlighet att enkelt ställa sig på de godas sida mot de ondas. Men vi vet alla att det ganska snart

– som så ofta – visade sig vara lite mer komplicerat (även om den arabiska våren i historiens backspegel, när röran börjat lägga sig, troligen kommer att beskrivas som ett avgörande brott med en gammal förstelnad samhällsordning). Syrien är ett kapitel för sig, men även i Libyen och Jemen är det en svår utmaning för en utomstående att få politisk och etisk rätsida på konfliktlinjerna.

Den enda konflikt som fortfarande alltid samlar två diametralt motstående och grälände läger som i gamla tider är den mellan israeler och palestinier. Intensiteten skruvas upp av att *båda* sidor med glöd framställer sig som offer.

Och så har vi Ukraina. Det kan på ytan se ut som en svartvit konflikt, men pressar man åsiktmaskineriet på vem som är originalskurken här, Putin, de proryska rebellerna eller regeringen i Kiev, låter det inte särskilt väloljat. Det är inte underligt, eftersom saken inte är enkel. Det är för tidigt att slå fast huruvida rebellerna är i huvudsak extremister eller i huvudsak rena ombud för ett expansivt gammaldags Ryssland.

En del är beredda att gå långt för att finna en huvudfiende de kan hänga ut som skyldig till det mesta som gått snett. De kan till exempel brännmärka västvärlden. De kan då hävda att amerikansk och europeisk intervention skapat det kaos som mynnat ut i extremism. Ett sådant alexanderhugg svingas mycket riktigt av vissa debattörer som försöker förklara såväl Ukrainas som Mellanösterns och Afrikas konflikter. En så förenklad ansvarsfördelning är huvudlös, men även om de hade rätt skulle det knappast ens för en USA-hatare vara möjligt att ställa sig på extremisternas sida i dagens väpnade konflikter.

Vad jag vill säga är att det mitt i eländet faktiskt finns något hoppingivande som inte fanns på den tid när krigen utkämpades mellan regeringar, stormakters ombud och organiserade grupper med ambitionen att ersätta befintliga regeringar i befintliga länder: De som tar till våld i dag representerar mycket mer sällan vare sig folkvilja, regeringars vilja eller brett stödda politiska inriktningar. Det faktum att höger och vänster, rika och fattiga, regeringar och oppositionsgrupper inte grälar om vem som har rätt utan vem som gör mest för att få bort de drivande krafterna bakom konflikterna, extremisterna; bär inte det ett korn av framsteg?

Själv lever jag hellre i en värld där de som vill starta krig betraktas som galningar än i en värld där krig betraktas som i militärteoretikern von Clausewitz definition: "en fortsättning på politiken med andra medel".

Oavsett vädret: Möjlig global värmetopp på gång

2014-08-08

Högsommar. Varmt, som sig bör.

Foto: Anders Wiklund/TT

För mig betyder högsommar ett antal riktigt varma veckor – varför inte sex sju stycken – med skjortärmsnätter och ljummet badvatten. Men det där är tydligen olika. Det var mycket pustande och frustande över julivärmen redan efter ett par veckor. Och så *denna torka*, och sedan *all denna åska*. Frågan är hur starkt minnet av värmeplåga sitter i hos de missnöjda om någon vecka, när det är kanske tre år till nästa långvariga bölja.

Fast visst, det *var* ovanligt varmt ovanligt länge. Det sattes lokala värmer rekord, särskilt i norr. De svenska riksrekorden stod sig rätt väl, men i Norge slogs med bred marginal det 73 år gamla nationsrekordet för medeltemperatur.

Och det har varit mer åska än vad som tidigare uppmätts (även om det inte säger väldigt mycket, eftersom blixurladdningar bara mäts ordentligt i tolv år).

Varje gång värmeböljor och köldknäppar genererar rubriker i Nordeuropa och Nordamerika (och det gör de) blir två saker mycket påtagliga: att minnet är kort och att väder och klimat är helt olika saker.

Så sent som i juni och några dagar in i juli var det svalt och blött i Nordeuropa. I USA har en kall vår följts av en i öster rätt ordinär sommar, en i inre delarna av landet rekordkall juli och en i väster varmare sommar än normalt. I västra Sibirien har det också varit kallt, medan det i östra Sydamerika varit varmare än normalt. [Och så vidare.](#)

Det där ger föga vägledning till hur det globala klimatet utvecklas. På den fronten kan det möjligen vara lite händelseutveckling på gång. Jag flaggade för det i [ett inlägg i maj](#), och nu finns lite mer kött på benen:

I maj och juni i år var den globala [medeltemperaturen](#) den högsta som uppmätts för dessa månader, och i dagarna fogades nya siffror till Christy/Spencers mätserie vid Alabamauniversitetet som visar att juli globalt var ungefär lika mycket varmare än 1900-talsgenomsnittet som juni var. Hela perioden januari till juni ligger inte på rekordnivå, men väl på plats tre i ordningen. Perioden januari till maj låg på plats fem.

I och med den stigande tendensen anar var och en som följer temperaturutvecklingen att 2014 skulle kunna bli året då den ungefär femtonåriga "pausen" i den globala uppvärmningen tar slut. Det omedelbara skälet vore att en så kallad El Niño tros vara under uppsegling, ett väderfenomen som uppstår i Stilla havets tropiska delar och alltid pressar upp medeltemperaturen.

Den senaste kraftiga El Niño inträffade 1997–1998, vilket också var första gången jordens medeltemperatur nådde den rekordnivå som sedan inte överskridits men väl tangerats 2005 och 2010 (eller inte – det beror på vilken av klimatforskningens mätserier man går efter). Får vi en fullt utvecklat El Niño talar alltså mycket för att innevarande år blir det varmaste hittills.

Att temperaturkurvan sedan slutet av förra århundradet i genomsnitt varit tämligen plan betyder att de gängse prognoserna från FN:s klimatpanel i dag ligger för högt. Man kan dra större eller mindre växlar på det, men om forskarmodellerna inte missat något alldeles grundläggande (att de missat detaljer är knappast uppseendeväckande med tanke på klimatsystemets komplexitet) kommer naturligtvis jordens temperatur förr eller senare att börja stiga igen. Kanske är det detta vi ser nu. Eller kanske är vi inne i ett El Niño-år som kommer att följas av en rad något svalare år igen.

När vi vet säkert om 2014 blir ett rekordår, och därefter fram till dess att vi vet huruvida det var en tillfällig topp (det kommer att dröja flera år), är det

rimligt att utgå från att den utplanande period som överraskat många klimatforskare nu nått sitt slut.

Fotnot 1: Och hur är det med isen? Jo, den arktiska sommarisen är klart mindre än genomsnittet sedan 1979 även i år, men den har fortfarande [större utbredning](#) än bottenrekordåret 2012. Så något nytt issmältningsrekord ser det inte ut att bli. I Antarktis fortsätter samtidigt isen att uppvisa allt större utbredning. Det blir sannolikt ett nytt rekord i år.

Fotnot 2: Lite mer om åskväder denna blixtrande sommar: Jo, det finns åtminstone [en studie, från 2001](#), som visar att antalet åskdagar faktiskt har ökat i Sverige under 1900-talet. Men globalt: inga tydliga tendenser, [enligt klimatpanelen](#).

Det här blir vi inte av med i första taget

2014-07-26

I Filippinerna kan det med all säkerhet vara en bra idé att strypa användningen av plastpåsar. Tills man fått en fungerande sophantering. Foto: Jay Directo

En stor del av de föroreningsproblem vi larmade om för 40 år sedan har vi kommit till rätta med, men det finns fortfarande alltför stora möjligheter att utveckla bekymmersrynkor för den miljöengagerade. Som jag skrivit tidigare skulle vår tids miljöelände kunna sammanfattas med ett ord: havet.

Nu blir visserligen inte allt sämre i haven heller. Överfisket har exempelvis gått så långt, är så uppmärksammat och föranleder så stora förluster för fiskare att det troligen passerat värstaläget. Fisk- och skaldjursodlingens era är här. Nyligen presenterades den [största studien hittills](#) av kollapsade korallrev, och den visade att det inte är uppvärmning som varit boven utan det enklare åtgärdade problemet lokalt överfiske. Utsläppen från oljetanker har minskat dramatiskt, trots ökade oljetransporter till havs. Sjötransporter börjar nu övervakas precis som flyget.

Men några bekymmer är stora nog att kräva vår odelade uppmärksamhet. Ett är övergödningen, som fortsätter att orsaka döda bottenar i flera bihav. Vi vet dock hur den ska bekämpas, och när vi vidtar åtgärder kan återhämtningen ske relativt snabbt. Ett annat är betydligt svårare att göra något åt och därför på många sätt obehagligare – och dessutom till stor del ett vetenskapligt mörker: plastskräpet.

Plast är på många sätt en fantastisk typ av material, som vi kommit att använda i alla upptänkliga sammanhang. För 35 år sedan fanns 63 miljarder ton plast i världen, i dag är det fyra gånger mer. Nästan hälften av den plast som tillverkas är förpackningar. Skräpet ackumuleras, eftersom det tar decennier, i vissa fall sekel, för plast att brytas ned, och eftersom det i de flesta av världens länder inte finns någon effektiv organiserad förbränning eller återvinning. Plastpartiklar finns i produkter man inte tänker på, som kosmetika, hygienartiklar och kläder. I dag hittar man plast – från mikroskopiska flarn till flytande påsar och flaskor – i världens alla hav och ibland på stora djup. Fem gigantiska "öar" av plastskräp som bildats av strömmarna ligger och roterar på var och en av världshavens huvudytor.

– Det tragiska är att det inte finns en enda källa till plastföroreningarna, och därför inte en enda lösning. Vi måste acceptera att det blir en lång och svår process. Men vi måste agera, sade Carl Gustaf Lundin från Internationella naturvårdsunionen på ett havsmiljöseminarium i Visby tidigare i juli.

Att plasten är ett mycket komplicerat miljöproblem, som vi bara börjat förstå, blir tydligt när man tar del av de rön och slutsatser som nu börjar dugga allt tätare:

Är det 15 procent av plastskräpet som flyter på ytan och 70 procent som sjunker till botten, som IUCN beräknar, eller flyter lejonparten av soporna? Borde vi egentligen [hitta ännu mer](#) av plasten i haven med tanke på hur mycket som beräknas dumpas, och vart har i så fall den felande plasten tagit vägen? Har fiskar ätit upp den, och vad gör det i så fall med deras (och vår) hälsa? Kan det vara så, som [vissa studier tyder på](#), att mikroorganismer faktiskt bryter ned de minsta plastpartiklarna, ungefär som de gör med råolja? Det vore en smidig utväg, men det är ännu alltför oklart vilken betydelse denna biologiska motkraft kan ha.

Det enda vi kan vara säkra på nu är att vi måste göra vad vi kan för att stoppa fortsatt plastnedskräpning. I min värld måste det effektivaste sättet vara att sätta till alla internationella klutar för att se till att goda europeiska sophanterings- och återvinningsmetoder sprids över världen. Gärna med hjälp av bindande avtal. Gärna med hjälp av pengar härifrån.

Men att som svensk bära hem sina matvaror från affären i medhavda tygkassar i stället för plastkassar dövar samvetet mer än har verklig betydelse. När plasteländet kommer på tal brukar bruket av plastpåsar slentrianmässigt bannas (exempelvis i [en DN Debatt-artikel](#) från några

forskare häromdagen). EU-kommissionen **vill förbjuda** dem. Men de är **inget miljöproblem** i Sverige. De återvinns eller bränns och blir fjärrvärme.

72-punktsrubrikernas världsbild

2014-07-05

Foto: All Over Press

Till min glädje uppmärksammades Framstegsbloggen under en [paneldiskussion](#) i Visby i veckan. Samtalet handlade om vår alltför ofta föräldrade och dystra världsbild och om det möjligen är mediernas fel (ett av portalämnena bland inläggen här).

Mina medpanelister, Sidachefen Charlotte Petri Gornitzka och FN-förbundets generalsekreterare Linda Nordin (som för övrigt sommarpratar på måndag), berättade om den frustration de kan känna över allmänhetens ihärdiga svartsyn på världen utanför "väst". Att de flesta har missat de förbättringar som skett. Att ungdomar tappar hoppet och tror att det går åt helvete.

Vi var överens om att medierna har ett ansvar, eftersom mallen för nyheter är formad för det smala utsnitt av verkligheten som är eländets. Medierna arbetar förvisso i symbios med organisationer, forskare och politiker som har intresse av att lyfta fram problem, men det är genom medierna de flesta tar del av information.

Då kanske man kan tänka att visst, om allmänheten har en föråldrad världsbild är det visserligen tråkigt, men är det inte mest en akademisk fråga? Nej, det får konsekvenser. Kunskapsluckorna finns nämligen i alla samhällsskikt. De mätningar Hans Roslings stiftelse [Gapminder genomför](#) och som vi berättat om här i DN visar att hög- och lågutbildade vet ungefär lika lite om hur hälsa, befolkning och konflikter utvecklats. Det betyder att många beslutsfattare riskerar att fatta beslut på falska grunder, beslut som potentiellt kan vara skadliga.

Det här handlar *inte* om att de förödande krig och flyktingkatastrofer som pågår får för mycket medieutrymme, för det får de verkligen inte. Det handlar om mekanismerna bakom redaktioners slentrianmässiga dammsugande av allt dåligt som går att uppbringa. Jag brukar lista fem faktorer:

- Den journalistiska dramaturgin: Det behövs en konflikt, en svartvit situation, goda mot onda. Varje redaktör kan ur näsan snyta en rubrik om snabb försämring, medan det är en kamp att göra en braskande nyhet av långsam förbättring (som världens framsteg så ofta är).
- Eländet tas ut i förskott: Alla nyhetsmedier vill vara snabba, helst först och allra helst ha nyheten innan den hänt. Därav alla dessa hot om krig och katastrofer, som lever kvar i mediekonsumenternas medvetande långt efter det att hoten avvärijts.
- Eländeströskeln sänks: I takt med att världen förbättras plockas de svärtade rubrikerna fram på allt lägre nivåer av elände. Problem utrotas aldrig.
- Pessimism anses seriösare än optimism: Ingen nyhetsansvarig vill bli anklagad för att ha varit blåögd. Den som varnar för faror kommer nästan alltid undan med det och behöver inte stå till svars när det visar sig att vargen inte kommer. För den, däremot, som tonat ned en fara som sedan blir verklighet väntar andra bullar.
- Mediekonkurrensen: Vem vågar börja byta spår? Apokalypsens mörker är ganska gosigt. Tänk om man tappar tittare eller lösnummer?

Jag har faktiskt en gryende känsla av att redaktionernas syn på värdet av elände börjar förändras. Många har till exempel säkert noterat att bilden av Afrika ljusnar. Under diskussionen i Visby nämndes amerikanen James

Fallows som en annan journalist och författare som bryter mönstret en aning (fast i USA påpekade faktiskt Ben J Wattenberg redan 1984 i boken *"The Good News is the Bad News is Wrong"* att deprebrubrikerna var fel). För ett par veckor sedan tillkännagav den kända brittiska miljödebattören [George Monbiot](#) att han nu tänker byta debattstil från mörk till ljus, eftersom det inte går att nå folk genom att skrämma dem. "Experiment visar att när rädsla piskas upp utlöser den en instinktiv överlevnadsrespons. Man undertrycker sin omtanke om andra personer och fokuserer på egna intressen", skriver Monbiot. Bra där, George.

Slutligen vill jag så att säga stämma i bäcken genom att bemöta en inte orimlig invändning mot resonemanget som en och annan läsare säkert har:

Uppgiften att berätta om fel och brister är trots allt en av journalistikens fundament. I länder där demokrati och frihet inte är självklarheter är den livsviktig. Det är när ett samhälle nått hög grad av välbefinnande och frihet hållningen börjar bli kontraproduktiv, skapa nedbrytande oro och, som sagt, bädda för dåligt grundade beslut.

Det sämsta sättet att motverka eländesfokuset är att leta upp små positiva berättelser "för mixens skull", som det brukar heta. Det är ovärdiga alibin. Den självklara uppgift som verkar vara så svår att utföra är bara att ge en mer verklighetstrogen bild av världen.

Lost in transition

2014-06-21

Utbildning och emancipation står inte på dagordningen.

Foto: AP

Om några dagar är det exakt hundra år sedan skotten i Sarajevo, och man kan väl säga att världsfreden inte skördar några vidare framgångar för tillfället. Jag har själv gravt underskattat konfliktpotentialen i Syrien och Irak. Som jag varit inne på tidigare är dock krigsrökens täthet ingen alltigenom objektivt uppmätt storhet. Den har en hel del att göra med vilket perspektiv man anlägger.

Dödstalen är fortfarande avsevärt lägre än för några decennier sedan, även om de har vänt uppåt de senaste åren. Nyligen kom nya siffror om detta från konfliktforskarna i Uppsala. De konstaterar att Syrienkriget står för nära hälften av de direkta stridsrelaterade civila och militära dösoffren.

Dessutom har de väpnade konflikterna bytt karaktär radikalt. Vi tycks vara på väg mot en värld där krigen som ännu plågar oss är ett slags utvidgad kriminalitet.

Förr i tiden (läs: huvudsakligen före murens fall) fanns det ganska gott om stater som utövade terror mot både sina egna och andra staters medborgare. I dag är de inte lika vanliga. Sådana skurkstater kunde med fördel finna plats för våldsvarkare, såväl de patologiska som de mer opportunistiska.

I dag genereras de flesta av de blodiga händelser vi läser om – i Syrien, i Irak, i Pakistan, i Nigeria, i Kenya, i Centralafrikanska republiken, i Mali, ja även i östra Ukraina – av extremistiska grupper med svag eller ingen folklig förankring. Jag är övertygad om att det är hos dessa man återfinner de skjutglada män (och en och annan kvinna) som förr sögs upp av skrupelfria diktatorer.

Det intressanta är att ingen vill veta av de konflikt drivande grupperna som styresmän; inte folken, inte makthavarna, inte den seriösa oppositionen. Stater som på ett ytligt spelteoretiskt plan brukar betraktas som fiender enas nu om vikten av att kväsa jihadisterna och fulnationalisterna. För de står faktiskt inte för något som efterfrågas.

Det är förvisso inte svårt att förstå dem som misströstar om delar av den arabisktalande världen, där det kan se ut som om det enda alternativet till klanvälde med islamistiska inslag är att återgå till strängt auktoritärt styre. Men denna uppgivna tanke bortser från en ny verklighet, nämligen en ekonomisk: Materiella framsteg står i dag i fokus för både folk och makthavare i alla låg- och medelinkomstländer. Det är numera inte svårt att se att sådana är möjliga att uppnå. Och det finns inget sätt att nå riktigt långt på den vägen utan att inkludera massorna i välståndsutvecklingen. Utan bred köpkraft ingen hållbar tillväxt. Med detta följer utbildning och information – och krav på inflytande över ens egen tillvaro.

Med andra ord: Auktoritärt styre och förstklassig välståndsutveckling lär inte vara långsiktigt möjligt att kombinera. Min gissning är att inte heller Kina kommer att kunna förbli auktoritärt särskilt länge till om inte tanken på ett hägrande välstånd för alla offras. (I praktiken har det kinesiska styrsystemet också modifierats kontinuerligt sedan Dengs dagar.)

Därför tror jag att Richard Swartz har fel när han förringar föreställningen om utveckling och skriver att de allra flesta araber i dag "förmodligen skulle föredra att leva i världen från före 1914", eftersom alla är underkastade klanens hierarki och regler.

Därför tror jag också att **David Brooks** på sikt har fel när han skriver att "förmoderna rörelser och folk är i full färd med att eliminera etnisk och religiös mångfald i Egypten, Ukraina och längre bort".

Brooks och andra har dock alldeles rätt när de framhåller att den pluralism vi uppnått i den moderna delen av världen (numera inte bara "väst") –

själva förutsättningen för välståndsförbättring på individens villkor – aldrig kan tas för given.

Vi kommer förmodligen att länge än få stå ut med självutnämnda förkämpar för något "rätt", som i praktiken utgörs av grupper av våldsbesatta män (och en och annan kvinna), kringrända skaror som inte klarar av den pågående upplösningen av gränser; mellan nationer, kulturer, kön, ekonomier, politik. Många av dem kan sannolikt lära sig att leva med oss andra i den riktiga världen. Men många är helt enkelt *lost in transition*. Det gäller bara att minimera deras skadeverkningar.

När jag vägrade vapen i unga år var ett huvudskäl min pacifistiska övertygelse. Som princip lever den nog kvar i mitt sinne, men den sorts livsförnekande vettvillingar som plågar delar av Mellanöstern och Afrika i dag kan vi dessvärre inte skydda oss från med mindre än vapenmakt.

Precis som vi måste oskadliggöra och låsa in de farligaste "vanliga" våldsverkarna för att hindra dem från att skada andra behöver vi skydda den växande majoritet som omfamnar modernitet och upplysning mot de extremister som fasar för människans frihet.

Vatten - inget att kriga om

2014-06-13

Israeliska avsaltningsanläggningen Sorek.

Foto: Dan Balitty/AP

För att lösa problemet med sötvattenbrist i världens ökenartade områden måste man i princip överlista naturen. Kanske är Israel och en del andra länder på väg att göra något åt det hållet.

Efter den torraste vintern i mannaminne reagerar israelerna nu som aldrig tidigare – nämligen genom att inte göra ett skvatt, [skriver tidningen Haaretz](#). Under tidigare torrår har stora ransoneringskampanjer dragits i gång. Nu: en axelryckning. "Vi har allt vatten vi behöver", säger ansvariga tjänstemän.

Förklaringen är återvinning och avsaltning.

Samtidigt som återvinningen av förbrukat vatten har blivit alltmer avancerad (inom jordbruket återanvänds 90 procent) har de senaste åren allt större mängder havsvatten börjat avsaltas. Fyra avsaltningsanläggningar har tagits i bruk sedan 2005, och en femte startar senare i år. Redan är 35 procent av Israels dricksvatten avsaltat havsvatten, och man siktar på 70 procent.

Avsaltning är en dyr och energikrävande process som tidigare bara har varit ekonomiskt försvarbar där energin har varit mycket billig, som i

oljerika länder på Arabiska halvön. Men billigare membranmaterial och teknikeffektivisering har sänkt kostnaderna.

Med vatten från de senaste israeliska anläggningarna beräknas årskostnaden för en normalförbrukande familj bli mellan 2.000 och 3.000 kronor. Mycket pengar för bara vatten, kanske en regn-dränkt svensk tycker, men inte mer än att det är hanterbart för medborgare i medel- och höginkomstländer. Man kan prioritera om. Och man måste ha vatten.

Även Kalifornien är torrt som fnöske för tillfället. Vattenbristen har dock varit närmast kronisk så länge det bott folk där. Korruptionen och kriminaliteten kring den sydkaliforniska vattenförsörjningen i början av förra seklet gav inspiration till Polanskithrillern "Chinatown".

Först när Hooverdammen stod klar 1936 fick man en någorlunda tillförlitlig försörjning.

Men problemen har tilltagit i takt med vattenkonsumtionen, och nu har avsaltningsanläggningar börjat bli en möjlighet på riktigt även i sydvästra USA. I Carlsbad söder om Los Angeles har [en miljard dollar investerats](#) i en anläggning som 2016 ska tillfredsställa sju procent av färskvattenbehovet.

Tanken att vattenförsörjningen i torra områden skulle kunna tillgodoses genom avsaltning ger lite samma hisnande känsla som tanken på att någon löser problemet med att lagra solenergi.

För israelerna betyder det inte bara att en typ av återkommande samhällskris kan förpassas till historien, utan även att den långvariga tvisten med palestinierna och grannen Jordanien om tillgången till Jordanflodens vatten kan biläggas.

För den som över huvud taget läser nyheter låter antagligen företeelsen "konflikter om vatten" välbekant. Men faktum är att Västbanken är ett av de få områden i världen där vattenförsörjningen på riktigt varit föremål för konflikt (åtminstone potentiell sådan). I övrigt är det mest en myt att vattenbrist orsakar krig och kriser, trots att även forskare av olika schatteringar slentrianmässigt hävdar det.

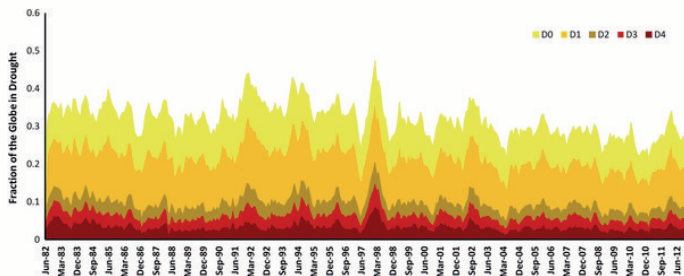
Omfattande forskning vid universitetet i Oregon visar att några "vattenkrig" sträng taget inte går att påvisa. Däremot är vattendrag som ligger mellan länder ofta föremål för samarbete. Tusentals avtal har slutits

genom historien, och de har huvudsakligen hållits. [Så här sammanfattade](#) geografiprofessorn Aaron Wolf läget för några år sedan:

”Den historiska verkligheten har varit helt annorlunda än vad man skulle kunna tro utifrån litteraturen om ’vattenkrig’. I den moderna historien har bara sju mindre sammandrabbningar ägt rum om gränsöverskridande vattenresurser – i samtliga fall också med andra faktorer inblandade. Däremot har över 3.600 internationella fördrag slutits om olika aspekter av internationella vattenresurser” ... ”varav många uppvisar en oerhörd elegans och kreativitet med att hantera denna kritiska resurs.”

Icke-trender och gruppträck

2014-05-30

Andel av jordytan utsatt för torka. Från gult till brunt: ju mörkare, desto allvarligare torka.

Grafik: Scientific Data

Förra månaden var den **varmaste april** som uppmätts så länge man har statistik – tillsammans med april 2010, som hade samma globala medeltemperatur. Månadsrekord sätts inte så ofta numera, eftersom jordens temperatur de senaste 15 åren mer eller mindre stått och stampat 0,8 grader över den förindustriella nivån.

Hela perioden januari till april i år var den sjätte varmaste hittills. Med den utgångspunkten ser alltså 2014 inte ut att bli ett nytt rekordår, men å andra sidan finns en bubblare i form av en väntad så kallad El Niño-effekt. En jättebubbla av varmt vatten i Stilla havet har börjat röra sig österut längs ekvatorn, vilket är **en indikation** på att jordens kraftfullaste väderfenomen åter håller på att utvecklas. Det brukar betyda värme. Rekordåret 1998 var ett starkt El Niño-år.

Om det nu skulle bli så måste man därefter vänta några år till för att veta om det har rört sig om en "ren" El Niño-effekt eller om den underliggande medeltemperaturen dessutom tagit fart uppåt igen. Klimatforskning som siktar mot framtiden kräver mycket tålamod.

Lättare – fast inte alldeles lätt – är det att reda ut vad som har hänt hittills. Nyligen kom **nya data** över förekomsten av torka på jorden de senaste 30 åren. Det sammanfattande diagrammet (se ovan) är tydligt i sin enformighet: det har inte blivit vanligare med torka. Om man verkligen letar

efter någon tendens visar den snarare att omfattningen minskat en liten aning under perioden. De extremt torra åren 1997-1998 framstår som en anomali. (Läs [här](#) även om öknarnas tilltagande förgröning .)

Denna icke-tendens ligger i linje med [de slutsatser](#) FN:s klimatpanel drog i sin senaste stora rapport: "Sannolikheten är låg för en global trend när det gäller torka eller brist på regn sedan mitten av 1900-talet ... Utifrån uppdaterade studier var slutsatserna i AR4 (närmast föregående IPCC-rapport, min anm.) om en globalt ökande trend för torka sedan 1970-talet sannolikt överskattade."

Liknande skrivningar görs för tropisk cyklonaktivitet. Ingen trend, alltså.

De nya rönen om torka fick mig att tänka på den svenska klimatforskaren [Lennart Bengtsson](#), en av landets mest välmeriterade. När han tidigare i vår anslöt sig som rådgivare till en brittisk [lobbygrupp](#) som ifrågasätter delar av mainstreamlinjen i klimatpolitiken blev han så intensivt kritiserad och påhoppad för detta av kolleger i facket att han inte stod ut utan hoppade av. Han har själv beskrivit det som "McCarthyism".

Den forskare som kanske mest idogt försökt föra fram rönen om hur torka och annat extremväder utvecklats hittills – och därmed ge en motbild till den gängse berättelsen om att diverse typer av extremväder skulle ha blivit vanligare – heter Roger Pielke Jr. Han [har kommenterat](#) påtryckningarna på Bengtsson och säger sig känna igen dem från sin egen forskning på universitetet i Boulder, Colorado.

Och dessa båda noggranna forskare är inte ens "klimatskeptiker". De har bara lagt tonvikten på det som hittills är vetenskapligt belagt på deras respektive expertområden och inte på modeller. Sagt "hold your horses", helt enkelt.

Gruppträck är en kraft som kan vara mycket stark. Om den är så starkt att den hindrar diskussionen inom ett av våra viktigaste forskningsområden att frodas utanför de ramar som sätts av IPCC:s presskonferenser är det sorgligt. Men det är ett tecken på hur extremt politiserad klimatfrågan blivit vid det här laget – "patologiskt" politiserad, enligt Pielke Jr – och detta lär inte ändra sig under överskådlig tid.

Lennart Bengtsson har vittnat om att han också fått mängder av stöd från akademiker i Storbritannien, Tyskland och USA för att han månar om att

balansera klimatbilden. Typiskt nog visar de det dock inte öppet. I Sverige finns meteorologer som är oroliga för hur Bengtsson behandlats och för tillståndet i debatten. Jag vet, för jag har haft sådana kontakter. Vill även dessa meteorologer vara anonyma? Har Antarktis tjock is? Så här förklarar en av dem läget: "Grupptricket är stort, och det är lätt att bli ansedd som imbecill trots att det egentligen bara handlar om vetenskapligt kritiskt tänkande. Om en gigant som Lennart Bengtsson råkar illa ut uppmuntrar det knappast andra att göra sin röst hörd."

En deprimerande lång vandring

2014-05-15

Terrorsekten Boko Harams kidnappning av över 200 flickor i norra Nigeria väcker avsky.

Foto: Denis Farrell/AP

”Hur tänker han egentligen?” undrade en läsare som länge följt vad jag skrivit. Nu kan jag ju tycka att någon som läst mina böcker och följt mina bloggar borde ha en ganska god bild av hur jag tänker, men bortsett från det är det mycket riktigt knappast självklart att berätta att krigen blir färre när stridsvagnsmuller hörs hundra mil åt sydost eller att luften blir renare när London plötsligt drabbas av ett smogutbrott. Trots att det är sant.

Att uppträda som en människa är dock mer än att sakligt analysera. Jag är lika benägen som vem som helst att ridas av oro. Jag ska berätta hur jag tänker när tvivlen ansätter mig. Jag ska skriva om bakslagen för jämställdhet och synen på kön och sexuell läggning. De är förmodligen vad som kan göra mig mest modstulen.

Tanken på hur lång väg det är att vandra efter att ännu en gång ha läst om moralkonservativa högerextrema grupper framgångar i alltför många europeiska länder i Europa kan ge gråa hår. Vem blir inte djupt förtvivlad över den blodsbesudlade terrorsekten Boko Harams förhistoriska kvinnosyn, över att Iraks regering föreslår en lag som tillåter vuxna män att

gifta sig med nioåriga flickor, att Uganda kriminaliserar homosexualitet (och så när klubbar igenom dödsstraff för "brottet"), att än i dag 90 procent av de egyptiska kvinnorna över 15 fortfarande är könsstympade, att Kenya legaliserar månggifte för män eller att beslutsfattare i Ryssland hånar schlagerfinalens Conchita Wurst och vill förbjuda böckerna om Karlsson på taket för att de uppmuntrar till olämpliga relationer mellan vuxna och barn.

Är det något som kan göra mig matt av frustration är det just detta. Vi talar fortfarande efter hundra års emancipation om begränsande könsstrukturer i Sverige, hur astronomiskt lång är då inte vägen i norra Nigeria?

Men med allt detta sagt: när tankarna och studiet av världen får vandra vidare bort från den ena eller andra akuta könskrishärden går det också att se allt det andra som hänt, den pågående underström som trots allt gör att de politiska bakslagen i utvecklingen mot lika rättigheter oavsett kön och sexuell läggning smärtar så mycket:

Kidnappningen av flickorna i Nigeria väcker avsky världen över och regeringen i Abuja pressas att göra mer för att hitta dem, Ugandas gayfientliga lagstiftning får omvärlden att strypa bistånd, människorättsaktivister i Irak är öppet rasande över barnäktenskapslagen, andelen könsstympade bland de yngsta egyptiska kvinnorna faller. Och i schlagerfinalen – denna ofta så storpolitiska tillställning draperad i glittrig yta – buas det när Ryssland får poäng, och en dragshowstjärna med inte bara vansinnigt vacker röst och Centraleuropas snyggaste helskägg utan ett budskap om kärlek och tolerans vinner hela tillställningen, dessutom i stor stil och under jubel.

Man ska inte underskatta vad detta berättar om huvudriktningen för utvecklingen. Vår egen världsdel leder den, men de rättighetsframgångar som rönts här är numera väl kända – inte för alla, men för allt fler överallt.

Inför alla bakslag som förskräcker måste man därför ställa sig frågan: Är en majoritet benägen att avstå från de fri- och rättigheter de uppnått eller vet att de i princip har inom räckhåll? Är de krafter som ligger bakom bakslagen representativa för den stora massan, alternativt: är en tillräckligt stor del av människorna så okunniga om vilka rättigheter de faktiskt kan begära av livet att de motståndslöst skulle låta mörkermän ta över?

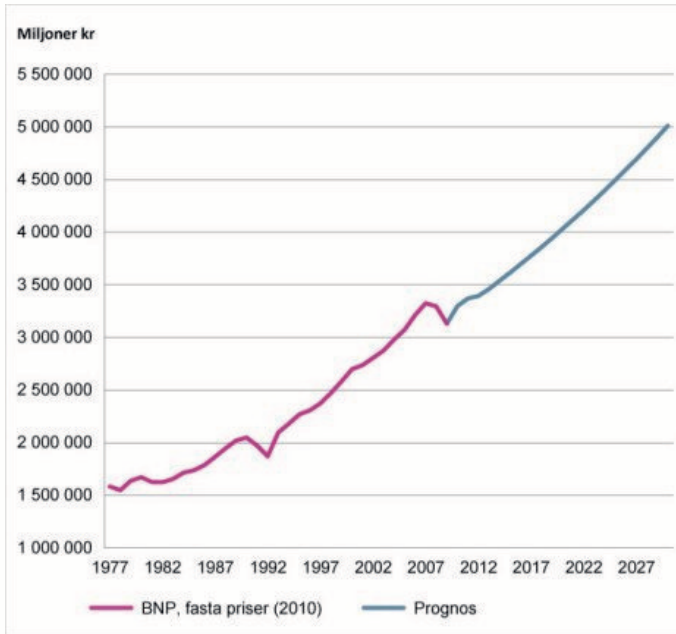
Jag vägrar tro något annat än att svaret är nej. Jag tror att man måste se dessa fula försök att krossa människans frihetsbygge som desperat

motstånd från de skräckslagna grupper av företrädesvis män som ser sin världsbild hotad. Andemeningen i namnet Boko Haram är ungefär "västerländsk bildning är synd" ([ordagrant betyder](#) "boko" snarare "falsk" eller "bedräglig" på hausa). Det kan knappast bli tydligare.

Icke desto mindre är desperata män farliga män (och, för all del, en och annan kvinna), och jag är rädd att vi kommer att behöva bekämpa obehagliga utbrott från bakåtsträvare länge än. Vägen är lång, men vi har anträtt den, och frihetsälskarna är fler än gränsnostalgikerna, glöm inte det.

Den konstanta krisen

2014-05-02

Storleken på Sveriges ekonomi 1977-2012 plus prognos. Grafik: Boverket.

Det är inte ofta en tv-dokumentär om politik höjer blicken över sakfrågetjafset och ställer de övergripande frågorna om vad hela poängen är och vartåt allt syftar, men det var precis vad [Dokument inifrån](#) i SVT gjorde i förra veckan.

Tack vare de principiella frågor som ställdes blottlades det deppiga faktum att problemformuleringsprivilegium i princip är detsamma som svartmålning. Det är som om vi hamnat i en permanent kris, oavsett hur mycket som blir bättre.

När det moderna samhället började byggas upp från u-landsnivå för över hundra år sedan målades det förflutna och nutiden i svart, medan framtiden målades i ljusa färger. Det var de politiska ideologiernas era, och visionerna var i centrum. I dag är bygget så stort och så välutrustat att politikerna inte riktigt vet hur nästa rum ska inredas, eller om det möjligen ska slås ut en vägg någonstans eller snickras till ett burspråk. Men den politiska retoriken

kräver kraftord. I brist på storslagna visioner kan man då alltid hissa diverse varningsflaggor, och det gör politiker och andra opinionsbildare så gott de kan. Eftersom det skulle framstå som lätt rättshaveristiskt att svartmåla det befintliga välfärdssamhället alltför intensivt förläggs de svarta scenarierna framför allt i framtiden, och "visionerna", om man kan tala om några sådana när det gäller välfärden, riktas inte sällan bakåt.

Man vågar liksom inte tro att det ska kunna bli särskilt mycket bättre. Budskapet är att det visserligen (konstigt nog) gått bra ända fram hit, men snart är den välfärdsutveckling vi vant oss vid under efterkrigstiden inte längre är möjlig, eftersom allt färre ska försörja allt fler. Om vi anstränger oss riktigt ordentligt kan vi till nöds rädda den välfärdsstat vi har nu. Berättelsen kryddas med farhågor om allt giftigare konkurrens från låglöneländer, energikris och klimathot.

Medan denna politiska fajt om vem som kan varna trovärdigast för framtiden pågår växer ekonomin, tekniken utvecklas och nya sociala och kulturella mönster förändrar våra beteenden och förväntningar.

I själva verket har befolkningen blivit allt äldre i över hundra år utan att det har hindrat välfärdssamhällets oavslutliga framväxt. De som är i arbetsför ålder har dragit in pengar till samhället allt effektivare. Att fler blivit pensionärer har inte spelat någon roll. Vad vi nu kan se är däremot *slutet* på den långa perioden av åldrande befolkning. Om ungefär 35 år planar kurvan ut.

Med en tämligen modest tillväxt på ett par procent om året – vilket är det genomsnitt vi haft sedan 1970 – kommer Sverige på 30 år att bli dubbelt så rikt som i dag. Full sysselsättning är naturligtvis bra av alla möjliga skäl, inte minst sociala och psykologiska, men en sådan är förmodligen inte nödvändig för att dra in tillräckligt med pengar till välfärdsstaten.

Allt talar för att skatterna kommer att fortsätta att ticka in. Vad politikerna snarare borde tala om, och det var dokumentärens kärna, är vad de vill göra med alla dessa enorma tillkommande resurser. Bör vi jobba mindre, fördela mer, bygga fler hus, bygga ut omsorgen mer, rusta upp armén, sänka skatterna mer eller lägga väldiga belopp på att utveckla fossilfria energikällor för hela världen (vilket sannolikt kommer att göras även utan politiska beslut)? Att betala av hela statsskulden, vilket också ser ut att bli möjligt, har knappast något egenvärde för samhället. Det vore dessutom nationalekonomiskt tvivelaktigt.

Man glömmer snabbt. För bara fyra fem år sedan toppades medierna av tjärsvarta rubriker om det ekonomiska systemets förestående kollaps. Många var skräckslagna, men andra välkomnade krisen. Jag har hört folk uttrycka besvikelse över att inte mer förändrades i ekonomin. För sammanbrottet uteblev ju, precis som andra undergångsscenarier. Vi hade vår egen nationella variant i början av 1990-talet. Analysen att vi skulle få vänja oss vid en lägre levnadsstandard i decennier – ungefär på sydeuropeisk nivå – var inte ovanlig. Men Sveriges BNP är i dag ungefär 60 procent högre än 1994.

Nå, kunskaperna är numera hyggliga om att inte bara vi blivit rikare utan även länderna i syd, och att den extrema fattigdomen i världen faktiskt fallit på riktigt. Men just när vi lärt oss detta seglar ett nytt hot upp på debattthimlen, som lär fylla seminarielokalerna ett bra tag framåt: de tilltagande klyftorna. Att Thomas Pikettys hyllade bok om skenande kapitalansamling ligger [etta på Amazons bästsäljarlista](#) bär syn för sägen.

Utan tvekan är alltför stora klyftor mycket dåligt (vilket jag skrivit om bland annat [här](#) och [här](#)), även om det är kvistigt att slå fast vad som är "alltför stora". Frågan är bara vad sannolikheten är för att värstascenariet på just det här området ska inträffa, med tanke på att vi nu uppmärksammat riskerna (och inte bara vänstern), och med tanke på att andra välfärdshot inte förverkligats.

Vem vet: kanske blir klyftkrisen det som till slut orsakar det länge förutspådda sammanbrottet. Min gissning är dock att om vi tittar ned i backen och grubblar i några år till på detta och andra hot kommer vi så småningom att yrvaket titta upp och upptäcka att vårt välstånd visst blivit ännu större *samtidigt* som "tredje världen" (vi måste sluta använda det uttrycket) kommit i kapp oss ännu mer, eftersom tillväxten söder om 35:e breddgraden varit ännu större.

För 124 år sedan gick USA om Kina som världens största ekonomi. I veckan kom [ny FN-statistik](#) som räknar upp värdet av Kinas och andra tillväxtekonomiers BNP, mätt efter köpkraft. Det får till följd att Kina [återtar platsen](#) som världens största ekonomi redan i år, flera år före den tidigare prognosen.

Samtidigt gör afrikanska länder nödvändiga uppdateringar av hur de mäter storleken på sina ekonomier. Nigeria [höjde nyligen](#) på detta sätt i ett slag sin BNP med 89 procent. Viktiga nya näringsgrenar som telekom och

filmindustrin hade tidigare inte räknats. Kenya är i färd med att göra en [liknande uppdatering](#).

Jag minns hur det fälldes syrliga kommentarer på kultursidorna när FN för några år sedan gjorde om fattigdomsdefinitionen så att fler räknades som extremt fattiga: "Det var väl det man misstänkte, det har inte blivit bättre". Slutsatsen var fel redan då, för justeringen innebar att andelen extremt fattiga höjdes även bakåt i tiden: kurvan föll fortfarande men på en högre nivå. Men den har blivit ännu mer fel. Vi kan fortsätta att slå varandra i huvudet med diverse välfärdshot, men världen lyssnar inte. Den blir rikare i alla fall.

Obalans som livets drivkraft

2014-04-27

Jämvikt rubbad. Igen.

Foto: Binsar Bakkara

I samband med att jag skrev om människans överraskande ofta gynnsamma inverkan på den biologiska mångfalden uppmärksammades jag på en intressant tysk evolutionsbiolog och ekolog vid namn Josef Reichholf. Han har en hållning till människans plats i naturen som inte är mainstream i de kretsar där han verkar.

I en [artikel i Der Spiegel](#) för några år sedan retade han säkert upp många kolleger genom att framhålla fördelarna med global uppvärmning. Förvisso hotas många arter av människan, sade han, men inte på grund av klimatet utan för att deras livsmiljöer inskränks eller förstörs genom vår markanvändning. Han tyckte det var obegripligt att högre temperaturer ingjuter så mycket skräck och att så lite betydelse tillmätts det faktum att de flesta arter har mycket att vinna på en uppvärmning.

Prognoserna om massdöd av arter på grund av den globala uppvärmningen "är inget annat än skrämselfpropaganda", sade Reichholf. "Det finns inga konkreta belägg för det. Tvärtom finns starka argument för att högre temperatur gynnar biologisk mångfald. Antalet arter ökar exponentiellt från polartrakterna via mellanbreddgraderna till ekvatorn."

En förenkling av verkligheten? Utan tvekan. En orimligare förenkling än att enbart se nackdelar med uppvärmning? Knappast.

Josef Reichholf har intresserat sig särskilt för den utbredda och möjligen intuitivt naturliga tankefiguren att det finns en given ekologisk balans, som människorna nu rubbar och måste försöka återställa. I boken "Stabila ojämvikter – Framtidens ekologi" gör han upp med den idén.

Vi brukar säga att vi sätter "ekologiska fotspår" djupare än jätteödlors, och vi tyngs av "ekologiska ryggsäckar". Bara ännu oupptäckta indianstammar i Amazonas som lever i vad vi tror är paradisk oskuldsfullhet kan med denna människosyn tänkas vara utan ekologisk skuld, skriver Reichholf.

Men det finns ingen naturlig jämvikt att återställa. I stället är det obalanserna som är den naturliga evolutionens drivkraft. Naturens utvecklingsprocess har varit möjlig bara på grund av att stora förändringar ägt rum gång på gång.

Livet har utvecklats i än den ena, än den andra riktningen, och gynnat än den ena, än den andra biotopen, beroende på hur klimatet ändrats, vulkaner och jordbävningar förskjutit förutsättningarna, sjukdomar grasserat, erosion verkat och näringstillförsel förändrats. Allt i enlighet med en av naturens grundlagar, termodynamikens andra huvudsats. Det som försvinner ersätts av något annat. Livet går vidare.

Så varför envisas vi med att förse naturen med en grundläggande egenskap den inte har? För att försöka dämpa vår förtvivlan över att inte hitta någon jämvikt hos oss själva: "Som så ofta när människorna inte kan peka på några övertygande resultat söker man efter lösningen 'i naturen'. Visserligen sker saker och ting inte lika fredligt som i paradiset, men hur som helst är förhållandena bättre där än i människornas värld. När allt kommer omkring har naturens system överlevt sedan urminnes tider, och det kan inget politiskt system göra anspråk på", skriver Josef Reichholf.

"Hållbar utveckling" har aldrig närmare preciserats. Och det är kanske inte så konstigt eftersom det handlar om miljarder människors samexistens med jorden. För att överleva måste vi till exempel ha ett jordbruk som är betydligt effektivare än sina naturliga förebilder på att avkasta stora mängder mat. Detta mänskliga odlingslandskap raderar ut förutsättningarna för en rad arter att existera i samma område, samtidigt som en rad helt andra arter stormtrivs bland fälten. En uppenbar obalans.

Hur man ser på ekologisk balans har också att göra med vilket tidsperspektiv man anlägger. Vad som betraktas som galet i dag kanske hade varit något ännu sämre om inte något nytt trätt in när en tidigare skenbar jämvikt tippade över. Om exempelvis fossila bränslen inte börjat användas i stor skala för 150 år sedan hade vi i princip inte haft någon skog kvar – förutom att vi inte fått någon "grön revolution" och inte varit i närheten av den levnadsstandard vi åtnjuter. Så det är synd att skuldbelägga dem som på 1800-talet slutade skövla skog till bränsle och i stället började bränna kol och olja utan att ha en aning om några klimateffekter. Nu lägger vi om energisystemen igen, men räkna med att vi ganska snart hittar nya fel, som behöver korrigeras.

Om "hållbar utveckling" innebär att jorden bibehåller den ekologiska status den har i dag är den en illusion. Den kan aldrig realiseras, om vi inte efter hand accepterar bister fattigdom för det stora flertalet människor, menar Reichholf: "Vi bör sluta använda jämvikt som en önskebild. Naturens funktion baseras nämligen på ojämvikter som ständigt byggs upp på nytt." Och så fungerar även människornas samhällen, påpekar han: "Redan det faktum att vi kommer till jorden som enskilda människor förändrar situationen för föräldrar, syskon och övriga medborgare i den gemenskap vi växer upp i, men också därigenom att det förstärker världsbefolkningens tillväxt. Ett stabilt tillstånd är orealistiskt att förvänta sig; att på konstgjord väg vilja etablera ett sådant är absurt eller ren förmätnhet."

Människan har aldrig levt "i harmoni med naturen" utan alltid ingripit i den, precis som alla organismer som hamnar i positionen att för egen del kunna göra anspråk på extra stora andelar av naturresurserna: de utnyttjar läget. "Djur, växter eller mikrober har aldrig eftersträvat någon form av 'harmoni'. I stället är det bristen, och den inställer sig oftast hastigt, som då och då tvingat dem in i skenbara jämvikter. Och av den anledningen är de 'stabilaste' naturliga livsgemenskaperna som finns på jorden ingen användbar förebild för mänsklighetens framtid och behov."

Jämvikt lika med *brist*, alltså.

Professorn i naturskydd och ekologi vid Münchens tekniska universitet framstår i mitt tycke som onödigt krass när han inte gör större skillnad på gårdagens och morgondagens människor när det gäller vilken roll vi av nödtvång har spelat och vilken roll vi kan bestämma oss för att spela.

Men hans grundläggande tes om att fungerande obalanser (där innebörden av "fungerande" kan diskuteras i det oändliga) är det enda hållbara är klok. Vi måste bejaka förändring, annars är vi rökta.

Hur man har det och hur man tar det

2014-04-10

Foto: Alamy

Att tala om framsteg i världen är en sak. Det kan kan hållas teoretiskt, statistiskt, kännas utanför dig och mig. Men gå från framsteg till dess släkting *framgång* och du är inne på känsliga domäner, där du på ett mer direkt sätt kommer folks världsåskådning för när.

Vad betyder det att nå framgång i livet? Är svaret bara mätbart i kronor är nog de flesta ense om att målet blir oförsvarligt torftigt. Den som har som huvudsakligt livsmål att bli rik kommer förr eller senare att bli plågsamt varse att levnadsstegen ställts mot fel vägg, och att tvingas stirra in i en tom själ är inte avundsvärt. Men hälsomässig och mental framgång, framgångsrik relation med ens barn, att vara socialt framgångsrik? Hur talar vi om sådant?

För en tid sedan länkade jag i sociala medier till en enkel sammanställning av hur man kan utveckla en bättre mental balans och på så vis underlätta framgång i livet. Den lite självsäkra tonen kunde möjligen upplevas som en aning provocerande, men i mina ögon bestod den i grund och botten av kloka råd om hur man kan träna sig att undvika en del av den energistjälande frustration, ilska och nedstämdhet vi alla går igenom. De var formulerade som [en uppsättning teser](#), sammanlagt 13 stycken, om vad "mentalt starka" personer *inte* gör. Mental styrka är så klart ett relativt begrepp. Den beror på sammanhanget, och alla har olika utgångspunkter.

Om teserna kunde ifrågasättas var det i första hand för att de slog in öppna dörrar, tyckte jag. Mentalt starka människor sades till exempel inte vara rädda för förändring, inte slösa energi på saker de inte kan kontrollera, inte låta andra styra dem, inte bli bittra över andras framgång och inte vara rädda att vara ensamma. Låter vettigt. Och om man skulle vända på det? De räds förändring, slösar energi på okontrollerbara saker, låter andra styra dem, känner avundsjuka och klarar inte att vara ensamma. Något att eftersträva? Knappast.

Men det blev ett väldigt liv. Diskussionstråden under länken blev över 50 inlägg lång. Teserna sågs som uttryck för psykopati. Djupt mänskliga egenskaper som ilska, besvikelse och avundsjuka är en del av livet vi borde vara stolta över, hette det. Inte alla var negativa, ska sägas, men upprördheten var ändå så stor att jag själv alldeles kom av mig och till slut inte kunde formulera ett eget inlägg i diskussionen. Det var säkert feigt (jag är antagligen inte mentalt stark nog ...), men det kändes ungefär som att vilja diskutera Götalands vattendrag när kartan som rullades upp framför mig visade Gobiöknen.

Varför denna reaktion? Jag tror det handlar om en beröringsskräck för allt som doftar övermenschideologi. Man utgår från att den typ av råd jag länkade till är ett slags själviskt nollsummespel: "jag överlistar de andra och vinner det mentala kriget."

Men det är inte så det funkar. Det finns ingenting att vinna på vrede och bitterhet, vare sig för den som utsätts eller den som är avsändare. Ingenting. Det finns ingen som förlorar på att möta en människa som känner sig mentalt stark – eller i balans, om man så vill. Världen vore en bättre plats om vi alla hade lite bättre mental balans. Betyder det att den som inte känner sig mentalt stark i ett visst skede är en sämre människa? Att frågan ens behöver ställas. Nej.

Många har nog förstått att de 13 teserna/råden hade amerikanskt ursprung. Livsstilstips därifrån avfärdas inte sällan lite föraktfullt som i bästa fall individualistiskt mumbo jumbo och i värsta fall hierarkibyggnad system med fascistoida inslag.

Barbara Ehrenreich är dock också amerikan. Hon nämndes i diskussionstråden i positiva ordalag. Ehrenreich skrev för några år sedan boken "[Gilla läget – hur allt gick åt helvete med positivt tänkande](#)". Hon säger där saklöst en positivitetskult som hon menar hotar att kväva ilska

över missförhållanden och passivisera. Udden är framför allt riktad mot USA.

När det blir så vansinnigt som att antyda att man kan bli fri från cancer bara man har rätt attityd, något Ehrenreich fick höra, är det lätt att ansluta sig till hennes linje. Men att en sådan ytterlighet måste förkastas betyder inte att det inte *finns* psykologiska fördelar att vinna på att inte bryta ihop över ett svårt besked.

Det är säkert inte typiskt svenskt att vara skeptisk mot individinriktade livsstilsråd, men min bild är att vi i Sverige har svårt att enas om vikten av eget ansvar. Det härrör gissningsvis ur det folkhemiska rättvisetänkandet, som i sin goda aspekt handlar om att man ska vara solidarisk och inte sko sig på andra. Det är värt att bevara. Men det blir snett när det leder till föreställningen att den som måste ta mer ansvar för sitt eget liv lämnas åt sitt öde och får ingen hjälp från kollektivet. Båda sakerna är naturligtvis, ja måste vara, möjliga samtidigt.

Motviljan mot idén om personligt ansvar för hur man mår är på ett sätt inte svår att sympatisera med, eftersom ett samhälle där alla har sig själva att skylla för allting vore outhärdligt. Men motsatsen, att ingen behöver ta ansvar för någonting, är faktiskt inget vidare den heller. Det är svårt att förneka att vi alla fattar ett och annat självständigt beslut. Vi måste kunna acceptera både individuellt och kollektivt ansvar för hur livet gestaltar sig för oss, helt enkelt eftersom vi är sju miljarder unika subjekt som vandrar tillsammans.

En god vän berättade att kollegerna på det förlag där han jobbade på 1990-talet blivit bestörta när han sagt sig välkomna diagnosticering av dyslexi. Sådan hade vid den tiden just börjat bli vedertagen. Det var jätteviktigt för dyslektiker att få en diagnos, ansåg min vän, för då kunde de få möjlighet att jobba på ett annat sätt och få jämlika villkor. "Nej det här är ju förskräckligt", invände kollegerna. "De kommer att använda det som en sållningsmekanism: de som inte duger i produktionen sållas bort. Det här är bara början."

Säg det till alla dyslektiker som i dag, tjugo år senare, får (åtminstone en del av) den individanpassade hjälp de behöver för att ta sig igenom skolan på samma villkor som sina kamrater. För det var ju det den individuella diagnosticeringen ledde till: motsatsen till utsällning.

Småskaligt bruk finfint för arter

2014-03-29

Foto: TT

En lite pratig ämneskategori för den här bloggen skulle kunna vara "Arten människa på planeten jorden: en cancersvulst, en välsignelse eller en art bland andra som tenderar att överskatta sitt inflytande?"

Efter DN:s [artikel och grafik](#) (i samarbete med stiftelsen Gapminder) om världens befolkningsutveckling fick jag några oroliga mejl från personer som inte uppskattade bristen på varningsflaggor. Inte så få har utgångspunkten att även om folkökningen planar ut om tre och en halv miljard är redan detta mycket illa. En läsare hävdade att det slagits fast att två miljarder är den maximala folkmängd som ger "balans" på jorden.

Föreställningen att människan är en anomali som mest är till planetär skada lever stark. Var och en är naturligtvis i sin fulla rätt att vilja få bort människan från jorden, men för mig är det uttryck för en sorglig misantropi.

Hur rimlig är egentligen tanken att naturen har en given "naturlig" balans, ett tillstånd som är det mest optimala för alla andra arter än människan?

Jag fick för en tid sedan ett mycket trevligt och intressant brev från en biologilärare vid namn Rutger Staaf på Lagmansgymnasiet i Vara. Han hade blivit allt mer bekymrad över den dystra syn på människans roll i naturen som hans nya elevkullar hade med sig i bagaget. De kunde inte ge ett enda exempel på något bra människan gjort för miljön. Det var inte bara trist utan

även fel, och därför hade Staaf gått in för att berätta hela sanningen på sina lektioner: att människan både omedvetet och (på senare tid) medvetet på många sätt bidragit till att gynna växt- och djurliv.

En av de elever som hört Staaf berätta heter Kajsa Olandersson. Hon skrev förra året ett fenomenalt elevarbete om människans betydelse för den biologiska mångfalden i Sverige. Arbetet fanns bifogat i brevet (och finns [länkat till här](#)).

Man kan tycka att det är tunt att referera till ett gymnasiearbete, men Olandersson har inte bara gjort en ambitiös analys, hon har också pepprat rapporten med referenser till experter och vetenskapliga arbeten, som var och en kan kontrollera. En del av det hon skriver känner jag själv till, annat har jag nyfiket tittat vidare på.

Dessutom inleds den med ett förord av Urban Emanuelsson, professor vid Sveriges lantbruksuniversitets centrum för biologisk mångfald. När begreppet biologisk mångfald lanserades på 1980-talet var det något av ett nödrop, skriver Emanuelsson: vi människor höll på att utarma den. I snart sagt alla politiska dokument som skrivits i ämnet sedan dess "framstår människans aktivitet som den stora destruktiva kraften", men på senare år har man alltmer kommit att förstå att "den traditionella markanvändningen har främjat ett rikt växt- och djurliv".

Det är kort sagt mycket läsvärt, och det är dessutom en glädje att få ta del av skolarbeten på så hög nivå mitt under brinnande skolkrisdebatt. Man kan bara ana hur långt Kajsa Olandersson kommer att nå.

Hennes arbete visar hur artrikedomen genom årtusendena sedan människan blev bofast jordbrukare gynnats av kulturlandskapet. Att så kallade positiva kaskadeffekter uppkommit i naturen när människan brukat den; händelsekedjor där förbättrade förutsättningar för vissa arter bidragit till förbättrade förutsättningar för andra.

De ursprungliga lövskogarna kanske inte var så täta och artrika som de flesta av oss utgår ifrån. Visenter och uroxar betade förmodligen inte upp lika stora ytor som människans tamdjur senare gjorde. Antalet växtarter i södra Skåne tros ha ökat med 50 procent de första 3.000 åren av jordbruk i området. Och under senare tid: mellan 1850-talet och 1970-talet försvann 9 fågelarter från Norden, men samtidigt invandrade 27. Netto plus 18 arter.

Men det framgår också att det är de småskaliga mänskliga "störningarna" av naturen som är av godo. Slätterängar och beteshagar är de artrikaste naturtyperna i det svenska landskapet (upp till 40 växtarter per kvadratmeter). Det moderna storskaliga jordbruket, däremot, minskar den biologiska mångfalden.

Faktum är att många arter "flyr" från det monokulturella jordbrukslandskapet till städerna. Det är fascinerande hur många djurarter som frodas i stadsmiljöer. I Berlin häckar en fjärdedel av Europas fågelarter. Också rävar, tvättbjörnar och vildsvin trivs där. Alla som bor i Storstockholm känner till hur rådjuren frodas i förorterna, och man kan se grävling, räv, orre, tjäder och rovfåglar. Utanför mitt köksfönster i ett småhusområde i Nacka dyker en grupp betande dovhjortar upp med jämna mellanrum.

Olanderssons arbete ger en ögonöppnande insikt i att människan samspelar med andra arter på ett betydligt mindre enkelspårigt sätt än slentrianbilden. Tanken att naturen är som finast och rikast när den inte rörts av människan "är en myt som kommer från vildmarksromantik och inte från verkligheten", skriver hon.

Det hon beskriver är det svenska landskapet, inte andra naturområden och inte haven. Det vore oförsvarligt korkat att dra slutsatsen att alla mänskliga aktiviteter överallt leder till ett framgångsrikt samspel med naturen. Självklart är det så att människan på många håll förstör ekosystem. Om skövling av tropisk regnskog finns bara ont att säga (att den sedan inte tycks bli lika långtgående som i värstascenarierna är en annan fråga). De är som bekant magnifikt artrika. Men faktiskt är deras djurtäthet förvånansvärt låg. Den tyska biologen Josef Reichholf har gjort en intressant jämförelse som visar att fågeltätheten – inte antal arter utan antal fåglar – är betydligt lägre i Amazonas än i centraleuropeiska skogar, och allra tätast mellan fåglarna är det i storstäder.

Man gör också klokt i att oroa sig för överfiske och nedskräpning av haven. Icke desto mindre: det finns flera exempel på att även havens arter osentimentalt utnyttjar mänskliga aktiviteter till sin fördel där det är möjligt. Så har Öresundsbron bidragit till att vattnet blivit renare, eftersom [bropelarna gett fäste](#) åt enorma musselbankar. Och så har fiskarter utanför USA:s östkust gynnats av att hundratals skrotade tunnelbanevagnar dumpats på botten och [blivit till nya rev](#), bubblande av liv.

Allt är alltså inte vad det synes vara.

Siffersvindel

2014-03-22

Current World Population

7,221,290,422

[view all people on 1 page >](#)

258,993	Births today	30,730,545	Births this year
106,863	Deaths today	12,679,791	Deaths this year
152,130	Population growth today	18,050,754	Population growth this year

Kunskap är en sak, känsla en annan. Jag har ju lärt mig att vi inte står inför någon ohejdbar befolkningsexplosion, som Georg Borgström och Paul Ehrlich hotade oss med på 1960- och 1970-talen. FN:s hittills pricksäkra demografiska prognosmakare räknar med att vi blir mellan tre och fyra miljarder till, sedan blir vi inte fler. Det totala antalet barn på jorden har [redan slutat öka](#).

Med tanke på att sju miljarder människor mår betydligt bättre än vad hälften så många gjorde för 40 år sedan (mätt i hälsa och pengar) behöver vi rimligen inte vara väldigt oroliga för ytterligare en 50-procentig ökning. Man kan alltid oroa sig för att vi plötsligt slutar lösa uppkomna miljöproblem och att dessa riskerar att tillta när vi blir ännu fler. Många gör det. Men även om man är miljöpessimist: vad är det för mening med att koppla det till folkmängden? Tio eller elva miljarder, det är ju så många vi tycks bli. Det går faktiskt inte att göra mycket åt.

En del menar att vi i princip har Kinas hårda ettbarnspolitik att tacka för att befolkningstillväxten nu bromsar ned, men faktum är att Kinas grannländer föder lika få (1,7 barn per kvinna) eller färre barn *utan* kommandopolitik. Hongkong (1,1), Taiwan (1,3), Sydkorea (1,3) och Thailand (1,4) har klart lägre fertilitet, medan Vietnam har ungefär samma (1,8) och Burma bara en aning högre (2,0).

Den viktigaste förklaringen är helt enkelt att fattigdomsbekämpning ger mindre familjestorlekar.

Trots att jag vet dessa saker kan jag inte värja mig mot den överväldigande *känslan* av explosion när jag besöker befolkningsstatistiken på sajten [Worldometers](#). När jag betraktar räkneverket som i sprinterfart tickar fram nyfödda människor får jag efter en stund svindel.

Jag hämtar mig och går vidare till [FN:s prognoser](#) för olika länder. Storleksordningen är redan nu väldigt annorlunda än den jag lärde mig i skolan. Efter Kina, Indien och USA spurtar länder som Indonesien, Nigeria, Pakistan och Bangladesh. Men att titta på antagandena 86 år framåt i tiden får en att tappa hakan en gång till: Bland de tolv länder som tros ha över 200 miljoner invånare är sex afrikanska. Afrika är nämligen sist ut med fallande födelsetal. Nigeria beräknas ha nästan en miljard, vilket lägger det i paritet med Kina, som tills dess tros ha *minskat* med 300 miljoner. Längre ned bland storlekarna kan man hitta andra intressanta saker, som att det år 2100 finns 23 miljoner fler fransmän än tyskar.

Slutligen en detalj för middagskonversationen: Med tanke på den siffersvindeln befolkningsökningen orsakar är det inte underligt att det länge cirkulerat en uppgift som säger att de människor som finns på jorden i dag skulle vara en majoritet av alla som någonsin levit. Som snackis är det oemotståndligt. Men när ämnet kommer upp runt bordet får du helt enkelt vara besserwisser av andra graden, som en kollega brukar säga, och avfärda det som en myt. Det är nämligen en kraftig överdrift, konstaterar forskarna och utvecklarna bakom Worldometers. Vi är ungefär sex procent av alla som funnits de senaste 50.000 åren. Nå, det räcker ändå gott för att väcka viss häpnad, om ni frågar mig. Vi talar trots allt om 2.000 generationer.

Plastkort som dämpar våld

2014-03-07

Foto: Bertil Ericson

Flytta sedlar fram och tillbaka – ingen bra idé om man vill minimera våld.

Så kallade **klimatförnekare** som hanterar sanningen som om de levde i ett parallellt universum är ju en sak – de flesta i det gänget kan ändå hänvisa till att knappast några av de väntade katastroferna ännu har materialiserat sig. Annat är det i brottsstatistikförnekarbranschen. Där finns människor som vägrar gå med på att **våldsbrotten minskar** fast siffrorna ropar ut just det budskapet från diagrammen. "Det är en konspiration mellan brottsforskarna och politikerna", ropar förnekarna tillbaka.

En delförklaring till att våldet går ned är förmodligen digitaliseringen av samhället. Den ser ut att ha en inneboende riktning bort från fysisk aggression. Ett slags civilisering. En effekt som dokumenterats är att tonårspojkar dricker mindre sprit och inte hinner vara ute och slåss när de hänger framför datorskärmarna och spelar.

En **annan förändring**, som inte riktigt fått den credit den förtjänar, är att e-stölder inte innehåller några våldsinslag. Nätbedrägerierna **har tredubblats** på tio år, samtidigt som en allt större andel av de ekonomiska transaktionerna görs med kort och koder. Pengar börjar bli siffror på en display. Ju färre sedelbuntar som är ute och rör sig, desto färre

konfrontationer mellan tjuvarna och dem som äger eller vaktar pengarna. Bankerna är som bekant ivriga att få oss att sluta hålla på med sedlar och mynt. Mycket riktigt **minskar bankrånen**, medan personrånen ännu inte gör det.

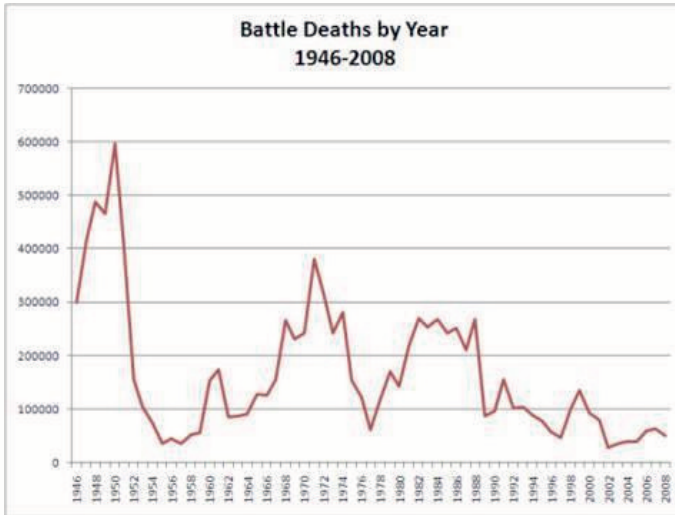
Det vore trevligt om civilisationsprocessen rent allmänt för oss bort från oärlighet, men det är nog att vänta sig för mycket. Dessutom är det antagligen så att samvetströskeln man behöver kliva över är lägre när man genomför ett e-bedrägeri i lugn och ro vid sin laptop än när man rycker väskan av en gammal dam som just klivit ut ur bankkontoret ned månadens pension i börser.

Vi brukar uppmärksamma de brott som växer för tillfället, och därför får nätbedrägerierna mycket rubriker (för att påpeka en självklarhet: före internet, för ett par decennier sedan, kunde dessa brott inte finnas). Det skapar säkert en massa oro. Men tänk då på att den dag alla ekonomiska överföringar görs elektroniskt har vi så långt vi kan minskat risken att någon blir offer för rånvåld.

Det blir en enorm samhällsvinst, oavsett om samma mängd pengar skulle stjälas då som i dag. Ja, även om det skulle stjälas mer. Ett tömt konto kan du försäkra dig mot. En misshandel kanske kan läka på kroppen, men sårén i själen kan sitta kvar livet ut.

Krig – gårdagens alternativ

2014-03-01

Källa/grafik: Prio/UCDP

Antal *direkta* dödsoffer i strid.

Skräckscenariot vid Svarta havet i dessa dagar är naturligtvis ett inbördeskrig. Vi är nog många som ber en stilla bön till högre makter om att civilisationsprocessen nått så långt i Europa att vi kan besparas ett sådant lidande. Oron är inte underlig. Skulle den ukrainsk-ryska spänningen leda till ett utdraget krig som slutar i mindre frihet för ukrainarna vore det ett monstruöst bakslag för den världsordning som vuxit fram.

Jag har sagt och skrivit att jag tror att krig som vi känner dem kommer att försvinna. Jag har naturligtvis inte spått något datum för denna fredsepoks inträde, men eftersom riktningen länge varit tämligen tydlig, särskilt när det gäller antalet dödsoffer (för den som fortfarande inte vet detta, se exempelvis [HSR](#), [UCDP](#), [Sipri](#) och [Pinker](#)), ser jag ett sådant slutmål som rimligt.

Det vore ganska poänglöst att anta att det visserligen kommer att bli *lite mindre* krig, men att vi *alltid* får leva med att de finns. Vad är det då som säger att de inte kan tillta igen när som helst? Antingen tror man att människan kan komma förbi det stadium i konflikthantering då

organiserade grupper beväpnas för att ge sig ut och systematiskt och i stor skala döda andra organiserade grupper, eller så tror man det inte.

De flesta som konsumerar medier skulle sannolikt säga att det går riktigt, riktigt dåligt för den där fredsprognosen. Jag gissar att många rent av skulle kalla den ett hån.

Först som sist: Någon rät linje har det aldrig varit fråga om. De senaste tre fyra åren tycks mycket riktigt krigen, eller åtminstone väpnade konflikter i vidare bemärkelse, ha återtagit mark. Det har varit oroligt och blodigt på många håll. Men det finns grader i helvetet, och konflikterna har bytt karaktär ganska radikalt.

Trots slakten i Syrien och nya blodsutgjutelser i centrala Afrika är dödstalen i väpnade konflikter (militära och civila dödsoffer i strid) inte i närheten av nivåerna på 1970- eller 1980-talen. Inte de värsta åren under 1990-talet heller. Det krig som kommer närmast är utan tvekan det syriska, men det är [mycket svårt att slå fast](#) precis hur höga dödssiffrorna där är. Först efteråt kommer vi att få större klarhet.

Krig mellan stater, som förr var norm, har blivit mycket sällsynta. Allt mer ovanligt är också det kolonialtida gerillakriget, där en irreguljär nationell armé tar på sig att bekämpa en hatad makthavare. De pågående händelserna i Kiev, Bangkok och Caracas – oavsett vad just dessa kommer att leda till – illustrerar att allt fler av de uppblossande konflikter som får rubriker härrör ur någon form av folkligt uppror. Det betyder att drivkraften inte lika tydligt är en självutnämnd grupps strävan efter makt (rättmätig eller inte) utan snarare upprördhet över maktmissbruk. Det är ingen garanti för att eruptionen får ett gott slut, men sannolikheten för en utdragen väpnad konflikt med stridslinjer torde bli mindre (med Syrien som mest tragiska undantag just nu).

Till upprorskategorin hör förstås de konflikter som emanerat ur den arabiska våren: Tunisien, Egypten, Syrien, Libyen, Jemen, Bahrain. Konflikterna i Afghanistan, Pakistan och nu senast Mali kan väl beskrivas som sekteristiska uppror, där idé är överordnat territorium. Centralafrikanska republiken är farligt nära att bli en *failed state*, liksom det nu äntligen något lugnare Somalia. Även i dessa båda länder går konfliktlinjen åtminstone på ytan mellan kristna och muslimska grupper. Samma religiösa konfliktyta finns i Nigeria, som dock är för stort för att kollapsa under terrorsekten Boko Harams brutala och upptrappade räder.

Världens nyaste land Sydsudan plågas sedan några månader av strider mellan rivaliserande grupper ur det nya styret. Den konflikten hade knappast nått dithän om landet haft politiska, administrativa och ekonomiska strukturer värda namnet.

Vad både Centralafrikanska republiken, Sydsudan och Mali trots allt är exempel på är att omvärlden, såväl Afrikanska unionen som FN och enskilda europeiska makter, snabbare än förr reagerar, protesterar och där det är praktiskt genomförbart även sänder in trupp. Det hände inte under kalla kriget. I detta **nu pågår** för övrigt överläggningar på hög internationell nivå om hur den upplamnade ukrainsk-ryska krisen ska hanteras.

Colombia, Turkiet, Filippinerna, Burma, Thailand och några hörn av Indien har i någon form kvar de tidigare så typiska gerillakonflikterna. I de tre förstnämnda länderna är fredslösningar mer eller mindre skönjbara.

Sedan finns Mexikos knarkkrig, vilket skördar fler offer än alla pågående "vanliga" krig utom det syriska. Konfliktforskarna debatterar hur kriminella uppgörelser i den skalan ska definieras. Utan jämförelser i övrigt börjar den fortsatta konflikten i Irak allt mindre likna ett uppror och allt mer ren terrorism.

Så ser dagsläget ut, och var och en inser att vi har oerhört mycket kvar att göra. Men för att sätta detta i perspektiv: Några av det senaste halvseklets krig som *inte* längre plågar planeten är de i Angola (1,5 miljoner döda *inklusive indirekta offer*), Mocambique (minst 500.000), Liberia (150.000), Sierra Leone (200.000), Kongo (2,5 miljoner), Namibia, Algeriet (200.000), Tchad, Nigeria/Biafra (minst 500.000), Eritrea (500.000), mellan Etiopien och Eritrea (125.000), Sri Lanka, Vietnam (minst en miljon), Laos, Kambodja (250.000), Östtimor (100.000), mellan Kina och Indien, mellan Indien och Pakistan (minst 300.000), mellan Iran och Irak (en miljon), Kuwait, Tjetjenien, mellan Armenien och Azerbajdzjan, mellan Israel och arabvärlden, mellan Israel och Egypten, Guatemala, El Salvador, mellan Honduras och El Salvador, Nicaragua, Cypern och Bosnien (100.000).

Det fanns fler. Därtill kan läggas folk mord som de i kulturrevolutionens Kina (minst 750.000 dödsoffer), Sukarnos Indonesien (300.000) Pol Pots Kambodja (två miljoner) och Rwanda (där det om några veckor är precis 20 år sedan 800.000 människor dödades på någon månad). Och mitt i Västeuropa fanns för några decennier sedan organiserad terrorism och separatistiska inbördeskonflikter.

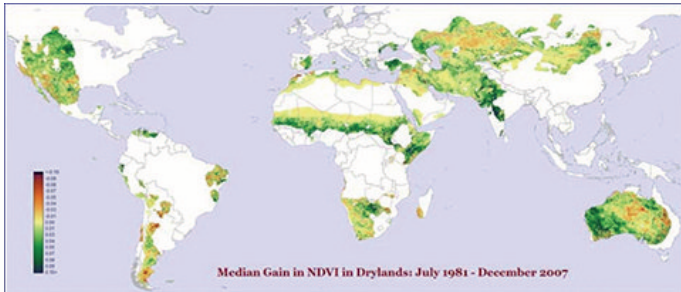
Den synbara motsägelsen i utvecklingen mot färre krig och radikalt färre döda i strid är att militärutgifterna just nu är större än någon gång sedan andra världskriget och att tillgången till vapen rent allmänt verkar ha ökat. Det senare kan på många håll förklaras av att inbördeskrig upphört och militaristiska styren fällts – i sådana händelsers kölvatten följer ofta en period då vapenspridning är svår att kontrollera. Alltså har förstörelsepotentialen ökat samtidigt som viljan att utnyttja den minskat. (Ökningen gäller konventionella vapen, ska sägas; kärnvapnen har minskat kraftigt sedan 1980-talet).

Fler bakslag kommer att komma. Men ju färre människor som upplever krig i sin närhet under sin livstid, desto mindre sannolikt att någon nation eller grupp någonstans kommer att se det som "naturligt".

Kanske är det mest rakryggat att ge sig på en kronologisk gissning, trots allt. Jag håller mig för enkelhetens skull till forskningsdefinitionen på krig, det vill säga en väpnad konflikt som skördar mer än 1.000 dödsoffer per kalenderår. I dag pågår cirka sex krig. Om jag får ett genomsnittligt lång liv finns jag i drygt 30 år till. Låt säga att vi anser att krigen upphört när vi inte haft något på fem år. Jag tror att jag kommer att få uppleva det under min livstid.

Om öknarnas förgröning

2014-02-14

Förändring av mängden växtlighet i torra områden 1981–2007. Färg åt rött innebär minskning, färg åt grönt innebär ökning. Källa: Lunds universitet/Ulf Helldén

Min naturkunskapslärare Vollmar var ett original med en hårvast som en nyvaken Beethoven. Läroböcker hade han aldrig haft något till övers för. I stället drog han upp klassuppsättningar med spritdoftande stenciler av artiklar ur amerikanska forskningstidskrifter.

Han drev några få frågor med entusiasm – eller in absurdum, beroende på hur intresserad man var själv. Som "fuktkurvan" (hur mycket vattenånga ryms i olika varm luft?). Den fråga han brann mest för var ökenspridningen. "Det här kommer att bli den stora ödesfrågan" förklarade Vollmar med ivrigt viftande pekfinger för oss gymnasister. "Alla politiker kommer att bli tvungna att ägna sig åt det här problemet." Vi fick titta på ödesmättade bilder av vindpinade stäppområden i Sahel, där kala träd tycktes utkämpa en ojämn dödskamp mot sanddynerna. Det var i skarven mellan sjuttio- och åttiotal.

Några år tidigare hade FN:s första miljökonferens arrangerats i Stockholm, och i den vevan hade begreppet ökenspridning börjat få fäste. Man hade nämligen en tid oroats över vad som tycktes vara en sakta men säkert framryckande ökenrand, framför allt kring Sahara.

Ungefär samtidigt som en klass fjuniga förstaringare bibringades ekologiska domedagsvisioner på Katedralskolan i Växjö inledde naturgeografiforskaren Ulf Helldén i Lund tillsammans med några doktorander ett långsiktigt projekt för att mäta hur fort öknen spred sig. De

tyckte det var spännande att kunna använda sig av den nya tekniken med satellitdata.

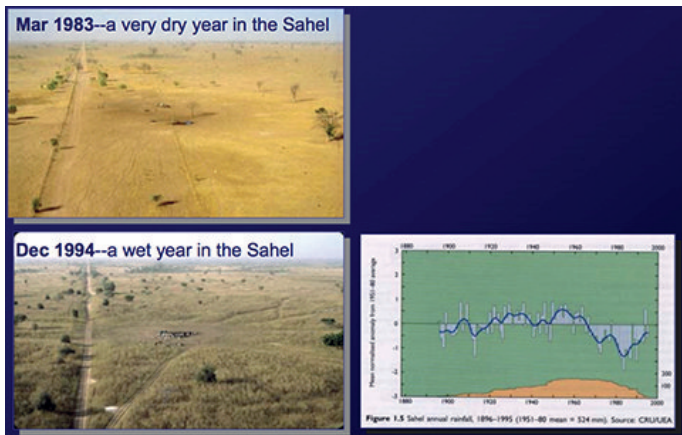
Efter hand stod det klart att det de fann inte riktigt motsvarade vad alla hade väntat sig.

– Vi kunde inte se någon ökenutbredning. Vi trodde knappt våra egna ögon. Vi fick mäta om igen och igen, säger Ulf Helldén när jag intervjuar honom.

Helldén och hans grupp åkte fram och tillbaka till olika afrikanska länder mellan 1975 och mitten av 2000-talet.

– Det var ett faktum att skördarna hade gått ned. Man hade svält i många länder. Den gängse slutsatsen var att det var människan som var boven, att det låg överexploatering bakom. Men **vi kom fram till** att den största boven var en enorm, långvarig torka. Man kan kalla det en klimatförändring, om man vill, eftersom den pågick i ungefär 30 år. Men den tog slut, och efter hand har det regnat mer än normalt.

I dag kan man se att kulmen på den långa perioden av torka inträffade ungefär 1982. Sedan dess har det både enligt satellitdata och mätningar i fält blivit allt grönare. Läget har gått från extremt torrt via normalläge till att det efter ungefär 2000 regnat mer än normalt. På Helldéns bilder från förr och nu syns en tydlig förgröning i ökennära områden i Asien, Afrika och Sydamerika.

– Vi var nog den första akademiska gruppen som började studera ökenspridningen på forskarnivå. När vi kom med de första rapporterna blev det taggarna utåt, berättar Ulf Helldén.

Att det börjat regna mer är förvisso inte den enda förklaringen till förgröningen. Aktiva åtgärder för att minska sårbarheten för torka, som bevattning och planteringar av olika slag, har bidragit, liksom det faktum att allt fler fattiga bönder flyttar in till städer, vilket minskar trycket på marken. Den ökade koldioxidhalten i atmosfären, som gynnar växtlighet, kan också ha bidragit.

Tjugo år efter Stockholmskonferensen hölls det ett ännu större miljömöte i Rio. Ett av resultaten var upprättandet av en konvention om kamp mot ökenspridning – med vidhängande organ, **UNCCD**.

FN-organet finns fortfarande kvar. Förkortningen härrör från ökenspridningskonventionen. Men läser man dokument och frågar inblandade står det klart att dess arbete i dag inte handlar om att försöka stoppa öknar från att breda ut sig. I UNCCD:s mandat **definieras "ökenspridning"** som *markförstörelse* i torra och halvtorra områden, orsakad av mänskliga och klimatologiska faktorer, som hårt betande av tamdjur och fluktuationer i nederbörd.

"För allmänheten är termen 'ökenspridning' missvisande, inte minst på grund av termens historiska koppling till framträngandet av öknar i deras marginaler", skriver Wagaki Wischnewski på UNCCD i ett mejlsvar. Svenska UD:s företrädare i organet, Anders Arvidsson, svarar något liknande i en annan mejlkonversation: "UD delar uppfattningen att konventionens namn kan uppfattas som missvisande, men samtidigt brukar UNCCD i konkreta dokument och program ofta använda sig även av det bredare begreppet *landdegradering*." Hur omfattande den faktiska ökenspridningen är är en fråga UD-tjänstemännen "överlämnar åt forskarsamhället att bedöma", skriver Arvidsson också.

Nationalencyklopedin definierar ökenspridning på följande sätt:

Ökenspridning på grund av klimatförändring har skett upprepade gånger under jordens utveckling och är naturligtvis möjlig också i dag. Omfattningen av den direkt klimatrelaterade ökenspridningen är dock svår att fastställa eftersom andelen av mänsklig påverkan på miljön och ekosystemen inom jordens torrområden är omfattande och svår att verifiera. I de fall där mänsklig aktivitet ligger bakom eller

utgör en väsentlig del i utarmningen av ett ekosystem och produktion av biomassa bör i första hand termen markförstöring användas.

– **Bevisligen drabbas** ökennära områden tidvis svårt av jorderosion på grund av torka eller andra klimathändelser, konstaterar Ulf Helldén.

– Torrzonerna kring öknarna är mer eller mindre torra under perioder. När man tänker sig ökenspridning vill man se sanddyner rulla fram. Men det är inte så. De flesta ekosystem tål att ligga torra i tio-tjugo år. Erosion bygger på att det finns vatten. Det finns det ju inte. Det blåser, men det är ingen matjord som blåser bort.

Myten om den tilltagande ökenspridningen är enveten. På motsvarande sätt är förgrönings-tendensen mycket sparsamt uppmärksammas, både i Sverige och andra länder.

Men forskningen, FN:s egna beskrivningar och uppslagsverken är samstämmiga: Ökenspridning är inte ett problem. Markförstöring är ett problem. Det är nog så allvarligt och värt att bekämpa. Men nytt är det knappast.

P.S. Se klipp från Gobiöknen, där Ulf Helldén kartlagt läget som del i det EU-initierade mätprojektet DeSurvey.

Svagt EU? Tja, försök själv

2014-02-09

Det har varit mycket snurr kring amerikanska toppdiplomaten Victoria Nulands sågning av hur EU hanterar Ukrainakrisen. "Fuck the EU" sade hon i ett smygbandat samtal med USA:s Kievambassadör, som enligt inspelningen helt och fullt backade upp det förklenande omdömet om världens mest långtgående samarbete mellan stater.

Det där återspeglar en ganska ihållande amerikansk skepsis mot – ibland snuddande nära förakt för – Europas förmåga att agera i världens oroshärdar. En del av skepsisen har säkert att göra med en syn på europeerna som notoriskt mjuka i ryggen, men en del handlar om irritation över en brist på beslutsförmåga och fokus. Det var Richard Nixon som formulerade den först: "Om världen brinner och jag vill kontakta Europa, vilket nummer ringer jag då?"

Jo, men försök själva, yankees, får ni se hur lätt det är. Det är faktiskt 28 självständiga stater som ska enas. Det vet naturligtvis Victoria Nuland, men det vore inte underligt om hon och många andra USA-diplomater omedvetet färgas av det utbredda amerikansk analogitänkande där EU:s stater liknas vid de 50 amerikanska delstater som lämnat all utrikespolitik åt Washington.

Eurons konvulsioner har som bekant försatt idén om tätare ekonomisk och politisk integration mellan grupper av länder i vanrykte. Men vanrykte är ett ytligt och flyktigt tillstånd (som gärna utnyttjas av populisterna), och i den verkliga världen är det tilltagande utbytet över gränserna i det närmaste ostoppbart. Tro mig, om tio femton år kommer det till exempel inte att finnas färre valutasamarbeten än i dag.

Kuriöst nog har faktiskt en plan på ett slags nordamerikansk union lanserats och tidvis diskuterats i akademiska kretsar på andra sidan Atlanten. För precis 20 år sedan sjösattes det nordamerikanska frihandelsavtalet Nafta mellan Kanada, USA och Mexiko. Professorn i internationella relationer Robert Pastor spannar vidare på detta och skissade [i en bok](#) som kom 2001 en nordamerikansk gemenskap efter EU-modell, med gemensam valuta och allt ("ameron").

Några år senare sammanställde en grupp forna ministrar och höga diplomater, i regi av utrikespolitiska råd i de tre länderna, [en rekommendation](#) om att försöka åstadkomma åtminstone något åt det håll Pastor föreslog. Pastor själv har oförtrutet hållit fast vid idén i senare texter (exempelvis [här](#) och [här](#)).

Unionen, eller gemenskapen, i Pastors tappning är tänkt att bestå av de tre Naftaländerna, men ifall man tankeleker vidare i jämförelsen med EU borde den utvidgas till fler smånationer. Om Nordamerikanska gemenskapen fanns i dag kunde man föreställa sig att Panama och Costa Rica vore med i kraft av historiska band respektive relativ stabilitet och välbstånd (som de två första medlemmarna i Centralamerika; motsvarande Slovenien och Kroatien som de två första EU-medlemmarna på västra Balkan). Bahamas skulle kunna ingå på liknande grunder, liksom ytterligare ett par av de karibiska önationerna, och kanske skulle Dominikanska republiken ha släppts in på sentida ekonomiska och politiska meriter. USA skulle kunna sägas motsvara Tyskland i EU: starkaste ekonomiska medlemmen, relativt ny nationsbildning, federalt system med långtgående självstyre för delstaterna.

Vi tänker oss att en politisk kris uppstår i, säg, Colombia, där en ny center-vänsterregering vill stärka banden med Sydamerikas starkaste makt Brasilien och dess närmaste allierade och släppa de traditionellt starka banden med USA. Eller i Venezuela, där en ny regering efter chavisten Maduro vill göra tvärtom: klippa banden med Kuba och närma sig Nordamerika. Protestdemonstrationerna för och emot är många och omfattande.

Hur lätt vore det för Washington att vänta in Mexico City, San José och Santo Domingo och sedan enas om en gemensam hållning? Inte ett dugg, med all säkerhet – och då talar vi ändå bara om kanske en fjärdedel av medlemsantalet i EU. Det kanske man borde tänka på lite oftare over there. (Men det vore onekligen mycket intressant.)

meditera. Men jag är inte säker på att just den förmågan är människans avgjort mest gynnsamma. Egenskapen att kunna tänka flera tankar samtidigt och vara lyhörd i 360 grader tjänar oss lika väl i det oavslutliga arbetet med att bygga en gemensam värld.

Ibland heter det att vi inte längre klarar att tala med varandra. Vi har väl aldrig talat med varandra så mycket som nu? Kanske inte alltid med våra stämband, bara. Jag har själv aldrig tidigare fått fler idéer, reflektioner, känslouttryck och händelser från andra personers liv berättade för mig än i detta skärmfyllda liv, och det blir aldrig bättre än när jag får möjlighet att dela dem med en vän eller kollega i min fysiska närhet.

För all del, den som vill kan naturligtvis landa i slutsatsen att vi blivit asociala. Men det är trots allt ett beteende som kan gå över.

Annat är det med den personliga integriteten. Det sägs att den håller på att raseras. Vi vet numera att underrättelsetjänster tankar ned hekatomber av information om våra samtal, mejl, nät- och spelvanor. Och alldeles nyligen rörde sajten Lexbase upp känslorna med sin databas där uppgifter om 100.000 dömda personer ligger och väntar på att exploateras.

Det tog bara ett par dagar innan Lexbase stängdes – för den här gången. Och det är så: Opinion och lagstiftare kommer att fortsätta att flåsande försöka jaga i kapp integritetstjuvarna. Men de kommer alltid att ligga en kurva efter. Det kommer nämligen inte att bli tekniskt svårare att ta fram uppgifter om vem eller vad som helst och göra dem tillgängliga. Det kommer att bli lättare. Därför är "Ska vi tillåta det här?" fel fråga.

Jag har [tidigare berättat](#) om nätkonsulten Johan Ronnestams spådom om att internet så småningom kommer att finnas i allt och alla som behöver utbyta information, och att konsekvensen för detta är närmast total genomskinlighet. Det han säger om hemligheter är så fascinerande att jag återger det igen:

"Först når vi ett förstadium då folk gör bort sig eftersom de inte förstår hur lite hemligheter man kan ha. Sedan kommer vi och tekniken att mogna, vi lär oss att hantera nätet. Det blir åter möjligt med hemligheter, men bara till en viss gräns. På lång sikt tror jag att hemligheterna blir färre. Vi tvingas lära oss att leva med att mycket information sipprar ut."

Glöm inte att all denna nya öppenhet är dubbelriktad. Edward Snowdens och Chelsea Mannings globalt spridda avslöjanden har dragit ned byxorna på underrättelsetjänster och militär, och Wikileaks diplomatläckor visade inte minst hur poänglös stora delar av den upphöjda hemliga diplomatin kan vara. Det kommer ständigt nya exempel på hur miljontals på några dagar kan samlas till revolt och hur tusentals på några timmar kan samlas till protestdemonstrationer eller få ihop bidrag till folkliga projekt som därmed rundar stora institutioner och företag.

Om utgångspunkten är att vi vill fortsätta leva i en demokrati, och det är den, är sannolikheten att vi kan rulla tillbaka informationsgenomsynligheten lika liten som att motboken kommer tillbaka. Vi måste leva med den. Rätt fråga är därför: "Hur hanterar vi det?"

Vi måste ett ta större ansvar för vad vi säger och gör. Vill vi det? Klarar vi det? Kan vi avstå från att säga vissa saker, ta reda på vissa saker och göra vissa saker bara för att vi kan?

När Lexbasenyheten briserade ställde DN.se webbförfrågan "Vill du veta om dina grannar är dömda för brott?" Då 10 000 personer röstat hade 68 procent svarat "nej" och 32 procent "ja".

Det är svårt att se det i det dagligen uppmärksammade flödet av hot, kränkningar och dumheter (vilka bemöts med berättigad upprördhet på en digital enhet nära dig minuter efter att de kommit ut i lufrummet), men vårt samhälle är oändligt öppnare, mindre inskränkt och mer fördomsfritt än det var för några decennier sedan. Det är en utveckling som startade långt före internet, men när strängt taget all information och kunskap görs tillgänglig på nätet sätts naturligtvis denna civilisering på hårda prov.

2000-talets första decennier är en tid av kollapsande barriärer som bakom sina fula avarter faktiskt bär löften om att leda oss in i en större och bättre gemenskap – förutsatt att vi klarar att hantera omvandlingen klokt och att en övervägande majoritet av oss både respekterar sina medmänniskors individuella val och kan ta ansvar för sina handlingar. Det mesta talar för att vi tillsammans måste hitta acceptabla gränser för integriteten. Vi kan inte räkna med att myndigheterna sätter dem åt oss.

Lyckas vi med detta har Alexander Bard i en bemerkelse rätt, och vad som vid ett första påseende verkar vara en tilltagande egocentricitet blir i själva verket dess motsats: självupptagenhetens digitala död.

En godartad utrotning

2014-01-23

Foto: AP

Barn i Sydsudan hämtar dricksvatten ur en damm och håller det genom ett speciellt filter för att undvika parasitsmitta.

I tonären bodde jag en tid i en liten stad i Zambias kopparbälte. Bland en del vardagsfaror man lärde sig att förhålla sig till fanns en med koppling till klädtvätt. Varje gång man hängt tvätten utomhus var det av nöden att stryka alla plagg efteråt, även underkläder. Putzi-flugan lade nämligen sina ägg i de fuktiga plaggen. Hade man inte dödat äggen med ett hett järn kläcktes de vid kontakten med hud, och in i kroppen kröp fluglarverna för att växa till sig.

En nära familjemedlem fick sådana där flugparasiter i sig. Obehagligt, men ändå en västanfläkt jämfört med guineamasken, en vedervärdig plåga som för inte så länge sedan drabbade miljontals afrikaner.

Den gräsliga rundmasken använder millimeterstora hoppkräftor som mellanvärd. När människor i smittade områden dricker orenat vatten från dammar eller grunda källor kan de få i sig kräftdjuren, inklusive de kusliga fripassagerarna. Väl i magen parar sig maskarna, hannen dör och honan växer sig sedan under ett års tid nästan meterlång i bindväven under huden, medan miljontals nya embryon utvecklas i dess avlånga kropp.

När masken så småningom tränger ut, vanligen i en fot eller ett ben, uppstår stark smärta, och den smittade får dessutom feber och kräks. Många söker lindra smärtan genom att sänka ned benet i ett vattendrag, och det är då guineamasken släpper ut sina horder av embryon: smittocirkeln sluts.

För att få ut parasiten måste man mycket långsamt rulla upp den på en pinne, en plågsam process som kan ta veckor eller månader. Om masken går av kan svåra allergiska reaktioner uppstå.

Guineamasken kan bara parasitera på människan. Det finns ingen verkningsfull medicin. Det enda sättet att bli av med eländet är att dricksvatten renas.

Dracunculus medinensis har **trakasserat människan** i tusentals år. Man har funnit förkalkade exemplar av dem i egyptiska mumier. Det antas att den "brännande orm" som omnämns i gamla testamentet var guineamask.

Redan i slutet av 1800-talet visste man hur guineamasken smittar, men ännu så sent som i början av 1980-talet registrerades flera miljoner årliga fall i Afrika. Först då intensifierade FN och människorätts- och biståndsorganisationen Carter Center ansträngningarna att besegra sjukdomen.

Häromdagen rapporterade Carter Center att endast 148 fall i fyra länder rapporterades förra året. Det var en nedgång med 73 procent från året före, och allt talar nu för att guineamasken blir den andra svåra människosjukdomen som utrotas. Den första var smittkoppor, som slutligt besegrades 1980. (Ytterligare ett sjukdomsvirus som bara drabbade djur, boskapspest, förklarades utrotat 2011.)

FN hade hoppats att mänskligheten skulle kunna bli av med guineamasken snabbare. Mer än tre fjärdedelar av fallen i föl inträffade i Sydsudan, ett land som hemsökts av inbördesstrider i decennier, först som del av Sudan och nu som självständig stat. Sådana förutsättningar försvårar naturligtvis slutkampen mot masken.

Bakslag av precis samma skäl har drabbat den mänskliga sjukdom som troligen blir nummer tre att försvinna: **polio**. Den handikappande infektionssjukdomen har minskat radikalt i världen och fanns i princip kvar i tre länder, Nigeria, Afghanistan och Pakistan, men på senare tid har nya utbrott drabbat konflikthärdar som Syrien.

Nummer fyra i tur kan bli **framboesi, eller yaws**, en bakterieinfektion som framför allt drabbar undernärda barn i tropiska länder. Den ger hallonliknande utslag på huden, och infektionen kan sprida sig till benvävnaden. Framgångsrik bekämpning i Indien och ny, enkel terapi har väckt hopp om att även denna smitta kan bli historia.

När de här sjukdomarna försvinner innebär det förstås att arter uttraderas från jordens yta. Med människans benägna bistånd, dessutom. Jag utgår från att just denna artutrotning inte väcker någon särskild oro för den biologiska mångfalden. Men man vet ju aldrig.

Falnar det spanska ljuset?

2014-01-17

Foto: AP

Anhängare av fri abort protesterar i Madrid.

I trakten av millennieskiftet, kanske något före, hade en fransk tidskrift en artikel med rubriken "Ljuset kommer från Spanien". Det ljus som åsyftades var den våg av progressiva beslut som hade moderniserat det spanska samhället och begrävat Francoepoken under allt djupare lager av social och kulturell mylla. Dessutom växte ekonomin som bambustammar om natten.

Sedan en tid har i stället en klunga mörka cumulusmoln lägrat sig över den iberiska horisonten. Mörkret representeras framför allt av två kontroversiella lagförslag som kraftigt beskär aborträtt och demonstrationsrätt.

Det finns värre politiska hot än dessa i världen, och det finns ännu mer anti-frihetliga regeringar i EU, men vad som nu händer i Spanien är ändå värt att följa just för att landets framstegsvandring utgjort ett sådant föredöme.

Innan landets räcka av goda år fick sitt abrupta slut sommaren 2008 hade positionerna hunnit flyttas fram för jämställdheten och andra mänskliga rättigheter, inte minst för homosexuella. Samtidigt hade konst- och kulturlivet tillåtits blomma, en viss drog- och sexliberalism hade fått fäste,

och Spanien hade hunnit uppleva en överraskande friktionsfri jätteinvandring av flera miljoner latinamerikaner, afrikaner och östeuropeer (en intressant spansk avvikelse från många andra länder i krisens Europa är att något uttalat främlingsfientligt parti fortfarande inte gjort entré).

Trettio år efter Francos död tycktes spanjorerna ha omprövat hela sin identitet. I bräschen gick utan tvekan Socialistpartiet under sina 23 år vid makten, men samhällsomvandlingen gick djupare än partipolitik.

En sak har saknats under hela moderniseringsresan: fullödiga ekonomiska reformer. Spanskt näringsliv har förvisso i sina delar varit mycket framgångsrikt, inte minst kreditinstituten ironiskt nog. Men andra delar har vilat på lösan sand och anfräts av korruption. Dit hör fastighets- och byggbranschen, vilket visade sig när fastighetsjätten Martinsa-Fadesa som en första dominobricka gick omkull i juli 2008. Och arbetsmarknaden är närmast sklerotisk. Under de hetaste boom-åren nådde den officiella arbetslösheten nätt och jämnt under tio procent.

Borgerliga Partido Popular fick ett avundsvårt mandat när partiet nådde egen parlamentsmajoritet i valet hösten 2011, men hittills imponerar inte reformtakten, trots ett närmast akut ekonomiskt läge. En förklaring är att partiet haft skäppan full med två andra giftiga ärenden: en intern muthärva och en uppblussande katalansk självständighetsiver.

Det senaste halvåret har det trots allt synts tecken på att den spanska ekonomin börjar repa sig, vilket skulle kunna ge utrymme för att återuppta reformarbetet. I detta läge lanserar alltså PP-regeringen två förslag som luktar skarpt av bakslag för uppnådda rättigheter.

Skälet till den drakoniska inskränkningen av demonstrationsrätten (bland annat extrema böter för manifestationer som inte fått vederbörligt polistillstånd) är att antalet spontana protestaktioner exploderat under de senaste krisåren, inte minst så kallade *escraches*, när grupper samlas utanför korruptionsanklagade politikers bostäder för att protestera. Regeringens förevändning att den allmänna säkerheten hotas saknar dock verklighetsgrund, i alla fall hittills. Under 2013 genomfördes bara i Madrid 4.000 protestmanifestationer av olika slag, men det förekom **bara tolv våldsincidenter**. *Indignados*-rörelsen – föregångaren till occupy-rörelsen – har varit ett föredöme av fridsamhet i förhållande till sin omfattning.

Den tänkta tillbakarullningen av den liberala abortlag Spanien fick så sent som för tre år sedan för landet tillbaka till 1985. Utgångspunkten blir att abort förbjuds. Undantag ska kunna göras efter våldtäkt och när kvinnan löper allvarlig fysisk eller psykisk hälsorisk.

Katolska kyrkan har hela tiden varit en sträng kritiker av abortliberalisering och applåderar regeringens planer, men spanjorerna är inte så hårt styrda av kyrkan som man kanske kan tro. I en mätning tidningen El País gjorde sade sig två tredjedelar av dem som röstade på Partido Popular i senaste valet, liksom två tredjedelar av dem som anser sig vara praktiserande katoliker, vara emot abortlagsskärpningen.

Läkare som uttalat sig i medier har sagt att ingen i kåren kommer att följa de nya restriktionerna fullt ut. Det gjorde de inte före abortliberaliseringen heller: Det genomfördes 100.000 aborter i Spanien årligen även då det på papperet var förbjudet. Därför menar en del att regeringens förslag bara är ett röstfiskeknep för att locka de mest socialkonservativa väljare som annars skulle rösta blankt. Men symboliken i en skärpning och den politiska stämpel den för med sig ska inte underskattas.

Lagförslagen ska passera parlamentet. Är det bara en formalitet? Trots PP:s majoritet i *cortes* tror jag, tills motsatsen har bevisats, att motståndet i såväl den spanska opinionen som internt i regeringspartiet är för stort för att förslagen ska överleva i sin ursprungliga form (de har redan modifierats; exempelvis har det föreslagna maxbeloppet för demonstrationsbrott sänkts dramatiskt). Abortåterställaren är visserligen ett vallöfte, men det är ingen naturlag att alla vallöften måste uppfyllas. Moderniseringsprojektet är ändå väl inympat i den iberiska samhällskroppen.

Spanska ledare är dessutom benägna att påverkas av kritik från världen norr om Pyrenéerna, och sådan finns det gott om. Exempelvis har den franska jämställdhetsministern **uttryckt bestörtning**. I torsdags uppmanade **nästan halva EU-parlamentet** under en känsloladdad debatt den spanska regeringen att skrota sitt abortförslag. Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter **har kallat utkastet** till ny skärpt demonstrationslag "mycket problematisk". Namninsamlingar **har startats** i omvärlden för att protestera mot inskränkningarna i demonstrationsrätten.

Att ibland låta sig påverkas utifrån är väl en av de viktigaste poängerna med att ha en gemensam överstatlig politisk och rättslig ordning – det må gälla kvinnors och demonstranternas rättigheter eller vargjakt.

Så sent som i december uttryckte premiärminister Mariano Rajoy själv det så här i [en intervju med The Guardian](#): "För Spanien har europeisk integration varit en succé, en av de bästa saker som någonsin hänt oss ... för oss, som levt i 40 år under en auktoritär regim betyder Europa demokrati, frihet och framsteg."

Just så. Följ din egen övertygelse, Mariano, och lyssna norrut.

Har vi rätt att vara här?

2014-01-10

Foto: Alamy

"Men människor, vad har ni gjort!?"

Ibland tror jag att vi är fördelade på två basala grupper

Att sju miljarder människor utövar större konkurrens mot a

"Må så vara, men det kommer inte att räcka, och det finns

Hur kan vi se på utvecklingen med så olika filter? Jag är

Jag tror ändå det är bra att reflektera över var man står

Stråket av skepsis inför modernt mänskligt liv på planeter

Jag har tidigare varit inne på att konsten formligen lever
Ungefär så här brukar upplägget se ut: I en mer eller mindre

Det är storyn i "Avatar", "Hungerspelen"-filmerna, "Wall-e

Man kan på goda grunder misstänka att det är kulturellt fi

Svagt ljus i mörka havdsjup

2014-01-03

Foto: AP

En bransch med svåra knutar att lösa.

Finansminister Gunnar Sträng lär ha sagt att det vore vettigare att ha ett glassverk än ett fiskeriverk, eftersom betydligt fler människor är beroende av glassbranschen än av fiskenäringen. Och det var flera decennier sedan.

Fisket är en näring som i alltför många länder får oproportionerligt generöst stöd och blir lyssnad till i orimligt hög grad i förhållande till dess vikt för samhällsekonomin. I synnerhet som den som kollektivt är ansvarig för ett av de allvarligaste miljöproblemen på jorden i dag: utarmningen av fiskbestånden.

I brittiska vatten måste dagens tekniskt avancerade fiskeflotta arbeta 17 gånger hårdare än de segeldrivna fiskefartygen på 1800-talet för att dra upp samma mängd fisk från djupen. Fisketillgången för brittiska fiskare har minskat med 94 procent sedan 1886, enligt forskare som [studerat gamla fångstlistor](#).

Torsken var ungefär lika vanligt förekommande i Kattegatt som i Öresund fram till 1932, då man förbjöd bottentrålning i Öresund (eftersom antalet handelsfartyg ökat i den relativt trånga passagen). I dag är torskbeståndet i

Öresund ungefär detsamma som för 80 år sedan, men i Kattegatt är 99 procent borta.

– Det här vet alla fiskare. Trots det är de inte beredd att göra något åt det, sade Carl-Gustaf Lundin, chef för havsprogrammet vid Internationella naturvårdsunionen, uppgivet när jag intervjuade honom i höstas.

Bottenträlände fartyg kan i dag renraka bottnar, inklusive känsliga rev, på ned till 1.500 meters djup. Det de ägnar sig åt är enligt Lundin att likna vid plundring. Hans drastiska slutsats är att det enda sättet att få slut på överfisket är att regeringar slutar förhandla med näringen och kör över den.

Egentligen är det lite absurt, när man tänker på det, att jordens sju miljarder människor ska få sitt fiskbehov tillgodosett genom vildfångst. Vi jagar ju inte precis älg och rådjur i skogarna för mathållningens skull. Vi föder upp köttdjur. Därför borde det vara lika självklart att odla vår fisk. Det finns miljöproblem med fisk- och skaldjursodling, ja, men det är inget som inte går att justera, och många tidiga avarter är redan utfasade.

Nu när jag dragit ned mungiporna ordentligt på läsaren (visserligen på goda grunder) tänker jag byta tonart. Det finns nämligen flera hoppingivande aspekter och exempel i detta havsmörker.

Det är sannolikt svårare att helt utrota havslevande djurarter än landdjurarter, med vilka vi själva ju konkurrerar om utrymmet. Fiskare tenderar att lämna överfiskade områden när kostnaderna för verksamheten överskrider intäkterna från fångsten. I bästa fall följer de också internationella beslut om begränsade fångstkvoter.

Att även ett hårt decimerat fiskbestånd kan återhämta sig visar [fallet med koljan](#) i George's Bank och Maiebukten utanför nordöstra USA. I slutet av 1980-talet kollapsade beståndet efter långvarigt överfiske. Stränga begränsningar infördes, och i dag har koljan återhämtat sig så mycket att fiskare i området åter kan fiska den kommersiellt, men nu under restriktioner.

Och som DN kunde berätta på nyårsdagen finns nu positiva data om bestånden hos 85 fiskarter i Nordostatlanten. Bland annat torsk, sill och rödspätta har återhämtat sig tack vare minskat fisketryck och andra åtgärder. Fisketrycket är nere på samma nivå som i början av 1960-talet, och

fiskbestånden är i genomsnitt tillbaka på nivån i mitten av 1970-talet, visar [sammanställningen](#) från Internationella havsforskningsrådet.

Förbättringen berör bland annat fiskeområdena kring två länder för vilka fisket har verklig ekonomisk betydelse: Norge och Island (i synnerhet det senare). De verkar klara förvaltningen av fisk bättre än andra. Det visar att det går. Men framtiden stavas ändå odling, är min gissning.

Utsatthet som acceptabel livsfas

2013-12-27

Foto: Jonas Ekströmer

Rinkeby från luften.

Så här i jultider förväntas vi ägna fattiga och behövande en extra tanke – helst också sända en extra inbetalning. Gott så; vem vill inte minska fattigdom och utanförskap? Mycket kan sägas om båda företeelserna, men jag vill här bara ta upp en ofta bortglömd aspekt, som gör just detta elände mindre svartvitt: är det permanent eller tillfälligt?

Först som sist ska sägas att den här distinktionen är relevant i någorlunda rika länder, inte i länder som Niger eller Haiti, där fattigdom sorgligt ofta är så svår att ta sig ur att den kan bli livslång. Fattigdom är som bekant ett mycket töjbart begrepp. Det används om västeuropeiska förhållanden likaväl som om haitiska och nigerska. Men absolut fattigdom finns strängt taget inte hos oss. Vad vi menar är i regel en levnadsstandard under en viss andel av medianinkomsten, exempelvis EU-normen om 60 procent. Bättre då att här använda begreppet "ekonomisk utsatthet", vilket också ofta görs i den officiella statistiken.

Man kan lätt tro att den svenska statistiken om ekonomisk utsatthet handlar om grupper som *fastnat* i elände, men förvånansvärt ofta handlar det om personer som passerar igenom en fas (vilken faktiskt inte sällan är följden av ett livsval: studier, självväld hemmavaro med barn, en svacka för familjeföretaget). [En undersökning](#) vid Stockholms universitet för några år sedan visade att vart femte barn någon gång under uppväxten är med om en period då familjen klassificeras som ekonomiskt utsatt, men att bara två

procent av barnen, alltså en tiondel så många, fastnar i denna utsatthet. Att "fastna" definierades som minst sju år av uppväxttiden.

De flesta som hamnar i ekonomisk knipa vill och försöker göra något åt den. Sedan industrialiseringens intåg har *urbanisering* varit ett av de främsta botemedlen mot armod. I snart 200 år har fattiga som sökt en bättre tillvaro lockats till stora städer, där nya arbeten skapats.

I dag färdas de ofta över kontinenter. När tiotals miljoner människor i fattiga länder anser sig ha både anledning och möjlighet att förflytta sig hundratals mil bort till ett hägrande hopp i norra Europa och Nordamerika är föreställningen om den *tillfälliga* utsattheten viktig för hur vi ser på de förorter där en stor andel av dessa nyligen anlända migranter lever.

Nationalekonomen Ed Glaeser älskar staden som funktion. Han ser den som mänsklighetens bästa uppfinning som både gör oss rikare, smartare och sundare. Den arbetslöshet och fattigdom som uppstår i vissa stadsdelar är övergående fenomen, menar Glaeser.

– Städer gör inte folk fattiga, utan städerna attraherar fattiga människor, slog han fast i [ett SVT-reportage](#) för några veckor sedan.

Billiga bostäder i förorter som Rosengård, Alby och Hammarkullen kan erbjuda en väg ut ur fattigdomen, en första anhalt på en klassresa, menar Glaeser. De här platserna representerar i dag helt enkelt en global urbanisering.

Glaeser vill inte därmed förringa problemen, som ibland är enorma och kräver politisk uppfinningsrikedom (han säger sig uppskatta den så kallade [Malmökommissionen](#) som ett ambitiöst försök att skapa en hållbar utveckling för Sydsveriges främsta smältdegel).

Man kan tillägga att idén om förorten som mellanstation naturligtvis inte hindrar att många människor väljer att stanna kvar där och förädla livet på plats. Det finns gott om förorter som gjort en kulturgeografisk "klassresa".

Den springande punkten är att lösningen inte heter "stoppa, hindra, förbjud", och det gäller för såväl de nyanlända migranterna som för dem som levtt länge på platsen. Utan ny tillströmning av människor med nya erfarenheter, nya sätt att tänka och nya kontaktvägar stagnerar varje ekonomi.

Först den dag de materiella skillnaderna i världen inte längre sticker i ögonen kommer massrörelsen av människor att upphöra. Men den gränsöverskridande strömmen av lycksökare kommer aldrig att sina helt.

Det som är alldeles avgörande är att arbetslösheten och den ekonomiska utsattheten inte permanentas utan är övergående faser, slussperioder, svackor på en livskurva. Om det ena eller det andra är skillnaden mellan en tickande samhällsbomb och ett smörjmedel för ett dynamiskt samhälles utveckling.

Att se nyktert på rus och våld

2013-12-13

Frågan om hur hårt samhället ska se på droger har aktualiserats de senaste åren. Det beror inte minst på den fruktlösa knarkkampen i Latinamerika, där allt fler experter och politiker på toppnivå förespråkar en avkriminalisering. Argumentet är i regel att eventuella hälsorisker väger lätt i förhållande till det enorma mänskliga lidande knarkbrottsbekämpningen, som inte sällan tar formen av veritabla krig, orsakar. Mycket riktigt: I tisdags [legaliserade Uruguay](#) som första land i världen produktion, försäljning och konsumtion av cannabis. Även i USA har ett par delstater vandrat en bit mot legalisering.

Sådana grepp framstår fortfarande som oerhört kontroversiella i stora delar av världen. FN-linjen sedan 1961 är att narkotika ska förbjudas för annat än medicinska och vetenskapliga ändamål. Nästan 150 stater har ratificerat eller undertecknat den konventionen (bland dem Uruguay). I Sverige ligger debattens frontlinje en bra bit bakom legalisering. En liten förskjutning tycks ändå ha skett i form av HD:s nya praxis att se mindre strängt på knarkbrott.

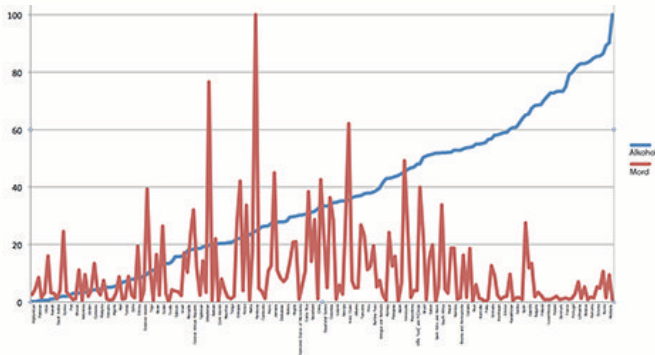
Det finns ett antal historiska och andra skäl till att världens lagar om rusningsmedel ser ut som de gör, men om regleringarna hade en strikt rationell grund skulle de utgå från drogernas farlighet. I en ofta citerad drogjämförelse som medicintidskriften [The Lancet publicerade](#) för några år sedan hade experter använt 16 olika mått på farlighet för såväl användare som omgivning. Alkohol graderades som allra farligast, följt av heroin. Både alkohol och tobak placerades över såväl cannabis som ecstasy och LSD.

Som bekant har den svenska synen på alkohol traditionellt varit sträng, även om den nu mjukats upp. Ett av flera skäl är kopplingen till våld. Det finns en hel del forskning som drar paralleller mellan våld och alkohol, åtminstone historiskt. Frågan är hur starkt sambandet är. Vad beror på ruset, vad på annat?

Efter EU-inträdet 1995 ökade den svenska alkoholkonsumtionen med ungefär 25 procent på några år. Därefter föll den igen, men den ligger fortfarande runt 15 procent över nivån i början av 1990-talet. Under samma tid har det dödliga våldet *gått ned* med 25 procent. Antalet alkoholrelaterade sjukdoms- och dödsfall har inte ökat.

Orsakerna bakom denna lika intressanta som otippade utveckling tvistas det om (jag har skrivit om fenomenet på nyhetsplats bland annat [här](#) och [här](#)). Uppenbarligen behöver många aspekter vägas in för att dra slutsatser om alkohol och våld.

Hur ser det ut globalt? En schematisk jämförelse som ganska enkelt låter sig göras är mellan länder. I diagrammet nedan återfinns de 188 länder som erbjuder någorlunda färsk statistik (2008 och senare) över alkoholkonsumtion (källa: WHO) och dödligt våld (källa: UNODC). Skalan är normerad från 0 till 100, där 100 motsvarar maxvärdet i båda kategorierna (blå kurva visar alkohol och röd kurva mord, om det är svårt att läsa).

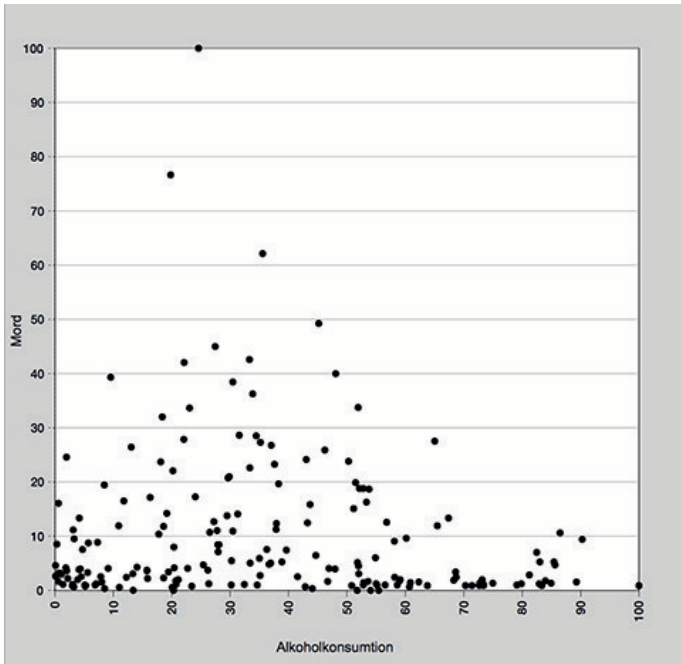

Grafen säger inte allt, det gör inget enskilt statistiskt förhållande, men den visar med all önskvärd tydlighet att det på nationsnivå inte finns något rakt samband mellan hög alkoholkonsumtion och grovt våld, åtminstone inte dödligt våld. Man kanske inte kan gå så långt som att fastslå att sambandet rent av är det omvända, men det finns faktiskt sådana tendenser.

Sju av de nio våldsammaste länderna ligger väl under snittet för alkoholkonsumtion. I den diagramände där det dricks mest dominerar icke-våldsamma länder tydligt. De flesta av de senare länderna är europeiska, men bland dem finns även Sydkorea.

Några våldsamma länder där det dricks mycket är St Lucia, Uganda, Nigeria och Ryssland. Några av de våldsamma länder där man dricker lite är Mauretanien, Guinea, Eritrea, Benin och Sudan. Bland de icke-våldsamma nyktra länderna finns Saudiarabien, Bhutan, Indonesien, Vanuatu och Tunisien.

Placerar man länderna som punkter i ett x-y-diagram tydliggörs icke-sambandet mellan alkoholkonsumtion och dödligt våld på ett annat sätt. Övre högra hörnet representerar mycket våld och mycket alkohol. Hela den halvan av diagrammet är tom.

Vad ska man då göra av allt detta? En bra början tror jag är att se nyktert på drogers betydelse för våld. Sambanden är inte enkla. Kulturella och sociologiska faktorer spelar in (liksom genetiska). Det har betydelse hur man berusar sig och varför.

För det andra gör man klokt i att inte underskatta vår förmåga att avstå från att göra dåliga saker bara för att vi kan.

När rullande plåtlådor tappar sin glans

2013-12-05

Foto: Alamy

Frihet på hjul eller dyrt besvär?

Bilsamhällets framtid har i princip sett likadan ut sedan bilismen började svälla ut efter andra världskriget: allt fler privatpersoner vill ha egna ombonade plåtlådor på hjul och köra dem allt fler kilometer på allt fler, längre och bredare asfalterade vägar.

Det praktiska och flexibla, för att inte tala om det frihetliga, med bilen som transportmedel är mycket svårt att slå. Men som [alla i den rika delen av världen vet](#) sedan 1960-talet har den rullande friheten en släpkärra av bullrande, tidsstjälande och penningsslukande nackdelar.

Alla kringfartsplaner till trots tyder ändå mycket på att bilsamhällets framtid i den post-industrialiserade delen av världen för första gången på 70 år har bytt skepnad.

En del av förklaringen är trafiksäkerhetsutvecklingen. Den har nu nått så långt att vi står på tröskeln till självstyrande bilar. Testprojekt har genomförts i Tyskland, och om ett par år är det dags för liknande försök i Göteborg. Sedan står det inte på förrän vi har helautomatiken här: bilar som tar oss från garageuppfarten till jobbet så snart vi knappat in adressen.

Ju mer impulsiva och nyckfulla människor lämnar över körandet åt känslolokalla datorer, desto mindre vägdöd kommer vi att behöva stå ut med. Samtidigt kommer förmågan att köra bil "bra", en färdighet som särskilt män omhuldat under bilismens barndom och ungdom, att tappa resten av den lilla glans den har kvar.

"Nyhetens behag" känns tämligen avlägset när det gäller bilen, både att äga och att köra. Med automatiken kommer bilen alltmer att likna kollektivtrafik. Det blir ingen livsstil, det blir ett transportmedel bland andra, fast med bilens flexibilitetsfördel kvar.

Också när man betraktar hur trafikmängden utvecklats i de mognaste billänderna de senaste åren är detta en logisk utveckling. USA [passerade "peak car"](#) för åtta år sedan. I massbilismens första land är antalet körda bilmiles nu tillbaka på 1995 års nivå. Samma nedåtgående tendens syns i Europa, Japan och Australien.

Högt upp på Maslows behovstrappa, där de flesta av oss i den rikaste delen av världen befinner sig, är ägandet av stora prylar överhuvudtaget inte längre det allra mest eftersträvarvärda. Rika vill vi säkert vara, men inte nödvändigtvis på plåt och betong.

Under en seminarieövning jag deltog i häromveckan presenterades en ny trendmätning som pekade åt det hållet. Undersökningsföretaget Novus hade bland annat frågat svenskar hur de förändrat sin konsumtion och hur de tror att de konsumerar om tio år.

Tre fjärdedelar sade sig sträva efter att köpa begagnade bilar och kläder. Andelen som använde sig av hyrbil eller bilpool var i dag bara tre procent, men ungefär en tredjedel sade sig överväga det inom de närmaste åren. Fyra av tio trodde de skulle minska sin totala konsumtion de närmaste tio åren. Bara två av tio trodde de skulle öka den.

